

TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİNİN DÖNÜŞÜMÜ (1997-2012)

Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012) Raporu
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bahçekapılı, Ü. Betül Kanburoğlu ve Arife Gümüş
tarafından yürütölen araştırma süreci neticesinde
Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bahçekapılı tarafından kaleme alınmıştır.

Yrd. Doc. Dr. Mehmet Bahçekapılı 1978’de Yalova’da doğdu. İlkokulu, Atatürk İ.Ö.O’unda, ortaöğretimini ise Bursa, Orhangazi İmam Hatip Lisesi’nde tamamladı. 2001 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. 2005’de DEÜ’de Temel İslam Bilimlerinde Yüksek Lisans yaptıktan sonra, 2010’da İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Felsefe ve Din Bilimlerinde Din Eğitimi alanında doktorasını tamamladı. Halen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde görev yapmaktadır.

Yayın Editörü: Yusuf Alpaydın

Tasarım ve Uygulama: Furkan Selçuk Ertargin

Baskı ve Cilt: Nakış Ofset

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi A Blok 2A 13 Topkapı/İstanbul Tel: 0212 613 8737

İLKE YAYINLARI: 1 ARAŞTIRMA RAPORLARI: 1
©İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği
Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)
İstanbul 2012
ISBN 978-975-6303-14-6
Elektronik ISBN 978-975-6303-15-3

İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği

Sultantepe Mah. Selmanıpak Cad.
No:63/1 Üsküdar PK:34674 / İstanbul
T: +90 216 532 6370
F: +90 216 532 6371
e-posta: bilgi@ilke.org.tr

www. **ilke**.org.tr

**TÜRKİYE'DE
DİN EĞİTİMİNİN DÖNÜŞÜMÜ
(1997-2012)**

İÇİNDEKİLER

Takdim	11
Önsöz	13
Yönetici Özeti	17
Giriş	23
Amaç	27
Hedef Kitle	28
Araştırmanın Sınırları	30
28 Şubat Sürecinin Din Eğitimi Alanındaki Etkileri	33
Giriş	33
28 Şubat Sürecinin Gelişimi	34
28 Şubat Postmodern Darbe Sürecinin Aktörleri	40
28 Şubat Millî Güvenlik Kurulu Toplantısı ve Alınan Kararlar	53
Kesintisiz Eğitim	63
Din Eğitiminde Dönüşüm Alanları	77
Kur'an Kursları	77
Kur'an Kurslarında Güncel Düzenlemeler	82
Uzun Süreli Kur'an Kurslarındaki Sayısal Veriler	84
Kur'an Kurslarındaki Öğretim Programları	89
Kur'an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Programı	97
Yaz Kur'an Kursları ve Eğitim Programı	101
Camielerde Kur'an Öğretimi ve Programı	107
Diyanetin Diğer Yaygın Din Hizmeti Faaliyetleri	109
Diyanetin Yaygın Din Hizmetlerinin Değerlendirilmesi	114
İmam Hatip Liseleri	116
Kesintisiz Eğitim Yasası ve İmam Hatipler	117
Alan Katsayı Uygulaması	120
YÖK'ün Alan Katsayı Uygulamasını Kaldırma Çabaları	124
Meslek Liselerine Getirilen Yatay Geçiş Sınırlaması	129

Yüksek Din Öğretimi.....	145
1998-2012 Yılları Arasında Yüksek Din Öğretimi.....	148
İlahiyat Meslek Yüksekokulları ve İlahiyat Önlisans Programı.....	161
İLİTAM: İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Programı	163
İlahiyat Fakültesi ve DKAB Bölümleri ile İlgili Sayısal Veriler.....	165
İlahiyat Lisansüstü Öğretim Programları, Öğrenci ve Öğretim Elemanı Sayıları	181
28 Şubat'ın Etkileri ve Sivil Din Eğitimi	184
4+4+4 Eğitim Yasası ve Din Eğitimi	189
Öğretim Programına Yeni Din Eğitimi Derslerinin Konması.....	191
4+4+4 ile Birlikte Din Derslerinin Öğretim Programlarının Yapılandırılması	194
İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları	194
Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı.....	197
Kur'an-ı Kerim Dersi Programı	202
Hz. Muhammed'in Hayatı Dersi Programı.....	205
Temel Dinî Bilgiler Dersi ve Öğretim Programı.....	207
4+4+4 ile Birlikte Din Eğitiminin Yeniden Yapılandırılması	208
Yeni Eğitim Yasası'nın Ardından: Din Eğitiminde Devlet ve STK'ların Konumu	212
Sonuç	223
Din Eğitiminin Bir Disiplin Olarak Varlığı ve Sorunları	224
Örgün ve Yaygın Din Öğretimi Kurumlarındaki Dönüşüm	225
Öğretim Programlarının Tasarımı	231
Sivil Din Eğitimi ve Legalleşmesi.....	232
Din Eğitimindeki Son Gelişmelerin Sivil Din Eğitimine Etkileri	234
Öneriler	239
Din Eğitimi Alanının Bilimsel Bir Disiplin Hâline Getirilmesi	239
Örgün ve Yaygın Din Eğitimi Kurumları: Din Eğitimi Programları, Faaliyetleri ve Nitelikleri.....	240
Diyanet İşleri Başkanlığı ve Faaliyetleri.....	242
Sivil Din Eğitimi	243
Dezavantajlı Kesimlere Yönelik Din Eğitimi Faaliyetleri	244
Ekler.....	247
Kaynakça	285

FOTOĞRAF LİSTESİ

Resim 1. Görme Engelliler Kur'an Kursu Diploma Töreni	109
Resim 2. Görme Engelliler için Yazılmış Kur'an-ı Kerim.....	110
Resim 3. Bayan Kur'an Kursu Öğreticileri ve Vaizeler İşaret Dili Kursu.....	110

BELGE LİSTESİ

Belge 1. Genel Kurmay Başkanlığının YÖK'e Gönderdiği Gizli İbareli Yazısı	121
Belge 2. Genelkurmay 2. İstihbarat Analiz ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı Tarafından Hazırlanan Gizli İbareli Belge	125

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. 2010-2011 Döneminde Türkiye Genelinde Yüzünden Okuyan ve Hafızlık Yapan Öğrenci Sayısı.....	86
Tablo 2. Kur'an Kurslarına Katılan Öğrenci ve Öğretici Sayıları.....	87
Tablo 3. 2011 Yılı Türkiye Geneli Yaş Gruplarına Göre Öğrencilerin Dönemsiz ve Kursuz Sayıları.....	88
Tablo 4. 2000-2011 Yılları Arasında Açık Kur'an Kursu Sayısı	89
Tablo 5. Temel Öğretim Programı Haftalık Ders Saati Programı.....	95
Tablo 6. Ek Öğretim Programı Ders Saat Çizelgesi	96
Tablo 7. Hafızlık Belgesi Alan Öğrencilerin Sayısal Durumu	97
Tablo 8. Hafızlık Eğitim Programı Alanları, Dersleri ve Dönemleri Tablosu.....	100
Tablo 9. Yaz Kur'an Kursu Öğretim Programı.....	103
Tablo 10. Yaz Kur'an Kurslarına Katılan Öğrencilerle İlgili Sayısal Veriler	105
Tablo 11. 2011 Yılı Türkiye Genelinde Açılan Yaz Kur'an Kurslarına Ait Sayısal Veriler.....	106
Tablo 12. İmam Hatip Liselerinin 1998-2005 Yıllarında, Üniversiteye Yerleşme Durumları.....	122
Tablo 13. 2003 Yılı Meslek Lisesi Mezunlarının Üniversiteye Giriş Durumları.....	126
Tablo 14. 1997-2012 Yılları Arası İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liselerinin Sayıları	133

Tablo 15. 2012-2013 Öğretim Yılı İtibarıyla İHL, AİHL ve İHO Sayıları.....	134
Tablo 16. 2007-2011 Yılları Arası İHL'lerin Üniversiteye Yerleşme Oranları.....	135
Tablo 17. İlahiyat Fakültelerindeki Akademik Bölümler ve Ana Bilim Dalları	148
Tablo 18. 2009-2010 İlahiyat Lisans Programı	155
Tablo 19. 2010 Yılı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü Öğretim Programı (128 Kredi).....	158
Tablo 20. İlahiyat Önlisans Programı.....	163
Tablo 21. 1999 ve 2006 Yılları İlahiyat Fakülteleri Kontenjanları	165
Tablo 22. 2007-2008 İlahiyat ve DKAB Öğrenci Kontenjanları.....	166
Tablo 23. 2009 İlahiyat ve DKAB Öğrenci Kontenjanları	168
Tablo 24. 2010 İlahiyat ve DKAB Öğrenci Kontenjanları	170
Tablo 25. 2011 İlahiyat ve DKAB Öğrenci Kontenjanları	173
Tablo 26. 2012 İlahiyat ve DKAB Öğrenci Kontenjanları	177
Tablo 27. 2011-2012 Öğretim Yılı İtibarıyla İlahiyat Fakültelerinde Görev Yapan Öğretim Elamanı Sayısı	181
Tablo 28. 2011-2012 Öğretim Yılında İlahiyat Alanında Lisansüstü Öğrenci Sayıları	182
Tablo 29. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı	196
Tablo 30. Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Üniteleri.....	198
Tablo 31. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Üniteleri.....	204
Tablo 32. Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Hz. Muhammed'in Hayatı Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Üniteleri.....	206
Tablo 33. İmam Hatip Ortaokulu Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı Öğrenme Üniteler ve Konuları	208

KISALTMALAR

- AIHL:** Anadolu İmam Hatip Lisesi
ANAP: Anavatan Partisi
AOBP: Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı
Arş. Gör.: Araştırma Görevlisi
BÇG: Batı Çalışma Grubu
CHP: Cumhuriyet Halk Partisi
D: Ders Türü
DİB: Diyanet İşleri Başkanlığı
DISK: Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
Doç.: Doçent
DSP: Demokratik Sol Parti
DYP: Doğru Yol Partisi
EDAM: Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi
HMHÖP: Hz. Muhammed'in Hayatı Dersi Öğretim Programı
İDKABÖP: İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı
İHL: İmam Hatip Lisesi
İLAM: İlmî Araştırmalar Merkezi
İÖP: İlahiyat Önlisans Programı
K: Kredi
KKÖP: Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı
LYS: Lisans Yerleştirme Sınavı
MEB: Millî Eğitim Bakanlığı
MGK: Millî Güvenlik Kurulu
No: Numara
ODKABÖP: Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı
OECD: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
Okt.: Okutman
Öğr. Gör.: Öğretim Görevlisi
ÖNDER: İmam Hatip Lisesi Mezunları ve Mensupları Derneği
ÖSS: Öğrenci Seçme Sınavı
ÖSYM: T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi

ÖSYS: Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sistemi
REFAH-YOL: Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi Koalisyonu
S.B.Y.A.: Sosyal Bilimler Yan Alan
S: Seçmeli Ders
T.Y.A.: Türkçe Yan Alan
T: Haftalık Teori Ders Saati
TBMM: Türkiye büyük Millet Meclisi
TESK: Türkiye Esnaf ve Sanatkârlar Konfederasyonu
TİDEF: Türkiye İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu
TİSK: Türkiye İşveren Sendikalar Konfederasyonu
TİYEMDER: Tüm İlahiyat Fakülteleri ve Yüksek İslam Enstitüleri Mezunları Derneği
TOBB: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
Top.: Toplam
TTB: Türk Tabipler Birliği
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ: Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD: Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği
U: Haftalık Uygulama Ders Saati
Ulus.: Uluslararası
UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
Üni.: Üniversite
YAŞ: Yüksek Askerî Şura
YEKDER: Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği
YÖK: Yüksek Öğretim Kurumu
Yrd. Doç.: Yardımcı Doçent
Z: Zorunlu Ders

Takdim

İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği olarak İslami ve insani değerler çerçevesinde yaşama, yaşanmasına vesile olma, toplumda bu yönde bir dönüşümün gerçekleşmesine ön ayak olma amacına yönelik olarak *hayır* odaklı iş üretmek gayesi ile çalışmalar yapmaktayız.

Elbette ki içerisinde yaşamış olduğumuz toplumun *hayırına* yapacağımız işlerin niteliği, *zamanın ruhunu* yakalamakla doğrudan alakalıdır. Dünyada tüm toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de de Soğuk Savaş sonrasında çok ciddi değişimler ve dönüşümler gerçekleşmektedir. Türkiye’deki toplumsal yapıyı önemli ölçüde etkileyen eğitim konusu ve bu konu içinde hassas bir yere sahip *din eğitimi* meselesi de bu değişim ve dönüşümden bigâne kalmayacaktı. Özellikle de *dinî* alanın *din dışı* alanla ayrımı konusunda büyük tartışmaların gündemi işgal ettiği çeyrek asra yaklaşan zaman dilimine dair yapılacak gözlemlerin nasıl bir fotoğraf çıkaracağı tespiti, Türkiye için anlamlı bir faaliyet olarak gözükmekteydi. Sosyal bilimciler için hayli mümbit bir saha olan Türkiye, din eğitimi konusunda da bu zaman diliminde akademik olduğu kadar, yarınlarımızı anlamlandıracağımız bir hayatiyette önem arz etmekteydi. Meseleye bu noktadan bakıldığında Türkiye’de *din eğitimi* alanında yaşanmış olan hızlı değişim ve dönüşümler, bu sahada hizmet veren kişi ve kurumlar/kuruluşların nitelik ve nicelik bakımından iç açıcı bir tablo ortaya koyamaması, süreçleri ve nedenleri analiz eden çalışmalara muhtaçtı. Böylesi bir analiz, bir anlamda toplumun manevî rehberliğini üstlenmiş olan mevcut din eğitimi sahasının aktörleri ve bu sahadaki mecraların, yaşanmakta olan değişim ve dönüşümlerden haberdar olarak nitelikli hizmet verebilmelerini hedeflemelidir. Zira bu aktör ve mecraların hizmet kalitesi ve verimliliğinin artması, Türkiye’nin sahip olduğu dinî ve ahlaki değerlerin geliştirilerek muhafazası ve gelecek nesillere aktarılması, önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İLKE, yürüttüğü *hayır odaklı* çalışmalarından biri olan *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü 1997-2012 (TÜDED)* başlıklı araştırma raporunu memnuniyetle kamuoyuna sunmaktadır. Son on beş yılda din eğitimi alanında yaşanan yasal ve yönetsel dönüşümleri, süreç içinde geçirdiği dönüşümün dinamikleriyle birlikte, *ne ise o* olarak ele alan çalışmanın, özellikle din eğitimi sahasında hizmet veren kurumlar/kişiler için gerekli bilgi birikimi sağlayacağını düşünüyoruz. TÜDED araştırmasının bu alandaki boşluğu tek başına dolduramayacağını farkındayız; beklentimiz çalışmanın, sınırlı sayıdaki araştırmalara bir halka eklemenin de ötesinde, gelecekteki benzer çalışmalar için bir vasat oluşturabilmesi yönündedir.

İLKE İlim Kültür Eğitim Derneğinin hazırlatmış olduğu bu çalışma, öyle ümit ediyoruz ki ardından gelecek çalışmalara örneklik edecektir. Araştırmayı büyük bir özveri ile yürüten Yrd. Doç. Dr. Mehmet Bahçekapılı'ya ve araştırmaya önemli katkılar sağlayan Ü. Betül Kanburoğlu ve Arife Gümüş'e teşekkür eder, bu araştırmanın din eğitimi hizmetinde bulunan kişi ve kurumlara katkı sağlayan *velüd* bir çalışma olmasını ümit ederim. Gelecek araştırma raporlarıyla buluşmak üzere...

Davut Şanver

İLKE Yönetim Kurulu Başkanı

Önsöz

İkinci bin yıla girerken siyaset, kültür, ekonomi, eğitim ve düşünce gibi alanlarda gücünü ve otoritesini kaybeden din ve değerlerinin, aynı yüzyılın sonlarına doğru yeniden keşfedilmesi ve birçok alanda etkinliğini yeniden hissettirmesi günümüzde Batı'da "dinin geri dönüşü" olarak algılanmaktadır. Dinin bu geri dönüşü, geçmişte olmadığı şekilde dine bakışta yeni bir çerçeveyi geliştirdi. Bu gelişimin temel amacı yukarıda saydığımız alanlarda dinin etkinliğini daha yararlı bir şekilde kullanarak toplum üzerindeki etki alanlarını daha işlevsel kılmaktır. Fenomonolojik bir bakış açısını yansıtan ve empatik bir tutum geliştirmeyi hedefleyen bu bakış açısı, dine, eğitim bilimlerinin gerçeklikleriyle bakılması düşüncesinden doğmuştur.

Dinin toplumu yapılandırma ve kontrol etmedeki gücü, onun siyasetle iç içe olmasını doğurmuştur. Ancak gelinen süreçte, siyasetin din üzerinde belirgin bir ağırlığının olduğu da bilinen bir gerçektir. Cumhuriyet tarihimizin belirli dönemlerinde siyaset veya devlet erklerinin din eğitimi ve kurumlarını müdahale etmesi bu duruma örnek teşkil eder. Buna rağmen son dönemlerde içeride ve dışarıda gerçekleştirilen politikalarda "dinin" önemli bir fenomen olduğunu kabul etmek gerekir. Özellikle 11 Eylül travması sonrası Batı toplumlarında kültürlerarası barış, hoşgörü ve diyalog ortamının kurulması noktasında geliştirilen politikalarda din eğitimine önemli görevler yüklenmiştir. Buna göre, sekülerleşme ile önemini kaybeden, hatta bu süre zarfında olumsuz yönleri ön plana çıkarılan din ve din eğitimi, yeni dönemde çatışma ve anlaşmazlıkların çözümü için önemli bir araç ve aktör konumuna gelmiştir.

Batı'da olduğu gibi ülkemizde de, dinin ve din eğitiminin önemli dönüşüm ve yönelimleri olmuştur. Türkiye'deki din eğitimi politikalarındaki dönüşüm ve yönelimler incelendi-

ğinde, bunların siyasal değişimlerle paralel bir düzleme sahip olduğu görülür. Cumhuriyetin kurulduğu dönemden günümüze kadar siyasal hayattaki değişim ve dönüşümler, ülkemizde din eğitimi politikalarını doğrudan etkilemiştir. İzlenen politikalarda, siyasal yapılarla temsilcilerinin de önemli bir etkisi olmuştur. Ancak, bu dönüşüm ve yönelimlerin arkaplanında laiklik anlayışı ve uygulamalarının olduğunu da unutmamak gerekir. Bu durum devletin çeşitli zamanlarda dine, din eğitimine ve din eğitimi kurumlarına müdahale etmesini meşru kılmıştır.

Elinizdeki bu çalışmanın konu alanını oluşturan 28 Şubat süreci, Türkiye'de din eğitiminin dönüşümü noktasında en belirgin duraklardan biridir. Siyasî ve askerî bir arka plana sahip 28 Şubat sürecinin en önemli özelliği, toplumun din algısında yarattığı değişim ve bu değişimin hayata geçmesi için din eğitimi politikalarının değiştirilmesiydi. Bu değişim toplumun çeşitli katmanlarında kırılmalara yol açarken, çok partili hayata geçişten beri din eğitimi alanındaki tüm kazanımları da bir bir ortadan kaldırıyordu.

28 Şubat'ın din eğitimi üzerindeki bu etkisi, postmodern darbe sonrası Türkiye'de din eğitimi alanındaki dönüşümü ve bu çerçevede oluşan yönelimleri tespit etme ihtiyacını doğurmuştur. Yakın tarihe yapılan bu inceleme içerdiği tüm metodolojik zorluklara rağmen, din eğitimi konusunda Türkiye'nin izlemesi gereken doğru politikaları belirlemek için bir zorunluluktadır.

28 Şubat postmodern darbesinden günümüze din eğitimi alanının dönüşümünü ve yönelimlerini belirlemek amacıyla çalışmamızı giriş başta olmak üzere birbiriyle ilişkili üç ayrı bölümde incelemeye çalıştık. Girişte çalışmanın metodolojisi ortaya konulurken, "28 Şubat Süreci ve Din Eğitimi Alanındaki Etkileri" başlığı altında 28 Şubat post modern darbe sürecinin aktörleri, 28 Şubat Millî Güvenlik Kurulu Toplantısı ve alınan kararlar ve kesintisiz eğitim uygulaması incelenmiştir. "28 Şubat Sonrası Din Eğitiminin Dönüşüm Alanları" başlığı altında ise geçmişten günümüze Kur'an kursları, imam hatip okulları ve ilahiyat fakültelerindeki nitel ve nicel değişim ve dönüşümler ele alınmıştır. Çalışmamızın son bölümünü oluşturan "4+4+4 Eğitim Yasası ve Din Eğitimi" başlığı altında da 4+4+4 ile birlikte öğretim programlarına yeni dâhil olan din dersleri, ülkemizdeki din eğitiminin yeniden yapılandırılması ve din eğitiminde devlet ve STK'ların konumu gibi konu başlıkları incelenmiştir. Çalışmamız genel olarak literatür taramaları ile şekillendirilmekle birlikte, din eğitimi alanındaki değişim ve dönüşümün, din eğitimi alanında hizmet veren ve alan kesimler tarafından nasıl değerlendirildiğini gözlemlemek amacıyla uyguladığımız mülakatları da içermektedir.

Bizi, bu konuyu araştırmamıza sevk eden ve çalışmanın her noktasında yapıcı yönlendirmeleri ile bize ışık tutan İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğretim üyesi Yrd. Doç.

Dr. Lütfi Sunar'a burada teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, çalışmamızı yayına hazırlayan Yusuf Alpaydın'a ve İlke Derneği Araştırma Koordinatörü Süleyman Güder'e, din eğitimi alanında hizmet veren ve alan kişilerle yapılan mülakatları yürüten araştırmacılarımız Ü. Betül Kanburoğlu ve Arife Gümüşe'e, Diyanet'in son dönemlerindeki çalışmaları hakkında bizleri aydınlatan Hasan Örucü ve Mithat Bulut'a katkıları ve çalışmanın siz değerli okuyuculara ulaştırılmasındaki gayretleri sebebiyle İlke Derneği Başkanı Davut Şanver ve tüm çalışma arkadaşlarına teşekkür ederim. Son olarak tüm çalışmalarımızda olduğu gibi, bu çalışmamızda da bizim yanımızda olan ve katkılarıyla bizi cesaretlendiren eşim Sevgi Bahçekapılı'ya şükranlarımı sunarım.

Mehmet Bahçekapılı

İstanbul, 2012

Yönetici Özeti

Türkiye’de din eğitimi uzun bir zamandır tartışma konusudur. Ancak son onbeş yılda olduğu kadar siyasi ve sosyal gündemi meşgul ettiğini söylemek güçtür. Son onbeş yılda din eğitiminin geçirdiği kapsamlı dönüşümler aynı zamanda toplumsal yapıda da önemli karşılıklar bulmuştur.

Bu araştırmada son onbeş yılda Türkiye’de din eğitiminin dönüşümü ve yönelimlerinin değişik boyutlarıyla incelenmektedir. Literatür incelemesi, istatistiksel veriler, uzmanlar, hizmet vericiler ve alıcılarla gerçekleştirilen mülakatlara dayanan bu çalışmada din eğitiminin dönüşümü kapsamlı bir biçimde incelenmektedir. Bu kapsamda din eğitimi alanındaki yapısal ve kurumsal değişiklikler, din eğitiminde zamanla ortaya çıkan niceliksel ve niteliksel değişimler ile hizmet alıcıların profilinde meydana gelen sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik değişim ve yönelimler ele alınmıştır.

Türkiye’deki din eğitimi politikalarındaki dönüşüm ve yönelimler incelendiğinde, bunların siyasal değişimlerle paralel bir düzleme sahip olduğu görülür. Cumhuriyetin kurulduğu dönemden günümüze kadar siyasal hayattaki değişim ve dönüşümler, ülkemizde din eğitimi politikalarını doğrudan etkilemiştir. İzlenen politikalarda, siyasal yapılarla temsilcilerinin de önemli bir etkisi olmuştur. Ancak, bu dönüşüm ve yönelimlerin arka planında laiklik anlayışı ve uygulamalarının olduğunu da unutmamak gerekir. Bu durum devletin çeşitli zamanlarda dine, din eğitimine ve din eğitimi kurumlarına müdahale etmesini meşru kılmıştır.

Çalışmanın incelediği dönemin başlangıcı olan 1997 yılı Türkiye’de din eğitimi tarihi açısından bir dönüm noktasını temsil etmektedir. 28 Şubat 1997’de MGK tarafından alınan kararlar, toplumun ve değerlerinin devre dışı bırakılması, irade ve taleplerinin geçersiz kınlanması

anlamına geliyordu. Süreç beraberinde, toplumsal ve ekonomik hayatta, askeri alanda ve eğitim-öğretim faaliyetlerinde bir takım olumsuz tecrübelerin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak, bu süre zarfında en köklü değişim ve dönüşüm, eğitim alanında gerçekleşmiştir. Eğitim sistemindeki hukuki ve yapısal değişimler ise en çok din eğitimi alanını olumsuz yönde etkilemiştir. Temelinde, toplumsal bir dönüşümün hedeflendiği bu dönemde, çok partili hayata geçtikten sonra, din eğitimi alanında edinilen kazanımlar kaybedilmiş, alanı sınırlayan ve tamamen devletin kontrol ve denetimine sokan bir süreç başlamıştır.

Cumhuriyet tarihinin belli dönemlerinde din eğitimi alanına getirilen sınırlamalar, din eğitimi alanının bilimsel bir bakış açısıyla ele alınmasını engellemiştir. 1980 sonrası gerçekleşen yeni yapılanma ile birlikte ilköğretimden yükseköğretime kadar din eğitimi alanında birçok önemli gelişme yaşanmıştır. 1997 sonrasında siyasi hayatta değişimler din eğitimi politikalarının da tamamen değişmesine yol açmıştır. Bu değişim din alanında elde edilen hukuki ve yapısal birikimleri yok saymanın yanında, din eğitiminin akademik ve bilimsel gelişimini de sekteye uğratmıştır.

2002 sonrası ülkedeki siyasal gelişmeler, sivilleşme ve demokratikleşme talepleri ülkenin genel politikalarını etkilediği gibi, din eğitimi politikalarını da etkilemiştir. Din eğitimi ile ilgili hukuki düzenlemeler, alanın daha özgür bir şekilde gelişimine imkân tanırken bu durum hem kamusal hem de sivil din eğitiminin daha legal bir yapıya kavuşmasını sağlamıştır. Ancak din eğitimi konusunda gerçekleştirilen tüm reformlara rağmen, geçmişte alanın uzun süre ihmal edilmesi ve belli aralıklarla alandaki gelişmelerin sekteye uğratılması, din eğitimi alanında görülen eklektik yapının istenilen ölçüde düzeltildiğini söylemek güçtür. Bu bağlamda önümüzdeki dönemde din eğitiminde kolektif bakış açısını ve kendine özgü felsefi sistemini kurmasını sağlayacak politikalara öncelik verilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

1997'de sekiz yıllık kesintisiz eğitim yasasının hayata geçirilmesiyle ülkedeki eğitim sisteminin yapısında yaşanan değişim, örgün ve yaygın din eğitimi alanında köklü dönüşümlerin yaşanmasına yol açmıştır. Buna göre örgün eğitimde ilkokul ve ortaokulun birleştirilerek ilköğretim çatısı altında kesintisiz bir şekilde sekiz yıla çıkarılması, başta imam hatip liseleri olmak üzere tüm meslek liselerinin ortaokul kısımlarının kapatılmasına; diğer taraftan yaygın din eğitiminin en önemli parçası olan Kur'an kurslarındaki eğitim-öğretim faaliyetlerinin kısıtlanmasına neden olmuştur. Kesintisiz eğitim yasası ile birlikte, imam hatip liselerinin ortaokulları kapatılarak, sadece lise eğitimi veren bir kurum hâline dönüştürülmüştür. İmam hatiplerle ilgili tek yasal düzenleme kesintisiz eğitim yasası olmamış, beraberinde buralardan mezun olan öğrencilerin ilahiyat fakültesi dışında bir başka fakülteye girmelerini engelleyen katsayı farkı uygulamasına geçilmiştir. Bu son düzenleme ile birlik-

te, zaten ilköğretimden istenilen düzeyde öğrenci alamayan imam hatiplerin lise kısmının da zaman içerisinde tercih edilmeyen bir kuruma dönüştürülmesi ve geçmişte olduğu gibi bu kurumların kendiliğinden kapanması hedeflenmiştir. İmam hatip liselerinin kurumsal varlığını olumsuz yönde etkileyen ve mezunlarının gelecek vizyonlarını karartan katsayı farkı uygulamasına, ancak aradan geçen 14 yılın ardından son verilmiştir.

Katsayı farkının kaldırılması sonrasında, imam hatiplerin kurumsal yapısının yeniden inşa edilmesini sağlayan bir diğer düzenleme ise, 4+4+4 olarak bilinen 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Kanunu ile gerçekleşmiştir. Söz konusu kanunun 3. maddesi uyarınca ilköğretim kurumlarının ilköğretim ve ortaokul olarak bağımsız okullar hâlinde kurulması esasa bağlanmış ve böylece 28 Şubat öncesinde olduğu gibi imam hatip ortaokullarının bağımsız ortaokul olarak kurulması sağlanmıştır. Son düzenlemeler sonrasında, 2012-2013 öğretim yılının başı itibarıyla imam hatip lisesi sayısı 705'e; imam hatip ortaokulu sayısı ise 1135'e ulaşmıştır.

Kesintisiz eğitim, örgün eğitimde olduğu kadar yaygın din eğitimini alanını da olumsuz yönde etkilemiştir. Bu uygulama ile birlikte, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kurulu ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği'nde yapılan değişikliklerle, Diyanetin yürüttüğü tüm Kur'an kursu faaliyetlerine yaş sınırı getirilmiştir. Böylece ilköğretimi bitirmeyen bir öğrenci Kur'an kursu öğretimine katılamazken ilköğretim 5. sınıfı tamamlamamış olan öğrenciler de yazları düzenlenen Kur'an kurslarına devam edememişlerdir. Kur'an öğretimine getirilen söz konusu sınırlama, uzun süreli ve yaz Kur'an kurslarındaki öğrenci ve öğretici sayısında ciddi düşüslere yol açmasının yanında hafızlık müessesine de ciddi zararlar vermiştir.

Yaygın din eğitimine sınırlama getiren bu uygulamalara, 17 Eylül 2011 tarihli 4115 sayılı Kanun'la son verilmiştir. Bu olumlu gelişmeler sonrasında Diyanetin yürüttüğü Kur'an kursu faaliyetlerini takip eden öğrenci sayılarında ciddi oranda artış yaşanmıştır. Uzun süreli Kur'an kurslarındaki öğrenci sayısı 300 bini, yaz Kur'an kurslarındaki öğrenci sayısı ise 2 milyonu aşarken, hafız olan öğrenci sayısı ise 4766'a ulaşmıştır. Ancak bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere henüz 1997 öncesi düzey yakalanamamıştır.

Son onbeş yılda ciddi bir bicide dönüşümler yaşayan bir diğer eğitim kurumu ise ilahiyat fakülteleridir. İmam hatip liselerindeki nicel ve nitel değişimler ilahiyat fakültelerini de olumsuz etkilemiştir. Bunun yanında, ilahiyat fakültelerine getirilen (öğrenci) kontenjan sınırlaması, ülkenin ihtiyaç duyduğu din görevlilerinin yetiştirilmesini de olumsuz yönde etkilemiştir. YÖK'ün 1997'deki yükseköğretim kurumlarını yapılandırma sürecine girmesiyle birlikte, yüksek din eğitimi alanında da yapısal değişikliklere gidilmiştir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinin kurulması ile İlahiyat Fakültesi me-

zunlarının öğretmen olma imkânları kısıtlanmıştır. 2012 yılında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi bölümlerinin tekrar İlahiyat Fakültelerinin bünyesine alınmasıyla birlikte bu fakülteler tekrar öğretmen yetiştiren kurumlara dönüşmüşlerdir.

Yüksek din öğretiminde gerçekleşen yeni yapılanma ile birlikte, ilahiyatların sayısı sürekli artarken yeni yüksek din eğitimi kurumları da açılmıştır. Bu bağlamda bazı vakıf üniversitelerinde İslami İlimler Fakültesi ve Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi kurulmuştur. Geline süreç itibarıyla 63'e ulaşan ilahiyat fakültesi sayısının, 2012'nin sonunda 80'i geçmesi beklenmektedir. Ancak bu sayısal gelişmeye paralel olarak nitelik artışının gerçekleştiğini söylemek güçtür. Bunun için eğitimin niteliği, mahiyeti ve bileşenleri ile ilgili ciddi bir altyapının geliştirilmesi gerekmektedir.

2000'li yıllarda hem örgün hem de yaygın öğretiminde öğretim programlarında genel olarak öğretene değil, bilakis öğrenciyi merkeze alan, paylaşımcı, sorgulama ve eleştiriye açık bir program anlayışı geliştirilmeye çalışılmıştır. Örgün eğitimdeki programlara getirilen eğitimsel yaklaşımla programların pedagojik alt yapıları güçlendirilirken din bilimsel yaklaşımla da programlar, İslam inancının temel kaynakları ve öğretileri esas alınarak daha nesnel ve bilimsel bir yapıya kavuşturulmuştur. Örgün eğitim kurumlarında okutulmakta olan din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretim programları, süreç içerisinde geliştirilirken son yapılanma 2010'da gerçekleşmiş, yeni programlar 2011-2012 itibarıyla uygulanmaya başlanmıştır.

Örgün eğitimle birlikte, yaygın din eğitimi alanında da Diyanet İşleri Başkanlığı 2004'ten itibaren yeni bir sürece girmiştir. Bu dönemden itibaren DİB, yürüttüğü tüm din eğitimi hizmetlerinde yeni bir yapılanmaya geçmiştir. Özellikle Hizmet Çeşitliliği Projesi'yle, Kur'an kursu öğretimi revize edilmiş ve geniş kitlelere ulaşılma imkânı sağlanmıştır. Yaz Kur'an kursları, camilerde Kur'an öğretimi ve hafızlık eğitiminde tasarlanan yeni programlar da DİB'in hem yeni hedef kitlelerine ulaşımını hem de bu eğitimlerin daha etkin ve verimli olmasını sağlamıştır. Bu değişim, aynı zamanda Diyanetin din eğitimi alanındaki rolünü ve görürlüğünü de büyük ölçüde arttırmıştır.

Kamu tarafından din eğitimi alanına getirilen önemli gelişmelerden biri ise 4+4+4 olarak adlandırılan eğitim yasası ile birlikte gelmiştir. Bu yasal düzenleme, din eğitimi alanında hizmet veren kurumların çeşitlenmesini sağlarken örgün eğitim programlarına dâhil ettiği yeni din eğitimi dersleriyle de önemli bir değişimin gerçekleşmesini sağlamıştır. Hem genel ortaokulların hem de imam hatip ortaokullarının programlarına seçmeli Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersinin konması önemli bir gelişmedir. Bu gelişmeler temelinde yeni eğitim sistemi ile birlikte din eğitimi alanında yeni bir sürece girilmiştir.

Kamu tarafından yürütülen din eğitimi faaliyetleri yanında sivil kuruluşlar tarafından verilen din eğitimi faaliyetleri de süreç içerisinde dönüşüm geçirmiştir. Zira din eğitimi alanıyla ilgili çıkarılan yasalar, sivil din eğitimini de yakından etkilemiştir. Alanın sınırlandırılması yanında, sivil din eğitimi kurumlarının anormal bir şekilde denetime tabi tutulması ve haksız suçlamalara maruz bırakılması çalışmaları sekteye uğratmıştır. Ancak bu kesintinin bazı açılardan olumlu neticeleri de zamanla ortaya çıkmıştır. Kamu tarafından verilen din eğitiminin nicel ve nitel açıdan gün geçtikçe gerilemesi, toplumun dindar kesimini yeni arayışlara yönlendirmiştir. Bu yönelim, zaman içerisinde din eğitimi konusunda sivil bir inisiyatifin oluşmasını sağlamıştır. Bu yeni süreçte sivil din eğitimi alanında daha sistemli ve programlı bir yapıya ulaşılmış, eğitim anlayışlarında ve kurumsal yapılanmalarında önemli gelişimler yaşanmıştır.

Sivil din eğitiminde gerçekleşen vizyon değişikliğiyle birlikte, öğreticilerden öğretim programlarına; öğretim materyallerinden, öğretim mekânlarına kadar alanda bir yeniden yapılanma sağlanmıştır. Geçmişte klasik yöntemlerle işlenen Kur'an ve dinî ilimler, yeni süreçte öğrenciyi ve öğrenmeyi merkeze alan yaklaşımlarla modern eğitim merkezlerinde verilmeye başlamıştır. Sivil din eğitimi programları da katılımcıların sosyo-kültürel gelişimlerine katkı sağlayacak yeni öğrenme alanlarıyla zenginleştirilmiş ve bu programlara uygun öğretim materyallerle de desteklenmiştir.

Sivil din eğitiminin önemli atılımlarının başında, hedef kitlenin genişletilmesi gelmektedir. Kamu tarafından verilen din eğitiminin hedef kitlesi, örgün eğitimde çocuklar ve gençler; yaygın eğitimde ise daha çok yetişkin kadınlardan oluşurken sivil din eğitiminin hedef kitlesi yaş ve cinsiyet sınırlaması olmaksızın geniş bir alanı kapsamıştır. Ayrıca sivil din eğitimi kurumları tarafında yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetlerinde katılımcıların eğitim düzeyleri de farklılık göstermiştir. Yürütülen eğitimler sadece yetişkin bireylere yönelik olmayıp ilköğretimden yükseköğretime kadar birçok katılımcıya farklı eğitim programları düzenlenmiştir.

Son zamanlarda kamudaki din eğitiminde yaşanan gelişmeler sivil din eğitiminin geleceği noktasında tartışmalara ve endişelere neden olmaktadır. Yaptığımız görüşmelerde hizmet alıcılar genellikle devletin din eğitimi konusundaki denetim ve kontrol yetkisinin devam etmesi gerektiğini düşünürken, hizmet vericilerin önemli bir kısmı, devletin din eğitimi alanındaki rolünün ve etkinliğinin son bulmasını istemekte, bir başka ifadeyle devletin din eğitimi alanına müdahalesinden rahatsızlık duymaktadır. Din eğitiminin daha geniş kitlelere ulaştırılması ve eğitimin niteliğinin geliştirilmesi açısından her iki kesim de genellikle

devletin destekleyici ve prosedürel bakımdan denetleyici, sivil kuruluşların ise uygulayıcı bir konumda olduğu bir sistemi talep etmektedirler.

Kamu ve sivil din eğitimi temsilcilerinin birlikte faaliyet göstermeleri, din eğitimi alanına önemli kazanımlar sağlayacağı gibi sivil din eğitiminin legalleşmesi noktasında da önemli bir katkısı olacaktır. Sivil din eğitiminin legalleşmesi ve bu alanda hizmet verenlerin bir araya gelerek oluşturacakları sivil yapılanma, din eğitimi alanında devletin üzerindeki yükü de hafifletecektir. Ülkemizdeki demokratikleşme ve sivilleşme hareketi sürdükçe, sivil iradenin din eğitimi konusunda devlete olan ön yargısı da önemli ölçüde azalacaktır. Karşılıklı özgüvenin oluşması neticesinde, devlet ile sivil iradenin birlikte projeler geliştirmesi sağlanabilecektir.

Gelinen noktada toplumun hem devletten hem de sivil din eğitimi temsilcilerinden önemli beklentileri bulunmaktadır. Her şeyden önce din eğitiminin toplumun tüm kesimlerini kuşatacak yeni bir vizyona kavuşturulması gerekmektedir. Bunun yanında, din eğitimi alanında görülen eklektik yapıya son verilmesi, kolektif bir bakış açısının yakalanması ve fikri altyapısı sağlam eğitim modellerinin geliştirilmesi beklenmektedir.

Netice olarak 1997de başlayan kırılma ile başlayan daralma zamanla yerini açılımlara bırakmış, son onbeş yıl içinde din eğitimi alanında önemli dönüşümler yaşanmıştır. Toplumun geleceği açısından hayati bir konumu olan din eğitiminin geleceğe yeni modellere taşınabilmesi için yapılması gereken çok şey vardır. Bu çerçevede devlete ve sivil kuruluşlara çok ciddi vazifeler düşmektedir.

Giriş

Tarihî süreç içerisinde hem Batı hem de Türkiye’de din eğitimi için önemli duraklar bulunmaktadır. Cumhuriyet’ten günümüze belli dönemlerde bireylerin din eğitimi konusundaki özgürlük alanlarını kısıtlayıcı uygulamalara rastlanırken, söz konusu kısıtlayıcı uygulamalara ara verildiği ya da bu uygulamalardan tamamen vazgeçilerek, din eğitiminin özgürlük alanının genişletildiği dönemlere de rastlamak mümkündür.

Marx, Durkheim ve Weber gibi sosyologların sekülerleşme sonrası dinin toplum üzerindeki etkisinin azalacağı iddialarının aksine hem Batı’da hem de Türkiye’de dinin birey ve toplum üzerindeki etkisi 20. yüzyılın ortalarından itibaren yeniden artmaya başlamış ve 1980 sonrası dönemde bu artış en üst seviyeye kadar yükselmiştir. 1950 ile 1980 arasında dinin yeniden toplumsal yaşamda etkin bir şekilde yer alması, Batı’da bu dönemin “dinin geri dönüş” zamanı olarak adlandırılmasını sağlamıştır. Bu dönemden itibaren dinin çeşitli yapılar ile yeniden hayat bulması ve dinî toplulukların yeni kurumsal yapılarla varlıklarını arttırması dinin söz konusu yükselişinde önemli rol oynamıştır.

Batı toplumu içinde dinin bu denli etkin olmasında II. Dünya Savaşı’nın geride bıraktığı buhran ve yıkımın önemli bir etkisi vardır. Yarım asrı aşan savaşlar sonrasında Batı toplumları, yaraların sarılması ve birlik ve bütünlük içerisinde beraber yaşama ülküsüne kavuşma noktasında kendi medeniyetlerinin de temelini oluşturan “dini” kullanmayı kendilerine görev addetmiştir. Son olarak yaşanan 11 Eylül travması, kültürler arası barış ve hoşgörü için her zamankinden daha çok dine ihtiyaç olduğunu göstermiştir.

1950’lilere kadar Türkiye’de yasaklanan din eğitimi, Batı’daki gelişmelere benzer şekilde 1950 sonrasında beklentileri karşılamasa da devlet kurumlarında yeniden görülmeye baş-

lamıştır. 1980 Darbesi sonrası, din eğitimi alanında Batı'da yaşanan gelişmelere yabancı kalmayan yönetici, idareci ve akademisyenler, özellikle toplumsal barış ve hoşgörü ortamının sağlanması noktasında din eğitiminden daha fazla yararlanılması gerektiğini savunmuşlar ve bu yönde politika geliştirmeye çalışmışlardır. Okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerine (zorunlu olarak) yer verilmesi, yeni imam hatip okullarının açılması ve programlarının geliştirilmesi ve ülke genelinde yaygın din hizmetleri ağıının yaygınlaştırılması izlenen bu politikanın ürünüdür.

Türkiye'de muhafazakâr veya dindar olarak tanımlanan kesimlerin daha bilinçli ve etkili bir biçimde siyasi arenada görülmeye başlaması ve din eğitimi alanında yeni talepler ortaya koymaları olumlu bir gelişme olarak görülürken, ülkenin diğer siyasi ve toplumsal katmanlarında kırılmaların oluşmasına yol açmıştır.

İşte 28 Şubat, Türkiye'de yaşanan toplumsal değişimleri ve yeni talepleri karşılama noktasında devlet erklerinin ve toplumsal grupların yeterli hoşgörü ve kuşatıcılığı gösterememesi, toplumu ve değerlerini anlamlandıramaması, daha net bir ifade ile toplumla empati kuramaması sonrasında yaşanan kırılma sonucu ortaya çıkan bir olgudur. Bu bağlamda 28 Şubat, Türkiye'de din eğitiminin dönüşümü noktasında en belirgin duraklardan biridir. Devlet bu süre zarfında insanların hak ve özgürlüklerini son derece sert tedbirlerle kısıtlama yoluna giderek, toplumda acı tecrübelerin yaşanmasına neden olmuştur.

28 Şubat 1997 "postmodern darbesi"nin sonuçlarından, Türkiye'de din eğitimi alanı bütün aktörleri ile birlikte önemli ölçüde etkilenmiştir. Bu süreçle birlikte başörtüsü problemleri, kesintisiz zorunlu eğitim uygulamaları, imam hatip liselerinin orta kısımlarının kapatılması, bu alanda faaliyet gösteren STK ve cemaatlerin faaliyet alanlarının giderek daral(tıl) maya başlaması gibi değişimler kendini göstermiştir. Dolayısıyla bu değişimler hem bu alanda hizmet veren kurumları hem de bu hizmeti alan/eğitimi gören kişileri din eğitimi ile ilgili farklı arayışlara, farklı faaliyet alanlarına, yönelimlere/taleplere sevk etmiştir. Bu sevk ediş süreç içinde din eğitimi alanında önceki döneme ait bazı kurumların/faaliyetlerin/eğitim biçimlerinin yerine yenilerinin ihdas edilmesi ile neticelenmiştir. Aradan geçen on beş yılın ardından, özellikle son on yıldaki siyasi değişim/iktidar değişikliği Türkiye'de birçok alanda olduğu gibi din eğitimi alanında da yasal ve kurumsal/uygulamalı alanlarda önemli değişimlerin meydana gelmesini sağlamıştır.

1997'den 2002'ye kadar siyasi, toplumsal ve ekonomik alanlarda yaşanan sorunlarla, özelde din eğitimi ile ilişkili olan sorunlar, 2002'den günümüze belli ölçüde ortadan kaldırılsa da, bu düzenlemelerin toplumsal talep ve beklentileri tam manasıyla karşıladığını söylemek mümkün değildir. Elbette ki, alınması gereken yeni yollar ve atılması gereken yeni

adımlar bulunmaktadır. Ancak yeni düzenlemelere geçmeden önce 28 Şubat sürecinin günümüze dek nesnel bir şekilde ele alınması, yaşananların ortaya konulması gerekmektedir. Bu bağlamda araştırmamız, 28 Şubat sürecini nesnel ve tutarlı bir şekilde ele almaya, süreç içerisinde çeşitli alanlarda gerçekleştirilen düzenlemeleri ve etkilerini ortaya koymaya çalışacaktır. Yakın döneme ışık tutacak bu araştırma boyunca, önceden belirlediğimiz metodolojik duruş ile hem literatür incelemesinde hem de uygulanan mülakatlarda bilimsel bakış açısı korunmaya çalışılmıştır.

Bu ve benzeri çalışmaların, 28 Şubat sürecini anlamamıza yardımcı olacağı gibi, tüm tarafların kendilerini yeniden yapılandırmalarına ve demokrasi, insan hak ve özgürlükleri konularında hızlı bir şekilde yol alan Türkiye için yeni projeler geliştirmelerine hizmet edecek olmaları yönüyle kayda değer olduklarını düşünüyoruz. Süreç içerisinde yaşanan tecrübeler siyaset, toplum, ekonomi ve din eğitimi gibi çeşitli alanlarda kırılmalara ve toplumun çeşitli katmanlarında huzursuzluğa neden olsa da, buradan çıkarılan/çıkarılacak dersler, Türkiye'nin bugünü ve yarınları için çok değerli kazanımları barındırmaktadır.

Bundan sonra yapılması gereken, tarihsel hafızamızda derin izler bırakan 28 Şubat'ı, doğru anlamak, anlamlandırmak ve konumlandırmaktır. Gelinen noktada ise süreci, hesaplama ve intikam zamanı olarak görmek yapılacak en büyük yanlışlıktır. Bu her şeyden önce, Türkiye'nin bugününe ve yarınlarına zarar verecektir. Bu sebeple çalışma, 1997'den günümüze din eğitimi alanında yaşanan hukuki ve eğitimsel dönüşümleri ve yeni eğilimleri ortaya koyarken, tamamen yaşananları olduğu gibi resmetmeyi hedeflemektedir.

Metodoloji

Bir araştırmanın bilimsel bir nitelik kazanmasında ve çalışmanın istenen hedeflere ulaşması ve bu hedefler bağlamında tamamlanması noktasında izlenen metodolojinin önemli bir rolü bulunmaktadır. *Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü (1997-2012)* başlıklı araştırmanın, hem bilimsel bir nitelik kazanması hem de istenen hedeflere ulaşması için aşağıda açıklamaya çalıştığımız yolu takip etmeye çalıştık.

Amaç

Bu araştırma ile 28 Şubat 1997 sonrası Türkiye’de din eğitimi alanındaki hem yasal/huku-ki, hem de -muhtelif alt alanları ile birlikte- kurumsal ve sivil din eğitimi alanındaki dönüşümleri ve yeni eğilimleri tespit etmek amaçlanmaktadır. Daha net bir şekilde ifade etmek gerekirse 28 Şubat postmodern darbesi sonrası Türkiye’de din eğitimi alanındaki dönüşümü ve bu çerçevede oluşan yönelim ve ihtiyaçları tespit etmek bu araştırmanın en temel amacını oluşturmaktadır.

Söz konusu amaca ulaşmak için;

1. Din eğitimi alanındaki yapısal ve kurumsal yasa değişikliklerinin/mevzuattaki düzenlemelerin neler olduğu, bu düzenlemelerin imkân ve kısıtlılıklarının alana tesirlerinin neler olduğu,
2. Kamu tarafından verilen din eğitimi hizmetlerinde zamanla ortaya çıkan niceliksel (öğrenci ve öğretici sayısındaki değişimler) ve niteliksel (içerik/müfredat, eğitim standartları, sunulan imkânlar, öne çıkan faaliyet biçimleri, hâlihazırdaki projeler, yönelimler, geleceğe yönelik eğilimler) değişimleri,

3. Özellikle sivil din eğitimi alanında katılımcı profilinde zamanla meydana gelen sosyo-kültürel ve sosyoekonomik değişim ve yönelimlerle bu değişimlerin kurumların eğitim politikalarındaki ve uygulamalarındaki/faaliyet biçimlerindeki değişim ve yönelimlerine olan etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hedef Kitle

Her araştırmamanın ulaşmak istediği bir yararlanıcı ağı veya hedef kitlesi bulunmaktadır. Elinizdeki bu araştırmanın hedef kitlesi, örgün ve yaygın din eğitimi faaliyetleri yürüten tüm kamu ve sivil toplum kuruluşlarıdır. Bu araştırma bir taraftan din eğitimi alanında yapısal ve kurumsal dönüşümlere, hizmet veren ve hizmet alanlarda görülen nicel ve nitel değişimlere yer verirken, diğer taraftan din eğitimi alanında faaliyet gösteren birçok kuruma bu süre zarfında aldıkları yol, geçirdikleri evreler ve izlemeleri gereken politikalar konusunda rehberlik edecektir.

Yöntem ve Veri Toplama Teknikleri

28 Şubat sonrası Türkiye'de din eğitiminin dönüşümün incelendiği bu çalışmada öncelikle 28 Şubat postmodern darbe süreci ve bu sürecin din eğitimi alanına olan etkisi incelenmiş, özellikle 28 Şubat sürecinin gelişmesinde rol alan aktörlere değinilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünde, 28 Şubat sonrası din eğitiminin dönüşüm alanları; Kur'an kursları, imam hatipler ve ilahiyat fakülteleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise kısa süre önce yasalaşan 4+4+4 eğitim reformu ve din eğitimi alanına getirdiği yenilikler irdelenmeye çalışılmış, özellikle bu bölümde ülkemizde din eğitimi alanında hizmet veren aktörlerle yapılan mülakat değerlendirmesine yer verilmiştir. Araştırmamızın sonunda ise geniş bir sonuca yer verilerek, çalışma neticesinde ortaya konulan çıktılar bölüm bölüm özetlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmamızda yöntem olarak literatür çalışması ve yarı yapılandırılmış mülakatlar kullanılmıştır. Çalışmamızda şekillendirdiğimiz bölümlerin her birinde incelenen konu alanı, arka planını da kapsayacak şekilde günümüzdeki durumu ile resmedilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda alanla ilgili yazılmış tüm literatür taranmıştır. Özellikle son on yıldaki gelişmeleri incelerken, konu alanı ile ilgili çıkarılmış tüm yasal düzenlemeler titizlikle incelenmiş ve çalışmada gösterilmiştir. Böylece din eğitimi alanındaki dönüşümler net bir şekilde izlenirken, süreç içerisinde yazılan bazı çalışmaların düştüğü metodolojik hataların tekrarlanmasının önüne geçilmiştir.

Araştırmamızda literatür çalışması aşağıdaki başlıklar bağlamında yapılmıştır:

1. Türkiye’de din eğitimi alanındaki uygulamaları, değişim ve yönelimleri ihtiva eden literatürün taranması,
2. Din eğitimi alanındaki hukuki yapıya/mevzuata yönelik değişikliklerin, alana getirdiği imkânlar/serbestleşmeler, kısıtlılıklar bağlamında analiz edilmesi,
3. Kur’an kursları, imam hatip okulları, ilahiyat fakülteleri ve DKAB öğretmenliği bölümündeki değişimi ve genişlemeyi tespit edebilmek için YÖK ve ÖSYM verilerinin analiz edilmesi,
4. Din eğitimi alanında hizmet veren kamu kurumlarının (Kur’an kursları, millî eğitim), eğitim müfredatlarındaki, eğitim türleri ve içeriklerindeki değişim ve yönelimlerin analiz edilmesi ve kamu tarafından verilen din eğitiminin sivil din eğitimi üzerindeki etkisinin değerlendirilmesi.

Din eğitimi alanındaki literatür taraması ve yasal düzenlemelerinin incelenmesi sonrasında, Türkiye’de din eğitimi alanındaki değişim ve yönelimleri tespit edebilmek amacıyla bu alanda hizmet veren kamu ve özel kurum yöneticileri, eğitimciler ve akademisyenlerle *yarı yapılandırılmış mülakatlar* yapılmıştır. Böylece alan uzmanları ile din eğitiminde gelinen nokta analiz edilmiştir. Mülakatlardan elde edilen verilere çalışmanın çeşitli bölümlerinde -bazen görüş sahiplerinin adı zikredilerek bazen de zikredilmeksizin- yer vermeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede, 10’u akademisyen, 6’sı STK yöneticisi, 5’i STK eğitim koordinatörü ve 3’ü kamuda görev yapan din görevlisi olmak üzere, toplamda 24 kişi ile mülakat yapılmıştır. Çalışmamızın çeşitli bölümlerinde bu isimlere yer vererek analizler yapılmıştır. Katılımcılarla ilgili bilgiler şu şekildedir: Prof. Dr. Halis Ayhan (Emekli YÖK Üyesi), Prof. Dr. Ali Bardakoğlu (Diyaret İşleri Eski Başkanı), Prof. Dr. Recep Kaymakcan (Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Mustafa Köylü (19 Mayıs Üniversitesi Öğretim Üyesi), Doç. Dr. İrfan Başkurt (İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi), Doç. Dr. Mustafa Tekin (İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi), Yrd. Doç. Dr. Mustafa Öcal (Uludağ Üniversitesi Öğretim Üyesi), Yrd. Doç. Dr. Mahmut Zengin (Sakarya Üniversitesi Öğretim Üyesi), Yrd. Doç. Dr. Emine Keskiner (Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi), Yrd. Doç. Dr. Şeyma Arslan (İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi), Dr. Hüseyin Korkut (ÖNDER İmam Hatip Lisesi Mezunları ve Mensupları Derneği Başkanı), Alparslan Durmuş (EDAM Başkanı), Şaban Karaköse (EBSAD Başkanı), Mustafa Yelek (TİDEF Başkanı), Selahattin Yazıcı (TİYEMDER Başkanı), Halis Kuralay (Beyazay Derneği YKÜ), Hasan Baydemir (İLAM Eğitim Koordinatörü), Nazif Yılmaz (ENSAR Vakfı Eğitim Ko-

ordinatörü), Gökhan Erenoğlu (İGEDER Eğitim Koordinatörü), Hatice Ayar (YEKDER Eğitim Koordinatörü), Saliha Kızılkaya (Eğitimci), Fatma Erol (Kur'an Kursu Öğreticisi), Sümeyye Yağan (Kur'an Kursu Öğreticisi), Selim Demirci (Din Görevlisi).

Din eğitimi alanı ile ilgili olarak hazırladığımız yarı yapılandırılmış mülakatların şekillenmesi aşamasında odak grup toplantıları oluşturulmuş ve bu toplantılara Prof. Dr. M. Zeki Aydın (Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi), Doç. Dr. Mustafa Tekin (İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi), Yrd. Doç. Dr. Şeyma Arslan (İstanbul Üniversitesi Öğretim Üyesi) ve Yrd. Doç. Dr. Bilal Yorulmaz (Marmara Üniversitesi Öğretim Üyesi) katılmışlardır.

Hizmet vericilerle yapılan mülakatlarda; bir disiplin olarak din eğitimi alanı ve yeterliliği, kuramsal ve uygulama boyutu açısından din eğitiminin konumu, din eğitiminde devletin konumu, devletin bir kurumu olarak Diyanet İşleri Başkanlığının (DİB) konumu ve yapısı, din eğitimi alanının özerkliği ve STK'ların din eğitimindeki rolü, din eğitiminin tarihsel süreç içindeki seyri, 28 Şubat sürecinin din eğitimi alanına etkileri, başarılı bir din eğitimi faaliyetinin özellikleri, din eğitimi faaliyetlerinde görev alan eğitimcilerin nitelikleri, örgün ve yaygın din eğitiminin içeriğinin niteliği, Kur'an öğretimi, dezavantajlı kimselerin din eğitimi, din eğitimi faaliyetlerinin sorunları, 4+4+4 eğitim sisteminde din eğitiminin yeri, yeni seçmeli din derslerinin içeriği ve 4+4+4 eğitim sisteminde STK'ların muhtemel din eğitimi politikaları irdelenmeye çalışılmıştır.

Hizmet vericilerle yaptığımız mülakatlar yanında, din eğitiminde eksikliklerin, yönelimlerin, beklenti ve ihtiyaçların, bu alandaki değişim ve dönüşümlerin neler olduğunu tespit etmek için, proje öncesinde oluşturduğumuz izgaralar çerçevesinde seçtiğimiz kişilerden oluşan hizmet alıcılarla derinlemesine mülakatlar yapılmıştır. Hizmet alıcılarla yapılan mülakatlardan elde edilen veriler nitelik ve nicelik açısından çalışmamızda geniş bir yer tutması ve elinizdeki bu çalışmanın kapsamı dışında bazı alanları da içermesi sebebiyle, bu çalışmadan bağımsız olarak yayımlanması uygun görülmüştür. Bundan dolayı çalışmamızda sadece hizmet alıcılarla yapılan mülakatlardan araştırmamızla doğrudan ilgili olduğunu düşündüğümüz kısımlarına yer verilmiştir.

Araştırmanın Sınırları

Bu araştırma;

1. Türkiye'deki din eğitimi alanındaki uygulamaları ihtiva eden literatür çalışması,

2. Din eğitimi alanı ile ilgili hukuki düzenlemelerin/mevzuat değişikliklerinin analiz edilmesi,
3. Bu alanda hizmet veren kamu kurumlarının, STK'ların ve medya organlarının din eğitimi içeriklerinin ve yöntemlerinin incelenmesi,
4. Bu alanda hizmet veren kurum yetkilileri, akademisyenler ve eğitimciler ile yapılan yarı yapılandırılmış mülakatlar,
5. Bu verilerden ve analizlerden elde edilecek sonuçlardan hareketle geliştirilen önerilerle sınırlıdır.

28 Şubat Sürecinin Din Eğitimi Alanındaki Etkileri

Giriş

Türkiye’de din eğitiminin dönüşümü noktasında en belirgin duraklardan biri, 28 Şubat sürecidir. Tarihe ve zihinlere 28 Şubat postmodern darbe olarak yazılan süreç, din eğitimi konusunda son derece sert ve acı uygulamalarının yaşanmasına yol açmıştır. Görünürde siyasi ve askerî bir karşı duruş veya tepki olarak görülen hareket, temelde toplumsal, ekonomik ve eğitimsel bir paradigmayı barındırmaktadır. Zira bu süreç ile birlikte, bu üç alanda değişim ve dönüşüme gidilmiştir.

28 Şubat postmodern darbesi, Türkiye’nin din eğitimi tarihinde derin tahribatlara yol açan bir süreç olmuştur. Din eğitimi uzmanları, söz konusu süreci Türkiye’nin çok partili hayata geçtikten sonraki dönemde din eğitimi bağlamında edindiği kazanımları kaybettiren ve alanı sınırlayan bir süreç olarak değerlendirmektedir. Bu dönemdeki manevi baskı ve yıkımların, başörtüsü sorunu, katsayı problemi yahut din eğitimi veren örgün eğitim kurumlarının kontenjanların düşürülmesi gibi maddi sonuçlarından daha derin olduğunu dile getirmektedirler.

Süreç içerisinde bahsi geçen olumsuz sonuçlar yanında 28 Şubat’ın, faillerinin kestiremediği ve sürecin tersten işlemesine neden olan bazı olumlu gelişmelere de kapı araladığı vurgulanmaktadır. Özellikle zaman içerisinde toplumun din merkezli talep ve ihtiyaçlarının çeşitli sınırlamalara rağmen artış gösterdiği, bazı sivil inisiyatifler öncülüğünde yeni kurumsal yapıların kurulduğu ve yeni hizmet alanlarının oluştuğu uzmanların vurguladığı hususlardan birkaçıdır.

Uzmanlara göre 28 Şubat postmodern darbe sürecinin kurumsal açıdan Kur'an kursları, imam hatip okulları ve ilahiyat fakülteleri üzerinde olumsuz yönde etkileri olmuştur. Zorunlu Kesintisiz Eğitim Yasası ve Kur'an kurslarına girişte getirilen yaş sınırlaması, Kur'an kurslarından öğrenci sayılarını azaltırken, beklenmedik şekilde bu kurslardaki öğrenci portföyünde değişim baş göstermiş ve o güne kadar genellikle (din) eğitiminden mahrum kalmış yetişkin kadınların, bu kursları doldurdukları görülmüştür. Zorunlu Kesintisiz Eğitim Yasası ile birlikte imam hatip okullarının ortaokul kısımları kapatırken, YÖK'ün katsayı uygulaması ile söz konusu okulların lise kısmına olan ilgi düşmüştür. Ancak süreci imam hatip lisesi mezunlarının lehine çevirmeye çalışan STK'ların öncülüğünde, bu öğrencilerin yurt dışında kaliteli bir eğitim almaları sağlanmıştır.

28 Şubat sürecinin bahsi geçen olumlu ve olumsuz çıktılarının yanında, uzmanlar özeleştiri mahiyetinde bazı değerlendirmelerde de bulunmuşlardır. Söz gelimi o dönemde sürecin daha profesyonelce yönetilebileceğini, fakat dindar kesimin soğukkanlılığını koruyarak bunu başaramadığını ifade etmektedirler. Özellikle din adamı yetiştirme konusunda, o dönemde kontenjanları azaltılan ilahiyat fakültelerinde, her öğretim üyesine beş öğrenci düşebilecek düzeyde ilmî ve entelektüel imkânların varlığı söz konusuysa yüksek puanlarla bu fakültelere gelen nitelikli öğrenci potansiyelinin gereğince değerlendirilemediğini savunmaktadırlar.

28 Şubat Sürecinin Gelişimi

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Türkiye'de dört farklı sınıf oluşmuştur. Bunlar; devlet elitleri, toplum elitleri, askerî yapı ve halktır. Türkiye'de siyasetin değişim anları, bu dört sınıfın birbiri ile mücadelesi içinde gelişirken, din eğitimi de bu değişim anlarında farklı şekillere girmiştir. 1930'dan 1950'lilere kadar ülkede din eğitimi kısıtlanırken, çok partili döneme geçişle birlikte din eğitimindeki kısıtlamalar da hafifleme sürecine girmiştir. Sürecin devamında devlet ve toplum elitlerinin askerî cunta ile ortak bir yol izlemesi neticesinde 27 Mayıs 1960 askerî darbesi yaşanmış ve ülke askerî vesayet yönetiminin idaresine bırakılmıştır.

1960 ila 1980 yılları arasında arzulanan ekonomik gelişmeyi yakalayamayan Türkiye, daha büyük toplumsal sorunlarla yüz yüze gelmiş ve ülke ciddi bir krize doğru ilerlemiştir. Ülkenin bu gidişatı beraberinde 12 Eylül 1980 darbesini getirmiştir. Yaşanan toplumsal travmalardan ve ayrışmadan arınma amacıyla ülke yöneticileri çözüm arayışlarına girmiştir. Askerî yönetim, Türkiye'deki anarşi ve terörün kaynaklarını araştırmak üzere bir rapor ha-

zırlatmıştır. Aynı dönemde Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Hüseyin Atay, millî birlik ve bütünlük açısından din eğitimi ve öğretiminin bir bütünlük içinde ele alınmasına dair bir rapor hazırlayarak Millî Güvenlik Konseyine sunmuştur. Atay raporunda iki menfi zihniyetin etkisinde kalan ve birbirleriyle diyalog ortamı oluşmayan gençliğin aralarında var olan sorunların, fikir düşmanlığından uzak, saf, temiz, gerçek dinin öğretilmesi ile çözülebileceğini, bu amaçla bütün gençliği eşit derecede din bilgisine ve din kültürüne sahip kılacak bir öğretim sisteminin oluşturulmasını teklif etmiştir. 1981 yılının yaz ayında Erzurum’u ziyareti esnasında halka hitap eden Kenan Evren, din derslerinin ülke genelinde zorunlu olarak okutulacağını ilan etmiş ve aynı yıl Danışma Kurulu tarafından hazırlanan Anayasa taslağında Din Bilgisi dersinin ilköğretimden ortaöğretime kadar zorunlu olarak okutulacağı hükmü yer almıştır. Taslak metin Millî Güvenlik Konseyi tarafından incelenmiş, dersin zorunlu olarak okutulması aynen kalırken, dersin adı “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” olarak değiştirilmiştir. Nitekim 7 Kasım 1982’de halk oyuna sunularak kabul edilen 1982 Anayasası’nın 24. Maddesi, bugüne kadar gelen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin mevcut konumunu garanti altına almıştır (Cebeci, 1996: 155-56; Aydın, 2000: 117; Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 187-88).

Yeni anayasanın kabulü ve beraberinde yapılan genel seçimler sonrasında Turgut Özal’ın liderliğinde Anavatan Partisinin iktidarıyla birlikte ülkede birçok alanda ciddi ilerlemeler gerçekleşti. Bu gelişmelerin gerçekleşmesinde en önemli etkenlerin başında Özal’ın serbest piyasa ekonomisi gelmekteydi. Serbest piyasa ekonomisi, Türkiye’yi sadece yurt dışına açmakla kalmadı, belki de en önemli etkisi Türkiye’nin yakın dönem siyaset tarihini şekillendirecek ve etkileyecek olan “Anadolu piyasanın” bir başka ifade ile “Anadolu kaplanlarının” oluşması ve gelişmesi noktasında oldu. Bu süreç beraberinde muhafazakâr Anadolu insanının zamanla yönetimde pay sahibi olmasını sağladı. Özal ile başlayan muhafazakâr yapılanma, sürecin devamında da artmış, daha önce devlet erklerini elinde bulunduran devlet ve toplum elitleri ile askerî yapıda, gelişen muhafazakâr yapılanmaya karşı bir direnç geliştirmiştir.

Ülkede farklı grupların çatışma alanlarının zirve yaptığı dönem ise Refah-Yol hükümetinin kurulduğu döneme rastlar. 28 Haziran 1996’da Genel Başkanlığını Necmettin Erbakan’ın yaptığı Refah Partisi (RP) ile Genel Başkanlığını Tansu Çiller’in yaptığı Doğru Yol Partisi (DYP) arasında kurulan koalisyon hükümeti döneminde, yargı, siyaset, medya, sendika ve iş dünyası gibi “toplumsal baskı grupları” veya “silahsız kuvvetler” olarak adlandırılan (devlet ve toplum elitleri ile askerî yapının etkisi altına giren) kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen çabalar neticesinde mevcut durum daha da kötü bir hâle dönüşmüştür.

Din eğitimi ve din eğitimi veren kurumlar açısından sürecin Refah-Yol hükûmetin kurulduğu dönemden başladığını söylemek eksik bir değerlendirme olur. 1990'lı yılların başından itibaren özellikle imam hatip liseleri ve mezunlarının çeşitli alanlardaki başarıları, ülkede çeşitli kesimleri arayış içine sevk etmiştir. 28 Şubat sürecine, kesintisiz eğitim çalışmalarıyla imam hatip liseleri üzerine geliştirilen politikaların temelinde daha önce hazırlanmış olan "çalışma ve raporlar"ın önemli bir etkisi olduğu görülür ki, 1991'de TÜSİAD tarafından hazırlanan "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" raporu bunun en güzel örneklerinden biridir.

27 Mart 1994 tarihinde yapılan mahalli seçimler neticesinde, ülkenin önemli şehirlerinin yönetimlerinin el değiştirmesi, siyasette şok etkisi yaratmış ve sonrasında Refah-Yol hükûmetinin iktidara gelmesiyle söz konusu yönetime olan karşı direnç zirve noktasına ulaşmıştır.

28 Şubat ile ilgili yazılan çalışmalara göz atıldığında sürecin daha çok askerler tarafından yürütüldüğü belirtilse de, bizim kanaatimiz bu yönde değildir. Hiçbir yapılanmanın iktisadi ayak olmaksızın sürdürülemeyeceğini düşünülürse işin temelinde başka unsurların olabileceğini düşünmek mümkündür. Günümüzde 28 Şubat postmodern darbesinin yargılanması neticesinde ortaya çıkan gerçekler, sürecin tam anlamıyla askerlerin kontrolü altında olmadığını göstermesi yönüyle dikkat çekicidir.

28 Şubat bir günlük veya haftalık bir operasyonun adı değildir. Özellikle "28 Şubat süreci" olarak adlandırılmasının temel nedeni belli bir zaman dilimine yayılmasıdır. Kavramsal açıdan açıklanabilecek bir diğer husus da, "28 Şubat post-modern darbe" kavramıdır. Bu kavramı medya da ilk kullanan gazeteci, Cengiz Çandar olmuştur. Çandar, 16 Nisan 2012'de Taraf gazetesinde Neşe Düzeli'nin kendisi ile yaptığı röportaj da, aslında bu kavramı ilk kendisinin kullanmadığını şu sözleriyle izah etmektedir:

Post-modern darbe sözcüğünü ilk ben yazdım. O dönemde bir köşe yazımın başlığı olarak "post-modern darbe" kullandım. Ondan sonra post-modern darbe denmeye başladı zaten. Mucidi ben değilim ama... 28 Şubat MGK'sı olmuş. İlnur Çevik aradı. "Daily News için Çevik Bir'le röportaj yaptım, çok ilginç" dedi. Biraz anlattı ve laf arasında da "Çevik BİR, 28 Şubat'a post modern darbe diyor" dedi. İlnur'u tekrar aradım, "Post-modern darbe lafını yayımlayacak mısınız? Off the record olabilir, başını belaya sokma" dedim. "İyi ki uyardın, sorayım" dedi. Aradı, "O bölüm 'off the record' muş" dedi. Ben de ona "Çok iyi. O zaman be bunu isimsiz olarak kullanayım" dedim ve post-modern darbe lafını kendi gözlemim olarak yazdım. Sonra bu laf yayıldı. Amerika'dayken...

Çandar, röportajın devamında şunları aktarmaktadır:

Amerika'da bir davette, "post-modern darbe" kavramını ilk kullanan Bernard Lewis'le tanıştırdılar. Bernard Lewis, bana "Bu kavram nereden sana ait oluyor? Ben bunu daha önce duydum" dedi. Lewis'in bizim Genelkurmay'la çok sıkı ilişkileri var malum. "Ben bu sözcüğü hep Genelkurmay'da duydum" dedi. Bernard Lewis, Neo-conların... Amerika'daki İsrail lobisinin beyni. Bizim genelkurmay'la hep sıkı ilişkileri oldu onun.

Çandar'ın da açıkça belirttiği gibi, 28 Şubat postmodern darbesinin birçok ayağı bulunmakta, ancak bu ayaklardan en önemlisi belki de, Amerika ve İsrail ayağıdır. Sadece Türkiye'nin değil, Ortadoğu'nun tamamının Amerika ve İsrail olmaksın geleceklerinin belirlenmesi mümkün değildir. Bu planlamanın arkasında "oryantalist düşüncenin" önemli bir yeri vardır. Ortadoğu ve İslam medeniyetinin hüküm sürdüğü topraklarda, sömürgeci zihniyete hizmet eden ancak, kendisini entelektüel olarak tanımlayan ve sadece doğuyu "tanıma ve öğrenme saikiyle yola çıktığını iddia eden!" (Bulut, 2004) oryantalist zihniyeti görmeden ne dünü, ne bugünü ne de yarını anlamak ve yorumlamak söz konusu bile olamaz.

Çandar 28 Şubat postmodern darbesinin arkasında ABD'nin olduğunu şu sözleriyle açıklamaktadır:

28 Şubat darbesinin arkasında ABD var. ABD, doğrudan askeri darbeyi desteklemedi ama 28 Şubat darbesini destekledi. Post-modern darbeyi destekledi... 12 Mart 1997'nin cumartesi günü Washington'da dönemin Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'ın çağrısı üzerine Bakanlık binasının yedinci katında Türkiye ile ilgili bir toplantı yapılmış. Bu toplantı, 28 Şubat kararlarının alındığı MGK toplantısından hemen iki hafta sonra düzenlenmiş. Hatırlayın... Refah-Yol, haziran iktidardan gitti. Bernard Lewis, Paul Wolfowitz, Richard Perle hepsi toplantıdaymış. Türkiye'ye ilişkin olarak ne yapılmalı, o toplantıda konuşulmuş. O toplantıdan çıkan genel eğilim, "doğrudan askeri bir darbe olmadan bu hükümet gitmeli" olmuş.

Netice itibarıyla, Çandar'ın köşe yazısında yer verdiği "postmodern darbe" kavramı, diğer yazarlar ve kamuoyu tarafından benimsenmiş ve herkes tarafından kullanıla gelmiştir. 2001 yılında Kanal 6'da yayımlanan Ceviz Kabuğu Programı'na katılan döneminin Genelkurmay Genel Sekreteri emekli Tümgeneral Erol Özkasnak, "28 Şubat'ı postmodern bir darbe olarak tanımlayan bazı yazarları haklı bulduğunu" söylemiştir.

28 Şubat postmodern darbesinin bir süreci ifade ettiğini ve bu sürecin 1990'lı yılların hemen başında başladığını söylemiştik. Çeşitli sivil toplum örgütlerinin hazırladığı raporlarla,

ön hazırlığı yapılan darbe çalışmalarının, kanaatimizce ilk uygulama basamağı bugün hâlen adı konmamış olan "1993 darbesi"dir. 1993 yılına gözlerimizi çevirdiğimizde Uğur Mumcu, Turgut Özal, Eşref Bitlis, Bahtiyar Aydın, 33 er, Madımak, Başbağlar, Mehmet Sincar gibi birçok suikast ve ölümlerin, yüzlerce faili meçhulün, 1993'ün ilk yarısında gerçekleştiği ve bu suikast ve ölüm hadiselerinin gerçek yüzünün hâlen daha aydınlatılmadığı görülecektir.

Bu isimlerin ölümü toplumda bir huzursuzluk oluşturmuş, insanların 12 Eylül askerî darbesi öncesinde yaşadığı ümitsizlik ve çaresizliği yeniden hatırlamalarına ve yaşamalarına yol açmıştır. Bu dönemde, yaşanan sıkıntıların çözümlen(e)memesi ve "derin" devlet olarak adlandırılan kesimlerin, medyayı da etkileri altına alarak kamuoyunu istediği şekilde yönlendirmeleri neticesinde, bu olayların üstüne gidilemediği düşünülmektedir. Ayrıca psikososyal açıdan değerlendirilecek olursak, toplum böyle dönemlerde, yaşanan kargaşanın bitirilmesi için, devlet organlarının beyanatlarına itibar eder ve onların kendilerine sunduğu bilgilendirme ile yetinmeyi makul karşılar. Hem 1993 darbesi hem de 28 Şubat postmodern darbesinde, "gerçek", medya ile gizlenmiş ve tüm bunlar, insanların önünde önemli ve değerli olarak gösterilen ve toplum nezdinde belli bir değer elde ettirilmiş ankhormanların aktörlüğünde medya aracılığı ile gerçekleştirilmiştir (bkz. Öztürk, 2011).¹

ABD'li aktörlerin, Türkiye'de askerî bir müdahaleye sıcak bakmaması, doğal olarak sürecin postmodern yöntemlerle yürütülmesini doğurmuştur. Burada değinmemiz gereken bir diğer husus da "ABD" ile birlikte bu sürecin içerisinde "İsrail" in de önemli bir yerinin olduğudur.

Çevik Bir de 2002'de *Middle East Quarterly* adlı dergide yayımlanan ve İsrailli siyaset bilimcisi Martin Sherman'la birlikte yazdığı "İstikrar için Formül: Türkiye Artı İsrail" başlıklı yazıda, Erbakan'ın Başbakanlığı ile İsrail menfaatlerinin tehlikeye girdiğini, postmodern darbe ile de bunun bertaraf edildiğini itiraf ederek söz konusu görüşümüzü desteklemektedir.

Söz konusu makalede, iki ülke arasında ticaret açısından önemli bağların bulunduğu, hatta İsrail için Türkiye'nin baş Ortadoğu ihracat pazarı hâline geldiğinin, ayrıca sivil değişim hacmi (turistik, akademik, mesleki, sportif ve kültürel)nin de 1990'lı yılların başından itibaren artmasıyla İsrail açısından Türkiye'nin en popüler turizm merkezi olduğunun altı çizilmiştir.

Bir ve Sherman makalelerinin devamında, Necmettin Erbakan ve partisinin iktidara gelmesi ile birlikte, iki ülke arasında olan bağ ve ahengin bozulmaya başladığını, Erbakan'ın göre-

1 Devletin toplumu yönlendirme etkinliği için bkz. Strauss, L. (2000).

vinin ilk günlerinden itibaren iç ve dış politikada İslami bir gündeme girdiğini, eğitimi İslamlaştırdığı ve Türkiye'nin yüzünü Arap dünyasına doğru çevirdiğini, bu amaçla İslam ülkeleriyle birlikte NATO benzeri ittifak oluşumuna girdiğini, İsrail karşıtı bir söylem geliştirerek iki ülke arasındaki ikili ilişkileri dondurmaya çalıştığını savunmaktadırlar.

Bir, Erbakan'ın bu tutumu karşısında kendilerinin, iki ülke arasında kurulmuş bu bağları koruma adına faaliyete geçtiklerini şu sözlerle dile getirmektedir:

Ordu Erbakan'a açıkça şu mesajı verdi: Ülkenin yüzünü İslam'a dönmesini ve İsrail-Türk askerî ilişkilerinin tehlikeye atılmasını izlemeyeceğiz. Erbakan kontrol altında tutuldu. MGK baskısıyla İslamcı Başbakan istifasını sundu.

Yukarıda naklettiğimiz alıntılar, Çevik Bir'in Türkiye'nin İsrail ile kurduğu ilişkiyi göstermesi açısından oldukça değerlidir. Özellikle 28 Şubat'tan dört gün önce İsrail ile yapılan askerî anlaşmalar (Kuş, 2012b), yapılan postmodern darbenin dış güçlerin de desteğini alarak meşrulaştırmaya çalışıldığını bize düşündürmektedir.

28 Şubat'ta yaşananların Amerika ve İsrail ile doğrudan bir ilişkisinin olduğunu, Neo-Con düşünce kuruluşu olarak bilinen Washington Yakın Doğu Araştırmaları Enstitüsünde Türkiye Araştırmaları Merkezinin başında olan Alan Makovsky'nin 1996-1997 yılları arasında Washington Enstitüsünün Ortadoğu Politikaları sayfasında yayımlanan "Erbakan ve Türkiye" ile ilgili yazdığı makalelerin açıkça görebiliriz. Makovsky bu süreç içerisinde Batı Çalışma Grubunun (askerlerin), sermaye, medya, yargı ve siyasilerin Refah-Yol hükûmetine karşı almaları gereken tavrı ve yapmaları gerekenleri açık bir dille ifade ediyor. Makovsky'ye göre, Erbakan ve arkadaşları Batı'nın değerlerine yüzünü ters çevirmiş ve Türkiye'yi Batı'dan uzaklaştırmaya çalışan, Amerika, İsrail ve Türkiye arasındaki dostane ilişkilere ve menfaatlere meydan okuyan ve bunun ötesinde Türkiye'nin İslam ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirmeye hatta İslam NATO'sunu ve İslam Serbest Pazarını ve Birleşmiş Milletlerini kurmak için çalışan kişilerdir. Dolayısıyla Makovsky'ye göre Refah-Yol hükûmetinden, Amerikan menfaatlerine ters düşmesi ve Yahudi bir devlet olan İsrail'i dışlaması sebebiyle kurtulunması gerekmektedir. Bu amaçla Amerika, Türkiye'deki laik blok ile anlaşmalı ve onlara yardım etmelidir (Makovsky, 1996a, 1996b, 1996c, 1997).

Makovsky, birçok yazısında Türkiye'nin Amerika ve İsrail'le olan ilişkisini masaya yatırmış ve özellikle Erbakan ve Refah partisi hakkında olumsuz yönde belirlemeler yapmıştır. Makovsky, 8 Ağustos 1996'daki "Amerika'nın Erbakan'ın Türkiyesi ile ilişkileri" başlıklı yazısında, Haziran 1996'dan beri Türk hükûmetinin başında olan İslamcı Necmettin Erbakan ile Amerika arasında yaşanan krize dikkat çekiyor ve Amerika'nın uzun vadede kendi çıkarla-

rı doğrultusunda bu iktidarla nasıl baş etmesi gerektiği konusunda bir ikilemde kaldığını söylüyor. Dikkat edilecek olursa, Refah-Yol hükümetinin kurulmasından yaklaşık iki ay geçmiş olmasına rağmen, Amerika'nın Türkiye ile ilgili planlarının başladığı görülmektedir. Bu süre zarfında Amerika'nın lehine olarak Türk meclisinden önemli kararlar çıkmış olmasına rağmen, Makovsky'nin şu cümleleri oldukça dikkat çekicidir: "Yine de, Erbakan, Amerikan çıkarları için ciddi bir problem olarak kalmaktadır." Özellikle Erbakan'ın İslam Serbest Pazarı ve İslam NATO'su gibi fikirlerine Makovsky'nin sürekli vurgu yapması Erbakan'ın bu çabalarının başta Amerika ve İsrail olmak üzere Batı'da bir tehdit olarak algılanmaya devam ettiğini göstermektedir (Makovsky, 1996c).

Erbakan ve Refah Partisinin Amerika ve İsrail'e mesafeli kalmasının, bu iki ülkenin Türkiye ile olan planlarını bozduğunu düşen Makovsky, 28 Şubat MGK toplantısı sonrası 12 Mart 1997'de "Erbakan, İp Üstünde" başlıklı yazısıyla, yakın zamanda Refah-Yol hükümetinin düşeceği durum hakkında önceden önemli tespitler yapıyor; Erbakan ve hükümetinin artık sona yaklaştığını haber veriyor (Makovsky, 1997).

Refah-Yol hükümetinin devrilmesi ile birlikte, Türkiye'nin Amerika ve İsrail ile ilişkilerinin düzelmesini ve bu iki ülkenin Türkiye konusundaki çıkarlarının yoluna girdiğini yine Makovsky'nin başka yazılarında görüyoruz. Aslında Makovsky bu düşüncesiyle, sıklıkla dile getirilen "Türkiye ile İsrail arasındaki ilişki, temelde ekonomik nedenlere dayanmaktadır." tezini doğrulamaktadır. Makovsky, 18 Ocak 1998'de "İsrail Türkiye İşbirliği" başlıklı makalesinde bu duruma işaret etmekte ve 28 Şubat sürecinden sonra Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin geliştiğine dikkat çekmektedir. 1990'da kabaca 450 milyon dolar olan iki ülke arasındaki ticaretin 2000 yılı itibarıyla yaklaşık 1 milyar dolara çıkacağını düşünmektedir. Elbette ki bu ticaretin temel taşlarının, İsrail'in Türkiye'ye satacağı ve Türkiye'nin elindeki uçak ve tankların modernizasyonunun olduğunu da itiraf etmektedir (Makovsky, 1998).

28 Şubat Postmodern Darbe Sürecinin Aktörleri

28 Şubat darbesinin, postmodern olarak nitelendirilmesinin temelinde yatan gerekçe, aktörlerinin sahip olduğu yapısal farklılıktır. Daha önce gerçekleştirilen darbelerin en belirgin yönü, askerî olmalarıydı. Elbette ki bunların da arka planlarında farklı unsurların olması tabiidir. Ancak 28 Şubat'ı bunlardan ayıran temel faktör, darbenin beyni ve icracısı olarak görülen Batı Çalışma Grubu ile birlikte, sivil toplum örgütlerinin askerle birlikte ama "silahsız kuvvetler" olarak rol almasıdır. 21. yüzyıla dört kala, askerî müdahaleden çekinen kuvvetler, askerin önderliğinde yeni enstrümanlarla oluşturdukları kuvvetlerle eski siyasi, top-

lumsal, ekonomik ve eğitimsel paradigmayı koruma ve kollama adına yeni bir hareket tarzı geliştirmişlerdir. Bu amaçla, kuruldukları günden bu yana, bir araya gelerek birlikte hareket tarzı geliştiremeyen örgütler, örgütlü toplum yerine, örgütlü devleti kutsayan bir bakış açısıyla darbenin önemli aktörleri arasında yer almışlardır. Çalışmanın bu kısmında, 28 Şubat sürecinde ne yapılmaya çalışıldığını görmek amacıyla, postmodern darbenin ortak aktörlerinin kısa analizlerinin yapılması yararlı olacaktır.

1. Batı Çalışma Grubu

Güven Erkaya'nın komutanı olduğu Deniz Kuvvetleri Komutanlığı bünyesinde çalışan ve irticai faaliyetler içerisinde olduğu iddia edilen kişilere karşı tedbir amacıyla kurulan Batı Çalışma Grubunun (BÇG), 28 Şubat darbesinin ve eylemlerinin yürütücüsü (icracısı) olduğunu söyleyebiliriz.

Ancak daha önce belirttiğimiz gibi, 28 Şubat bir süreçtir ve bu süreç, askerlerin ve çeşitli güçlerin, kendilerini egemen bir sınıf olarak görerek, topluma istedikleri gibi şekil verebileceklerine inanmalarından doğmuştur. Bu güçler, 1990'lı yılların başından itibaren yaşanan toplumsal değişime ayak uydurmak yerine, toplumu yönlendirmeye ve değiştirmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda söylemek gerekir ki 1993 yılında yaşanan darbe süreci de, başta Kürtler olmak üzere ülkede yaşayan farklı etnik yapıya sahip olan insanların hak ve taleplerinin sindirilme süreci olarak görülse de, bu sürecin başından itibaren, muhafazakâr kesimlerin iktidara gelebilme ihtimallerinin ortaya çıkması sebebiyle onların da sindirilme sürecinin başlangıcı olarak görebiliriz. Dolayısıyla Batı Çalışma Grubunun her ne kadar, 28 Şubat sonrası MGK'da alınan kararları uygulamak için kurulduğu söylene de, bu yapının felsefi arka planının çok daha eskilere götürülebilmesi mümkündür.

28 Şubat Kararları'nın alınmasında sonra "Batı Harekat Konsepti" planı hazırlanmış ve bu Plan dönemin Genelkurmay 2. Başkanı Çevik Bir ve Albay İdris Koralp tarafından imzalanmıştır. Genelkurmay Plan Şube Müdürü Albay İdris Koralp, 28 Şubat 1997'deki tartışmalı MGK toplantısında alınan kararlar doğrultusunda yaklaşık üç ay süren hazırlıkları yürütmüştür. Kendisinin yürüttüğü ve altına imzasını attığı çalışma 6 Mayıs 1997'de "Batı Çalışma Grubu Eylem Planı" olarak şekillenmiştir. "Gizli" ibareli, 19 sayfa, 32 maddeden oluşan plan, Genelkurmay Başkanlığına dönemin 2. Başkanı Orgeneral Çevik Bir tarafından gönderilmiştir. Çevik Bir imzasını taşıyan belgede "Eylem Planı'nda, alınacak tedbirler ile bu tedbirleri icra edecek Komutanlık/Başkanlıklar belirlenmiştir. Daha ast makamların temin edecekleri bilgiler ve icra edecekleri faaliyetler, planda görev verilen Komutanlıklar/Baş-

kanlıklar tarafından ilgi esaslarına göre belirlenecek ve rapor edilecektir. Eylem Planına dâhil edilmesi uygun görülen faaliyetlerin Batı Kriz Masası toplantılarında gündeme alınarak karar bağlanması sağlanacaktır." ifadeleri yer almaktadır. Orgeneral Çevik Bir'in 88. sayfasında imzasını taşıyan Genelkurmay Başkanlığı Psikolojik Harekat Daire Başkanlığına hitaben yazılan yazı, kuvvet komutanlıklarına da gönderilmiştir (Kılıç, 2012). Belgeye göre, "siyasi partiler, üniversiteler, sendikalar, demokratik kitle örgütleri, medya vasıtasıyla kamuoyunun olumlu yönlendirilmesinin sağlanması" isteniyordu.

Belgede yer alan sistematik emirlerden bazıları şöyledir (Gazeteport, 2012):

- Cumhuriyet'in temel nitelikleri arasında yer alan laiklik ilkesine sahip çıkılması amacıyla *laiklik aleyhtarı yayın yapan radyo, televizyon ve yazılı basın neşriyatını takip etmek.*
- *Siyasi partiler, üniversiteler, sendikalar, demokratik kitle örgütleri, kadın ve gençlik teşkilatları, medya vasıtasıyla kamuoyunun olumlu yönlendirilmesini sağlamak, genç nesillerin körpe dimağlarına Cumhuriyet, Atatürk ve millet sevgisi işlenmesi.*
- *Kuran kurslarının Milli Eğitim Bakanlığı kontrolünde açılıp denetlenmesi için gerekli kanuni düzenlemelerin yapılması.*
- *Tarikat, vakıf ve cemaatlerin açtıkları Kuran kurslarının kapatılması için yetkili mercileri yönlendirmek. Yasal olarak açılan Kuran kurslarında Cumhuriyet rejimine bağlı din adamlarının görevlendirilmesini sağlamak.*
- *İrticai faaliyetleri nedeniyle TSK'dan uzaklaştırılanların kamu kurumlarında çalışmasını engelleyecek yasal düzenlemeler yapılmasını sağlamak.*
- *Şeriatçı kadroların faaliyetlerini kontrol ve takip etmek.*
- *Hükümet değişikliği fırsatlarından yararlanıp köktendinci kadroları tasfiye etmek.*
- *İlahiyat fakültesi mezunlarından yararlanmak.*
- *Vakıf, dernek, yurt, özel okul, dergah gibi teşkillerin varsa bağlı olduğu şirketlerin mali yönden denetimlerini sağlamak.*
- *TSK garnizon ve personellerinin bu şirketlerden alışveriş yapmamasını sağlamak.*

Dönemin Genel Kurmay Başkanı olan Orgeneral Çevik Bir imzasıyla 27 Mayıs 1997'de Genelkurmay Psikolojik Harekat Daire Başkanlığına gönderilen belge incelendiğinde göze çarpan iki husus oldukça önemlidir. Bunlar: "Batı Eylem Planı" konu başlığı ve "İLGİ" altında a maddesinde yazılmış olan "Milli Güvenlik Kurulunun 28 Şubat 1997 tarihli kararı" ifadesidir. Çünkü hazırlanan "Batı Harekat Konsepti" ve nihai olarak hazırlanan "Batı Çalışma Gru-

bu Eylem Planı'nın dayanak noktası, 28 Şubat 1997'de yapılan Millî Güvenlik toplantısında askerler tarafından uygulanmak üzere sunulan kararlardır. Bir başka ifade ile 28 Şubat 1997 gecesi alınan kararların tamamı 27 Mayıs 1997 tarihli Çevik Bir'in imzasını taşıyan belgeyle birlikte uygulanmaya başlanmıştır diyebiliriz.

"Batı Çalışma Grubu Eylem Planı" içerisinde yer alan maddelerde göze çarpan önemli noktalardan biri "Hükümet değişikliği fırsatlarından yararlanıp kökten dinci kadroları tasfiye etmek" ifadesidir. Bu karar, kısa zaman içerisinde ülkede bir hükümet değişikliğinin yaşanacağını sinyallerini vermesi açısından oldukça önemlidir. Yani belgenin "Genelkurmay Psikolojik Harekat Daire Başkanlığına gönderildiği 27 Mayıs 1997'den tam 22 gün sonra "Refah Partisi ile Doğru Yol Partisi arasında imzalanan koalisyon protokolü gereği bir yıllık görevden sonra Necmettin Erbakan, 18 Haziran 1997 günü istifa etmiş, ancak protokol şartlarına göre Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in hükümeti kurma görevini Tansu Çiller'e vermesi beklenirken 20 Haziran 1997'de Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a vermiş ve Refah-Yol Hükümeti sona ermiştir. Yılmaz da Anavatan Partisi + Demokratik Sol Parti + Demokrat Türkiye Partisi + Bağımsız milletvekillerinden oluşan hükümetini 30 Haziran 1997'de kurmuştur." (Öcal, 2011, 225).

Görüleceği üzere, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'in hükümeti kurma görevini, Tansu Çiller'e vermek yerine, 28 Şubat MGK kararlarını uygulamaya koyacak olan Anavatan Partisi Genel Başkanı Mesut Yılmaz'a vermesinin arkasındaki temel sebep, "Batı Çalışma Grubu Eylem Planı"na konulmuş olan "Hükümet değişikliği fırsatlarından yararlanıp kökten dinci kadroları tasfiye etmek" ifadesinden de anlaşılacağı üzere, belli kesimler tarafından sonraki günlerde hükümet değişikliğinin beklendiği ve bu fırsatın her durum ve şartta kullanılacağıdır. Dolayısıyla bu fırsatın kaçırılması mümkün olamazdı ve Cumhurbaşkanı'nın hükümeti kurma yetkisini Tansu Çiller'e vermesinin önünün kesilmesi gerekiyordu ve öyle de olmuştur. Böylece Batı Çalışma Grubu, arzu ettiği plana yaklaşık 1,5 ay içerisinde ulaşmış oluyordu.

Eylem Planı'nda yer alan önemli noktalardan biri de "ilahiyat mezunları"ndan yararlanılma arzusudur. Özellikle yaşanan zulümleri meşrulaştırma adına, o dönem medya önlerinde sıraya geçen ilahiyat camiasının bazılarının söylemleri, zaten ciddi bir şekilde zulme uğramış olan imam hatip lisesi mezunları, Kur'ân kursu ve öğrencileri ve özellikle de başörtülü üniversiteli kadınlar üzerinde bir yandan psikolojik baskı olarak kullanırken, diğer taraftan da bu insanların verdikleri mücadelenin haklı ve doğru bir gerekçeden kaynaklanmadığı ve dolayısıyla meşru bir zemininin olmadığı medya ve çeşitli yayın organlarıncamuoşuna sunulmuştur.

Bununla birlikte, Batı Çalışma Grubu Eylem Planı'nda, ortaya konan Plan'ın işleyebilmesi için Plan'ın içinde yer alan aktörler de "siyasi partiler, üniversiteler, sendikalar, demokratik kitle örgütleri, kadın ve gençlik teşkilatları, medya" olarak sıralanmıştır. Bu da söz konusu darbenin sadece "silahlı kuvvetler" yoluyla değil, "silahsız kuvvetler" yoluyla da yapıldığını ve kendini dindar ve muhafazakâr olarak nitelendiren kesimler üzerinde hem askeri ve siyasi hem bürokratik hem de toplumsal ve ekonomik bir baskının uygulanacağını göstermektedir. Siyasiler, iş toplulukları ve sendikalar, hükûmeti devirme konusunda faaliyet gerçekleştirirken; üniversiteler sahada çalışmış ve yargı da yapılan zulümleri meşrulaştırmıştır.

Biz çalışmanın bu kısmında, yakın dönemde Türkiye'de din eğitiminin dönüşümünü ve aldığı yolu, "Batı Çalışma Grubu Eylem Planı"nda yer alan kararlar üzerinden değil, "Batı Çalışma Grubu Eylem Planı"nın temelini ve hareket noktasını oluşturan 28 Şubat Millî Güvenlik Kurulunda alınan ve 18 maddeden oluşan kararlar üzerinden açıklamaya çalışacağız. Zira Batı Çalışma Grubunun faaliyetleri olarak çeşitli zulümleri gerçekleştirenler, bugün yargılandıkları 28 Şubat postmodern darbesi davasında, yaptıkları faaliyetlerin aslında devletin zirvesi olan Millî Güvenlik Kurulunda alındığını ve bu kararların altında dönemin Cumhurbaşkanı olan Süleyman Demirel'in ve Genelkurmay Başkanı İsmail Hakkı Karadayı'nın olduğunu söylemektedirler ve bir bakıma kendi yaptıklarını haklı olarak meşrulaştırmaktadırlar. Bu sebeple biz, yaşananların resmî başlangıcı olan 28 Şubat Millî Güvenlik Kurulu toplantısına ve orada alınan kararlara ayrıca değinmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

2. Medya

Genelkurmay Başkanlığı, kendi bünyesinde kurduğu BÇG ve subaylar aracılığıyla iktidarı denetlerken (Birand, 2012: 180), postmodern darbenin diğer yapı taşlarını, yani aktörlerini de devreye sokma konusunda geri kalmamıştır. Bu amaçla, askerler yaptıklarını meşrulaştırma adına "laik merkez medyayla o güne kadar görülmemiş bir ilişki oluşturmuştur. Hatta yazılı ve görsel basını 'beslemeye' başlamış, özel turlar, brifingler ve kulaklara fısıldanan bilgilerle manşetleri ve televizyon haberlerini açıkça kontrol altına almıştır." (Birand, 2012: 183).

Medyanın bu süreç içerisinde kullanılmasının temel amacı, "toplumun zihninin" kendi istedikleri biçimde formatlanmasını sağlamaktır. Medya sadece askerlerin keşfettiği bir alan değildi, daha önce iş adamlarının keşfettiği, kendi çıkarları doğrultusunda manşetleri attığı, muhtemel ihaleler için ortam hazırlıklarını yaptıkları bir alandı ve bu plan onların işlerine de yarıyordu. İş adamlarının gelecek planları ile askerlerin darbe planlarının kesişmesi neticesinde her iki grubun 28 Şubat sürecinde aynı kulvarda yürüdükleri, hatta çeşitli iş adamlarının bazı askerlerin faaliyetlerini destekleri görülmüştür.

Toplumsal açıdan bakılacak olursa Türk toplumu 1990 yılların başından itibaren medyanın kısılcacı içerisine girmiş ve ciddi anlamda medya tarafından yönlendirilmiştir. Medyanın bugün toplum üzerindeki etkisi çok olmasa da, insanların televizyon önünde geçirdikleri zamanın gün geçtikçe arttığı da bir gerçektir.

Strauss'ın (2000) siyaset felsefesinde gördüğümüz bakış açısının, dönemin aktörleri tarafından uygulandığını söyleyebiliriz. Toplum nezdinde etki oluşturabilecek yazar ve siyasetçiler yaratarak, önce toplumun bu insanlara karşı güven kazanmaları sağlanmış, daha sonra onların dillerini ve kalemlerini kullanarak, kendi fikir ve düşüncelerini basın ve yayın organları ile topluma enjekte etmeye koyulmuşlardır. Birand'ın (2012: 183), bu süreci tasvir ederken "Genelkurmay Medyayı Keşfediyor" başlığını kullanması oldukça anlamlıdır. Askerlerin medyayı kullanması, 1996-1997 yıllarında ordunun kamuoyu ile doğrudan iletişime girmesi demektir. Bu durumda medya, askerlerin nihai amaçları için sadece bir araç vazifesi görmüş, kendisine hizmet edenler yüceltilirken; hizmet etmeyenler ise andıçlanmıştır.

Birand'a (2012: 183) göre askerlerin medyayı kullanması o kadar sıradan bir hâl almıştır ki, askerlerin basına bu şekilde müdahalesi doğal görülme, kabul edilmeye başlanmıştır. Zira askerlerin bu tutumu "durumdan vazife çıkarması" laik çevreler için normal bir durum olarak görünüyordu.

MGK'da alınan tavsiye kararları, Erbakan tarafından Bakanlar Kuruluna taşınmıyor ve uygulama safhasına geçişte sıkıntılar yaşanıyordu. Bu sebeple, askerlerin fikir ve düşüncelerini uygulamaya sokacak yeni bir hükümetin iş başına gelmesi ve en kısa zamanda MGK'da alınan kararların hayata geçirilmesi gerekiyordu. Bu amaçla askerler kamuoyunu yönlendirmek amacıyla çeşitli kurumlara brifingler vermeye başlamıştır. O dönemin önemli olaylarından biri olan -günümüzde de tam olarak aydınlığa kavuşmamış- Susurluk Hadisesi, askerlerin amacına hizmet edecek şekilde kullanılmıştır. "Susurluk sonrasında siyasetteki kirlenmeyi hedef alarak hayata geçirilen, ancak Rehaf-Yol karşıtlarının hükümeti protesto gösterilerine dönüşen 'Sürekli Aydınlık İçin 1 Dakikalık Karanlık' eylemleri" (Birand, 2012: 223) ile kesintisiz eğitim uygulamasına, Kur'an kurslarına gidecek çocuklara yaş sınırlamasının getirilmesine ve imam hatip liselerinin ortaokul kısımlarının kapatılmasına karşı olanların yürüttükleri eylemler, askerler için bir fırsat olarak görülmüş, başta medya olmak üzere, yargı mensuplarına, üniversite camiasına, iş adamlarına ve sivil toplum örgütlerine brifingler verilmeye başlanmıştır.

Brifingler, Genelkurmay Genel Sekreteri Tümgeneral Erol Özkasnak imzasıyla Türkiye'deki kuruluşlarla örgütlerin sahip ve yöneticilerine MGK toplantısı öncesinde bildirilmişti. Birinci brifing Ankara'da, ikincisi ise İstanbul'daki Hava Harp Akademileri Komutanlığında yapı-

lacaktı. Brifinglerin (görülürdeki) konu başlıkları ise “Ege ve Türk Yunan Sorunları” ile “PKK ve Terörizm” idi. Askerler, kendi çağrılarıyla oluşan “silahsız kuvvetler” cephesi ile ilk kez bu ralarda buluşacaktı (Akpınar, 2006: 210).

Askerler, irticanın finansal kaynakları, Kur’an kursları, imam hatipler, irticanın yurt dışındaki uzantıları vb. konularda hemen hemen her hafta farklı meslek gruplarına brifingler vere rek kamuoyunu yönlendirmeye çalışmıştır. Yapılan bu yönlendirme çalışmalarında medya hep hazır olda bekleyerek verilen mesajları topluma engaje etmeye çalışmıştır.

Medya temsilcileri, karışıklık ortamında Müslüm Gündüz, Fadime Şahin ve Emire Ersoy vaka larını kullanarak dindar ve başörtülü insanlar üzerinde baskı oluşturucu yayınlar yapmışlardır. Özellikle Fadime Şahin ve Emire Ersoy hadiseleri, Müslüman/muhafazakâr kadın algısına zarar vermek amacıyla kullanılmış, bir bakıma Müslüman kadınının içine düştüğü kötü durum (!) sanal haber ve karalamalarla sergilenmeye çalışılmıştır. Bunun yerine resmî ideolojinin sundu ğu laik ve çağdaş kadın prototipi ise Müslüman kadına alternatif olarak sunulmuştur.

Diğer taraftan lazım oldukları zaman sokakları dolduran sahte tarikat şeyhleri ve müritle rinin ekranlarda şov ve reyting uğruna sunulmasıyla 20. yüzyılın sonlarında “Müslüman ların içinde buldukları garabet işte budur.” mesajı verilerek Cumhuriyet devrimlerinin Türk toplumunun çağdaşlaşması ve özgürleşmesi noktasındaki önemi vurgulanmaya ça lışılmıştır. Askerler, söz konusu devrimleri yaşama ve yaşatma yetki ve görevinin de kendi lerinde olduğunu, bir bakıma Cumhuriyet’in sahibi ve bekçisi olduklarını zihinlere kazıma ya çalışmışlardır. Askerler, 1960 darbesinden itibaren bu görevi kendisinde görmüş, halkın çoğunluğu ile iktidara gelen partilere ve hükümetlere ise gerektiğinde balans ayarı yap mayı kendilerince meşrulaştırmışlardır. Halkın çoğunluğu ile iktidara gelenleri, demokrasi nin sınırlarını aşarak devre dışı bırakmaları, aslında askerlerin Cumhuriyet’in korunması ve bekası için halka güvenmediğini, devletin gerçek sahibinin millet değil; aksine kendileri nin olduğuna inandıklarını göstermektedir.

Askerin medyayı kullanarak toplumda oluşturmaya çalıştığı bu durumu, Tarhan (2007: 176) “toplumun kategorize edilmesi” olarak tanımlamaktadır. Tarhan’a göre, psikolojik sa vaşta kullanılan bu yöntem, kalıplaşmış imaj oluşturulmasıdır. Psikolojik savaşta “Yanlış bilgi yoktur, seçilmiş doğrular vardır.” sözü kullanılarak; Hizbullah, Müslüm Gündüz, Fadi me Şahin, Emire Ersoy, Kesintisiz Eğitimi Protesto Eylemleri, Başbakanlıkta şeyhlere rama zan iftarı verme gibi radikal örnekler, ısrarla ve tekrarla vurgulanarak, bütün dindarlar böy ledir diyerek, her türlü dinî tezahüre karşı insanlar tepkili hâle getirilmeye çalışılmıştır.

28 Şubat sürecinde medya, yürüttüğü psikolojik savaş yanında, attığı manşetlerle siyaset ve toplum üzerinde de baskı oluşturarak, her iki alana da yön vermeye çalışmıştır. Ertuğrul

Özkök'ün 2 Ekim 1999'da Hürriyet gazetesindeki "O Gün Emin'in Sorusu" başlıklı yazısında ki şu sözleri bu durumu özlü bir şekilde açıklamaktadır:

"Gülçin ve benim dışımda Hürriyet'ten Tufan Türenç, Emin Çölaşan ve Sedat Ergin vardı. Çevik Bir'in yanında ise her zamanki gibi Genelkurmay Genel Sekreteri Erol Özkasnak bulunuyordu. Emin böyle durumlarda kafasında bir soru varsa, hiç sansürsüz, direkt olarak sorar. O gün de sordu. 'Paşam Erbakan ve Çiller bütün bunlara rağmen gerekli düzenlemeleri yapmazsa müdahale edecek misiniz?' Emin soruyu sorduğunda Çevik Bir koltuğuna oturmak üzereydi. Bir an öyle kaldı. Tabii 'Evet müdahale ederiz' demedi. Onun yerine dolaylı bir cevap verdi. Yanlış hatırlamıyorsam, 'Biz söyleyeceğimizi söyledik' demekle yetindi. Ertesi gün *Hürriyet'in manşeti*, '*Gerekirse silah kullanırız'dı*. O brifingden iki üç gün sonra da DYP'den toplu istifalar başladı."

Özkök'ün yazısında görüldüğü üzere, gerçekte olmayan veya konuşulmayan şeyler, o dönemin en büyük medya kuruluşlarından biri olan Hürriyet gazetesinde, gerçek dışı olarak yer almış ve "Gerekirse Silah Kullanırız" şeklinde atılan gazete manşetleri ve yapılan askeri brifingler sonrasında hükümet ortağı olan DYP'de toplu istifalar yaşanarak, ülke siyasi bir krize doğru sürüklenmiştir.

Genelkurmay Başkanlığı 28 Şubat sürecinde sadece sivil toplum örgütlerini, siyasileri, müdürleri, daire başkanlarını, valileri, kaymakamları, belediye başkanlarını ve meslek kuruluşlarını değil aynı zamanda kendi amaçları doğrultusunda hizmet etmeyen birçok yazar-gazeteciyi ve yazılı ve görsel yayın organlarının sahiplerini de fişlenmiştir (Değirmenci, 2012: 87). Dönemin İstihbarat Başkanı Korgeneral Çetin Saner imzalı "RTÜK tarafından yerel TV'lere frekans tahsisi" başlıklı belge ile televizyon kanalları hakkında fişlemenin yapıldığı ortaya çıkmıştır. Söz konusu kanalların sahipleri ve çalışanları hakkında kişisel bilgilere yer verilen belgede, yayın politikalarıyla ilgili geniş kapsamlı bilgi verildiği görülmektedir. Söz konusu kanallar, "siyasi İslam yanlısı", "muhafazakâr", "milliyetçi muhafazakâr", "dinî yayınlar yapar", "Refah partisine yakın"... tarikatla bağlantılı ve "sahibi 8 yıllık kesintisiz eğitimi protesto edenler arasında" gibi ifadelerle fişlenmişlerdir (Değirmenci, 2012: 89-96).

M. Ali Birand 26 Nisan 2012 tarihinde Milliyet gazetesindeki köşesinde "Erol Özkasnak'ın Bana Telefon Kırdırttığı Gün" başlıklı yazısında, 28 Şubat sürecinde gazetecilere yapılan baskıyı şu şekilde dile getirmektedir:

"28 Şubat 1997 olayları yaşanmamış ve 1998 tarihli andıçla cezalandırılma sürecine girilmemişti. Buna karşılık Genelkurmay Başkanlığı ile sürekli sürtüşme halin-

deydim. 1996 yılıydı ve Kürt sorunu en şiddetli döneminden geçiyor, Genelkurmay iki konuda üstüme geliyordu. Biri, Fethullah Gülen hareketini eleştirmeyip, aksine okullarını desteklememi. Diğeri ise Kürt sorununda resmi politikaya karşı çıkmamı. Her yazıma tepki gelirdi. Bu tepkiler de, direk bana değil, Ankara'da askerle arası iyi olup sık sık görüşebilen gazeteciler veya gazetelerin Ankara temsilcileri aracılığıyla yollanırdı. Kimi, memnun, hatta hafif alaycı şekilde 'Abi canına okuyacaklar senin, hazırlıklı ol...' der, kimi üzüterek komutanlar arasında benimle ilgili konuşmaları anlatırlardı.

Yapayanlız kalmıştım. Aynı yaklaşımı gösteren bir de Cengiz Çandar vardı. Sadece asker değil, Aydınlık Dergisi ikimizi hedef almış, inanılmaz bir yıpratma kampanyasını sürdürüyordu. Hatta, askerden daha da yıkıcı bir kampanya yapıyor ve bizleri hedef gösteriyordu."

Birand'ın yazısında vurguladığı önemli noktalardan biri, andıçlamanın sadece askerler tarafından değil, siviller tarafından da yapılmış olmasıdır. Aynı yazının devamında Birand, o dönem kendisini köşe yazılarıyla, TV yayınlarıyla alçakça andıçlayan, yerden yere vuran köşe yazarlarının, TV programcılarının ve asker üniformalı gazetecilerin yaptıkları bu işi, "sivil andıçlama" olarak ifade etmektedir.

Darbe girişimlerine destek vermeyen az sayıda gazeteci sesini çıkarabilirken, darbenin bir parçası olma talebinde olan gazeteciler seslerini herkesin duyabileceği şekilde çıkarabiliyorlar ve askerden daha çok darbe isteklerini dile getirebiliyorlardı. Kendisini gazeteci olarak tanımlayan ancak, demokrasi ve millet iradesi gibi modern dünyanın temel değerlerinden uzak kalmış, bir bakıma içine sindirememiş bir topluluk, askerlerden daha sert ve kararlı bir şekilde darbe senaryoları kurgulamışlardır.

Son olarak Bayramoğlu'nun (2007: 172) vurguladığı bir hususu burada nakletmek isteriz ki o da şudur: 28 Şubat sürecinde "medyanın askeri otoritenin durumunu yansıtmaya şüphesiz haberciliğin bir gereğidir. Ancak bu durumu doğrulamak ve bu durumdan hareketle siyasi bir tavır almanın ne habercilikle bir ilgisi vardır, ne de gazetecilikle..." Bayramoğlu'nun bu tespitinin oldukça önemli olduğunu düşünüyoruz. Gazeteciler, yaşanan hadiseleri insanlara aktaran, taşıyan kişilerdir. Elbette ki bu aktarma ve taşıma, içinde değerlendirmeyi de içerecektir. Ancak ister gazeteci olsun isterse başka bir meslek adamı, yaptığı işte dikkat etmesi gereken şey, "olanı" olduğu gibi aktarmaktır. Yorumlama ve değerlendirme hakkı, "olanı" olmadığı şekilde sunmak değildir. İşte bu noktada Türk medyasının, 28 Şubat sürecinde iyi bir sınav veremediğini söylemek, yanlış olmayacaktır.

3. Yargı

Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren devrim kanunlarının işleyişinde yargının önemli bir yeri vardır. Yargı, kendisine görev verildiği dönemlerde, sistemin sürekliliğinin sağlanabilmesi için özel çabalar sarf etmiştir. 28 Şubat süreci bağlamında değerlendirecek olursak, hiçbir yerden emir ve telkin alması mümkün olmayan yargı mensupları, askerlerin olağan brifinglerine koşarak, oradan aldıkları bilgi ve talimatlar neticesinde "irticacı avına" çıkmışlardır. Yargının bu taraflı hareket biçimi, birçok kesimde psikolojik hareket olarak algılanmış ve toplum üzerinde baskı kurulmaya çalışılmıştır.

Yargı, Refah-Yol hükümetinin yıpratılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Akpınar'ın (2006: 82) ifadesiyle "Adli Yıl Açılış Töreni", Refah-Yol hükümetinin devamı açısından son derece önemli bir dönemeçtir. Çünkü, o törenden sonra Refah-Yol hükümetine karşı sürdürülen toplumsal muhalefet kurumsallaşmaya başlayacaktır. 6 Eylül 1996 tarihinde adli yıl açılışına katılan Erbakan ve arkadaşları, Yargıtay Başkanı Müfit Utku ve Türkiye Barolar Birliği Başkanı Eralp Özgen'in hukuk dışı ithamlarına maruz kalmıştır. Özellikle yargının en tepesinde oturan Utku'nun Erbakan'ı ve hükümeti hedef alarak "Türkiye'ye şeriatı getirmeye kimsenin gücünün yetmeyeceğini" söylemesi, yargının bakış açısını sunması yönüyle dikkat çekicidir. Yargının, Erbakan ve RP'lilere, kameralar önünde verdiği ders, askerleri memnun etmiş, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Güven Erkaya, Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Ahmet Çörekçi ile Kara Kuvvetleri Komutanı Hikmet Köksal resepsiyona katılarak, Yargıtay Başkanı Utku ile Barolar Birliği Başkanı Özgen'i kutlayıp teşekkür etmişlerdir.

11 Haziran 1996'da askerler tarafından savcılara verilen brifingde, 6 aylık bir iktidar döneminde hükümetin İslam'ın siyasal zeminini kullanarak, laik cumhuriyeti yıkmaya çalıştığı ima edilmiştir:

"(...) Özellikle son 11 aylık dönem içinde; bazı İslam devletlerince de geliştirilip desteklenen şeriat düzenine dayalı radikal İslami tehdit, laik cumhuriyeti yıkmaya yönelik faaliyetlerini siyasi, sosyal, ekonomik ve askeri olaylara entegreli olarak arttırmıştır. Toplumun huzur ve güveni sarsılmış, böylece, Türk ulusu ümmet kavramı içinde bölünmeye yüz tutmuştur. İç ayaklanmaya doğru ivme kazanan bu irticai faaliyetler bugün maalesef 'suni gündem' söylemleriyle kamufla edilmeye çalışılmaktadır..." (Taraf Gazetesi, 26 Nisan 2012 "Son Brifing Savcı Beye" başlıklı yazı, 11).

Brifingde savcılara Refah Partisiyle ilgili gerekli mücadelenin yapılması eylemini veren askerlerin, en somut desteği yargı camiasından aldığını söyleyebiliriz. Cumhuriyet'in kuruluş

yıllarında görev yapan İstiklal Mahkemelerini aratmayacak şekilde, çok hızlı bir şekilde davalar açılmış ve hükme bağlanmıştır. Asker, sivil toplum ve medya rüzgârını arkasına alan yargının ve diğer iş birlikçi grupların bu durumunu, 28 Şubat döneminin İç İşleri Bakanı olan Meral Akşener şu şekilde dile getirmektedir:

“28 Şubat sürecinin işbirlikçilerine dikkat etmek gerekir. Bu işbirlikçilerin İstanbul ayağı var, yazar-çizer ayağı var, sivil bürokrat ayakları var, yargı ayağı var. Bu konuya dikkati çekmeyi görev biliyorum. O da şudur; yargı mensupları brifinge çağrıldılar, gittiler. Korkudan gitmiş olabilirler. Ona bir şey diyemem. Herkes aynı cesaretle olmayabilir. Ancak 8 dakika ayağa kalkıp da alkışlamaları için onları zorlayanın olduğunu zannetmiyorum. O dönemde çeşitli iktidar mensupları olan, ben başta olmak üzere pek çok arkadaşımızın hakkında yargıda açılan davalarda çok hızlı kararlar verildiğini biliyorum. Bir günde kararlar verildiğini biliyorum. Dolayısıyla o gün ayakta alkışlayan bu şahıslar, bugün hangi karar mekânizmalarının başındadır. Buna dikkat çekmek isterim...” (Kuş, 2012a).

Ülkenin birçok yerinde yasa dışı örgütler tarafından yapılan eylemlerde görülmeyen bir kısım savcılar, üniversite kapılarında başörtülü öğrencilerin hak ve özgürlükleri için yapılan öğrenci eylemlerinde hazır kıta yer almış, askerler, polisler ve üniversite hocaları tarafından fişlenen öğrenciler hakkında işlemler yapmışlardır. Birçok öğrenci evleri, savcılardan alınan talimatlarla basılmış, suçları sadece başörtüsüne özgürlük istemek olan bu öğrenciler, savcılıklara çağrılarak psikolojik baskı altına alınmışlardır.

Bunun da ötesinde görev yapmakta olan birçok devlet memuru, “Kılık-kıyafet” Yönetmeliği gerekçe gösterilerek, soruşturmaya tabi tutulmuş ve yargılanmıştır. Yönetmeliğe göre, görevden uzaklaştırılması mümkün olmayan söz konusu memurlar “amire itaatsizlik veya huzur ve güveni bozma” gibi, gerçekte ilgisi olmayan uydurma itham ve iddialarla görevlerinden alıkoyulmuştur. Askerî Şura kararları neticesinde görevden uzaklaştırılanlarda olduğu gibi, irticai gerekçelerle görevlerinden uzaklaştırılan öğretmen, doktor, polis vb. diğer devlet memurlarının da, haklarının ve itibarlarının kendilerine tevdi edilmesi, devletin bu utancı ortadan kaldırması “gerçek hukukun ve insanlığın” bir gereğidir.

4. Sendikalar

Görevleri toplumsal örgütlenme bilincini yaymak ve çalışanların sermaye karşısında haklarını savunmak olan sendikalar, 28 Şubat sürecinde askerle birlikte, en ön safta olan bir başka aktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta sendikalar, asker tarafından yapılan çağrıya ilk uyan

sivil toplum örgütleridir. Refah-Yol hükûmetine karşı başlatılan muhalefet, uzun yıllardan bu yana bir araya gelemeyen ve çatışma hâlinde olan iki işçi sendikası TÜRK-İŞ ve DİSK'i bir araya getirmiştir. TÜRK-İŞ ve DİSK'in bu organize hareketine, iki esnaf federasyonu TESK ve TOBB ve bir de işveren sendikası olan TİSK de destek vererek, sivil toplum örgütlerinin organize muhalefetinin temelleri atılmıştır. Cumhuriyet tarihinde ilk kez bu sendikalar, çıkar birliği yerine "siyasal bir amaç için" aynı platformda buluşmuşlar ve sivil toplumun ilk organize siyasal muhalefet hareketi olmuşlardır (Akpınar 2006: 197-198; Yıldız, 2012: 4).

Yukarıda saydığımız sendikalar, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'e rahatsızlıklarını dile getirdikten sonra, 6 Mart'ta da milletvekillerinin tümüne birer mektup göndererek, laiklik ve Cumhuriyet adına ettikleri yemine sadık kalmalarını istemişlerdir (Akpınar, 2006: 199). Bu sendikalardan TÜRK-İŞ Başkanı Bayram Meral, DİSK Başkanı Rıdvan Budak, TESK Başkanı Derviş Günday ve TTB (Türk Tabipler Birliği) Başkanı Füsun Sayek DSP Genel Merkezinde Bülent Ecevit ile bir araya gelmiştir. Ecevit'e Erbakan'ın Türkiye'de irticayı güçlendirdiğini ve laik Cumhuriyet'in tehlikede olduğunu, bu sorunun ortadan kaldırılması için dünyaya soldan bakan partilerin bir araya gelmelerini, bu amaçla DSP ve CHP'nin birleşmesi gerektiğini telkin etmişlerdir (Akpınar, 2006: 200).

Sendikaların bir araya gelmelerinde ve birlikte hareket etmelerinde Akpınar'a (2006: 198) göre dönemin DSP ve CHP milletvekillerinin büyük bir rolü olmuştur. Bülent Tanla ve Hilmi Develi gibi sosyal demokrasinin önemli isimleri ile milletvekillerinin yemek sohbetlerinde, bu örgütlerin liderlerine yaptıkları "Harekete geçin!" telkinleri, organize muhalefetin başlamasına hizmet etmiştir.

İşçi ve işveren sendikalarının bir araya gelmesi yanında, çeşitli baroların ve 27 Nisan e-muhtırası sonrasında sokaklarda görmeye oldukça alıştığımız Atatürkçü Düşünce Derneğinin, 28 Şubat sonrasında yukarıda saydığımız sendikalarla birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Yukarıda ismi geçmese de İstanbul sermayesini doğrudan temsil eden TUSİAD'ın da sürecin işleyişinde oldukça önemli rolü bulunmaktadır. Özellikle din eğitimi alanında gerçekleştirilecek dönüşümlerde, 90'lı yılların başından itibaren hazırladıkları raporların önemli etkileri olmuştur.

5. Üniversiteler

Postmodern darbenin önemli aktörleri arasında üniversiteler ve buralarda hizmet eden akademisyenler bulunmaktadır. Ayrı bir başlık altında ele alacağımız 28 Şubat MGK kararları arasında yer alan "Madde 13: Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve

Türkiye'yi çağdışı bir görünüme yöneltecek uygulamalara mani olunmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeden öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır." ifadesi, 28 Şubat süresince üniversitelere biçilen görevi göstermesi açısından dikkat çekicidir. Kamusal alanda başörtüsünün yasaklanması konusunda en dirençli baskı, üniversiteler tarafından gösterilmiş, bırakın öğrencilerin başörtülü olarak dersliklere girmesi, öğrencilerin üniversite kampüslerine dahi başörtülü olarak girmeleri yasaklanmış, hatta öğrencileri kampüslerin içine almamak amacıyla otobüs ve minibüslerden indirme timleri kurulmuştur. 28 Şubat süresince *üniversitelerde öğrencilere yönelik dikkat çeken uygulamalardan bir diğeri de çağdışı görünümleriyle "ikna odaları" gelmekteydi.*

Askerler kararlıydı. Kararlarının her alanda hayata geçirilmesini istiyorlardı. Bu amaçla gerçekleştirdikleri brifinglerden birkaçını da üniversite rektörleri için tertip etmişlerdir. Adı geçen brifinglere katılan Kırıkkale Üniversitesi Kurucu Rektörü Prof. Dr. Beşir Atalay, yaşadıklarını şöyle aktarmaktadır:

"Bir defa davet geldi, tabii YÖK tarafından duyuruluyordu. Ben ilkinde katılmadım, yardımcımı gönderdim. Sonra herhalde yeni bir brifing düzenlenmiş, yine rektörler için. Bu defa şöyle bir yazı geldi: 'Yerinize kimseyi göndermeyip bizzat katılırsınız...' Ben de o zaman gittim bakalım ne anlatıyor diye... Sloganımsı basın haberleriyle, hiçbir ciddi kurgusu olmayan, hiçbir temeli olmayan, çok yüzeysel bir şey olarak hatırlıyorum..." (Birand, 2012: 223).

Beşir Atalay 28 Şubat döneminde, YÖK'ün baskısıyla zorla istifa ettirildiği süreci ise şu şekilde anlatmaktadır (Haber7, "Görevden alındığı üniversiteye bakan olarak döndü", 20 Eylül 2010):

"...28 Şubat süreci zaten onurlu insanların, onurlu yöneticilerin kolay çalışamayacağı bir dönemdi. Çok kötü bir dönemdi. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Yardımcısı üniversiteyi denetlemeye gelmişti. Ve YÖK sistemi, bu demokrasi dışı tutumla işbirliği içindeydi. Bu dönem böyle bir dönemdi. O dönemde benden istifa etmemi istedi YÖK sistemi, birkaç defa, ben de istifa etmiyorum ben burada çok iyi bir üniversite kurdum, ama siz alırsanız da dava bile etmem dedim. Biz onurumuzla yaşadık, onurumuzla gideriz. Ve buradan da öyle ayrıldık. Ondan sonra da işte bugün tekrar ilk defa buraya gelmiş oldum. Kısaca işin bu boyutu böyle..."

28 Şubat 1997'deki postmodern darbeye görevden uzaklaştırılan başka akademisyenler ve rektörler de olmuştur. Örneğin, o dönem Harran Üniversitesi Rektörlüğü görevinde bulunan Prof. Dr. Servet Armağan da, darbe zihniyetinin düşüncelerini uygulamaya sokması sebebiyle görevden uzaklaştırılmıştır.

28 Şubat Millî Güvenlik Kurulu Toplantısı ve Alınan Kararlar

28 Şubat sürecinin başlangıcı 1990'lı yılların başına götürülebileceği gibi, resmî olarak 2 Şubat 1997'de Ankara Sincan'da tankların sokağa çıkması ile başladığını söyleyebiliriz. Sürecin önderlerinden olan Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Çevik Bir'in Sincan'dan tankların geçmesi olayından sonra Washington'da Türk-Amerikan dostluk derneklerinin toplantısında "Demokrasiye balans ayarı yaptık." demesi bunun bir göstergesi sayılabilir. Çevik Bir'in, bu toplantıda 28 Şubat sürecini anlatırken söylediği "*Türkiye'de İslam ve demokrasinin evliliği var. Bu evlilikten doğan çocuk ise laiklik. Şimdi bu çocuk zaman zaman hasta oluyor. TSK da bu çocuğu iyileştiren doktordur. Çocuğun ne kadar hasta olduğuna bakıp bir daha hasta olmayacağına emin olacak dozda ilacı verimiz.*" (Göktaş ve Özer, 2012: 14) ifadeleri, yapmaya çalıştıkları faaliyetlerin ne amaç güttüğünü açıkça ortaya koyması yönüyle kayda değerdir. Aslında zihinsel açıdan kendilerinin hasta olduğunu gösteren bu söylem, içine düştükleri karanlığı göstermesi açısından ibret vericidir. Söylemin en ironik yanı ise kendilerini şifa dağıtan bir doktora benzetmeleridir. Çevik Bir'in bu açıklamaları, başka bir bağlantısı olmadığı sürece kendisinin Batı Çalışma Grubunun başında olan kişi olduğunu göstermektedir ki, Batı Çalışma Grubunun ikinci ismi olarak nitelendirilen Orgeneral Erol Özkasnak da "Batı Çalışma Grubunun fikir babası Çevik Bir'dir. Adını o koydu." diyerek karargâh komutanının adını ifşa etmiştir (Kartoğlu, 2012: 14).

Ancak güç ve kudreti elinde bulundurduğunu söyleyen darbe tasarlamaçıları, aslında korku içinde olduğunu da fişleme faaliyetleri ile gözler önüne sermiştir. Tüm kuvvet komutanlıklarına gönderdikleri belgelerle il il, dernek, tarikat, tekke, zaviye, üniversite, Diyanet ve camiler gibi birçok alanda, güya yapılan irticai faaliyetlerin gözlemlenmesini ve raporlaştırılarak kendilerine gönderilmesini istiyorlar ki, tüm bu fişleme neticesinde 6 milyona yakın insanın fişlendiği görülmektedir. Elbette, bu kadar kapsamlı bir çalışma yapabilmek için, herkesin de kabul edeceği gibi, ekonomik açıdan önemli bir desteğin sağlanması gerekmektedir ki, 2001'de yaşanan ekonomik krizlerin arka planında, Batı Çalışma Grubunun faaliyetlerini sübvansane etmek amacıyla hesabı dahi sorulamayan ve denetlenemeyen harcamaların olduğunu söylemek yanlış olmasa gerek.

28 Şubat döneminde Psikolojik Harp Dairesinde görev yapan Oğuz Kalelioğlu'nun, Diyanet İşleri Başkanlığına bir süre danışmanlık yapması ("Postmodern operasyon", 13 Nisan 2012), emekliliği gelen ancak denetme ve fişleme sevdasından bir türlü ayrılamayan askerlerin üniversitelere öğretim üyesi ve görevlisi olarak atanması, Çevik Bir'in ifade ettiği doktorluk görevini nasıl yerine getirdiklerini ve bu alanda ne kadar uzman olduklarını göstermesi açısından kayda değerdir. Ancak bu fişleme hadisesinin bittiğini söylemek müm-

kün değildir. Çalışma hayatımızın bir bölümünde okulumuzda Millî Güvenlik dersine giren bir asker emeklisi komutanın “Bizim yaptığımız iş, öğrencileri daha lise çağlarında fişlemek, yönelimlerini tespit etmektir.” sözleri, kanaatimizin doğruluğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Maalesef hâlâ, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olan eğitim kurumlarında askerlerimizin bu derslere girmesi, zihniyetin değişmediğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Ayrıca günümüzde, pedagojik formasyon almayan üniversite mezunları bu okullarda görev yapamazken, askerlerin derslere girmesinin izah edilecek bir yanının olmadığını düşünüyoruz.

Netice itibarıyla Batı Çalışma Grubunun, irticai faaliyetler içerisinde olduğu iddia edilen yaklaşık 6 milyon insanı fişlendiğini, Anadolu sermayesi olarak adlandırılan binlerce iş adamını ekonomik açıdan zarara uğrattığını hatta iş hayatlarını sona erdirdiğini, birçok gazeteciye andıçladığını, birçok imam hatip lisesini ve Kur’an kursunu denetim ve gözetim altına aldığını, Diyanet İşleri Başkanlığını işlevsiz hâle getirdiğini, binlerce imam hatip lisesi mezununun geleceğini çaldığını ve yine binlerce başörtülü öğrenciyi üniversite kapılarında hatta kampüs girişlerinde otobüslerin içinde suçlu ararcasına arattırdığını ve bu öğrencileri ikna odalarında psikolojik baskı altına aldığını, 1700'e yakın askeri inançları ve eşlerinin başlarının örtülü olmasından dolayı Türk Silahlı Kuvvetlerinden attırdığını ve bütün olarak medya aracılığıyla dindar ve muhafazakâr insanları rencide ettirdiğini ve toplumsal baskı altına aldığını, sürecin karargâhı ve yakın döneme damgasını vurmuş bir örgüt olarak çalıştığını söyleyebiliriz.

28 Şubat 1997'de toplanan Millî Güvenlik Kurulu, uzun görüşmeler sonrasında 406 sayılı Karar'ına EK-A (Rejim aleyhtarı irticai faaliyetlere karşı alınması gereken tedbirler) başlığı altında kararlar alarak basına ve kamuoyuna açıklamıştır (Öcal, 2011: 256).

Alınan kararlar, başlıktan anlaşılacağı üzere din eğitimi konusunda insan hak ve özgürlükleriyle bağdaşmayan konuları içeriyordu. Aslında bu durum yeni bir uygulama değildi. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren din eğitimi konusunda alınan kararların, genel anlamda yasaklayıcı ve kısıtlayıcı bir karaktere sahip olduğunu söylemek yanlış olmaz. 1930-1949 yılları arasında yaşanan acı tecrübeler sonucunda, devletin -halkla ve değerleri ile barışarak- halkın taleplerini karşılayacak şekilde din eğitimi konusunda sağladığı imkânlar, 1982 Anayasası'nda da güvence altına alınmıştı. Ne yazık ki yaşanan tüm tecrübelere rağmen, 28 Şubat 1997'de MGK tarafından alınan kararlar, toplumun ve değerlerinin devre dışı bırakılması, irade ve taleplerinin darbe yoluyla geçersiz kılınması (Can, 2010: 13) demektir. Ülkemizde din eğitimi konusunda yaşanan yasaklayıcı ve kısıtlayıcı uygulamalar, söz konusu MGK kararlarını yerine getirmek üzere yapıldığı için, MGK tarafından alınan kararların içeriğine ve ne ifade ettiklerine değinmeyi gerekli kılmaktadır.

MGK tarafından alınan 18 maddelik kararların genel mahiyeti, her türlü alanda dinin etki alanını ve inananların yaşamlarını sınırlamaktır. Bu maddeleri kendi aralarında şu şekilde sınıflandırabiliriz:

- Toplumsal ve ekonomik hayatta dinî faaliyetleri sınırlayıcı tedbirler,
- Askerî alanda sınırlayıcı tedbirler ve
- Eğitim-öğretim alanında sınırlayıcı tedbirler.

1. Toplumsal ve Ekonomik Hayatta Dinî Faaliyetleri Sınırlayıcı Tedbirler

28 Şubat sürecini "Toplumun tamamına balans ayarı yapma olarak özetleyen Taha Akyol (2012) yaşananları şu şekilde resmetmektedir: "28 Şubat, 'devletin toplumu hizaya getirmesi' diye özetleyebileceğimiz "toplum mühendisliği" geleneğinin tipik örneğidir. Kumanda ettikleri devlet gücünü kullanarak hükûmete, parlamentoya, üniversiteye, bürokrasiye, yargıya ve toplumun tamamına "balans ayarı" yapmak istemişlerdi. Her yerde, yargıda bile, "mürteci avı"na girmişlerdi..."

MGK kararlarında yer alan 2. madde "Tarikatlarla bağlantılı özel yurt, vakıf ve okulların devletin yetkili organlarınca denetim altına alınarak, Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereği Milli Eğitim Bakanlığı'na devri sağlanmalıdır." şeklindedir. Bu madde, devleti özel bir çaba içerisine sokarak, insanların dinî yaşamlarındaki tercihlerine göre sınıflandırılarak tespitini ve bu insanların çeşitli alanlardaki faaliyetlerini kısıtlamayı hedefleyen bir tedbir uygulamasıdır. Farklı ideolojilere sahip insanların ülke içerisindeki faaliyetlerine odaklanmaksızın, sadece dinî yaşamda farklı tercihlere sahip olan insanları merkeze alacak şekilde tavsiye edilen bu kararın hukuki hiçbir dayanağı yoktur. Aynı zamanda bu karar, *Çalışma ve sözleşme hürriyeti* başlığında yer alan ve Anayasa'nın 48. maddesinde ifade edilen "Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. Devlet, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır." hükmüyle de tamamen çelişmektedir. Anayasa'nın bu hükmünden anlaşılacağı üzere, hiçbir kişi, inançları sebebiyle özel teşebbüsler kurmaktan dolayı engellenemez ve devlet tarafından alıkonulamaz.

Bir diğer madde, ülkemizde var olduğu iddia edilen "aşırı dinci kesimin, Türkiye'de mezhep ayrılıklarını körüklemek suretiyle toplumda kutuplaşmalara neden olacak ve dolayısıyla milletimizin düşmanca kamplara ayrılmasına yol açacak çok tehlikeli faaliyetleri yasal ve idari yollarla mutlaka önlenmelidir." şeklinde belirtilen 11. maddedir. Bu itham ve iddia, ülkesinin

yüzde 99'u Müslüman olarak nitelendirilen insanları etiketlemek için söylenebilecek en son sözdür. Zira sanal olarak üretilen "aşırı dinci kesim" ifadesi dahi, mesnetsiz ve anlamsızdır. Ülke insanları arasında fitne ve fesadı yayma çabası içerisine, tüm terör örgütleri zikredilmeksizin sadece "aşırı dindar kesimlerin" konması, bu maddeyi savunanların zihinlerinin arkasında başka türlü planlarının olduğunu göstermektedir. Böyle bir iddia da bulunmak için ilk koşul, süreç içerisinde hangi "dindar" insanların böyle bir gayret ve çaba içerisinde olduğunun somut olarak ortaya koymaktır.

Toplumsal hayatta dinî yaşantıyı kısıtlayıcı olarak sunulan diğer bir tedbir ise 13. maddede "*Kıyafetle ilgili kanuna aykırı olarak ortaya çıkan ve Türkiye'yi çağdaşı bir görünüme yönlendirecek uygulamalara mani olmalı, bu konudaki kanun ve Anayasa Mahkemesi kararları taviz verilmeyen öncelikle ve özellikle kamu kurum ve kuruluşlarında titizlikle uygulanmalıdır.*" şeklinde yer alan karardır. MGK tarafından uygulanması talep edilen bu tedbir faaliyeti de, toplumu ve değerlerini görmezlikte gelmekten başka bir şey değildir. Her şeyden öte, insanların çeşitli nedenlerden dolayı tercih ettikleri giyim tarzını, "çağ dışılık" olarak nitelendirmek, onları tanımamak ve ötekileştirmek adına yapılabilecek en ağır cezalardan biridir. Çağdaşlık adına örnek alınan Batı ülkelerinde dahi böyle bir uygulamaya rastlamak mümkün değilken, çağdaşlık adına ülke insanlarının ayrıştırılması ve ötekileştirilmesi insanlık onuru açısından zedeleyici ve hor görülmesi gereken bir yaklaşımdır.

Bu karar neticesinde ülkemizdeki birçok kamu kurum ve kuruluşlarında "Kılık-Kıyafet Yönetmeliği" bağlamında yasaklayıcı uygulamalar yaşanmıştır. Özellikle evrensel değerlere sahip olması gereken Üniversitelerde başörtülü bayanların eğitim-öğretim hakları ellerinden alınmış, konulan yasağa uymayan birçok öğrenci, okuldan uzaklaştırılmış veya cezaya çarptırılmıştır. Avrupa'nın hiçbir üniversitesinde, başörtüsü sebebiyle bir bayan öğrencinin okuldan uzaklaştırılması söz konusu bile değilken, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarını göz önünde bulundurduklarını dile getiren insanların, kendi ülkelerinin bir değeri olan başörtülü bayanlara uyguladıkları zulmün, çağdaş olarak nitelendirilen bir başka ülkede uygulandığını ne görmek ne de söylemek mümkün değildir.

Özellikle eğitim alanında uygulanan bu yasa, ülkemizdeki okuma imkânı ellerinden alınan başörtülü bayanların imkân ölçüsünde Avrupa ülkelerinde eğitim almalarını sağlamış olmakla birlikte, bu imkânı elde edemeyenlerin sosyopsikolojik açıdan yıpranmasına yol açmıştır. Bu insanlar yaşatlarının sahip oldukları haklardan mahrum bırakılarak, toplumdaki soyutlanmış ve gelecek vizyonları ellerinden alınmıştır.

Geçmişten günümüze gelenek hâline gelen yukarıdan aşağıya toplumu yönlendirme ve değiştirme anlayışının gereği olarak yapılan 28 Şubat askerî darbesi, toplumda dindar ve

dindar olmayan ayrımını yaparak, toplumda var olmayan suni bölünmeleri doğurmuştur. Bu aynı zamanda toplumdaki hoşgörü mekanizmasını kıran bir unsur da olmuştur. Çıkış noktasında “ülkenin genel menfaatlerini” korumaya çalıştıklarını belirten güçler, aslında kendileri toplumu bölmüşler ve birbirinden uzaklaştırmışlardır.

Aslında bu zihniyetin temel düşüncesi, Akpınar’ın (2001: 197-198) ifadesiyle “silahsız kuvvetlerle” mevcut hükümeti ortadan kaldırmaktı. Genel Kurmay Başkanlığının bu girişimleri neticesinde dönemin hükümetine karşı başlatılan toplumsal muhalefet, uzun yıllardan bu yana birbiriyle çatışan Türkiye’nin en büyük iki işçi sendikası olan TÜRK-İŞ ile geçmişte solcu işçilerin temsilcisi olarak bilinen Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonunu bir araya getirmiştir. Bunlara ilaveten eğitim alanında hizmet eden diğer sendikalar ile iş dünyasının başı olarak atfedilen ve günümüzde ise önemini ve etkisini yitiren TUSİAD ve sürecin lokomotifliğini üstlenen medyanın gayret ve çabaları ülkeyi gerçek anlamda bir kaosa sürüklemekten başka bir işe yaramamıştır.

Tüm bunların neticesinde, ekonomik faaliyetler sürdüren dindar insanlar “yeşil sermaye” olarak adlandırılarak çalışma alanları sınırlandırılmış, eğitim alanında çalışan görevliler giyim tercihleri sebebiyle yıpratılmış, birçok eğitim sahasında faaliyetleri durdurulmuştur. Özellikle dönemin arka planında kalan siyasilerle süreci sürdüren askerlerin, medya sektörünü elinde bulunduranların ittifakı neticesinde başkaları tarafından “dindar olarak” adlandırılan bir kesim, toplumsal yaşamdan uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle medyanın bu süre zarfında yanlış örneklemelerle, kendi hâlinde yaşayan dindar insanları, toplum önünde afişe edercesine kötü bir şekilde sunması, toplumda oluşturulmaya çalışılan ayrılmaya, ötekileştirmeye ve kaosa önemli ölçüde hizmet etmiştir.

Anayasa’nın 118’inci maddesine göre görevi “Devletin milli güvenlik siyasetinin tayini, tespiti ve uygulanması ile ilgili alınan tavsiye kararları ve gerekli koordinasyonun sağlanması” konusundaki görüşlerini Bakanlar Kurulu’na bildirmek”le sınırlı olan Milli Güvenlik Kurulunun asker üyeleri, oluşturmaya çalıştıkları “korku psikolojisi”nin bir ürünü olarak ülke çapında kurban bayramlarında toplanan kurban derilerinin peşine düşmüştür. Söz konusu durum, 28 Şubat gecesi alınan kararlardan biri olan 14. madde de “Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplanılmamalıdır.” şeklinde yerini almıştır.

Herkesçe malumdur ki ülkemizde kurban derilerinin toplanmasının ana sebebi, “cami ve Kur’an kursu inşaat”larına maddi destek sağlamaktır. Hatta bu durum, asırlardır bu amaçla yürütülmektedir. Devletin görevi, tasarrufu konusunda tamamen özgür olan insanların

kurban derilerini nereye bağışlayacaklarını belirlemek değil, kötü niyetle bu işe koyulan kişileri tespit etmek ve gerekiyorsa yargıya teslim etmektir. Ancak MGK toplantısında alınan bu karar neticesinde, 27.12.1999 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanan Yardım Toplama Esas ve Usulleri Hakkında Yönetmeliği'nin 15. maddesinde "*kurban derileri ve bağırsak toplama ile fitre ve zekat zarfı dağıtmak suretiyle yardım toplama yetkisi Türk Hava kurumuna aittir.*" hükmü konarak, insanların tasarrufu kendilerine ait olan kurban derilerini istedikleri yerlere verme hakları ellerinden alınmıştır.

Bu bölümde ele alacağımız son madde "Mevcudiyetleri 677 sayılı yasa ile men edilmiş tarikatların ve bu kanunda belirtilen tüm unsurların faaliyetlerine son verilmeli, toplumun demokratik, siyasi ve sosyal hukuk düzeninin zedelenmesi önlenmelidir (Madde 6)." şeklinde ifade edilen tedbir kararıdır. Her ülkenin tarihi, dinî ve sosyal arka planın getirdiği yaşam biçimleri vardır. Tarikatlar, cemaatler, mezhepler bu yaşam biçimlerinin en belirgin yapılarıdır. Bu yapıların geçmişi, bugüne ait değildir. Geçmişten bugüne, toplumun içerisinde şekillenmiş ve insanların aidiyet duygularının bir yansıması olarak görülen oluşumlardır ve dünyanın her yerinde böyle dinî karakterli oluşumlara rastlamak mümkündür. Bunları bir tehdit olarak algılamak, hakikati okuyamamaktır. İnsanlar ister ideolojik olsun ister dinî sebeplerle olsun birtakım organizasyonlarda bulunurlar. Tarikat, cemaat vb. oluşumların da çıkış noktası böyledir. Bunların tamamını yok saymak veya böyle oluşumları zaptı rap altında tutmak yerine, gerçekten ülkenin ve milletin zararına faaliyet yapanların tespit edilmesi ve bir hukuk devleti olmanın gereği olarak yargıya bunların sevk edilmesi gerekir. Ancak hiçbir insan, çıkış noktası ne olursa olsun bir cemaate veya bir organizasyona üye olmakla suçlanamaz. Bugün çağdaş olarak nitelendirdiğimiz Batı ülkelerin her birinde, kendi tarihsel, dinî ve sosyal şartlarına dayalı olarak kurulan/oluşan tarikatlar, cemaatler veya başka türlü dinî organizasyonlar bulunmaktadır. Bu oluşumlar resmî olarak tanınmakta ve faaliyetleri desteklenmektedir. Örneğin Avusturya'da içinde İslam'ın da temsil edildiği 15 farklı dinî kuruluş devlet tarafından tanınmakta ve özellikle eğitim konusunda talepleri dikkate alınmaktadır. Ayrıca söz konusu bu 15 dinî topluluk, okul öncesinden yüksek öğretime kadar okullar kurabilmekte ve kendi inanç öğretileri doğrultusunda hem genel eğitim hem de din eğitimi yapabilmektedirler (Bahçekapılı, 2011a: 47-51). Benzer şekilde Almanya'da "tarikat ve cemaatlere, din eğitimi dersinin programlarını hazırlamaları yetkisi verilmektedir. Söz konusu yetki Anayasa'nın 7 maddesinin 3. fıkrasında şu şekilde ifade edilmektedir: "*Din dersi, din öğretimi yapmayan okullar hariç, bütün resmi okullarda zorunludur. Din dersi devletin denetim hakkı saklı kalmak şartıyla, dini cemaatlerin prensipleriyle uyum içinde verilir.*" (Bahçekapılı, 2012: 88).

Görüleceği üzere, toplumsal yaşamın ve insanlardaki aidiyet duygusunun bir sonucu olarak doğan ve gelişen tarikat veya cemaatlerin, kanunlarla sınırlandırılması veya yasaklan-

ması günümüz dünyasının temel değerleri açısından geçersiz ve kabul edilemez bir durumdur. Nasıl ki günümüzde kurulan birçok dernek, vakıf, birlik, sendika ve konfederasyonlar insanların bir değer uğrunda birleşmelerinden oluşuyorsa tarikat ve cemaatler de benzer değerlerle oluşmakta ve gelişmektedir. Ülkemiz bağlamında bunları yok saymak toplumu ve değerlerini anlayamamaktan doğduğu gibi bu durumun sürdürülmesi, devletin veya bazı organlarının toplumdan (aslında kendi değerlerinden) uzaklaşması veya bir başka ifade ile soyutlanması demektir.

28 Şubat sürecinin ülkeye verdiği zararların başında ekonomi gelmektedir. Batı Çalışma Grubunun irticai faaliyet içerisinde olduğu iddia edilen kişileri belirlemek ve onlara karşı tedbirler geliştirmek üzere yaklaşık 6 milyon insanı fişlediği iddia edilmektedir. Bu süre zarfında ise en çok zarar görenler ise ekonomik faaliyetlerde bulunan kişiler olmuştur. “Yeşil sermaye” olarak adlandırılan bu kesimlerin, faaliyet alanları daraltılarak ve iş ilişkileri yıpratılarak ekonomik hayattan uzaklaştırılmıştır. Anadolu sermayedarı olanlar “yeşil” renkle kodlanırken; kimi iş adamları da darbe safında olmaktan dolayı ödüllendirilmiş ve sürece destek veren medya sahipleri de haklarını fazlasıyla almışlardır (Karaalioğlu, 2012). Kendilerine destek vermeyen basın ve yayın organları da çeşitli baskı ve sindirme faaliyetleri ile ya batırılmış ya da el değiştirmiştir.

Diğer taraftan medyanın 28 Şubat öncesi ve sonrasında “darbe oldu, olacak” şeklindeki manşetleri ve 28 Şubat’ın eğitim alanındaki en belirgin ve keskin değişimi olan 8 yıllık kesintisiz eğitim tartışmaları, ülkenin gerçek gündemi olan ekonominin gözlerden uzak kalmasına yol açmıştır. İşte böyle bir ortamda devletin önemli gelirleri pervasızca hortumlanmıştır. Sadece batırılan bankaların maliyeti devlete 46 milyar dolara mal olmuştur. Bankaların batırılması ile vatandaş mağdur edilirken, bu kişilerin alacakları da, daha sonra devletin kasasından, yani vatandaşın cebinden ödenmiştir.

Sürecin devamında 2001 yılında ülke ekonomik krize sürüklenmiş, bu krizler Refah-Yol hükümeti sonrası kur(dur)ulan hükümetlerin de sonunu hazırlamıştır. Ortaya çıkan tablo çok kötü bir durumu gösteriyordu; öyle ki 28 Şubat sürecinde ülkeye verilen zararın maliyetiyle 20 yıldır PKK terörü için harcanan maliyet denk hâle gelmiştir. 28 Şubat postmodern darbesinin Türkiye ekonomisine olan zararını açıklayan Bülent Gedikli’ye (2012) göre darbenin toplam maliyeti 291 milyar dolar olmuştur.

Dolayısıyla 28 Şubat postmodern darbesini, sadece hükümeti devirmek için yapılmış bir darbe olarak tanımlamak mümkün değildir. Darbe tam anlamıyla “toplumun tümüne” yapılmış; insanlar bir taraftan suni korkularla sindirilip psikolojik baskı altında tutulurken diğer taraftan cebindeki para hortumlanmış ve ülke fakirleştirilmiştir.

2. Askerî Alanda Sınırlayıcı Tedbirler

28 Şubat gecesi düzenlenen Millî Güvenlik Kurulu toplantısında ele alınan konulardan bir diğeri de “askerî alanda” irticai faaliyetleri önlemek adına alınması gereken tedbirlerdir. Bu doğrultuda tavsiye kararlarının 8. maddesinde “İrticai faaliyetleri, disiplinsizlikleri veya yasadışı örgütlerle irtibatları nedeniyle TSK'dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkan verilmemelidir.” 9. maddesinde de “TSK'ya aşırı dinci kesimden sızmaları önlemek için mevcut mevzuat çerçevesinde alınan tedbirler; diğer kamu kurum ve kuruluşları, özellikle üniversite ve diğer eğitim kurumları ile bürokrasinin her kademesinde ve yargı kuruluşlarında da uygulanmalıdır.” hükümleri yer almıştır.

Her şeyden önce kendinin demokratik ve hukuk sistemine bağlı olduğunu söyleyen bir devletin, suçun niteliğine değinmeksizin “irticai faaliyetler” gibi içeriğinin nelerden oluştuğu belli olmayan bir kavramı kullanarak veya kavram oluşturarak, bir karara varması ve bununla yıllarca başta Genelkurmay Başkanlığı olmak üzere devletine ve milletine onurla ve gururla hizmet etmiş olan personellerini haksız yere yargılaması ve görevlerinden uzaklaştırmasının, günümüz hukuk normlarına göre izahını yapmak mümkün görülmemektedir.

28 Şubat sonrası görevlerinden atılan askerî personelin geneli incelendiğinde “irticai faaliyetler” gerekçesiyle görevlerine son verildiği görülmektedir. Bugün daha iyi bir şekilde anlaşılmuştur ki görevlerinden atılan bu personellerin gerçek atılma gerekçeleri, “dinî vecibelerini yerine getirmeleri veya eşlerinin başlarının örtülü olması”dır. Bu maddeler MGK'nın askerî üyelerinin, insanların dinî vecibelerini yerine getirmelerini ve eşlerinin başlarının örtülü olmasını bir irticai faaliyet olarak algıladıklarını göstermektedir.

Silahlı kuvvetlerin kendi personelinin irticai faaliyetlerini araştırma süreci, 28 Şubat sonrası hızlansa da, bu çalışmanın daha önce başladığı görülmektedir. 14 Şubat 1997'de 2. Kordulu Komutanı'nın “Kara Kuvvetlerinin tüm personeli ve aileleri bir haber toplama vasıtasıdır.” emri bu duruma delil olarak gösterilebilir. Bu emirle, *subayların karşı cins ile tokalaşıp tokalaşmadıkları, evlerinde haremlik-selamlık uygulaması, biblo, resim olup olmadığı, evlilik cüzdanlarında başörtülü resim bulunup bulunmadığı*” bizzat görevli subay eşleri tarafından not edilmiştir (Kartoğlu, 2012). Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse kendini laik asker ve eşleri olarak nitelendiren bir grup, kendileri gibi olmayan asker ve eşlerini belirlemeyi ve bunları üstlerine bildirmeyi kendilerine görev addetmişlerdir. Askerlerin, çalışma alanlarındaki kabiliyet ve faaliyetlerini göz ardı ederek, onların özel yaşamlarındaki tercihleri ve eşlerinin yaşam biçimlerine göre ayrıştırılması, evrensel hukukla garanti altına alınmış olan bireyin hak ve özgürlüklerinin ihlalinden başka bir şey değildir.

MGK toplantısının 8. maddesinde yer alan “TSK’dan ilişkileri kesilen personelin diğer kamu kurum ve kuruluşlarında istihdamı ile teşvik unsuruna imkan verilmemelidir.” hükmü ise işin boyutunu ve vahametini göstermesi açısından oldukça önemlidir. Haksız bir şekilde görevlerinden atılan bu insanların, bir başka kurum ve kuruluşta çalışmasının önünü keserek, tamamen toplumdan soyutlanmaları hedeflenmiştir.

Ayrıca bu insanların, hukuki açıdan haklarını aramalarının da önü kesilmiş, hatta yaşadıkları durumu kamuoyuyla paylaşımlarını engellemek için de aynı MGK toplantısında karara bağlanan “İrticai faaliyetleri nedeniyle Yüksek Askerî Şûra kararları ile Türk Silahlı Kuvvetleri’nden (TSK) ilişkileri kesilen personel konusu istismar edilerek TSK’yi dine karşıymış gibi göstermeye çalışan bazı medya gruplarının silahlı kuvvetler ve mensupları aleyhindeki yayınları kontrol altına alınmalıdır.” şeklindeki 7. madde ile zaten o dönem için çok az medya grubunun dile getirebildiği bu durum, insanlardan gizlenmeye çalışılmıştır.

2002 yılında 58. hükûmetin Başbakanı Abdullah Gül’ün başkanlığında toplanan Yüksek Askerî Şurada, Abdullah Gül ilk defa ordudan atılmak istenen subayların dosyalarına itiraz şerhi koymuştur ve bu dönemden itibaren yapılan YAŞ toplantılarında benzer şekilde itiraz şerhleri konmaya devam etmiştir. 12 Eylül 2010 Referandumu’nun kabulü ile birlikte, Türk Silahlı Kuvvetlerinden atılan subayların YAŞ kararlarını yargıya taşımalarının önü açılmıştır. Herkesin bildiği gibi, hiçbir disiplinsizlik suçu işlemeyen hatta görevleri süresince yaptıkları hizmetlerden dolayı ödüllendirilen subaylar ve astsubaylar, kendilerinin ve eşlerinin inançları ve yaşam biçimlerinden dolayı tasfiye edilmişlerdir.

Referandum’dan sonra 6191 sayılı “Sözleşmeli Erbaş ve Er Kanunu” ile 926 sayılı TSK Personel Kanunu’na eklenen geçici 32. madde kapsamında TBMM, “YAŞzede” personelin iade-i itibarını ve özlük haklarının verilmesini bir dereceye kadar sağladı. Bu kanuni değişiklik neticesinde, YAŞ kurbanı 1750 kişi TSK’ya müracaat etmiş; bunların 1518’inin müracaatı kabul edilmiştir. Ancak 1971 öncesinde görevden uzaklaştırılmış olan yaklaşık 250 subay ve astsubayın müracaatları ise reddedilmiştir.

3. Eğitim-Öğretim Alanında Sınırlayıcı Tedbirler

MGK toplantısının sistem üzerindeki en önemli değişim taleplerinin başında eğitim alanındaki talepleri gelmektedir. Darbe tasarlayıcılarına göre, darbe girişimi askerî yöntemlerle olmayacağına göre, darbenin hem sistem hem de halk üzerindeki etkisini gösterecek ve bu sürecin sürekliliğini sağlayacak en önemli silah eğitim alanında yapılacak müdahaleler yoluyla gerçekleştirilebilir. Bu sebeple kendilerine tehdit olarak gördükleri insan-

ların yetişmesine imkân sağlayan eğitim anlayışının ve kurumlarının değişime tabi tutulması, hatta kapatılması gerekiyordu. Buna göre MGK toplantısında hükûmete tavsiye olarak sunulan kararların arasında eğitime de özel bir yer verilmiş ve aşağıdaki maddeler karara bağlanmıştır:

Madde 3. Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

a) 8 yıllık kesintisiz eğitim, tüm yurtta uygulamaya konulmalıdır.

b) Sadece 8 yıllık temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kur'an kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Madde 4. Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, millî eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.

Yukarıda alınan kararlar neticesinde, *kesintisiz eğitime geçilmek suretiyle* eğitimde üç alanda değişime gidileceğinin altı çizilmiştir. Bunlar;

- Kur'an kursları,
- İmam hatip liseleri,
- İlahiyat fakülteleridir.

Kesintisiz eğitim ile Kur'an kursları, imam hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerinde değişim sürecinin başlamış olması, daha önceki bölümlerde değindiğimiz gibi 28 Şubat postmodern darbesinin etki alanının "din, din eğitimi ve dindarlar" olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Buraya kadar olan bölümde, din eğitimi alanında dönüşümün yaşanmasına neden olan ve aynı zamanda başlangıç noktasını ifade etmesi sebebiyle 28 Şubat süreci hakkında kısa bir giriş yapmaya çalıştık. 28 Şubat sonrası din eğitiminde yaşanan dönüşüm ve yönelimlere geçmeden önce, eğitim alanındaki en önemli gelişme olan kesintisiz eğitim hakkında açıklama yapmak yararlı olacaktır.

28 Şubat sürecinin genelde eğitim özelde ise din eğitimi alanında gerçekleştirdiği dönüşümde kesintisiz eğitim uygulamasının önemli bir rolü vardır. Örgün eğitimi etkilediği ka-

dar yaygın eğitim alanının da yeniden şekillenmesinde etkili olan kesintisiz eğitim uygulaması 28 Şubat'ın ruhunu yansıtan en önemli figürdür. Örgün eğitimde imam hatipler başta olmak üzere ilahiyatların geleceğine tesir eden ve yaygın eğitim alanında özellikle Kur'an öğretiminde ciddi yaralar açan kesintisiz eğitim, maddi kırılmalara yol açtığı kadar bıraktığı derin manevi izleriyle hafızalarda yerini almıştır.

28 Şubat sonrasında din eğitimi alanında yaşanan dönüşüm ve yönelimleri tespit etmek amacıyla sürecin başında yer alan kesintisiz eğitim uygulamasına burada ayrı bir başlık açmayı zorunlu hissettik.

Kesintisiz Eğitim

28 Şubat sürecinin en somut etki alanlarından biri eğitim alanında gerçekleşmiştir. Eğitim alanında belirlenen hedef, en kısa zamanda "kesintisiz eğitime" geçişti. Bu hedef, postmodern darbe zihniyetinin, hedeflerine ulaşabilmesi ve kendilerince irtica tehdidini bertaraf edebilmeleri için zorunluydu. Bu açıdan değerlendirildiğinde, kesintisiz eğitim uygulamasının pedagojik saikler yoluyla değil, bilakis darbe zihniyetinin bir ürünü olarak doğduğunu söyleyebiliriz.

Kesintisiz eğitim anlayışının tarihi incelendiğinde, Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren benzer tartışmaların yaşandığı görülür. Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda altı yıl olan zorunlu eğitim, 1921'de dört yıla indirilmiş, zaman içerisinde yapılan "Heyet-i İlmiye"lerde de eğitimin yapısal şekli konusunda tartışmalar yaşanmıştır. I. Heyet-i İlmiye, eğitim modelinin 4+4+3 şeklinde olmasını isterken II. Heyet-i İlmiye, ilköğretimin 5 yıl, ortaöğretimin 3+3 olmasını istemiştir. Burada kararlaştırılan eğitim modeli (5+3+3) uygulamaya konularak, 1997'ye kadar sürdürülmüştür (Gündüz, 2011: 3). Bu bağlamda Türkiye'nin kuruluş döneminde de, eğitimin kesintili olması noktasında bir fikir birliğinin olduğunu söyleyebiliriz.

1950'li yıllara doğru gelindiğinde ise kesintisiz ve zorunlu eğitim konusunun gündeme geldiği ve bununla ilgili çalışmaların başlatıldığı görülmektedir. 1946'da yapılan 3. Millî Eğitim Şurası'nda zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılması önerilmiş, ancak hayata geçirilememiştir. 1961 yılında (askerî darbe sonrasında) çıkarılan 222 sayılı ilköğretim ve Eğitim Kanunu ile zorunlu öğrenim süresi sekiz yıla çıkarılmış, ancak uygulamada ilk beş yıl ilkokullarda zorunlu olarak okutulurken, sonraki üç yılın tamamlayıcı kurs veya sınıflarda görülmesi zorunluluğu getirilmiştir. Bu yasa, aynı zamanda ilköğretimi "temel eğitim" olarak da nitelendirdi. Yasanın getirdiği zorunlu öğrenimin beş yıllık ilkokul eğitimi kısmi olarak uygulandı ama üç yıllık kesimi, yatılı bölge okulları dışında uygulanamamıştır (Ada, 2011: 54; Kaya, 2011: 11-13).

1971-1972 öğretim yılında 16 ilde, 18 okulda deneme amacıyla başlatılan ilköğretim uygulaması, daha sonra terk edilmiş, ancak 1981-1982 öğretim yılında (askerî darbe sonrasında) 6 ilde ve 10 okulda "ilköğretim" uygulamasına tekrar geçilmiştir. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 7. ve 22. maddelerinde, 1983'te çıkarılan 2842 sayılı Kanun'la yapılan değişiklik ile temel eğitime "*ilköğretim*" denilerek ilkokul ve ortaokul birleştirilmiştir. Yine 2842 sayılı Kanun'la "ilköğretim, 6-14 yaşlarındaki çocukların eğitim öğretimini kapsar. İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır." şeklinde yapılan değişiklikle ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 3. maddesi ve 1983'te çıkarılan 2917 sayılı Kanun'la yapılan "mecburi ilköğretim çağı 6-14 yaş gruplarındaki çocukları kapsar." şeklindeki değişiklikle, ilköğretim 6-14 yaşlarındaki çocuklar için zorunlu hâle getirilmiştir. Ayrıca Anayasa'nın 42. maddesinde de "ilköğretim; kız, erkek bütün vatandaşlar için zorunludur." denilerek herkesin bu eğitimi alması zorunlu hâle getirilmiştir. Fakat 2917 sayılı Kanun'a "Ortaokullar, planlı bir şekilde ve yeterli düzeyde yurt sathına yaygınlaştırıldıktan sonra, kanunla ayrıca belirleninceye kadar, ilköğretimin sadece ilkokul bölümü mecburidir." şeklinde Geçici Madde 9 konularak ilköğretimin sadece ilkokul kısmı zorunlu eğitim kapsamına alınmıştır (Kaya, 2011: 13).

Kesintisiz eğitimin yeniden gündeme gelmesinin tarihi oldukça dikkat çekicidir. Daha önceki denemeler, tesadüfi(!) bir şekilde hep askerî darbelerin hemen ardından uygulamaya konulmuştur. 16 Ağustos'ta mecliste görüşülen ve 18 Ağustos'ta Resmî Gazete'de yayımlanan "Sekiz Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim" uygulaması da, benzer şekilde 28 Şubat 1997'de gerçekleştirilen bir askerî darbe sonrasında uygulamaya konulmuştur. Dönemin 54. Türkiye Cumhuriyeti hükûmetine gerçekleştirilemeyen sekiz yıllık kesintisiz eğitim daha sonra gelen hükûmet tarafından uygulanmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, söz konusu kesintisiz eğitim, pedagogların görüşü alınarak değil; aksine siyasilere önüne bir dayatma olarak konan bir yaptırımdır ve bir o kadar da pedagojiden mahrumdur. Bugün ülkemizde hâlen bu sistemi savunmak, millete zorla dayatılan bir anlayışı, yeniden diriltmeye çalışmaktan başka bir şey değildir. İşin ilginç ve düşündürücü olan kısmı ise eski sistemin eğitimcilerden çok bazı siyasilere tarafından savunuluyor olmasıdır.

1. Kesintisiz Eğitimin Arkasında Yatan Etkenler

a. Felsefi Temel

Çalışmamızın ilk bölümünde dile getirdiğimiz nokta ile bağlantı kuracak olursak, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin, üç asırdır kendi özlerinden koparılmış bir millete, dün olduğu gibi, "yukarıdan aşağıya yapılan bir müdahale" süreci olduğunu söyleyebiliriz. Mille-

tin kendi kendisini inşa etmesinden memnun olmayan güçlerin, Türk milletini kendilerine göre modernleştirme olayıdır. Ancak modernleştirme süreci hak ve özgürlüklerin korunması, demokratikleşme ve sivilleşme gibi Batı'nın temel değerlerine göre değil aksine, bugün baskıcı ve totaliter rejimler olarak adlandırılan ülkelere ve bunların düşünce sistemlerine göre gerçekleştirilmiştir.

Sekiz yıllık kesintisiz eğitimi uygulayan ülkeleri belirlemek amacıyla OECD ve UNESCO verilerine baktığımızda dünyadaki 298 ülkeden sadece 20'sinin bu eğitim sistemini uyguladığı görülür. Bunlar; "Afganistan, El Salvador, Seyşel Adaları, Ruanda, Kenya, Bolize, Şili, Bolivya, Yemen, Arnavutluk, Polonya, Bulgaristan, Virjin Adaları, Dominik Cumhuriyeti, Solomon Adaları, Portoriko" gibi az gelişmiş ülkeler, kabile ve aşiretlerin hâkim olduğu ülkeler ve eski Doğu Bloku komünist ülkeleridir (Şeker, 2011: 61).

Bununla birlikte ABD, Belçika, Danimarka, Hollanda, Finlandiya, Japonya, İngiltere, İsveç, Norveç ve Yunanistan'ın 6+3+3; Fransa, İtalya ve İspanya'nın 5+3+3; Almanya'nın 4+6+3 ve Avustralya'nın ise 4+4+4 modellerini uyguladığı görülmektedir. Gündüz'ün çalışmasında naklettiği veriler doğrultusunda sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasının olduğu dönemde, UNESCO verilerine göre 218 ülkedeki eğitim modelleri sınıflandırılacak olursa 168 ülkede "ilkokul+ortaokul+lise" modelinin, 50 ülkede ise "ilköğretim+lise" modelinin uygulandığı görülmektedir. Sadece Batı ülkeleri bağlamında bir sınıflama yapılacak olursa 35 Batı ülkesi ilkokul+ortaokul+lise modelini uygularken; içinde Arnavutluk, Bulgaristan, Hırvatistan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya gibi ülkelerin olduğu toplam 8 Doğu Bloku ülkesinin ilköğretim+lise modelini uyguladıkları görülmektedir.

Bu anlayışın temelinde, daha önce belirttiğimiz gibi devletlerin halklarını belli bir hâkimiyet ve kontrol altında tutma yaklaşımları vardır. Türkiye kurulduğu günden itibaren bu anlayışın gölgesinden kendisini kurtaramamıştır. Türkiye için, Fransız rasyonalizmin ürünü olan tek tip insan ve öğretmen yetiştirme mantığı üzerine kurulu merkeziyetçi eğitim-öğretim ve öğretmen yetiştirme sistemi model alınırken; öğretmen özerkliği, çok tipli insan yetiştirme, yerel yönetim eksenli İngiliz empirisist yönetim anlayışının gündeme hiç gelmemesi eğitim sistemimizin dayandığı felsefeyi yansıması açısından oldukça dikkat çekicidir (Akdağ, 2005: 69; Aslanargun, 2011: 43.). Bu felsefenin arkasında, Fransız Bonapartist kamu yönetim anlayışından Cumhuriyet Türkiye'si'ne giriş yapan ve Türk kamu yönetiminin anahtar iki kavramı hâline gelen "hâkimiyet" ve "kontrol" güdüleri yatmaktadır (Aslanargun, 2011: 42). Bu güdüler eğitim, hukuk, sanat ve sosyokültürel yaşamda konan sınırlamalarla kendilerini tarih boyunca göstermiştir.

Yukarıdan aşağıya askerî ve bürokratik güçlerin toplumu çağdaştırma görevi, Tanzimat'tan beri süren bir olgudur. İşte bugün tartıştığımız zorunlu eğitim, aslında geç-

mişte başlayıp günümüzde de devam eden yukarıdan aşağıya toplumu ve tüm elemanlarını eğitme ve yönetme faaliyetidir.

28 Şubat postmodern darbesi ifadesiyle, kulaklar için yumuşatılan askerî darbe girişimi ve bu girişimin en önemli faaliyeti olan sekiz yıllık kesintisiz eğitim faaliyeti, 2000'li yıllara girerken devletin toplumu şekillendirme faaliyeti olarak değerlendirilebilir. Temelde pedagojik bir bakış açısını gerektiren eğitim konusundaki düzenlemeler, birilerine göre "eğitimsizlere bırakılmayacak kadar önemli"ydi. Dolayısıyla sekiz yıllık kesintisiz eğitime eğitimciler değil, dönemin Millî Güvenlik Kurulunun askerî üyeleri karar vermiştir.

Dolayısıyla bugün hiç kimse sekiz yıllık kesintisiz eğitimi'n pedagojik saikler ile gerçekleştirildiği fikrine inanmamaktadır. Süreci tersinden okuyacak olursak, bugün aslına rücu eden ve eğitimin zorunlu ancak kesintili on iki yıla çıkarılmasını öngören yasanın yanlış olduğunu eğitimcilerden çok, birtakım siyasetçi ve asker kökenli yorumcular ile askerî brifinge tabi tutulmuş gazetecilerin dile getirmesi, sekiz yıllık kesintisiz eğitimin çıkış noktasını göstermesi açısından dikkat çekicidir.

Kesintisiz eğitimin arkasında yatan temel etkenin, genelde din eğitimi özelde ise imam hatip liselerinin olduğunu söyleyebiliriz. Kesintisiz eğitimin uygulanması kararının alındığı MGK toplantısındaki maddelere tekrardan göz atılacak olursa 3. maddenin (a) fıkrasında yer alan "kesintisiz eğitim tüm yurttan uygulanmaya konulmadır" Karar'ı 16 Ağustos 1997'de TBMM'de AnaSol-D hükümeti tarafından uygulamaya geçirilmiştir. Aynı maddenin (b) fıkrasındaki "sadece 8 yıllık temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kur'an kurslarının Millî Eğitim Bakanlığının sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır" Karar'ı da aynı hükümet döneminde hayata geçirilerek sekiz yıllık temel ilköğretimi tamamlamayanların Kur'an kurslarına gitmeleri engellenmiştir. Ayrıca bu maddenin uygulanması ile birlikte, Kur'an kursları çok önemli sayıda öğrenci kaybına maruz kalmış ve hafızlık müessesesi ciddi bir şekilde sarsılmıştır (Öcal, 2011: 256-257).

b. TÜSİAD Raporları

28 Şubat MGK'nın askerî kanadına göre, irticai faaliyetlerin beslendiği yer imam hatip liseleriydi. Bu sebeple bu okulların öğrenci sayılarının azaltılması ve onlara göre kuruluş amacındaki temel değerlere geri döndürülerek hayatlarını sürdürmeleri gerekiyordu. İşte MGK kararlarında yer alan 4. maddenin temel dayanağı da bu anlayıştı. Bu sebeple imam hatip liselerinin, mümkün olan en kısa zamanda nicel ve nitel açıdan değişime tabi tutulması bir zorunluluktaki.

MGK'da alınan 4. madde; "Cumhuriyet rejimine ve Atatürk ilke ve inkılaplarına sadık, aydın din adamları yetiştirmekle yükümlü, milli eğitim kuruluşlarımız, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır." şeklinde düzenlenmiştir. Burada açıkça imam hatip lisesinin ismi belirtilmemiş olsa da, maddede yer alan "*Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun ihtiyaç düzeyinde tutulmalıdır.*" ifadesi, bu okulların Diyanet İşleri Başkanlığının ihtiyaçları dikkate alınarak öğrenci sayısının sınırlı tutulmasının ve ilahiyat fakültesi dışında üniversiteye girişlerinin engellenmesinin tavsiye edildiğini göstermektedir (Öcal, 2011: 257).

MGK'da eğitime yönelik yapılan bu değişim planı, aslında çok daha önce TÜSİAD raporlarında dile getirilmiş; bir bakıma ülkenin elit gücü, ülkedeki din eğitiminin hangi aşamada olduğu ve ne yapılması gerektiği konusu hakkında alt yapı çalışmalarının temelini atmış oluyordu. TÜSİAD tarafından Zekai Baloğlu'na hazırlatılan Rapor 1 Temmuz 1990 tarihinde yayımlanmış, imam hatip okullarıyla ilgili tespit ve önerileri uzun süre kamuoyunu meşgul etmiştir.

TÜSİAD'ın yedi yıl önce yaptığı tespit ve önerilerin MGK'da neredeyse aynı bakış açısıyla uygulama alanına sokulmasını tesadüfle açıklamak mümkün değildir. Hatta askerlerin bakış açısının, bu ve benzeri raporlarla şekillendirildiğini söylemek daha doğru olacaktır. Rapor'da, imam hatip liselerinin laik sistem içerisinde ikilik meydana getirdiği, laik eğitim kurumları yanında, laik olmayan ikinci bir kanalı oluşturduğu ifade edilmektedir. Özellikle imam hatip liselerinin ortaokullarına özel vurgu yapılması dikkat çekicidir. İmam hatip liselerinin ortaokul kısımlarının, temel eğitim anlayışında istenen felsefenin yaşama geçmesi noktasında sorun oluşturduğunun, aynı yaş döneminde gençlerin farklı türde eğitim aldıklarının altını çiziyor. TÜSİAD Raporu'nun söz konusu ifadeleri aşağıdaki gibidir:

"İmam-Hatip lisesi içindeki *ortaokulların* yurdun her yanına yayılması, kız ve erkek öğrenci sayılarının hızla artması, din eğitimi, ibadet, Arapça ve türbanın zorunlu olduğu bu okulları, genel öğretim kurumları haline dönüştüren bir gelişme olmaktadır. Temel eğitim çağında eğitim profili iki ayrı nesil yetiştirilmesi, küçük yaşlardan itibaren eğitimde ikilik yaratmakta ve bu ikilik Tevhid-i Tedrisat ilkesine ters düşmektedir." (TÜSİAD, 1990: 118).

Rapor'un bir başka bölümünde, imam hatip liseleri müstakil başlık altında şu şekilde ele alınmaktadır:

"Özetle, Türk toplumunun ihtiyacı olan din görevlilerini yetiştirmek amacı ile açılan İmam-Hatip okullarında, kuruluş amacı dışında aşırı bir kapasite yaratılmış, üstelik çok sayıda kız öğrenci alınmıştır. Bu gelişme, İmam-Hatip liselerinin temel

eğitim kademesinden başlayarak genel eğitim kurumuna dönüşmesine, böylece ikinci bir genel eğitim kanalı oluşmasına yol açmıştır. Gelişme devam etmektedir. İki kanal arasındaki sınır gittikçe büyümektedir. Ayrı kanallarda kültürel kimliği, milli benliği, değer yargıları, yaşam biçimi, giyimi, dünya görüşü, kısaca eğitim profili çok farklı iki ayrı gençlik kuşağı yetiştirilmesi, Tevhid-i Tedrisat ilkesine aykırı bir gelişmedir. Bu gelişme, eğitim sisteminin demokrasiye yapısal uyumunu olumsuz yönde etkilemektedir. İmam-Hatip Liselerinin Tevhid-i Tedrisat ve milli eğitim kanunlarının özüne uygun olarak düzenlenmesi ve öğrenci sayısının istihdam kapasitesine göre sınırlandırılması gerekir.” (TÜSİAD, 1990: 133).

Yukarıdaki sözleri daha açık bir şekilde maddeleştirecek olursak TÜSİAD Raporu;

- İmam hatip liselerinin kuruluş amacının dışına çıktığına,
- İmam hatiplerin temel eğitimden başlaması sebebiyle, ayrı bir genel eğitimin oluşmasına neden olduğuna,
- Kuruluş amacının dışında “çok sayıda kız öğrenci” aldığına,
- Yaşam biçimi farklı olan ve farklı yerlerden beslenen iki farklı neslin yetiştirildiğine,
- Bu gelişmelerin, eğitim sisteminin demokratik bir yapı içerisinde gelişmesine olanak sağlamadığına,
- İmam hatip liselerinin yol açtıkları bu durumlarının ortadan kalkması için, yeniden düzenlenmesi gerektiğine ve son olarak,
- İmam hatip liselerindeki öğrenci sayısının istihdam kapasitesine göre sınırlandırılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

İşte bu amaca yönelik olarak eğitim sisteminin yeniden gözden geçirilmesi gerekliydi. Bu Rapor'da gizli gibi kalan, aslında işin arkasındaki temel felsefeyi: “...*Ayrı kanallarda kültürel kimliği, milli benliği, değer yargıları, yaşam biçimi, giyimi, dünya görüşü, kısaca eğitim profili çok farklı iki ayrı gençlik kuşağı yetiştirilmesi*” sözleri açıkça ortaya koymaktadır. Bu ifadeler, kuruluşundan itibaren farklı renkleri, dilleri, inançları görmezlikten gelen bir zihniyetin, herkesi aynı ve benzer şekilde tek tip insan olarak yetiştirme arzusunun hem nedeni hem de sonucudur.

TÜSİAD Raporu'nun imam hatipler ile ilgili görüşlerinin, Ayhan'ın (2004: 359) ifadesiyle “bilibimsel ve hukukî hiçbir dayanağı yoktur. Eğitimle ilgili kanunların açık hükümlerine göre açılmış ve ülkemizin her alandaki gelişmelerine uygun olarak gelişmiş okulların, kanunların kendine ve açık hükümlerine göre değil de kanunun özüne uygun hale getirilmesin-

den bahsediliyor ki, kanunun açık hükümleri dururken bir de kanunun özünden bahsetmek ne anlama geliyor. İdeolojik çözüm arayışlarına kanunlarda hüküm bulunamayınca özüne aykırılık iddiası boşlukta kalıyor. Sonra demokratik bir anlayışta, okulların öğrenci kapasitesini sınırlamak hem mümkün olamaz hem de doğru olmaz...”

Rapor’da, Tevhid-i Tedrisat Kanunu’nun ve Millî Eğitim Temel Kanunu’nun özüne aykırı olarak gelişen imam hatip liselerinin yol açtığı sorundan kurtulmak amacıyla “İmam-Hatip Okullarının 8 yıllık zorunlu temel eğitimden sonra, Tevhid-i Tedrisat Kanununun öngördüğü esaslar doğrultusunda yapılandırılması, genel eğitim kurumuna dönüşmelerinin önlenmesi için okul ve öğrenci sayılarının ülkedeki din görevlisi ihtiyacını karşılayacak kapasitede sınırlandırılması ve mezunlarının, yalnız İlahiyat fakültelerine giriş için adaylık hakkı tanınması ve bu okulların bütün ihtiyaçlarının MEB tarafından karşılanmasına özen gösterilmesi, bu okullara yönelik burs ve yardımların doğrudan MEB’e yapılması” (TÜSİAD, 1991: Ayhan, 2006: 359-360) önerilmektedir.

TÜSİAD Raporu’nda yer alan ve imam hatip okullarına getirilen yaklaşım tarzı ve bu okulların ve öğrencilerinin sayılarının azaltılması için yapılan öneriler, bilimsellikten tamamen uzaktır. Bu okullar, Anadolu insanının sahip olduğu değerleri yaşama ve yaşatma uğruna gönülden destek verdiği okullardır. Bunu görmemek ve aksine bir düşünceye sahip olmak, bu düşüncenin arkasında farklı bir amacın olduğu izlenimini vermektedir.

Bu okulların ve öğrencilerinin sayısını azaltmak için, buralarda okuyan öğrencilerin ilahiyat fakülteleri dışında farklı alanda bir fakülteye gitmelerinin önlenmesi tavsiye edilmektedir ki, bu da ancak kendi insanının gelecek vizyonunun karartılmasından başka bir şey değildir. TÜSİAD’ın bu çağrısına askerler ve YÖK karşılık vermiş, askerler MGK’da sekiz yıllık kesintisiz eğitimin gerçekleştirilmesini (ki bu, imam hatip liselerinin orta kısımlarının kapatılması demek oluyordu) ve beraberinde imam hatip liselerinin ve öğrencilerinin sayılarını azaltmak amacıyla da, Diyanetteki istihdam politikalarının yeniden düzenlenmesini istemişlerdir. YÖK de, TÜSİAD’ın önerisine sadık kalarak, imam hatip lisesi öğrencilerinin önünü kapatmak adına, bu öğrencilerin ilahiyat fakültesi dışındaki alanlara gitmelerini uygulamaya koyduğu yeni sistemle engellemeye çalışmıştır. İlk yıllarda bazı imam hatip lisesi öğrencileri “katsayı” farkına rağmen ilahiyat dışındaki bazı fakültelere yerleşince, askerin de talimatıyla katsayıda yeniden değişikliğe giderek, imam hatip lisesi öğrencilerinin farklı bir alanda öğrenim görmelerinin önü kesilmiştir.

Hâlbuki imam hatip liseleri, 1973’te yürürlüğe giren Millî Eğitim Temel Kanunu ile, diğer mesleki ve teknik liselerle birlikte “lise”ye çevrilmiş ve imam hatip lisesi adını almıştır. İmam hatiplerin 1739 sayılı Kanun’la “lise” olarak adlandırılması, bu okullardan mezun olan

öğrencilerin hiçbir sınırlama olmaksızın üniversiteye geçişlerine imkan vermektedir. Dolayısıyla imam hatip liseleri ve öğrencileri, kendi ülkesinin üniversitelerine giderek bir suç işlemiyorlar, aksine kanunun kendilerine verdiği hakkı kullanıyorlardı.

Aslında TÜSİAD, asker ve YÖK'ün bu uygulamasının arkasındaki temel amaç, bu okullara öğrencilerin ilgi ve alakasını keserek, imam hatip liselerini tercih edilmeyen bir okul hâline getirmek ve netice olarak 1930'lu yılların başında olduğu gibi, "Bu okulları biz kapatmadık! Aksine ilgisizlikten kapandı." imajını yeniden kamuoyuna yansıtabilmektir.

Rapor'da gözden kaçmayan bir öneri de, "İmam-Hatip okullarının *bütün ihtiyaçlarının Milli Eğitim Bakanlığı'nca karşılanmasına özen gösterilmesi*, bu okullara yönelik *bağış ve yardımların doğrudan Bakanlığa yapılması gerekmektedir.*" ifadesidir. Halkın bu okulları sahiplenmesini doğru bir şekilde yorumlamak yerine, bir bakıma bu okulların kuruluş amacının dışına çıkmasının nedeni olarak "halk" gösterilmiştir. Bu durumu ortadan kaldırma adına, halkın yaptığı yardımı doğrudan bu okullara yapılmasının önünün kesilmesi istenmiştir.

TÜSİAD Raporu'nun bu ifadelerini, MGK'da alınan kararlar arasında görüyoruz. MGK bildirisinde bu durum; "Kurban derilerinin, mali kaynak sağlamayı amaçlayan ve denetimden uzak rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar tarafından toplanmasına mani olunmalı, kanunla verilmiş yetki dışında kurban derisi toplatılmamalıdır." şeklinde ifade edilmiştir. TÜSİAD gibi MGK da, halkın çeşitli eğitim kurumlarına yardım yapmalarını terör suçu olarak görmekte ve bu yardımı yapanları da "rejim aleyhtarı örgüt ve kuruluşlar" olarak nitelendirmektedir.

1990'deki TÜSİAD Raporu ile 28 Şubat 1997'deki MGK kararlarının bu denli örtüşmesi, akıllara başka soruları getirmektedir. Askerlerin, ülkenin iç ve dış problemleri ile uğraşırken, eğitim konusunda bu kadar alan araştırması yapması aklen mümkün olmayacağına göre, askerin önüne imam hatiplerle ilgili verileri ve yapılması gereken önerileri birilerinin, onlar adına hazırlaması gerekir. Kanaatimizce de öyle olmuştur.

c. Askerî Brifingler

Askerî brifingler yalnız kesintisiz eğitimin gerçekleşmesi noktasında değil, din eğitimi alanında uygulanan baskı ve zulmün de meşrulaştırma dayanaklarından biridir. İrtica bağlamında ilk olarak 11 Haziran 1997'de Genelkurmay Başkanlığı İstihbarata Karşı Koyma ve Güvenlik Daire Başkanı Tümgeneral Fevzi Türkeri tarafından gerçekleştirilen brifingler askerler başta olmak üzere, yargıç ve savcılara, medya kuruluşlarına, üniversite rektörlerine, çeşitli sivil toplum kuruluşlarına ve sendika mensuplarına verilmiştir. Askerî brifingler medyanın önemli ilgi alanlarından biridir. Özellikle yargıç ve savcılara verilen brifing, haffalarca ekranlara taşınmıştır. Askerî brifinglerin temel argümanları, çağdaş ve laik Türkiye

Cumhuriyet'i'nin irticai kesimler tarafından ele geçirildiği, Cumhuriyet'in temel niteliklerinin tehdit altında olduğu ve şayet tedbir alınmazsa ülke ve milletin geri dönülmez bir karanlığa sürükleneceğidir.

Brifinglerde birçok konu alanı bulunmakla birlikte çalışmamızla bağlantılı olanlarını şu şekilde sıralayabiliriz (Cevizoğlu, 2012: 155-159):

- Diyanet İşleri Başkanlığı dâhil, ülkede din işlerinin tamamen kontrolsüz olduğu, hatta kendisini aşamamış birçok akademik olan veya olmayan din adamının, bilerek veya bil-meyerek temelleri çok önceden atılan yukarıda belirttiğimiz gelişmelere yardımcı ol-dukları,
- Laiklik ilkesine aykırı olan ve Anayasa Mahkemesi tarafından da yasaklanan başörtüsünün siyasi bir simge olarak kullanıldığı,
- Millî Güvenlik Kurulunda ele alınan kesintisiz eğitimin kamuoyunda irticai kesimler ta-rafından kullanıldığı ve TSK'nın imam hatipleri kapatmak istiyor şeklinde protesto mi-tingi ve toplantılar tertip ettikleri, böylece TSK'nın din karşıtı bir kurum olarak gösteril-diği,
- Çağdaş dünyada eğitim ve öğretim bütünlüğünü sağlamak için derhal kesintisiz eğiti-me geçilmesi gerektiği,
- İrticai kesimin izinsiz açılan Kur'an kurslarının kapatılma ihtimaline karşılık, kursları va-kıflar bünyesinde yeniden organize ettikleri,
- Yaş kararları ile TSK'dan ihraç edilen askerî personelin irtica yanlısı kurum ve kuruluşlar-ca istihdam edildiğidir.

Yukarıda naklettiğimiz hususlar yanında imam hatip liselerine özel bölüm ayrılmış ve aynı TÜSİAD ve TİSK raporlarında olduğu gibi, imam hatip liseleri ile ilgili ayrıntılı istatistiklere yer verilmiştir. Brifinglerde 561 imam hatip lisesinde 492.809 öğrenci bulunduğu ve yılda 53.552 kişinin mezun olduğu, oysaki ülkemizde yıllık ihtiyaç duyulan din görevlisinin 2.288 kişi olduğunun altı çizilerek, geri kalan mezunların hukuk, siyasi bilgiler, polis akademileri gibi alanlara bilinçli olarak yönlendirildikleri savunulmuştur (Cevizoğlu, 2012: 163).

Görüleceği üzere askerler, ülkenin önemli siyasi ve ekonomik sorunlarla baş etmeye ça-lıştığı dönemde en önemli tehdit unsurunun "irticai faaliyetler" olduğunu düşünerek bu tehdidi önlemek için kendilerince faaliyetler yürütmüştür. Ancak daha önce de belirttiği-miz gibi, özellikle imam hatipler ile ilgili bölümlerin TÜSİAD ve TİSK raporlarındaki veriler-le ve yapılan yorumlarla tıpa tıp benzerlik göstermesi, tüm bunların aynı kalemden çıktığı-nı göstermesi açısından kayda değerdir.

2. Kesintisiz Eğitimin Doğurduğu Sorunlar

Son tahlilde, tamamen imam hatip liselerinin orta kısımlarını kapatma amacı taşıyan sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim beraberinde birçok farklı sıkıntıların yaşanmasına yol açmıştır. 28 Şubat askerî darbesi sonrasında ülke insanlarının önemli bir çoğunluğu, alınan kararlar neticesinde eğitim hakkından mahrum kalmış, bir kısmı birçok zorluklara katlanarak okuma imkânı elde edebilmiştir. Önemli bir çoğunluk ise İnsan Hakları Bildirgesi'nde ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nde her insanın doğal bir hakkı olarak vurgulanan eğitim-öğretim hakkından mahrum bırakılmıştır.

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim çıkış noktası olarak kendisine önemli amaç ve hedefler koymuştur. % 100 okullaşma, birleştirilmiş sınıf uygulamasına aşamalı olarak son verme, sınıf mevcutlarının 30'a indirilmesi, ikili öğretime son verme ve ilköğretimde niteliği yükseltme bunlardan birkaçıdır. Maalesef uygulandığı günden bugüne bir değerlendirme yapılacak olursa sistemin savunucularının elinde bu model, yukarıda saydığımız hiçbir hedefi hayata geçirememiştir.

Bu sistem içerisinde 7 yaşındaki çocuklar ile 14-15 yaşında ergenlik döneminde olan öğrenciler, tamamen farklı bilişsel, duyuşsal ve sosyal gelişim dönemlerinden geçmelerine rağmen aynı ortamda bir arada tutularak eğitime çalışılmıştır. İlköğretim 1. sınıftan 8. sınıfa kadar süren bu süre içerisinde farklı ruhsal ve bedensel gelişim gösteren öğrenciler, aynı tuvaleti ve aynı koridorları paylaşmıştır (Şeker, 2011: 21). Avrupa'nın birçok ülkesinde ilköğretim ve ortaokul kısımları birbirinden ayrılırken, ülkemizde bir araya getirilmesi bu anlayışın pedagojiden ne denli uzak olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin ülkemizdeki eğitim kalitesini arttırmak amacıyla 1940'tan itibaren ülkenin çoğu yerinde kurulan köy okulları, kesintisiz zorunlu eğitim anlayışı sebebiyle rafa kaldırılmış ve yarım asırlık uğraşlar bir kere de yok sayılmıştır.

Kesintisiz zorunlu eğitim, farklı ve özel eğitime ihtiyaç duyan bireyleri sistem içerisinde görememiş ve onlar için iyi bir gelecek sunamamıştır. Bu öğrencilerin sosyalleşmesi adına, örgün eğitim kurumlarında yaşlılarıyla birlikte eğitim almaları önemli olduğu kadar, özel durumlarından kaynaklanan sorunlarını ele alan ve bunları en aza indirmek için gerekli özel eğitim kurumlarını oluşturmaksızın, tek tip insan üretme mantığından yola çıkarak herkesi aynı kefiye koyarak bir arada eğitim almalarını zorunlu hâle getirmiştir.

Kesintisiz eğitimin ortaya çıkardığı sorunlardan bir diğeri de, Türk milletinin geçmişten günümüze yaşattığı Kur'an ve hafızlık eğitimini önemli ölçüde zedelemiş olmasıdır. Ülkemizde birçok kişi çocuklarına -doğal bir hak olarak- piyano, bale, yüzme gibi erken dönemlerde öğrenilmesi gereken alanlarda eğitim aldırabilirken; maalesef birçok aile ve çocukları hem

kesintisiz eğitimin hem de ilköğretimi bitirmeyen öğrencilerin Kur'an kurslarına gitmelerini yasaklayan yasaların bir sonucu olarak Kur'an ve hafızlık eğitiminden mahrum bırakılmıştır.

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim ile öğrencilerin bilişsel, duyuşsal, psikomotor ve sosyal gelişimleri göz ardı edilerek onların dokuz yıl süren tek tip temel eğitim almalarına yol açılmıştır. Daha erken dönemde mesleki eğitime yönelim göstermesi gereken öğrencilerin önu kapatılmıştır. Bunun yanında meslek liselerine getirilen katsayı uygulaması neticesinde meslek liseleri toplum nazarındaki değerini kaybetmiş ve aileler çocuklarının meslek liselerinde okumaları durumunda önlerinin ve geleceklerinin kapanacağını düşünerek, yine çocuklarını gerçekte başarılı olmadıkları hâlde genel liselere göndermişlerdir. Ayrıca bu sistemde en yüksek puanı alanlar fen liselerine, onlardan az alanlar Anadolu liselerine, onlardan da az alanlar genel liselere ve en düşük alanlar da meslek liselerine gidebilmişlerdir. Bu durum doğal olarak meslek liselerinin kalitesini oldukça düşürmüştür.

Göze çarpan hususlardan bir diğeri de, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitimi savunan TÜSİAD gibi sivil toplum kuruluşlarının, nitelikli teknik elemanı bulamayınca "meslek liselerinin geliştirilmesine" yönelik projelere girişmiş olmalarıdır. Eskiden her düzeyden başarılı olan öğrencilerin tercih ettiği meslek liseleri, üniversite eğitimi almalarının önündeki engeller sebebiyle tercih edilmeyen ve diğerk okullara nazaran daha başarısız öğrencilerin gittikleri okullar durumuna düşürülmüştür ki bu, hem bu ülkenin eğitim kurumlarına hem de bu okullarda okuyan öğrencilere ve ailelerine yapılan ciddi bir haksızlıktır. Tamamen imam hatip liselerinin orta kısımlarını kapatma amacı güden bu yeni eğitim anlayışı, her şeyi yok sayacak şekilde acımasızca uygulanmaya çalışılmıştır.

Bu açıklamalardan sonra kısa da olsa, kesintisiz eğitime alternatif olarak kesintili eğitimi, "eğitim ve psikoloji bilimi" açısından değerlendirmek yerinde olacaktır.

3. Eğitim ve Gelişim Psikoloji Bilimi Açısından Kesintili ve Ara Geçişli Eğitim Modeli

Kesintisiz eğitim sekiz yıl boyunca,² tüm öğrencilerin aynı okulda eğitim almalarını ifade eder. Bu yaklaşım tarzı her şeyden önce, gelişim psikolojisinin temel ilkelerinden olan "Gelişimde bireysel ayrılıklar vardır." (Baymur, 1972: 56; Erdem ve Akman, 2006: 38-39; Tuzcuoğlu, 2005: 34) ilkesiyle bağdaşmamaktadır. Öğrenciler dönemleri açısından aynı yaşlarda

2 Ülkemizde ilköğretimden bağımsız olarak kurulan anaokulları olmakla birlikte, birçok anaokulu ilköğretim kurumlarının çatısı altında açılmıştır. Bu açıdan değerlendirilecek olursa bir öğrencinin aynı okulda kesintisiz olarak dokuz yıl boyunca okumak zorunda kaldığını söyleyebiliriz.

olmasına rağmen, her öğrencinin kişisel, ruhsal, sosyal, bilişsel, duygusal ve devinimsel gelişimi birbirinden farklılık arz eder.

Öğrenme sadece bilişsel süreçlerin geliştirilmesi yoluyla gerçekleştirilemez. Bunun ötesinde her öğrencinin bilişsel öğrenme düzeyinde bireysel farklılıklar bulunur. Kesintisiz eğitim, öğrencilerin bu farklılıklarını göz önüne almaksızın, hepsini aynı kategoriye indirmesi ve bireysel farklılıkları göz ardı etmesi yönünden eleştirilmektedir. Ayrıca eğitimde öğrencilerin farklı öğrenme alanlarındaki beceri ve kabiliyetleri konusundaki gelişimi de birbirinden farklılık arz eder. Devimsel beceriyi gerektiren müzik aleti çalma, spor yapma durumlarında, her öğrencinin bunları yapabilme kabiliyeti birbirinden farklıdır. Özellikle bu becerilere sahip olan öğrencilerin, çok daha erken dönemden itibaren özel eğitime tabi tutulması ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi gerekir. Bu öğrencileri tüm öğrencilerle birlikte aynı okulda ve aynı programla sekiz yıl boyunca eğitime tabi tutmak, onların söz konusu kabiliyetlerini geliştirememelerine, ilgi alanlarının körelmesine yol açacaktır. Bu sebeple öğrencilerin daha erken dönemden itibaren ilgi ve kabiliyetlerine uygun ortaokul kurumlarına, bunun uygun olmadığı yerlerde ise öğrencilerin ilgi ve kabiliyetlerine yön verecek daha geniş bir eğitim programlarına tabi tutulması gerekmektedir.

Gelişim psikolojisinin temel verilerine göre, on bir yaşından itibaren öğrenciler somut öğrenme döneminden, soyut işlemler dönemine geçer. Bu dönem öğrencileri, genelleme, tümdengelim, tümevarım gibi zihinsel işlemleri yapabilirler. Ülkemizin en önemli eğitimcilerinden olan Prof. Dr. Münire Erdem ve Prof. Dr. Yasemin Akman'ın (2006: 38) da belirttiği gibi bu dönemde soyut düşünce yetisi geliştiği için, soyut kavramlar kullanılarak, üzerinde fikir yürütebilirler. Öte yandan resim, müzik, şiir, dans gibi duygu ve düşüncelerin sembollerle aktarıldığı etkinliklere ilgi artar ve sadece izleyici olmakla yetinmezler, uğraşı alanı olarak da seçerler.

Buna göre, on bir yaşından itibaren yani yeni eğitim sistemimizde 4 yıllık temel eğitimden sonraki 4 yıllık ortaokul dönemine karşılık gelen bu dönemde öğrencilerin, ilgi duyabilecekleri alanlara yönlendirilmesi ve kabiliyetlerinin geliştirilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilerin ilgi alanlarına göre yönlendirilmesi, onların gelecekte, kabiliyetleri oldukları alanlarda daha başarılı ve verimli olmalarını sağlayacaktır.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, öğrencilerin mesleklere göre değil, ilgi duyabilecekleri alanlara göre yönlendirilmesidir. Dolayısıyla 4 yıllık ortaokula karşılık gelen öğrencilerin tamamen mesleklere ayrıştırılması ve meslek veya genel liselere gönderilmesi söz konusu değildir. Batı'nın birçok ülkesinde olduğu gibi, öğrencilerin ilk temel eğitimi bitir-

dikten sonra, öğretmenlerin ve ailelerinin görüşleri doğrultusunda erken dönemden itibaren farklı eğitim kurumlarına gitmesi sağlanmaktadır. Öğrencinin mevcut bilişsel, duyuşsal ve devinimsel öğrenme durumunun tespitine dayalı olarak yapılan bu yöneltme işlemi, ilelebet aynı yönde ilerletilmemektir. Daha açık bir ifadeyle belirtmek gerekirse öğrenciler, erken dönemde yani 4 yıllık ortaokul döneminde geçirdiği öğrenme deneyimine göre, son 4 yıllık lise döneminde yeniden ilgi ve kabiliyetleri ölçüsünde farklı eğitim kurumuna geçebilmektedir. Örnek verilecek olursa 4 yıllık ortaokul döneminde genel ortaokula giden bir öğrenci, kendisinin bu süre zarfındaki gelişimine ve öğrenme durumuna göre, genel bir liseye gitmesi mümkün değilse veya öğrencinin bu alanda başarısı veya öğrenme düzeyi, benzer karakterdeki bir liseye gitmesini mümkün kılmıyorsa bu öğrenci, 4 yıllık ortaokuldan sonra ilgi duyabileceği ve başarabileceği farklı bir eğitim kurumuna geçiş yapabilir. Benzer şekilde bir meslek okulunun 4 yıllık ortaokul kısmına giden bir öğrenci, göstereceği başarı sonrası, son 4 yıllık lise eğitiminde genel liseye veya farklı bir eğitim kurumuna geçiş yapabilir.

Dolayısıyla eğitim basamaklarının kademeli olması, öğrencilerin kendilerini daha başarılı bulacakları farklı alanlara yönelmelerini kolaylaştırarak, onların hayata hazırlanmalarını, adaptasyonlarını ve hayatı daha iyi bir şekilde anlamlandırılmalarına katkı sağlayacaktır. *Bu da ancak kademeli ve ara geçişlere mümkün olan bir eğitim yaklaşımıyla mümkün olabilir.*

Din Eğitiminde Dönüşüm Alanları

Bu bölümde 28 Şubat sürecinden başlamak üzere günümüze kadar din eğitiminin başlıca alanları olan Kur'an kursları, imam hatipler ve ilahiyat fakültelerinde yaşanan değişim, dönüşüm ve yönelimler nicel ve nitel açıdan ele alınmaya çalışılacaktır.

Çalışmamız her ne kadar 28 Şubat sonrası dönüşüm ve yönelimlerle sınırlı olsa da, incelediğimiz din eğitimi alanlarını sunarken, onların tarihsel arka planları hakkında da kısa bilgiler vermeye çalışacağız.

Kur'an Kursları

28 Şubat sürecinde din eğitimi alanında uygulanan yasak ve baskıların geçmişte yaşanan uygulamalarla benzerliği olduğu kadar bir bağlantısı da bulunmaktadır. Yaşanan sorunların benzerlerinin Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yaşanmış olması, bizim bugünü değerlendirirken geçmişe de göz atmamızı gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda genelde din eğitimi alanında ve özelde ise Kur'an kurslarında yaşanan krizleri incelerken, bu kurumların tarihsel arka planlarına da göz atmamız yararlı olacaktır.

Kur'an okuma ve hafızlık eğitimi, İslam eğitim tarihinde oluşmuş ilk ilmî disiplin olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam eğitim tarihi boyunca, Kur'an'ın öğretilip ezberletildiği, dinî inanç, ibadet ve ahlak bilgilerinin verildiği ve Dâru'l-Kur'ân, Dâru'l-Kurrâ ve Dâru'l-Huffâz (Baltacı, 1976) olarak adlandırılan eğitim kurumları, Cumhuriyet dönemine Kur'an kursları adıyla intikal etmiştir (Başkurt, 2007: 123). 1924 yılında medreselerin kapatılması ile birlik-

te, birer ihtisas medreseleri olan Daru'l-Kurrâlar da kapatılmıştır. Ancak daha sonra medreselerin yerine ilkokula dayalı 4 yıllık imam hatip mektepleri açıldığı hâlde Dâru'l-Kurrâların mektep olmaktan çıkarılarak birer kurs şeklinde varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir (Baltacı, 2000: 16).

Kur'an kursları resmî olarak ilk defa 2 Nisan 1341 (1925) tarihinde 50 milletvekilinin birlikte "Hafız-ı Kur'ân yetiştirmek üzere 10 kişi için 50 bin liralık tahsisat konulması" şeklinde verdikleri önerge ile gündeme gelmiştir. Böylece "huffâz muallimleri" yetiştirmek üzere Diyanet İşleri Reisliğine 10 Kur'an muallimi kadrosu verilmiş ve aynı yıl açılan 9 adet Kur'an kursu resmen eğitim ve öğretime başlamıştır (Baltacı, 2000: 11; Başkurt, 2007: 123; Kayadibi, 2001: 49).

1928'de harf inkılabıyla birlikte, Arap harfleriyle Türkçe yazmanın yasaklanmasıyla 1929'da mevcut Kur'an kursları da kapatılmıştır. 1929-1930 öğretim yılında Arapça ve Farsça derslerinin ortaokul müfredatından da çıkartılması (Yücel, 1994: 186) din dili olarak işlev gören Arap harflerinin öğrenimi ve doğal olarak Kur'an'ın öğrenimini oldukça zorlaştırmıştır.

Ancak 1930'da İstanbul'dan başlayarak çok istisnai bazı şartlarla ve sınırlı sayıda birkaç hoca efendiye kurs açma yetkisi verilmiştir. Söz konusu izin, Diyanet İşleri Reisliği marifetiyle İstanbul Müftülüğüne gönderilen 10.12.1930 tarihli tamimde şu ifadelerle yer almıştır:

"12 yaşından küçükler için hiçbir şey öğretilmemek, 12 yaşından büyüklere ise, sadece Kur'ân-ı Kerim ve namaz sûre ve dualarını -sıkı kontroller altında- öğretebilmeleri için bazı hoca efendilere izin verildi." (Ceylan, 1990: II, 264; Öcal, 1994: 35; Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 161-162).

Bu dönemde hoca efendilerin Arap harfleriyle yazılmış bir kitaptan ders işlemeleri mümkün olmadığı için, hoca efendiler hazırladıkları bir iki sahife ile birlikte Kur'an eğitimi vermeye çalışmışlardır.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında uygulanan yasakları göstermesi açısından Diyanet İşleri Reisi Rifat Börekçi'nin imzası ile İstanbul Müftülüğüne gönderilen belgedeki bilgiler oldukça ibret vericidir. Börekçi gönderdiği yazısında şunları belirtmiştir:

"Kur'ân öğreticilerinin bazılarının asli vazifeleri dışına çıkarak henüz ilk tahsilini bitirmemiş ufak çocuklara dini dersler verdikleri ve bu meyanda Arap harfleri ile yazılmış Elif-Bâ başta olmak üzere dini kitaplar da okuttukları ve Riyaset makamında izin verilmediği halde bazı hocaların bundan istifade ederek mahalleler arasında bazı küçük cami ve mescitler arasında başlarına topladıkları çocuklara gizlice dini dersler verdikleri görülmüş ve haklarında adli tatbikat yapı-

arak Adliyeye verildiği belge ile haber alınmıştır. Bu gibi tarafımızdan asla uygun görülmemeyen hallere meydan verilmemesine ve Kur'an öğreticilerinin Tecvid gibi Kur'an'ın kıraatına ait okutulmasına lüzum görülen kitapların Arap harfleri ile değil, yeni Türk harfleri ile yazılmasına hasseten dikkat edilecektir." (Ceylan, 1990: II, 266).

Börekçi'nin yazısında görüldüğü üzere, 1930'lu yıllarda Kur'an öğretiminin ancak Diyanet İşleri Reisliğinin izin verdiği hoca efendiler yoluyla yapılabileceği, bunun dışındaki kişiler tarafından ise Kur'an öğretiminin yasak olduğu görülmektedir. Bunun yanında bazı hocaların Kur'an eğitimi yaparlarken, bazı dinî konular hakkında çocuklara yardımcı olmalarının yasaklanması dönemin aktörlerinin "din eğitimine" olan bakış açılarını yansıtmaya açıksından dikkat çekicidir. İnsanların toplu bir şekilde bir araya gelerek Kur'an öğretimi ve dinî konularda bilgi almaları suç olarak algılanmakta ve insanlar tabii hakları olan bu eylemlerinden dolayı cezalandırılmaktadır.

Bu yasakçı ve baskıcı uygulamaların, aradan yaklaşık 70 yıl sonra yeniden ülke gündemine gelmesi ve aynı zamanda 70 yıl sonra çıkarılan yasa ve yönetmeliklerin eski zihniyetle tıpa tıpa benzerlik göstermesi dikkat çekicidir. Bu durum aslında ülkede değişmeyen elit güçlerin, kendi gelecekleri için ülkenin bütün değerlerini gerektiği takdirde hiçe sayabileceklerinin de bir göstergesi ve yasakçı ve baskıcı zihniyetin hiç değişmeden yapısını koruduğunu göstermesi açısından da kayda değerdir.

1950 sonrası genel olarak din eğitimi alanında daha özgürlükçü bir anlayışın ülkede hâkim olmaya başlamasıyla birlikte, Kur'an eğitimi konusunda yeni gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. 1965'te çıkarılan 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kurulu ve Görevleri Hakkındaki Kanun'a göre çıkarılan Kur'an Kursları Yönetmeliği, bu Yönetmelik'e 1982 sayılı Kanun'la getirilen değişiklik, 17 Ekim 1971 tarihli Kur'an Kursları Yönetmeliği ve 16 Kasım 1990 tarih ve 20697 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları Yönetmeliği ve 27 Kasım 1990 tarihli ve 20708 sayılı Resmî Gazete'de yürürlüğe giren değişikliklerle Başkanlıkça hazırlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Yurt Dışı Teşkilatı Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Kursları Yönergesi ve Müfredat Programı" bu sahadaki yapılan çabaları göstermektedir.

1990'lı yılların başına kadar Kur'an kursları ile ilgili olarak önemli gelişmeler yaşanırken, 28 Şubat postmodern darbesi sonrasında, örgün eğitim alanında olduğu gibi yaygın din eğitimi alanında da ve özellikle Kur'an öğretimi konusunda sıkıntılı bir sürece girilmiştir. MGK bildirgesinin 3. maddesinin b fıkrasında yer alan "Sadece 8 yıllık temel eğitimi almış çocukların, ailelerinin isteğine bağlı olarak, devam edebileceği Kuran kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı'nın

sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır.” ifadesi, gelecek günlerde yaşanacak değişimin önemli bir göstergesiydi.

MGK'da yer alan ifadelerin hayata geçirilmesi 1999 yılında olmuştur. Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı Kanun'a 22.07.1999 tarihinde kabul edilen 4415 sayılı Kanun'la getirilen ek 3. madde ile Kur'an öğretimi konusunda geriye doğru bir gelişme yaşanmıştır. Söz konusu 4415 sayılı Kanun'un 1. maddesiyle eklenen ek 3. maddesi şöyledir:

Ek Madde 3- (Ek:22/7/1999-4415/1 md.)

“İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri dışında Kur'an-ı Kerim ve mealini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dini bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için, Diyanet İşleri Başkanlığınca Kur'an kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitim ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin 5. sınıfını bitirenler için tatillerde ve Milli Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz Kur'an kursları açılır. Kur'an kurslarının açılış, eğitim-öğretim ve denetimleri ile bu kurslarda okuyan öğrencilerin barındığı yurt veya pansiyonların açılış ve çalışmalarına dair hususlar yönetmelikle düzenlenir.”

8 Yıllık Zorunlu Kesintisiz Eğitim Kanunu sonrasında, ilköğretim süresinin kesintisiz olması neticesinde, uzun süreli Kur'an kurslarına ancak ilköğretimden mezun olan öğrenciler kayıt yaptırabilirken, bir diğer yasaklama da, yaz Kur'an kursları için getirilmiştir. Buna göre, ilkokul 5. sınıftan mezun olmayan öğrencilerin, bu kurslara devam etmeleri yasaklanmıştır.

Yukarıdaki Yasa'da yer alan “ilköğretimin 5. sınıfını bitirenler için tatillerde” ifadesi, öncelikle iç hukuk açısından, yani Anayasa'nın 24. maddesiyle düzenlenmiş olan din özgürlüğüne ve bu özgürlüğün bir sonucu olan din eğitim ve öğretim hakkına ciddi anlamda bir sınırlama getirmektedir. Anayasa'nın 24. maddesi şöyledir:

“Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir. 14 üncü madde hükümlerine aykırı olmamak şartıyla ibadet, dini ayin ve törenler serbesttir. Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlak eğitim ve öğretimi Devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, Devletin sosyal, ekonomik, siyasi veya hukuki temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasi veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne suretle olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.”

Anayasa'nın 24. maddesini maddeler hâlinde şöyle analiz edebiliriz (Kamalak ve diğerleri, 1999: 2-4):

1. Din hürriyeti temel insan haklarındandır.
2. Bu temel hak, din eğitimi ve öğretimi hakkını da kapsar, yani din eğitimi ve öğretimi de temel insan haklarındandır.
3. Din, eğitim ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılıdır.
4. DKAB öğretimi ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.
5. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.
6. Anayasamız din eğitimi ve öğretimi için hiçbir “yaş sınırı” koymamıştır.

Özellikle son maddede ifade etmeye çalıştığımız Anayasa'nın din eğitim ve öğretimi için hiçbir “yaş sınırı” koymamasına rağmen, 4415 sayılı Kanun'la, yaz Kur'an kursları için getirilen “ilköğretim 5. sınıfı bitirme” şartı, Anayasa'nın amir hükmüne aykırıdır. Ayrıca Anayasa'nın 24. maddesi DKAB dersi dışındaki din eğitim ve öğretimini kişilerin kendi isteğine ve küçüklerin de kanuni temsilcilerine bırakmaktadır. Dolayısıyla söz konusu hakkın kullanımı konusunda -ailelerin talebi olduğu takdirde- 4415 sayılı Kanun'la bir sınırlama yapılması Anayasa'ya aykırıdır.

Bununla birlikte, 4415 sayılı Kanun'la getirilen “ilköğretim 5. sınıfı bitirenler” sınırlaması ayrıca Medeni Kanunumuzun 341. maddesine,³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesine⁴ ve İnsan Hakları Bildirgesi'nin 18. maddesine⁵ de aykırıdır.

3 Medeni Kanun'un 341. maddesi: “Çocuğun dini eğitimini belirleme hakkı ana ve babaya aittir. Ana ve babanın bu konudaki haklarını sınırlayacak her türlü sözleşme geçersizdir. Ergin, dinini seçmekte özgürdür.” Bkz: (22.11.2001 tarih ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu. Çevrimiçi: <http://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k4721.html> (Erişim: 07.06.2011). (Mustafa Kamalak başkanlığında verilen kanun teklifinde (yanlışlıkla) Medeni Kanun'un 266. maddesi yazılmıştır).

4 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddesi: Herkes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, din veya inanç değiştirme özgürlüğü ile tek başına veya topluca, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama özgürlüğünü de içerir.”

5 İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 18. maddesi: “Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı var-

4415 sayılı Kanun'la getirilen "ilköğretim 5. sınıflı bitirenler" sınırlaması, din eğitimi ve öğretimi hakkının uygulanması konusunda sınırlama getirdiği gibi, ailenin çocuğunun din eğitimi konusundaki haklarına da sınırlama getirmektedir. Bu durum Anayasa'nın 24. maddesine aykırı olduğu gibi, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 26. maddesinin 1. ve 3. fıkralarında yer alan ve "Herkes eğitim hakkına sahiptir ve ana-babalar, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikli hak sahibidir." şeklinde ifade edilen hükümlerine de aykırıdır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin bu ifadeleri, din eğitimi ve öğretimini, herkesin doğal hakkı olarak görürken, bu hakkın kullanımını da öncelikle anne ve babalara vermekte, anne-babaların çocuklarının eğitimi konusunda seçimde bulunma haklarının olduğunu teyit etmektedir. Benzer şekilde Çocuk Hakları Bildirgesi'nin 7. maddesi de, kültürel ve ahlaki değerlerin öğrenimi konusunda çocukların, ailelerinin sahip olduğu kültürel ve ahlaki değerler doğrultusunda öğrenim görme haklarını garanti altına almaktadır (Bahçekapılı, 2012; Evans, 2008: 454). Bu sebeple devletlerin, İnsan Hakları Bildirgesi'nin 18. maddesinde belirtilen "bireylerin din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama özgürlüğü" ilkesini, ailelerin inançları doğrultusunda, yani ailelerinin inançlarına sadık kalınarak uygulamaları ve ailelerinin bu konudaki hak ve özgürlüklerini yasalarla garanti altına almaları gerekmektedir (Evans, 2008: 453; Taylor, 2005: 165-175).

Kur'an Kurslarında Güncel Düzenlemeler

Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 22.06.1965 tarih ve 633 sayılı Kanun'a 22.07.1999 tarihinde kabul edilen 4415 sayılı Kanun'la getirilen ek 3. madde (Kur'an öğretimine yaş sınırlaması getiren Kanun), 17.09.2011 tarih ve 28057 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 653 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 15. maddesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. Böylece, uzun süreli Kur'an kurslarında ve yaz Kur'an kurslarında yaşı küçük olduğu için Kanun gereği kursa veya camiye alınmayan çocuklara getirilen bu yasak kaldırılmıştır.

Kur'an kurslarındaki eğitime yaş sınırlaması getiren diğer bir yasal düzenleme de, 03.03.2000 tarih ve 23982 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği" idi. Diyanet İşleri Başkanlığı, bu Yönetmelik'e bağlı olarak bir Yönerge hazırlamıştır. Hem Yönetmelik'le hem de bu Yönetmelik'e göre hazırlanan Yönerge'yle Kur'an öğretimi konusunda yaş sınırlaması getirilmiştir.

dir; bu hak, din veya inancını değiştirme özgürlüğünü ve din veya inancını, tek başına veya topluca ve kamuya açık veya özel olarak öğretme, uygulama, ibadet ve uyma yoluyla açıklama serbestliğini de kapsar."

17.09.2011 tarih ve 28057 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan 653 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin 15. maddesi ile 633 sayılı Kanun’a 4115 sayılı Kanun’la getirilen yaş sınırlamasını kaldırınca, Diyanet İşleri Başkanlığı 03.03.2000 tarihli ve 23982 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan Diyanet İşleri Başkanlığı “Kur’ân Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği”ni tamamen gözden geçirerek revize etmiş ve 07.04.2012 tarih ve 28257 sayılı yeni bir Yönetmelik hazırlanmıştır.⁶ Bu son Yönetmelik’le birlikte, 03.03.2000 tarihli ve 23982 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’ân Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği” ile 20.06.1975 tarihli ve 15271 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanan “Diyanet İşleri Başkanlığı Hafızlık Tespit Yönetmeliği” yürürlükten kaldırılmıştır.

07 Nisan 2012 tarih ve 28257 sayılı yeni Yönetmelik’te dikkat çeken hususlardan bir diğeri de, Kur’ân kurslarında verilen eğitim için “Kur’ân Eğitimi ve Öğretimi” ifadesinin kullanılmasıdır. Bu eğitim ve öğretimin faaliyet alanları ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- a) Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun olarak yüzünden okumayı öğretmek,
- b) Tecvid, tashih-i hurûf ve talim gibi Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun ve güzel okumayı sağlayıcı bilgileri uygulamalı olarak öğretmek,
- c) İbadetler için gerekli sure, ayet ve duaları ezberletmek ve anlamlarını öğretmek,
- ç) Hafızlık yaptırmak,
- d) Kur’an-ı Kerim’in anlaşılmasını sağlamak,
- e) İslam dininin inanç, ibadet ve ahlak esasları ile Hz. Peygamber’in hayatı ve örnek ahlakı hakkında bilgiler vermek,
- f) Dinî içerikli sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemek.

Yeni Yönetmelik’e göre uzun süreli Kur’ân kursları, il, ilçe, belde ve köylerde ilgili il müftülüğünün teklifi ve Diyanet İşleri Başkanlığının onayıyla açılmaktadır. Kur’ân kursları öğrenci sayısı, verilecek eğitimin ve öğretimin niteliği ile kullanılacak binanın fiziki koşulları gibi ölçütler dikkate alınarak A grubu, B grubu, C grubu ve D grubu olarak tasnif edilmektedir. Tasnife ilişkin usul ve esaslar ile kurs binalarına ilişkin teknik şartların, Başkanlık tarafından yayımlanacak yeni yönerge ile belirleneceği ifade edilmektedir.

Kurslarda sınıf mevcudunun; yüzünden okuyanlar için 12, hafızlığa çalışanlar için ise 8 öğrenci olması esası getirilmiştir. Ancak kurslarda öğrenci sayısının yüzünden okuyanlar için

6 Bu Yönetmelik için de yeni bir Yönerge hazırlama işlemleri devam etmektedir.

10'un, hafızlığa çalışanlar için 5'in altına düşmesi hâlinde müftünün teklifi ve mülki amirin onayı ile ilgili dönemde eğitim-öğretime devam edilebilir. Bununla birlikte, engelli bireyler için açılacak sınıflar da, öğrenci mevcudu sınırlaması aranmamaktadır. Ayrıca Yönetmelik, genel Kur'an kursları için kayıt işleminde öğrencilerin eğitim durumu hakkında herhangi bir sınırlama getirmemektedir.

Uzun süreli Kur'an kurslarında eğitim-öğretim süresi ise ekim ayının ilk haftasında başlayarak, mayıs ayının son haftasında sona erer. Kurslardaki 32 haftalık sürenin başlangıç tarihi ekim ayının ilk pazartesi günü dikkate alınarak hesap edilmektedir.

Uzun Süreli Kur'an Kurslarındaki Sayısal Veriler

Kur'an kursları, Cumhuriyetimizle yaşattır. Cumhuriyet öncesindeki Daru'l-Huffâz ve Daru'l-Kurra gibi kurumların Cumhuriyet dönemindeki devamı gibi algılsa da, gerçekte Kur'an kursları, bu kurumlardan farklı yapı, işlev ve yönetime sahip, Cumhuriyet dönemine özgün bir resmî kurumdur (Aydın, M. Ş., 2008: 33). Cumhuriyet'le filizlenen bu yaygın din eğitimi kurumu, belli dönemlerde bazı sınırlamalar istisna edilirse günümüze kadar aralıksız bir şekilde gelmiştir (Koç, 2005: 17).

Kur'an kursları Cumhuriyet'in ilk yıllarında sayısal açıdan oldukça azdı. 1930 ila 1950 yılları arasında ise örgün eğitim alanında uygulanan baskı ve sınırlamalardan yaygın din eğitimi alanı da etkilendi. 1950 sonrası hızlıca büyüyen ve gelişen Kur'an kursları 1996-1997 öğretim yılından itibaren hem kurum ve öğretici hem de öğrenci sayılarında bir düşüş eğilimine girdi. En keskin düşüş ise 1997-1998 öğretim yılında yaşandı. 1996-1997 öğretim yılında sayıları 164.308'i bulan öğrenci sayısı, 1997-1998 öğretim yılında 108.829'a gerilemiştir. Benzer bir şekilde Kur'an kurslarında 1996-1997 öğretim yılında görev yapan öğretici sayısı 7.783 iken 1998-1999 öğretim yılında 5.597'ye gerilemiştir.

Kur'an kurslarındaki öğrencilerin cinsiyet dağılımı açısından da 1996-1997 öğretim yılı ciddi bir kırılmanın yaşandığı dönemdir. 1991'den 1996'ya kadar yaklaşık olarak 55.000 olan erkek öğrenci sayısı, 1997-1998 öğretim yılında 28.207'ye düşmüştür. Kur'an kurslarındaki bayan öğrenci sayısı genel olarak her dönemde erkek öğrencilere göre daha fazla olsa da 1997-1998 öğretim yılında erkek öğrenci sayısının bu şekilde düşüş göstermesinde özellikle o dönemde yaşanan sosyoekonomik, sosyokültürel ve siyasi baskıların önemli bir payı olduğunu belirtmemiz gerekir.

16 Ağustos 1997 günü ciddi tartışmalar sonucunda TBMM'den zoraki de olsa geçirilerek yasallaşan sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim (Öcal, 2011: 256) hem Kur'an kursları hem

de imam hatip okullarındaki öğrenci sayılarının düşüşünde önemli ölçüde etkili olmuştur. Dönem itibarıyla imam hatip liselerinin ortaokul kısmına kayıt yaptıran öğrencilerin önemli bir kısmı, öncesinde bir yıl süren uzun süreli Kur'an kursuna veya en azından 2-3 ay devam eden yaz Kur'an kurslarına devam ediyorlardı.

8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim Yasası'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte, hem imam hatip okullarının orta kısımları kapatılmış hem de kesintisiz eğitim uygulaması nedeniyle çocukların ilköğretim I. kademe sonrası (ilkokul) Kur'an kurslarına gitme imkânları ellerinden alınmıştır.

Bu durum zaman içerisinde Kur'an kursu öğrencilerinin cinsiyet ve yaş grubu dağılımlarının da farklı şekilde değişmesine yol açmıştır. Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulaması öncesinde daha çok 11-12 yaş arası çocuklar Kur'an kurslarına kayıt yaptırırken, zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkmasından sonra 14-15 yaş sonrası gençlerin bu kurslara kayıt yaptırdıkları görülmüştür.

Devlet eliyle verilen Kur'an öğretiminin sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim yoluyla gerilemesi, beraberinde özel kurum ve kuruluşların bu alana yönelmesini sağlamıştır. Süreç içerisinde devlet tarafından verilen Kur'an öğretiminin zayıflaması ve yetersizliği neticesinde özel kurum ve kuruluşların örgün ve yaygın eğitim faaliyetleriyle birlikte bu alandaki çalışmaları, yaşanan krizin tek olumlu yanı olarak görülmektedir. Ülkemizde her zaman özel kurum ve kuruluşlar din eğitimi, özellikle de Kur'an öğretimi konusunda öncü çalışmalar yapmış olmakla birlikte, 28 Şubat sonrası yaklaşık beş yıl baskı altında tutulan bu özel teşebbüsler zaman içerisinde toparlanma yaşamış, hem mesleki hem de pedagojik açıdan kendilerini yenilemişlerdir. Süreç içerisinde alternatif farklı Kur'an öğretimi kursları da açılmıştır.

Batı ülkelerinde olduğu gibi din eğitimi ve öğretiminin hem devlet hem de özel sektör tarafından birlikte ve birbirini tamamlayıcı bir şekilde yapılması arzulanan, istenilen bir durumdur. Hatta özel kurum ve kuruluşlar yoluyla confessional/doktriner bir din eğitimi yapılması desteklenmelidir. Batı'da birçok ülke, çocukların kendi dinî değerlerini ve inanç sistemlerini daha iyi öğrenmelerine ve çocukların psikososyal ve ruhi gelişimlerine daha fazla katkı sağlaması sebebiyle doktriner din eğitimi desteklemektedir.⁷ Ancak ülkemizde bu durum, özel kurum ve kuruluşlar tarafından verilen din eğitimi ve öğretimi, genelde devlet tarafından sağlanan din eğitimi ve öğretiminin sınırlandırıldığı dönemlerde ön plana çık-

7 Confessional/doktriner din eğitimi, tek değer odaklı din eğitimidir. Bir başka ifade ile din eğitimi ve öğretiminde bir dinî veya mezhebi merkeze alan din eğitimi yaklaşımıdır. Confessional ve bunun alternatifi olan non-confessional yaklaşımı için bkz. Aydın, M. Z. (2004: 14-21); Bahçekapılı (2012: 29-42).

miş, bir başka ifadeyle vatandaşların kendi özel çabalarıyla olumsuz durumu kendi lehlerine çevirme arzusundan doğmuştur. Çocuklarının iyi bir din eğitimi almalarını isteyen aileler, devletin koyduğu sınırlamalara boyun eğmeyerek kendi çözüm yollarını geliştirmişlerdir. Dolayısıyla 1997'den 2002'ye kadar Kur'an öğretimi konusunda devlet ve özel kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen Kur'an kurslarına baskı ve sınırlamalar getirilmiş olsa da, yaşanan bu süreç bu kurumların daha güçlü bir şekilde gelişmesini sağlamıştır.

Tablo 1.

2010-2011 Döneminde Türkiye Genelinde Yüzünden Okuyan ve Hafızlık Yapan Öğrenci Sayısı

Cinsiyet	Sayı	%
Erkek	25.511	% 8
Bayan	276.632	% 92
Toplam	302.143	100

Kaynak: DİB. Program Geliştirme Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

2002 yılı sonrası Kur'an kurslarında öğrenim gören bayan öğrencilerin sayısında önemli oranda bir artış yaşansa da, erkek öğrencilerin sayısında benzer bir artış sağlanamamıştır. 2010-2011 öğretim yılında Türkiye genelinde yüzünden okuyan ve hafızlık yapan öğrencilerin oranlarına Tablo 1'den bakılacak olursa, bayan öğrencilerinin oranının % 92, erkek öğrencilerin ise % 8 olduğu görülür.

Din eğitimi açısından izlenen politikada önemli ölçüde değişim gerçekleşmiş olsa da, 2011 itibarıyla sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulamasının devam ediyor olması bu oranda değişime yol açmamıştır. Zorunlu eğitimin varlığı bayan öğrenciler açısından da aslında fazla bir değişime yol açmamıştır. Zira Kur'an kurslarına devam eden bayan öğrencilerin yaklaşık % 66'sı, 23 ve üzeri yaş grubu yetişkin ev hanımlarından oluşmaktadır. Dolayısıyla kadın öğrencilerdeki sayısal artış daha çok bu kurslara katılan bayan profilinin değişmiş olmasıdır. Önceki dönemlerde daha çok ergenlik dönemi bayan öğrenciler katılırken, yeni durumda daha çok ev hanımları bu kurslara katılım göstermiştir. Bu durum Kur'an kurslarında sadece cinsiyet açısından değil; aynı zamanda yaş açısından da önemli bir değişimin yaşandığını göstermektedir.

Kur'an kurslarındaki istatistik verileri 1990 yılından bugüne olmak üzere aşağıdaki gibi özetlememiz mümkündür.

Tablo 2.
Kur'an Kurslarına Katılan Öğrenci ve Öğretici Sayıları⁸

Yıl	Kur'an Kurslarına Katılan					
	Öğrenci Sayısı			Öğretici Sayısı		
	Bayan	Erkek	Toplam	Bayan	Erkek	Toplam
1990-1991	99.111	58.131	157.242	2.702	4.295	6.997
1991-1992	103.242	57.290	160.352	2.690	4302	6992
1992-1993	106.171	55.342	161.513	2.818	4.402	7.220
1993-1994	113.164	55.337	168.501	3.172	4.612	7.784
1994-1995	119.351	57.974	177.325	3.172	4.712	7.884
1995-1996	117.677	55.470	173.147	3.383	4.749	8.142
1996-1997	110.533	53.775	164.308	3.313	4.470	7.783
1997-1998	80.207	28.622	108.829	3.680	3.807	7.487
1998-1999	80.461	17.953	98.414	3.239	2.358	5.597
1999-2000	83.287	16.315	99.602	2.997	1.694	4.691
2000-2001	82.088	133.49	95.437	3.044	1.497	4.541
2001-2002	94.374	16.544	110.918	3.249	1.573	4.822
2002-2003	100.625	17.718	118.343	3.775	1.709	5.484
2003-2004	119.916	29.955	149.871	4.109	1.498	5.607
2004-2005	137.611	20.726	158.337	4.459	1.619	6.078
2005-2006	164.768	19.588	184356	2.731	1.102	3.833
2006-2007	210.869	19.428	230297	9.306	1.465	10.771
2007-2008	228.039	21.934	249.973	8.693	1.082	9.775
2008-2009	245.721	23.015	268.738	-	-	-
2009-2010	272.110	25.137	297.247	-	-	-

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 2012a. (Ek 12); Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2010: 302-305.

- 8 Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK, 2019: 302-305) verilerindeki sayılarla Diyanetin resmi web sitesindeki sayılarda kısmi oranda farklılık bulunmaktadır. Biz çalışmamızda TÜİK verilerini esas almakla birlikte 2005-2010 yılları arasında öğrenci sayılarının bahar döneminin başlangıcı ile sınırlı kalması sebebiyle, bu yıllardaki verilerde Diyanetin kendi verilerinden yararlandık. Diyanet verilerini incelemek için bkz. Ek 12. Ayrıca Kur'an kurslarındaki bayan öğretici sayıları hakkında TÜİK ile Diyanetin (2010d: 76) verileri arasında da belli yıllarda farklılık bulunmaktadır. Kanaatimizce bu farklılığın oluşmasının sebebi, 2005-2007 yılları arasında 4.500 ve 2007-2008 yılları arasında da 2.500 olmak üzere 7.000 sözleşmeli bayan öğreticinin Diyanetin verilerinde yer almamasıdır. Zaman içerisinde kurumlar arası geçiş yoluyla din görevlilerinin görevlerini değiştirmesi ve bunun da verilere eklenmemiş olması bu farklılığın bir başka nedeni olabilir. Bu sebeple biz, Kur'an kurslarındaki bayan ve erkek öğreticisi sayısında TÜİK verilerini esas almayı uygun gördük.

Tablo 2'ye göre Kur'an kurslarındaki öğrenci sayısı 1995-1996'da 173.147 iken 28 Şubat sürecinin hemen başında 1996-1997 öğretim yılında 164.308'e, 1997-1998 öğretim yılında ise bir anda 108.829'a kadar gerilemiştir. Süreç içerisinde bu düşüş yaklaşık dört yıl boyunca devam etmiş, 2000-2001 öğretim yılında 95.437'ye kadar düşmüştür.

2001-2002 öğretim yılından itibaren öğrenci sayılarında artış gösteren Kur'an kurslarının 1996-1997 öğretim yılındaki sayısal orana ulaşması ancak 2005-2006 öğretim yılında olmuştur. 2009-2010 öğretim yılında 297.247'ye çıkan öğrenci sayısı, 2011-2012 öğretim yılında 300.000'i geçmiştir (Tablo 2).

Öğrenci sayısına bağlı olarak Kur'an kurslarındaki öğretici sayısında da azalmalar yaşanmıştır. 1995-1996'da Kur'an kurslarındaki öğretici sayısı 8.143'e ulaşmışken, 1996-1997 öğretim yılından itibaren öğretici sayılarında düşüş yaşanmıştır. 2001-2002 öğretim yılında 4.541'e kadar gerileyen öğretici sayısı, 2001-2002'den itibaren artış göstermeye başlamıştır. 2006'da Kur'an kurslarında çalışmak üzere alınan çok sayıdaki bayan öğretici sayesinde, Kur'an kurslarındaki bayan öğretici sayısı 9.000'lere kadar ulaşmıştır. 2008 başı itibarıyla 9.775 olan toplam öğretici sayısı, 2012 itibarıyla 10.000'in üzerine çıkmış durumdadır.

Tablo 3.

2011 Yılı Türkiye Geneli Yaş Gruplarına Göre Öğrencilerin Dönemsiz ve Kursuz Sayıları⁹

	11-14 Yaş Grubu	15-18 Yaş Grubu	19 ve Yukarısı Yaş Grubu	Toplam
Erkek	590.447	95.128	16.141	701.716
Kadın	556.360	86.288	22.550	665.198
Toplam	1.146.807	181.416	38.691	1.366.914

Kaynak: DİB. Program Geliştirme Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

2011 yılı itibarıyla Türkiye genelinde dönemsiz ve kursuz, Kur'an kurslarında öğrenim gören erkek öğrenci sayısı 701.716, kadın öğrenci sayısı 665.198 olmak üzere toplamda 1.366.914 kişiye ulaşılmıştır.

9 Diyanetin Kur'an kursları, dönem ve kur esasına göre düzenlendiği için, yukarıdaki veriler herhangi bir sınırlama yapmaksızın kurslara katılan tüm öğrencileri göstermektedir.

Tablo 4.*2000-2011 Yılları Arasında Açık Kur'an Kursu Sayısı*

Eğitim Öğretim Yılı	Açık Kur'an Kursu Sayısı
2000-2001	3.368
2001-2002	3.364
2002-2003	3.852
2003-2004	4.322
2004-2005	4.447
2005-2006	4.951
2006-2007	6.033
2007-2008	7.036
2008-2009	7.677
2009-2010	8.696
2010-2011	9.066

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2012b).

Ülkemizdeki Kur'an kurslarında da son zamanlar da ciddi bir artış yaşanmıştır. 2000'li yılların başında 3.368 olan Kur'an kursu sayısı, 2009-2010 öğretim yılında 8696'ya, 2010-2011 öğretim yılında ise 9066'ya ulaşmıştır.

Kur'an Kurslarındaki Öğretim Programları

Kur'an kurslarında uygulanmakta olan öğretim programlarına geçmeden önce, bu kursların genel amaçlarına değinmek yararlı olacaktır. Kur'an kursu öğretim programlarının amaçları Türk millî eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin;

1. İslam dininin değerlerini, insan hayatına anlam kazandıran unsurlardan biri olarak fark etmelerini sağlamak,
2. Öğrendiği değerlerden yardım alarak kendi çözümlerini üretebilmelerini sağlamak,
3. İslam dininin Allah-insan, İnsan-İnsan ve İnsan-Tabiat ilişkilerini düzenleyen boyutunu idrak etmelerini sağlamak,

4. İbadetlerle ilgili bilgilerini davranışa dönüştürmek,
5. İslam'ın temel kaynağı Kur'ân-ı Kerim'i Arapça metninden doğru ve usulüne uygun okuyabilmelerini sağlamak,
6. İbadetleri ve toplum içinde gerçekleşen dini törenleri yerine getirebilecek yeterlikte Kur'ân ezberine sahip olabilmelerini sağlamak,
7. *Kur'ân-ı Kerim'i mealinden okuma alışkanlığı kazanabilmelerini ve hayata ilişkin prensipler çıkarabilmelerini gerçekleştirmek,*
8. *Hz. Muhammed'in yaşantısından değerler üretebilmelerini gerçekleştirmek,*
9. *Kültürlerarası etkileşimin hızlandığı günümüzde, barış kültürünün geliştirilmesi ve hoşgörü ortamının oluşturulmasında İslam dininin değerlerini yorumlayıp, barış ve hoşgörü ortamı oluşturmalarına yardımcı olmaktır* (Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 2011: 7-8).

Kur'an kurslarında uygulanmakta olan öğretim programları üç başlık altında toplanmaktadır. Bu programları şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Uzun Süreli Kur'an Kurslarına Yönelik Öğretim Programları

1.1. Yüzünden Okuma Programı

1.1.1. 2004 Yılında Yayımlanan Temel Öğretim Programı

1.1.2. Hizmet Çeşitliliği Projesi Kapsamındaki Öğretim Programı

1.1.2.1. Temel Öğretim Programı

1.1.1.2 Ek Öğretim Programı

1.2. Hafızlık Öğretim Programı

2. Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı

3. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı

Uzun Süreli Kur'an Kurslarına Yönelik Öğretim Programı

Kur'an kurslarına yönelik öğretim programları "Yüzünden Okuma Programı" ve "Hafızlık Programı" olmak üzere iki kısma ayrılır.

1. Kur'an-ı Kerimi Yüzünden Okuma Programı

"Yüzünden Okuma Programı" Kur'an-ı Kerim'in yüzünden takip edilerek okunmasından, kısa namaz surelerin ezberlemesinden ve İslam dininin temel inanç, ibadet ve ahlak esaslarının öğretiminden oluşan bir programdır. Yüzünden Okuma Programı bağlamında şuan itibarıyla ülkemizde iki ayrı program takip edilerek uygulanmaktadır. Bu programlardan ilki, 2004 yılında yayımlanan "Temel Öğretim Programı"dır. Diğeri ise 2010-2011 eğitim-öğretim yılında "Hizmet Çeşitliliği Projesi" kapsamında pilot olarak uygulamaya sokulan ve süreç içerisinde geliştirilmeye devam eden programdır.

2. 2004 Yılında Hazırlanan Temel Öğretim Programı

2004 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından Kur'an kurslarındaki din eğitimi ve öğretiminin niteliğini arttırmak ve yapılan faaliyetleri daha etkin ve verimli hâle dönüştürmek için öğretim programlarında değişime gidilmiştir. Bu kapsamda, Kur'an öğretimi yanında öğrencilerin dinî konularda daha kaliteli bir eğitim alabilmeleri için, itikat, ibadet, siyer ve ahlak konuları için de özel bir program hazırlanmıştır.

Bu program geliştirilirken, sadece ilahiyat alanındaki uzmanlardan değil, aynı zamanda eğitim bilimi ve din eğitimi alanındaki uzmanlardan ve çağdaş program geliştirme yaklaşımlarından istifade edilmiştir.

Söz konusu program, eğitim bilimi ve program geliştirme açısından öğretmen değil, öğrenci merkezli; konu değil, problem merkezli bir yaklaşıma göre tasarlanmıştır. Bu bağlamda öğrenme ve öğretme sürecinde öğrenenlerin bilişsel, sosyal ve duygusal yönden gelişimlerini dikkate alan bir yaklaşım ön plana çıkarılmıştır. Yaygın bir din eğitimi faaliyeti olarak, örgün eğitimdeki temel nitelikleri tamamlama yanında öğrenenlerin millî, manevî, ahlaki, sosyal ve kültürel gelişimine önem veren bir yaklaşım biçimidir. Değerlendirme sürecinde ise ürünü değil, süreci ön plana çıkaran ve bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran ölçme ve değerlendirmeyi temel kabul eden ve nihai olarak "Çerçeve-Esnek Öğretim Programı" anlayışını benimseyen bir anlayışla geliştirilmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 2004: 2).

İlahiyat bilimleri açısından ise din anlayışının oluşumunda Kur'an ve sünnet merkeze alınmıştır. Bununla birlikte onları anlama, yorumlama ve uygulama geleneğimiz ve bu gelenek içinde oluşan kültürel mirasımızı göz ardı etmeyen; ancak bunların sorgulanarak değerlendirilip güncelleştirilmesine önem veren bir din anlayışı benimsenmiştir (DİB, 2004: 3).

2004 yılından beri uygulanmakta olan Temel Öğretim Programı, program geliştirme çalışmaları açısından önemli bir başlangıçtı. Ancak bu Program, klasik müfredat programı

anlayışı içerisinde 32 hafta boyunca birbirini takip eden ve öğrencilerin öğrenme düzeylerini göz ardı eden bir programdı. Dolayısıyla bu Program'a başlangıçta devam edemeyen veya başlayıp daha sonra ara vermek zorunda kalanlar için öğretim programının uygulanması bazı sorunlara yol açıyordu. Birbirini sürekli takip eden bu Program'da öğrenciler, bir veya birkaç hafta kursa gelemedikleri takdirde, önceki öğrenme alanlarını kurs içerisinde öğrenmeleri bir zorluk teşkil ediyordu. Bu sebeple Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an kurslarındaki eğitim ve öğretiminin hizmet çeşitliliğini arttırmak amacıyla 2010 yılından itibaren "düzey/dönem" esasına dayalı yeni bir program geliştirmeye başladı. Şuan itibarıyla bu programın geliştirilme süreci devam etmektedir. Ancak önümüzdeki 2012-2013 eğitim-öğretim yılı itibarıyla, tüm Kur'an kurslarında -2004 yılında hazırlanmış olan Temel Öğretim Programı kaldırılarak- Hizmet Çeşitliliği Projesi kapsamında geliştirilen öğretim programı uygulamaya girecektir.

3. Hizmet Çeşitliliği Projesi Kapsamındaki Öğretim Programı

Kur'an kurslarında yürütülen yaygın din eğitimi hizmetinden toplumun tüm kesimlerinin etkin ve verimli bir şekilde yararlanabilmesini amacıyla "Hizmet Çeşitliliği Projesi"ne geçilmiştir. Bu Proje'den önce Kur'an kurslarındaki eğitim ve öğretim, 32 haftayı bulan bir dönem içerisinde yapılmaktaydı. Bu sebeple, farklı iş kollarındaki insanların bu kurslara devam edebilme imkânları oldukça düşük seviyede idi. Son zamanlarda Kur'an kurslarındaki öğrenci profili değişmiş, kurslara devam eden öğrencilerin yaklaşık % 66'sı, 23 ve üzeri yaş grubu yetişkin ev hanımlarında oluşuyordu. Bunun yanında öğrencilerin önemli bir kısmı, ekim ayından mayıs ayına kadar devam eden kurslara bir eğitim-öğretim yılı boyunca devam etmede sıkıntılar yaşıyordu. Özellikle özel sektör ve kendi işinde çalışan bireyler, kurslardaki eğitimden yararlanmak istemelerine rağmen, hafta içi açılan bu kurslara devam edemiyorlardı. Bunların dışında, kırsal kesimlerde tarım ve mevsimlik işlerle meşgul olanlar, eğitim-öğretimin devam ettiği günlerde kurslara katılma konusunda problemlerle karşı karşıya geliyorlardı (DİB, 2011: 6).

Yukarıda belirttiğimiz sebepler başta olmak üzere Kur'an kurslarındaki eğitim ve öğretimi daha etkin ve verimli hâle getirmek için Diyanet İşleri Başkanlığı, yaşanan bu sorunları da bertaraf etmek amacıyla herkesi kuşatan yeni bir anlayışla Hizmet Çeşitliliği Projesi'ni geliştirmiştir. Bu yeni uygulamada, öğretim programı -eskinin aksine- 4 ayrı düzeye/döneme ayrılarak hazırlandı. Artık bu yeni programda her bir düzey/dönem kendi içinde müstakil bir program kabul edildi ve toplam 9 haftalık bir sürece yayıldı. Böylece Diyanet İşleri Başkanlığı, Kur'an kurslarındaki eğitim ve öğretimin hizmet çeşitliliğini arttırmış, daha kapsamlı, etkin, verimli ve tüm kesimleri kuşatıcı yeni bir programa geçmiş oldu.

Hizmet Çeşitliliği Projesi de kendi içerisinde iki kısma ayrılmaktadır. Bunlar ilki 2004 yılında yeni bir bakış açısıyla temelleri atılan ve revize edilen “Kur’ân Kursları Temel Öğretim Programı”, diğeri ise “Ek Öğretim Programı”dır. Temel Öğretim Programı, aslında Kur’ân kurslarındaki eğitim-öğretimin ilk basamağını oluşturmakta, Ek Öğretim Programı ise kendilerini daha fazla geliştirmek isteyenler için hazırlanmış ilave programdır.

4. Temel Öğretim Programı

2010 yılında Hizmet Çeşitliliği Projesi’ne geçildikten sonra, yukarıda kısaca değindiğimiz ve tek bir program olan “2004 yılında hazırlanan Kur’ân Kursları Temel Öğretim Programı” ciddi anlamda revize edildi. Program kendi içerisinde 4 ayrı düzeye/döneme ayrılmakla kalmayıp, içerik açısından da önemli değişme tabi tutuldu. Artık yeni durumda Temel Öğretim Programı, Hizmet Çeşitliliği Projesi kapsamında oluşturulan eğitim ve öğretimin temel basamağı hâline getirildi. Böylece Kur’ân kurslarındaki eğitim ve öğretiminin birinci basamağı Temel Öğretim Programı olmuştur. Daha sonra, kendilerini daha fazla geliştirmek isteyen öğrencilerin için de Ek Öğretim Programları hazırlanmıştır. Buna göre Kur’ân kursunda Temel Öğretim Programı’nı tamamlayan öğrenciler, ayrıca Ek Öğretim Programlarına devam edebilmektedirler.¹⁰

Söz konusu bu son değişikliklerle dönem ve kur esasına dayalı Temel Öğretim Programı 2010-2011 eğitim-öğretim yılında pilot olarak seçilen Ankara, Düzce, İstanbul, İzmir, Kayseri, Rize, Tekirdağ ve Van illerinde (pilot) uygulamaya konulmuştur. Pilot uygulamadan elde edilen veriler ışığında Program yeniden geliştirilmiş ve 2011-2012 eğitim öğretim yılında pilot uygulamanın kapsamı daha da genişletilmiştir. Söz konusu bu pilot uygulamalar neticesinde Program’ın son şeklini, 2012 yılının sonu itibarıyla alması beklenmektedir.

Bu süre zarfında diğer illerde, 2004 yılındaki Program temelinde ve yapısında din eğitim ve öğretimi yapılmaya da devam edilmektedir. Ancak 2012-2013 öğretim yılından itibaren, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında pilot olarak uygulamaya giren “Kur’ân Kurslarındaki Hizmet Çeşitliliği Projesi” kapsamındaki Program tüm ülkede uygulanmaya başlanacaktır.

Bu Program kapsamında yapılan kurslarda iki temel öğrenme alanı bulunmaktadır. Bunlar “Kur’an-ı Kerim öğrenme alanı” ve “Dini Bilgiler öğrenme alanı”dır. Kur’an-ı Kerim öğrenme alanı, 4 dönem içerisinde haftada 14 saat 9 haftadan oluşan bir programdır. Buna göre bir öğrenci bir dönem içerisinde toplam 126 saat Kur’an-ı Kerim eğitimi almaktadır.

10 Kur’ân kurslarında bu öğretim programının uygulanması, Din İşleri Yüksek Kurulunun 02.09.2010 tarihli 2010/81 no’lu Kararıyla uygun görülmüştür.

Dinî Bilgiler öğrenme alanı ise haftada her biri bir saat olmak üzere İtikat, İbadet, Siyer ve Ahlak derslerinden oluşmaktadır. Buna göre bir öğrenci bir dönem içerisinde Dinî Bilgiler öğrenme alanı içerisinde toplamda 36 kredilik (saat) eğitim almaktadır. Ancak Diyanet İşleri Başkanlığı, önümüzdeki yıllarda, söz konusu bu derslerin yanında ilave yeni bazı dersleri Program içerisine dâhil etmeyi düşünmektedir.

Yukarıda belirttiklerimiz doğrultusunda, Kur'an kurslarındaki Temel Öğretim Programı'nın, 14 saat Kur'an-ı Kerim eğitimi ve 4 saat de Dinî Bilgiler eğitimi olmak üzere haftada toplam 18 saatten oluştuğunu ve bir dönem boyunca da (18x9) 162 saat eğitim-öğretim yapıldığını söyleyebiliriz.

Şuan itibarıyla bu kurslarda okutulmak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanarak yayımlanan ve müftülöklere gönderilen "İnancım""İbadetim", "Peygamberim" ve "Ahlakım" adlı kitaplar, eğitim-öğretim yılı başında öğrencilere ücretsiz olarak dağıtılmaktadır.

5. Kur'an Kursu Temel Öğretim Programları Uygulama Esasları

Temel öğretim programlarının daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla, Başkanlık bu programlar için uygulama esasları belirlemiştir. Bu esasları aşağıdaki gibi özetleyebiliriz (DİB, 2011: 8-9):

1. Kur'an kurslarında temel öğretim programları Başkanlıkça her yıl bölgesel talep ve şartlara göre belirlenen takvim doğrultusunda 4 dönem hâlinde yürütülür. Her eğitim-öğretim dönemi kendi içinde müstakildir ve 9 haftadan olur. Öğrenciler, bu kurslara kayıtlarını eylül ayında 4 dönem için birden yapabilecekleri gibi, seviyelerine uygun olan dönemden de başlayabilirler.
2. Bir öğretici, günde en fazla 6 saat derse girebilir. Ayrıca, Temel Öğretim Programı'na ek olarak en çok iki Ek Öğretim Programı'nda, Temel Öğretim Programı'nda görev alanlar ise en az 3, en fazla 5 Ek Öğretim Programı'nda görev alırlar. Ancak bir dönemde yeterli kursiyer olmaması durumunda öğretmenler, öncelikle ihtiyaç duyulan diğer kurslarda, bunun da mümkün olmaması hâlinde din hizmetlerinde görevlendirilir. Din hizmetlerinde görevlendirme yılda en fazla bir dönem süresince yapılabilir.
3. Temel öğretim programları 14 saat Kur'an-ı Kerim eğitimi ve 4 saat de dini bilgiler eğitimi olmak üzere haftada toplam 18 saat olmak üzere toplam (18x9) 162 saattir. Haftalık 18 saatlik program, mahalli şartlara göre haftanın günlerine (cumartesi-pazar dâhil) dağıtılır. Örneğin;

Tablo 5.
Temel Öğretim Programı Haftalık Ders Saati Programı

Günler	1. Gün	2. Gün	3. Gün	4. Gün	5. Gün	6. Gün	Toplam
1. Alternatif	4	4	4	4	2	---	18
2. Alternatif	5	5	4	4	---	---	18
3. Alternatif	6	6	6	---	---	---	18*
4. Alternatif	3	3	3	3	3	3	18

*Öğleden önce ve sonraya 3+3 veya 4+2 şeklinde taksim edilir. 2. ve 3. seçenekler boş kalan 4. ve 5. günlerde ek program açılması hâlinde geçerlidir.

4. Temel öğretim programı kursunun açılabilmesi için en az 12 öğrencinin kayıtlı olması gerekir. Temel öğretim programlarında, birden fazla öğreticisi bulunan kurslarda öğrenci sayısının 3 katına ulaşması hâlinde ikinci sınıf açılır.
5. Köyler gibi nüfus yoğunluğu olmayan ve Kur'an kursu bulunmayan yerlerde temel öğretim programları il müftülüğü tarafından uygun görülen mekânlarda ve zamanlarda görevlendirilecek öğretmenler tarafından uygulanır.
6. Temel eğitim programlarının açılması, uygulanması, rehberlik ve denetim hizmetlerinin yürütülmesi "İl Eğitim Kurulu" tarafından yapılır.

6. Ek Öğretim Programı

Hizmet Çeşitliliği Projesi kapsamında Kur'an kurslarında "Temel Öğretim Programı" yanında yaygın din eğitimi faaliyetlerinin daha etkin, verimli ve toplumun geniş bir kısmının istifadesine sunulması ve yaşanan sorunlara çözüm üretilmesi amacıyla yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuş, bu amaçla ek öğretim programları geliştirilmiştir.

Ek Öğretim Programları, toplumun ihtiyaç ve beklentileri doğrultusunda, çeşitli sebeplerden dolayı uzun süreli programlara katılamayan ya da katıldığı hâlde sürecin uzun olması sebebiyle kursu tamamlayamayan veya ilgi ve beklentileri doğrultusunda yoğunlaştırılmış alanlara gereksinim duyan muhatap kitlenin ihtiyaçları göz önünde bulundurularak, eğitim- öğretim programlarında çeşitliliğe gidilmesi amacıyla hazırlanmıştır (DİB, 2011: 27).

Temel öğretim programlarına katılan öğrenciler için aldıkları eğitimi tamamlamak ve desteklemek amacıyla açılan ek öğretim programlarının da yürütülmesi belli esaslara göre düzenlenmektedir. Bu esasları kısaca şöyle özetleyebiliriz (DİB, 2011: 27-28).

1. Ek Öğretim Programı şuan için hizmet çeşitliliği kapsamında açılan ve pilot uygulamaya geçilen Kur'an kurslarında açılmakla birlikte, 2012-2013 öğretim yılından itibaren tüm ülke genelinde açılacaktır.
2. Ek Öğretim Programlarına kayıtlı müracaat edilir ve en az 12 öğrencinin müracaat etmesi hâlinde açılır. Bu Program da aşamalık esasına göre düzenlendiği için kursiyerler kendi seviyelerine uygun kura katılırlar. 9 haftanın sonunda başarılı olanlar bir üst kura geçerken, başarısız olanlar aynı kuru tekrar eder.
3. Ek Öğretim Programları, Temel Öğretim Programı'nın açıldığı dönemlerde açılabilirdiği gibi vatandaşlardan gelen talepler doğrultusunda sınıf mevcudu oluşturulduğunda farklı zaman dilimlerinde de Temel Öğretim Programı'ndan bağımsız olarak açılabilir. Ancak, aynı öğrenci grubuna hazırbulunuşluk düzeylerine göre en fazla 3 ayrı Ek Öğretim Programı açılabilir.
4. Ek Öğretim Programlarının her biri 54 kredidir. Bu programlar haftada 6 saat olarak uygulanır. Ek programlar kur esasına dayalı olarak yürütülür (Temel Öğretim Programı'nda ise kur yerine, dönem/düzyer kavramları kullanılır.). Bir dönem 9 haftadır (6x9=54). Ancak, Hatim Kuru 18 hafta (6x18=108) üzerinden planlanmıştır.
5. Ek Öğretim Programları; Kur'an-ı Kerim ve Dinî Bilgiler derslerinden (öğrenme alanlarından) oluşur. Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı kendi içinde 1. Öğrenme, 2. Tecvitli Okuma, 3. Güzel Okuma ve Ezber, 4. Ezber ve Anlam ve 5. Hatim olmak üzere toplam 5 kurdur. Dinî Bilgiler öğrenme alanı ise 1. İtikat, 2. İbadet, 3. Ahlak, 4. Siyer ve 5. Yoğunlaştırılmış Temel Dinî Bilgiler kuru olmak üzere toplam 5 kurdan oluşur.
6. Ek Öğretim Programları, cumartesi-pazar dâhil olmak üzere haftanın farklı günlerinde uygulanabilir. Program uygulanacağı günler ve saatler, kursiyerlerin talepleri doğrultusunda mahalli şartlara göre ayarlanır. Ek Öğretim Programlarının ders saatleri 54 saatlik kredi göz önünde bulundurularak belirlenir. Bu programlar Tablo 6 gösterildiği üzere üç farklı şekilde uygulanabilir.

Tablo 6.
Ek Öğretim Programı Ders Saat Çizelgesi

Günler	1. Gün	2. Gün	3. Gün	Toplam
1. Alternatif	2	2	2	6
2. Alternatif	3	3	---	6
3. Alternatif	4	2	---	6

Kur'an Kurslarında Hafızlık Eğitimi ve Programı

Hafızlık eğitimini Diyanet İşleri Başkanlığına ait Kur'an kurslarında veya farklı eğitim-öğretim merkezlerinde tamamlayan öğrenciler, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hafızlık tespit imtihanlarına katılarak "hafızlık belgesi"ni alabilmektedirler. Bu amaçla Başkanlık, ocak, nisan, temmuz ve ekim aylarının ilk salı gününde (yılda dört kez) hafızlık tespit imtihanları düzenlemektedir.

28 Şubat ve kesintisiz eğitim uygulaması sonrası en çok zarar gören eğitim alanlarının başında "hafızlık eğitimi" gelmektedir. 18 Ağustos 1997 yılında yürürlüğe giren kesintisiz eğitim uygulaması ile birlikte, ilköğretimin kesintisiz bir şekilde sekiz yıla çıkması, Kur'an kurslarında yapılan yüzünden okuma faaliyetleri yanında, hafızlık eğitimini de önemli ölçüde baskıya uğratmıştır.

Tablo 7.
Hafızlık Belgesi Alan Öğrencilerin Sayısal Durumu

Yılı	Hafızlık Belgesi Alan Öğrenci Sayısı		
	Erkek	Kadın	Toplam
1998	3.731	1.277	5.008
1999	3.083	1.380	4.463
2000	2.734	1.558	4.292
2001	1.442	1.478	2.920
2002	827	1.049	1.876
2003	597	820	1.417
2004	678	876	1.554
2005	721	987	1.708
2006	802	1.024	1.826
2007	850	1.224	2.074
2008	1.039	1.325	2.364
2009	1.350	1.635	2.985
2010	1.624	1.887	3.511
2011	1.989	2.226	4.215
2012	2.159	2.607	4.766
Top.	23.626	21.353	44.479

Kaynak: DİB, (2012c). 2010-2012 verileri DİB Program Geliştirme Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

Tablo 7'de görüldüğü üzere 1998 yılında toplam 5.008 olan hafız sayısı, 1999'da 4.463'e, 2000'de 4.292'ye, 2001'de 2.920'ye, 2002'de 1.876'ya, 2003'te 1.417'ye kadar düşmüştür.

2002 genel seçimlerinden sonra ülke siyasetinde ortaya çıkan yeni tablo, 28 Şubat sürecinde din eğitimi ve öğretimi alanında yaşanan kriz ve problemlerin ortadan kaldırılmasına önemli ölçüde hizmet etmiştir. Sürecin din eğitimi ve öğretimi açısından olumlu yönde ilerlemesi sonrasında hem Kur'an kurslarına hem de hafızlık müessesesine halkın ilgisi yeniden artmaya başlamıştır.

Hafızlık eğitiminin ortama 1 ila 2 yıl sürdüğünden yola çıkarak 2004 yılında hafızlık belgesi alan öğrencilerin sayısına bakılacak olursa 2004 yılında hafızlığını tamamlayan ve belgeleri alan öğrencilerinin sayısının 1.554'e çıktığı görülmektedir. 2004'ten itibaren hafızlık eğitiminde okuyan öğrencilerin sayısı artmaya devam etmiştir. Yıl yıl ifade edecek olursak 2005'te 1.708'e, 2006'da 1.826'ya, 2007'de 2.074'e, 2008'de 2.364'e, 2009'da 2.985'e, 2010'da 3.511'e, 2011'de 4.215'e ve 2012'de 4.766'ya çıkmıştır. Son on beş yıl içinde Diyanet İşleri Başkanlığının hafızlık belgesini alan hafızların sayısı 23.626'sı erkek, 21.353'ü bayan olmak üzere toplamda 44.479'a ulaşmış bulunmaktadır.

1. Hafızlık Eğitimi

Daha önce de belirttiğimiz gibi, son olarak 07 Nisan 2012 tarih ve 28257 sayılı yeni Yönetmelik ile birlikte, hem 03.03.2000 tarihli ve 23982 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği" hem de 20.06.1975 tarihli ve 15271 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Diyanet İşleri Başkanlığı Hafızlık Tespit Yönetmeliği" yürürlükten kaldırılmıştır.

Yeni düzenlemeye göre, hafızlığa ayrılacak olan öğrenciler, yıl sonu sınavlarında, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden işlek olarak okuma ve ezber kabiliyetleri de dikkate alınarak, sınav komisyonlarınınca seçilirler. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı kurs dışında öğrenenlerden hafız olmak isteyenlerin seçimi de aynı usul ile yapılır. Hafızlığa ayrılan öğrenciler için, "Hafızlığa Ayrılanlara Mahsus Belge" düzenlenir ve komisyon tarafından imzalanarak öğrenci dosyasında muhafaza edilir.

Kur'an kurslarında hafızlık sınıfı açılabilmesi için ise sekiz öğrencinin başvurması yeterlidir. Ancak bu sayıya ulaşmanın mümkün olmadığı durumlarda, en az beş öğrencinin olması şartı ile hafızlık sınıfı açılabilir.

Bir yerde birden çok kurs olduğu takdirde, hafızlığa çalışan öğrenciler bu amaçla ayrılacak bir kursta toplanabilirler. Hafızlığa başlatılan öğrenciler, iki yıl eğitim-öğretime devam ederler. Hafızlığın tamamlanamaması hâlinde bu süre en çok bir yıl daha uzatılabilir. Hafızlığa çalışan öğrencilerin yaz tatilinde kursla ilişkileri kesilmez ve bu öğrenciler hafızlık çalışmasına devam ederler.

Hafızlık tespit sınavlarında değerlendirme, 100 puan üzerinden yapılmakta olup en az 70 puan alan öğrenciler başarılı sayılmaktadır.

2. Hafızlık Eğitimi Programı

Diyanet İşleri Başkanlığı hafızlık eğitiminde yeni bir arayış içerisinde girerek, eğitimin kalitesini arttırmak amacıyla yeni bir program geliştirmiştir. Bu çerçevede eğitim bilimcileri ile birlikte, hafız yetiştiren uzmanların da görüşleri alınarak hafızlık için uygulanabilir, esnek bir program hazırlanmıştır. Hafızlık Eğitim Programı'nda, temel talim ve tecvit bilgilerine uygun ezber derslerine ilaveten; Kur'an-ı Kerim Okuyuş Usulleri dersi, ayrıca öğrencilerin Kuran merkezli bazı dinî bilgiler kazanmaları amacıyla Dinî Bilgiler dersi, motivasyon ve sosyal becerilerini artırmak amacıyla Sosyal Etkinlik ve Rehberlik dersleri de yer almıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 2010a: 8).

Bu Program, öğrenci merkezli olup öğrencilerin ezberleyebilme yeteneklerini göz önünde bulunduran esnek bir programdır. Öğrencileri yeteneklerine göre değerlendirmeyi esas alırken, onların sosyalleşmeleri için de gerekli etkinliklerin yapılmasına önem vermektedir.

Hafızlık Eğitim Programı'nın temel amacı Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak okuma ve ezberleme becerisi ile Kuran merkezli temel dinî bilgiler kazandırmaktır. Bu Program'ı başarıyla tamamlayan öğrenciler, Kur'an-ı Kerim'i doğru ve usulüne göre okumayı öğrenerek hafız olurlar. Hafızlık eğitimi yanında Kur'an-ı Kerim'in ana konularını ve Hz. Peygamber'in hayatını öğrenen öğrenciler, din hizmetlerinin gerektirdiği temel bilgi ve becerilere de sahip olurlar (DİB, 2010a: 11).

3. Hafızlık Eğitim Programı'nın Yapısı

Hafızlık Eğitim Programı; hazırlık, ezberleme ve pekiştirme olmak üzere üç dönemden oluşmaktadır. Her üç dönem de, Kur'an-ı Kerim, Dinî Bilgiler ve Sosyal Etkinlik ve Rehberlik olmak üzere üç temel alandan oluşur. Programda haftada 30 saat ders planlanmıştır (DİB, 2010a: 8-10).

Hafızlık Eğitim Programı içerisinde yer alan Kur'an-ı Kerim öğrenme alanı, Kur'an-ı Kerim'in tecvit kurallarına göre usulüne uygun olarak okunmasını ve başından sonuna kadar ezberlenmesini amaçlamakta olup Program'ın ana gövdesini oluşturmaktadır. Kur'an-ı Kerim öğrenme alanında Yüzünden Okuma, Ezber ve Okuyuş Usulleri Tatbikatı olmak üzere üç ders yer almaktadır (DİB, 2010a: 26).

Öğrencilerin dinî bilinç düzeyini ve ahlaki yeterliliklerini geliştirmeyi amaçlayan Dinî Bilgiler öğrenme alanı ise hafızlık öncesi uzun süreli kurslara ait ders programında işlenen Temel Dinî Bilgiler alan derslerine ilaveten "İnanç, İbadet, Ahlak ve Siyer" olmak üzere dört kısımdan oluşmakta olup, konular ilgili ayetlerden hareketle Kur'an merkezli olarak işlenmektedir.

Hafızlık eğitimi uzun soluklu ve sabır gerektiren bir iştir. Öğrencilerin kişisel yeti ve kabiliyetlerine göre 1 ila 2 yıl süren eğitim süresince öğrencilerin karşılaşılabilecekleri psikososyal so-

runlarla daha iyi bir şekilde baş edebilmeleri amacıyla, hafızlık eğitim programlarının içerisine “Sosyal Etkinlik ve Rehberlik alanı” dahil edilmiştir. Bu amaçla bu öğrenme alanında öğrencilerin ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda planlanan sportif faaliyetler, çoklu katılımlı öğretici oyunlar, bilgi yarışmaları, drama örnekleri vb. etkinlikler uygulanmaktadır (DİB, 2010a: 52).

Tablo 8.*Hafızlık Eğitim Programı Alanları, Dersleri ve Dönemleri Tablosu*

ALANLAR	HAZIRLIK DÖNEMİ	EZBERLEME DÖNEMİ				PEKİŞTİRME DÖNEMİ
		I. DÖNEM	II. DÖNEM	III. DÖNEM	IV. DÖNEM	
	AZAMİ 4 AY	IV. HİZİP AZAMİ 4 AY	III. HİZİP AZAMİ 4 AY	II. HİZİP AZAMİ 4 AY	I. HİZİP AZAMİ 4 AY	AZAMİ 4 AY
Kur'an-ı Kerim	Kur'an-ı Kerim Yüzünden Okuma 17x10=170					
	Kur'an-ı Kerim Ezber 17x10=170	K. Kerim Ezber 17x23=391	K. Kerim Ezber 17x23=391	K. Kerim Ezber 17x23=391	K. Kerim Ezber 17x23=391	K. Kerim Ezber 17x23=391
	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x4=68	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x2=34	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x2=34	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x2=34	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x2=34	K. Kerim Okuyuş Usulleri Tatbikatı 17x2=34
	Dini Bilgiler 17x3=51	Dini Bilgiler 17x2=34	Dini Bilgiler 17x2=34	Dini Bilgiler 17x2=34	Dini Bilgiler 17x2=34	Dini Bilgiler 17x2=34
Sosyal Etkinlik ve Rehberlik	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51	Sosyal Etkinlik ve Rehberlik 17x3=51
TOPLAM	K. Kerim: 408 Saat D. Bilgiler: 51 Saat S. Etk. Reh.: 51 Saat TOPLAM: 510 Saat	K. Kerim: 425 Saat D. Bilgiler: 34 Saat S. Etk. Reh.: 51 Saat TOPLAM: 510 Saat	K. Kerim: 425 Saat D. Bilgiler: 34 Saat S. Etk. Reh.: 51 Saat TOPLAM: 510 Saat	K. Kerim: 425 Saat D. Bilgiler: 34 Saat S. Etk. Reh.: 51 Saat TOPLAM: 510 Saat	K. Kerim: 425 Saat D. Bilgiler: 34 Saat S. Etk. Reh.: 51 Saat TOPLAM: 510 Saat	K. Kerim: 425 Saat D. Bilgiler: 34 Saat S. Etk. Reh.: 51 Saat TOPLAM: 510 Saat

Not: Program haftada 30 saat üzerinden 4 ay hazırlık, 16 ay (dörder aylık 4 dönem) ezberleme ve 4 ay pekiştirme olmak üzere azami 24 ay ve 3060 saat olarak planlanmıştır. Kaynakça: DİB, 2010a: 22.

Yaz Kur'an Kursları ve Eğitim Programı

Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yürütülen yaygın din eğitimi hizmetleri arasında yer alan Yaz Kur'an kursları, Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar gelişerek gelmiş önemli bir din eğitimi faaliyetidir. Yaklaşık yirmi yıldır Diyanetin yürüttüğü Yaz Kur'an kursları yanında, özel kurum ve kuruluşlar tarafından yürütülen kurslar da bulunmaktadır. Bu kursların eğitim programının yapısı Kur'an öğretimi üzerine bina edilmekle birlikte, İslam'ın temel inanç esaslarını, uygulanması gereken ibadetleri ve toplumsal hayatımızla bütünleşmiş ahlaki prensipleri de içermektedir.

Ülkemizde birçok aile, çocuklarının örgün eğitimde aldıkları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini desteklemek ve özellikle bu dersin öğretim programında yer almayan Kur'an öğretimini almalarını sağlamak için yaz dönemlerinde kamu ve özel kurumlar tarafından açılan Kur'an kurslarına göndermektedir.

28 Şubat sürecinde diğer din eğitimi alanlarında olduğu gibi özellikle kamu tarafından yürütülen Yaz Kur'an kurslarına da sınırlamalar getirilmiştir. Bu süre zarfında, özel kurum ve kuruluşlar kamunun eksik bıraktığı ve yetersiz kaldığı Kur'an öğretimi konusunda önemli bir hizmeti yerine getirmişlerdir. Diyanetin yürüttüğü Kur'an kursları önemini korumakla birlikte, özel teşebbüslerin bu alandaki yeri oldukça önemlidir. Hizmet alanının genişliği ve insanlarımızın bu alana ilgi göstermesi hem kamunun hem de özel teşebbüslerin, kendilerini bu alanda geliştirmelerini sağlamış, kalite ve verimliliği arttırmak amacıyla yeni öğretim programları tasarlanmıştır.

Bu kursların önemli hizmetlerinden biri de yeni nesillerin cami kültürü ile yetişmelerine katkı sağlamasıdır. Her ne kadar son dönemlerde sınıf sistemi içerisinde gerçekleştirilen kursların sayısı artsa da, özellikle Diyanet tarafından yürütülen kursların büyük çoğunluğunun camilerde gerçekleştirilmesi bu anlamda önemli bir görevi yerine getirmektedir.

1. Yaz Kur'an Kurslarının Açılışı

28 Şubat süresince Kur'an kursları ile ilgili yapılan tartışmaların başında, öğrencilerin "Yaz Kur'an kurs"larına başlama yaşı geliyordu. 633 sayılı Kanun'a, 22.07.1999 tarihinde kabul edilen 4415 sayılı Kanun'la getirilen ek 3. madde¹¹ ve 03 Mart 2000 tarihli ve 23982 sayılı

11 "İlk ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri dışında, Kur'an-ı Kerim ve mealini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dini bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için, Diyanet İşleri Başkanlığıınca Kur'an kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitimi ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin 5 inci sınıfını bitirenler için tatillerde ve Millî Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz Kur'an kursları açılır."

Yönetmelik¹² Yaz Kur'an kurslarında okuyabilmek için ilköğretim 5. sınıftan mezun olmayı şart koşuyordu.

Kur'an öğretimine getirilen bu yaş sınırlaması önce, 17.09.2011 tarih ve 28057 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmış 653 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname'nin 15. maddesi ile 633 sayılı Kanun'un ek 3. maddesi yürürlükten kaldırılmıştır. Daha sonra ise 07.04. 2012 tarihinde 28257 sayılı yeni Yönetmelik'le birlikte, 03.03.2000 tarihli ve 23982 sayılı Yönetmelik yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni Yönetmelik'te; "Okulların tatil olduğu zamanlarda, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlı olarak Kur'ân-ı Kerim'i ve mealini öğrenmeleri, dini bilgilerini geliştirmeleri, dini içerikli sosyal ve kültürel etkinliklerden yararlanmaları amacıyla Kur'ân kurslarında, camilerde ve müftülüklerce uygun görülecek yerlerde mülki amirin onayı ile *Yaz Kur'ân kursları açılır.* (Madde 25, 1. Fıkra)" denilerek, 28 Şubat sürecinde, çocuklara Kur'an öğretimi konusunda getirilen *yaş sınırlaması* ortadan kaldırılmıştır.

Yeni Yönetmelik'te Yaz Kur'an kursları ile ilgili olarak yaş sınırlamasının kalkması yanında, "Millî Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde Yaz Kur'an kursları açılır." ifadesi de ilga edilmiştir. Dolayısıyla artık Yaz Kur'an kurslarının açılması, denetimi ve gözetimi tamamen Diyanet İşleri Başkanlığına yapılacaktır.

Yönetmelik'e göre süreleri iki ayı ve haftada beş günü geçmeyecek olan Yaz Kur'an kurslarına kayıt işlemleri de form dilekçe ile yapılacaktır. Kur'an kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap vermeyen yerlerde veya arzu eden vatandaşlara Kur'an-ı Kerim mealî ile gerekli dinî bilgileri öğretmek üzere ilgili müftülüğün teklifi ve mülki amirin onayıyla eğitim-öğretime uygun fiziki şartları taşıyan camilerde, müştemilatında veya müftülüklerin uygun gördükleri yerlerde Yaz Kur'an kursları açılabilir.

2. Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Üniteleri

Yaz Kur'an kurslarında günde en az üç saat eğitim-öğretim yapılır. Bu sürenin iki saati Kur'an-ı Kerim ve mealî, bir saati de itikat, ibadet, siyer ve ahlak dersleri için ayrılır. Şuan itibarıyla Yaz Kur'an kurslarında, 11.10.2005 tarihli ve 63 sayılı Onay ile Başkanlıkça hazırlanan "Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı" uygulanmaktadır.¹³

12 "Okulların tatil olduğu zamanlarda, ilköğretimin 5. sınıfını tamamlayan öğrenciler için kanuni temsilcilerinin talebine bağlı olarak Kur'an-ı Kerim'i ve mealini öğrenebilmeleri ve dini bilgilerini geliştirebilmeleri amacıyla Millî Eğitim Bakanlığının denetim ve gözetiminde yaz Kur'an kursları açılır. Ancak, bu kursların süresi iki ayı ve haftada beş günü aşamaz."

13 Bu öğretim programının giriş kısmında yer alan "bu kurslara başvurmak için ilköğretim 5.sınıfı bitirme şartı" ifadesinin, 07 Nisan 2012 tarihli ve 28257 sayılı Yönetmelik'e göre yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Yaz Kur'an Kursu Öğretim Programı'nda dikkat çeken hususlardan biri, daha önceki dönemlerde görmediğimiz "kur" sistemidir. Kur, "belli amaçlara ulaşmak üzere kendi içerisinde belli bir bütünlüğü olan, fakat ulaşılmak istenilen ana hedeften de ayrı düşünülmeyen öğrenme birimlerinden oluşan yapıya" (Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 2005: 8) denmektedir. Öğretim kur sistemine göre yapılandırılması neticesinde, farklı öğrenme düzeylerinde olan öğrenciler kendi yeterliliklerine göre ayrılmakta ve gereksiz tekrar eğitiminden kurtulmaktadır. Bundan önceki dönemlerde öğrenciler, önceki öğrenmeleri dikkate alınmaksızın öğrenime baştan başlamakta bu da öğrencilerin yeni öğrenmelere geçememesine neden olmaktadır. Yeni oluşturulan kur sistemi ile birlikte öğrenciler, daha önce edindikleri bilgi ve becerileri tekrar etmeksizin, yeni öğrenme alanlarına geçerek Kur'an ve temel dinî bilgiler öğretimi alanında daha hızlı yol almaktadırlar.

Yaz Kur'an kurslarındaki Program, her biri üç haftalık bir eğitim sürecini ihtiva eden 3 kur hâlinde düzenlenmiştir. Kurslarda gerçekleştirilmesi hedeflenen eğitim "Kur'an-ı Yüzünden Okuma Becerisi Kazandırma" ile "Temel Dinî Bilgileri" kapsamaktadır. Eğitim Programı'nın öğrenme alanları, Kur'an, İtikat, İbadet, Ahlak ve Siyer olarak belirlenmiştir (DİB, 2005: 9).

Tablo 9.
Yaz Kur'an Kursu Öğretim Programı

Öğrenme Alanı	ÜNİTELER		
	1. KUR	2. KUR	3. KUR
KUR'AN	- Kur'ân-ı Kerimi Tanıyalım - Kur'ân'ı Kerim Okumaya Giriş - Sure ve Dua Ezberliyoruz	- Kur'ân-ı Kerimi Doğru ve Güzel Okuyoruz - Sure ve Dua Ezberliyoruz	- Kur'ân-ı Kerimi Doğru ve Güzel Okuyoruz - Kur'ân-ı Kerim'den Bölümler Ezberliyoruz
İTİKAT	- Kelime-i Tevhid ve Kelime-i Şehadet'i Öğreniyoruz - İslam ve İslam'ın Beş Ana Esası - İman ve İmanın Altı Esası	- Allah Vardır ve Birdir: Allah'a İman - Allah Peygamberler Göndermiştir: Peygamberlere (Nübüvvet) İman - Ahiret Vardır: Ahirete İman	- Meleklerle İnanırız: Meleklerle İman - Kitaplara İman İmanın Esaslarındandır: Kitaplara İman - Kaza ve Kaderi Öğreniyoruz: Kaza ve Kadere İman

			- Kâbe ve Arafat Diyarına Yolculuk: Hac
İBADET	- İbadetlerimiz - Temizlik İmandan Gelir - Namaz Kılıyoruz	- Namaz Kılıyoruz - Ey İnananlar Oruç Size Farz Kılındı	- Paylaşma ve Yardımlaşma İbadeti Olarak Kurban - Yardımlaşma ve Dayanışma İbadeti Olarak Zekât ve Sadaka - Allah'a Yakarış: Dua ve Tövbe
SİYER	- Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Hayatını Öğreniyoruz I: Peygamberlik Öncesi Hz. Peygamber - Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Hayatını Öğreniyoruz II: Mekke Dönemi - Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Hayatını Öğreniyoruz III: Medine Dönemi	- Hz. Peygamber'in Kişiliği ve Örnekliği	- Hz. Peygamber'den Davranış Örnekleri
AHLAK	-Güzel Söz ve Davranışlarda Bulunalım	- Güzel Söz ve Davranışlarda Bulunalım	- Güzel Söz ve Davranışlarda Bulunalım

Kaynak: DİB, 2005: 15.

Yaz Kur'an Kursları Öğretim Programı, çok geniş, ayrıntılı ve öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlanmıştır. Özellikle Temel Dinî Bilgiler öğrenme alanı, öğrencilerin öğreniminde aldıkları Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde elde ettikleri kazanımları destekleyici ve tamamlayıcı mahiyettedir. Hazırlanan kitaplarda öğrencilerin öğrenme düzeylerine uygun olarak hazırlanmış oldukça kaliteli eserlerdir. Program'ın uygulanmasındaki en büyük sorun, din görevlilerinin pedagojik formasyon açısından yeterli olup olmadıkları ve camilerin söz konusu Program'ın uygulanmasına elverişli olup olmadığıdır (Başkurt, 2007: 127). Diyanet İşleri Başkanlığı son yıllarda, Kur'an kurslarında hizmet veren personelin eğitimi konusunda önemli hizmet içi eğitim seminerleri düzenlemekle birlikte, Kur'an öğretiminde kalkan tüm engeller sonrasında artan talebi karşılamak amacıyla Diyanetin bu alanda yetişmiş yeni personellere ihtiyacı bulunmaktadır. Ayrıca yaş sınırlamasının kalkması sebebiyle bu kurslara katılan daha küçük yaşta çocukların eğitimi konusunda yeni hizmet içi kurslarının düzenlenmesi de gerektir.

3. Yaz Kur'an Kurslarıyla İlgili Sayısal Veriler

28 Şubat sonrası, 4415 sayılı Kanun'la (1999) ve 23982 sayılı Yönetmelik'le (2000) Yaz Kur'an kurslarına katılmak için ilköğretim 5. sınıfı bitirme şartı uygulamasının başlamasıyla birlikte, bu kurslara katılan öğrenci sayılarında keskin bir düşüş yaşanmıştır. 1999'da "ilköğretim 5. sınıfı bitirme şartı" gelmeden önce bu kurslara katılan öğrenci sayısı 1996'da 1.526.466, 1997'de 1.432.417, 1998'de 1.294.531 iken, getirilen yasakla birlikte bu sayı 1999'da 686.318'e düşmüştür. 2000 yılından itibaren toparlanma sürecine girilmiş olsa da 1996'daki sayısal orana, ancak 2005 yılında ulaşılabilmiştir.

Tablo 10.

Yaz Kur'an Kurslarına Katılan Öğrencilerle İlgili Sayısal Veriler

Eğitimin Yapıldığı Yıl	Yaz Kur'an Kurslarına Katılan Öğrenciler		
	Erkek	Kız	Toplam
1993	657.470	668.973	1.326.443
1994	655.840	697.262	1.353.102
1995	747.316	728.021	1.475.337
1996	769.366	757.100	1.526.466
1997	791.280	641.137	1.432.417
1998	691.274	603.257	1.294.531
1999	368.849	317.369	686.318
2000	364.010	351.163	715.173
2001	461.441	503.522	964.973
2002	532.963	486.822	1.019.785
2003	571.566	550.215	1.121.781
2004	503.148	503.851	1.006.999
2005	653.400	668.771	1.322.171
2006	754.475	728.974	1.483.449
2007	709.438	726.730	1.436.168
2008	921.926	879.224	1.801.150
2009	967.210	914.427	1.881.637
2010	967.210	914.427	1.881.137
2011	701.716	665.198	1.366.914

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2012d).

Yaz Kur'an kurslarındaki öğrenci sayıları 2008 yılından itibaren ciddi bir artış göstermiş, 2008'de 1.801.150'ye, 2009'da 1.881.637'ye ve 2010'da 1.881.137'ye ulaşmıştır. Ancak 2011'de bu sayı 1.366.914'e kadar gerilemiştir. 2011 yılındaki gerileme, büyük olasılıkla ramazan ayının Yaz Kur'an kurslarındaki öğretime denk gelmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle önümüzdeki birkaç yıl boyunca, ramazan ayının Yaz Kur'an kurslarındaki eğitim-öğretim dönemine denk geleceğinden dolayı, alternatif kurs programlarının hazırlanması yararlı olacaktır. Özellikle tatil mekânlarında bulunan ailelerin çocuklarını buralardaki kurslara göndermelerini sağlamak amacıyla içinde sosyal etkinliklerin (gezi, oyun vb.) olduğu programların hazırlanması yararlı olacaktır. Bu noktada Diyanet İşleri Başkanlığına ait olan Kur'an kursları yanında, sivil toplum örgütlerine ait özel Kur'an kurslarına önemli görevler düştüğünü burada belirtmemiz gerekir.

Yaz Kur'an kurslarında uygulanan ilköğretim 5. sınıfı bitirme şartının yürürlükten kaldırılması ile birlikte, önümüzdeki yıllar içerisinde bu kurslara katılacak öğrenci sayılarında ciddi bir artış olması beklenmektedir. Son olarak 2012 verilerine göre bu Yaz Kur'an kursuna katılan öğrenci sayısının 2.400.000'i geçtiği bilinmektedir.

Tablo 11.*2011 Yılı Türkiye Geneline Açılan Yaz Kur'an Kurslarına Ait Sayısal Veriler*

Kursların Düzenlendiği Mekânlara Göre Sayısı	%			
Cami	56.614			85
Mescit	595			1
Kur'an Kursu	9066			14
MEB'e Ait Binalar	60			0,1
Diğerleri	150			0,2
Toplam	66.485			100

İl, İlçe, Belde ve Köylerde Görev Alan Öğretici Sayısı	Erkek	Kadın	Toplam	%
İmam-Hatip	53.375	-	53.375	69
Müezzin-Kayyım	9.743	-	9.743	12
Kadrolu Kur'an Kursu Öğreticisi	858	4603	5461	7
Sözleşmeli 4/B Kur'an Kursu Öğreticisi	-	5155	5155	6
Resmî Görevi Olmayan Geçici Öğretici	1.084	4435	5519	7
Genel Toplam	69.060	14.193	83.253	100

Kaynak: DİB. Program Geliştirme Başkanlığı'ndan temin edilmiştir.

Yaz Kur'an kurslarının yapıldığı eğitim alanlarına bakılacak olursa bu kursların önemli bir kısmının camilerde yapıldığı görülecektir. 2011 yılı itibarıyla bu kursların 56.614'ü (% 85) camilerde, 9.066'sı (% 14) Kur'an kurslarında, 595'i (%1) mescitlerde ve 60'ı (% 0,2) da Millî Eğitim Bakanlığına ait binalarda gerçekleşmiştir. Bu verilere göre 2011'de toplam 66.485 kurumda Yaz Kur'an kursu hizmeti verilmiştir.

Yaz Kur'an kurslarında hizmet veren din görevlilerinin sayısal verileri incelendiğinde 53.375'inin imam-hatip, 9.743'ünün müezzin-kayyım, 5.461'inin kadrolu Kur'an kursu öğreticisi ve 5.519'unu resmî görevi olmayan geçici öğretici olduğu görülmektedir. Buna göre Yaz Kur'an kurslarında hizmet veren din görevlilerinin toplamı 83.253'tür.

Camilerde Kur'an Öğretimi ve Programı

Cami ve mescitlerde yapılan eğitim-öğretim faaliyetleri Hz. Peygamber dönemine kadar uzanmaktadır. Hatta İslam kültür ve medeniyeti tarihinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü ilk adres cami ve mescitler kabul edilmektedir. Cami ve mescitler ibadet mekânı olmaları yanında, başta eğitim olmak üzere diğer birçok faaliyetin de yapıldığı yerlerdi. Buralar sadece teorik bilgilerin anlatıldığı yerler olmayıp İslam'ın pratik hayata uygulanması noktasında bir laboratuvar görevi de üstlendiği mekânlardı (Zengin, 2012: 22-24).

İlk dönemlerde mescitlerde yürütülen eğitim-öğretim faaliyetleri, zamanla mescitlerin içinden çıkarak, mescitlerin yanlarına/etrafına kurulan yeni eğitim kurumlarına taşınmıştır. Medreselerin kurulması ile birlikte özellikle yükseköğretimin bugün kampüs/yerleşke olarak adlandırdığımız özel alanlara inşa edilmesi yanında, cami ve mescitler önemini yitirmemişler ve buralarda oluşturulan ilim meclislerinde ve ders halkalarında eğitim-öğretim faaliyetleri sürekli tekrar edegelmiştir. Bununla birlikte, bugünkü ilkokul kurumları olan "sıbyan mektepleri", mescitlerin yanına inşa edilmiştir.

Cumhuriyet döneminde 1930 ila 1950 yılları arasında örgün ve yaygın din eğitiminin kesintiye uğraması, camilerde yürütülen eğitim faaliyetlerini oldukça aksatmıştır. Bu dönem içerisinde çok sınırlı sayıda din görevlisi, camilerde din eğitimi faaliyeti gerçekleştirebilmiştir. 1950 sonrası Kur'an ve din eğitimi konusuna getirilen yeni bakış açısı, camilerde yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerinin yeniden canlanmasını sağlamıştır.

Yaşanan acı tecrübelerle rağmen, 28 Şubat postmodern darbesi sonrası ülke siyasetinin farklı bir çizgide ilerlemesi ve din eğitimi konusunda yasaklayıcı ve sınırlayıcı hukuk dışı uygulamalar camilerde yürütülen eğitim-öğretimi olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak din görevlilerinin fedakâr tutum ve davranışları sayesinde camilerde yürütülen Kur'an ve din eğitimi ve öğretimi faaliyetleri günümüze kadar yaşatılmış ve yaşatılmaya da devam etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı, yaygın din eğitimi faaliyetlerini daha geniş kitlelere ulaştırabilmek amacıyla, vatandaşlara yönelik Kur'an öğretiminin Kur'an kursları yanında camilerde de uygulanabilir şekilde yürütülmesi için yeni projeler ve programlar geliştirmiştir. Son olarak 07.04.2012 tarih ve 28257 sayılı Yönetmelik'in 26. maddesinin 1 ve 2. fıkraları ile camilerde yürütülecek din eğitimi faaliyetleri yeniden düzenlenmiştir. Yönetmelik'e göre; "Diyanet İşleri Başkanlığının yürütmekte olduğu Kur'an kursu hizmetlerinden faydalanma imkânı bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde arzu eden vatandaşlara Kur'an-ı Kerim ve mealî ile gerekli dinî bilgileri öğretmek üzere camilerde Kur'an öğretimi kursları açılabilir. Kurslara katılmak isteyenlerin, dilekçe ile başvuru yapmaları gerekmektedir."

Yönetmelik hükümlerine göre, camilerde yapılan Kur'an öğretimi için yaş sınırlaması olmadığı gibi, eğitim-öğretim faaliyetlerinin zamanlaması açısından da bir sınırlama söz konusu değildir. Hafta içi ve hafta sonu da gerçekleştirilebilen bu eğitimler, yılın herhangi bir zamanında da yapılabilir.

Burada dikkat edilmesi gereken konulardan biri, camilerde yazın yapılan Kur'an kursu ile "camilerde Kur'an öğretimi"nin birbirinden farklı olmasıdır. Yazın camilerde özellikle çocukların ve gençlerin katıldığı Yaz Kur'an kursu programında "Camilerde Kur'an Öğretimi Programı" değil, "Yaz Kur'an Kursu Öğretim Programı" uygulanmaktadır.

1. Camilerde Kur'an Öğretimi Programı ve Uygulama Esasları

Camilerde Kur'an öğretimi ilk olarak, Bakanlar Kurulunun 24 Temmuz 2009 tarihli ve 27298 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren "Diyanet İşleri Başkanlığınca Düzenlenen Eğitim Faaliyetlerinde Uygulanacak Ders ve Ek Ders Saatlerine İlişkin Karar" ile gündeme gelmiştir. Böylece Kur'an kursu bulunmayan veya bulunup da ihtiyaca cevap veremeyen yerlerde, Camilerde Kur'an Öğretimi Kurslarının açılması ve ders verecek öğretmenlere ek ders ücreti ödenmesi kararlaştırılmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 2010c: 3).

Yapılan yasal düzenleme sonrasında Diyanet İşleri Başkanlığı 2010'da camilerdeki Kur'an öğretimi için yeni bir program hazırlamıştır. Program'ın dikkat çeken hususlarından biri diğer kurs programlarında olduğu gibi, bu Program'ın da "kur" esasına göre tasarlanmış olmasıdır. 50'şer saatlik 3 kur olarak hazırlanan Program'ın her kurunda 34 saat Kur'an-ı Kerim (Kur'an-ı Kerim'i doğru ve güzel okuma 26 saat + ezber 8 saat) ve 16 saat Dinî Bilgiler dersi öngörülmüştür. Dinî Bilgiler alanı kendi içerisinde 5 saat itikat, 5 saat ibadet ve 6 saat siyer-ahlak olarak ayrılmıştır. Ancak, 3. kur nihai öğrenme birimi niteliğinde olmayıp, 3. kuru başarı ile bitiren kursiyerler daha sonra bu kura yeniden kayıt yaptırarak Kur'an-ı Kerim'in hatmine, ihtiyaca göre belirlenecek süre ezberlerine ve dinî bilgiler öğrenimine devam edebilmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 2010b: 4).

Program temelde iki ana kısımdan oluşmaktadır. Birincisi, Kur'an-ı Kerim'i temel tecvit bilgilerine uygun olarak yüzünden okuma ve ezberleme, ikincisi ise öngörülen bölümlerin meali ve temel dinî bilgilerdir. Haftada 6 saatlik programın 3 saati Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma, 1 saati ezber ve 2 saati dinî bilgiler olarak planlanmıştır (DİB, 2010b: 4-6).

Program'ı uygulama aşamasında bu kurslarda yer alacak öğretmenler, "Camilerde Kur'an Öğretim Kurslarında Görev Alacak Öğreticiler Semineri"ne katılarak bu hizmeti yapması uygun görülenlerden seçilmektedir.

2010 yılında Türkiye genelinde 2.185 görevli personel refakatinde Camilerde Kur'an Öğretimi Kursu açılmıştır. Söz konusu kurslara, 40.265 erkek ve 3.563 kadın olmak üzere toplam 43.828 kursiyer katılmış, kurs sonunda 40.310 erkek ile 1.517 kadın olmak üzere toplam 41.827 kişi kursu tamamlamıştır (DİB, 2010c: 38).

Diyanetin Diğer Yaygın Din Hizmeti Faaliyetleri

28 Şubat sonrası yaygın din hizmetleri alanında görülen ve en çok tartışılan eğitim alanı, Kur'an kursları olduğu için Kur'an kursları konusunu ayrıntılı bir şekilde ele almaya çalıştık. Ülkemizin siyasi havasında yaşanan değişime paralel olarak genelde din eğitimi özelde ise Kur'an kursları alanında yeni olumlu gelişmeler yaşanırken bunlar sadece Kur'an kursları ile sınırlı kalmamıştır. Aile İrşat ve Rehberlik hizmetlerinden Gençlik ve Spor kulüplerine kadar son on yıl içerisinde Diyanet İşleri Başkanlığının yürüttüğü din hizmetlerinin alanlarında genişleme yaşanmıştır.

Resim 1. Görme Engelliler Kur'an Kursu Diploma Töreni

Kaynak: Başkonak, 2011.

Özellikle son yıllarda engelliler için geliştirilen sosyal hizmet politikalarını da burada belirtmemiz gerekmektedir. Sadece engelli bireylere değil, aynı zamanda engelli bireye sahip olan ailelere yapılan dinî bilgiye yönelik hizmetlerde de önemli adımlar atılmıştır. İzmir'deki işitme engelliler için geliştirilen sosyal hizmet politikası, kısa zamanda ülke geneline yayılma göstermiştir. Bunun yanında görme engelli vatandaşlarımızın dinî hizmetlerden yararlanabilmeleri amacıyla, onlar için özel hazırlanmış Kur'an-ı Kerim ve dinî kitaplar yanında dinî vecibelerini daha rahat bir şekilde yapabilmeleri için de camilerde ve müştemilatında önemli değişiklikler yapılmaya başlanmıştır.

Resim 2. Görme Engelliler için Yazılmış Kur'an-ı Kerim

Kaynak: Başkonak, 2011.

Resim 3. Bayan Kur'an Kursu Öğreticileri ve Vaizeler İşaret Dili Kursu

Kaynak: Başkonak, 2011.

Yaptığımız mülakatlar neticesinde elde ettiğimiz verilere göre söyleyebiliriz ki Diyanet, son zamanlarda engelli bireyler için çeşitli çalışmalar yapmış olsa da bu alanın daha ciddi ve profesyonel bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Kuralay'a göre Diyanetin göstereceği bu çaba, toplumda engellilere yönelik algıların değiştirilmesinde önemli bir rol oynayacaktır.

Yayın eserleri açısından Kur'an-ı Kerim ve bazı dinî eserler, görme engelliler için hazırlanmış olsa da, dinî materyal ağının daha da genişletilmesi elzem bir durum olarak görülüyor.

Kuralay'a göre engelli okullarında verilen din eğitiminde görevli olan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin de hızlı bir şekilde eğitim almaları gerekiyor. Special Olympics Türkiye Araştırma Sponsoru olan Konsensus Araştırma ve Danışmanlık'ın, Mart 2002 tarihinde gerçekleştirdiği Türkiye Engelliler Araştırması'na göre ülkemizde 77.000 görme engelli birey bulunmaktadır "Türkiye nüfusunun %1.4'ü engelli", 2002). Bu sayı Türkiye Körler Federasyonundan alınan verilere göre 2006'da 120.220'ye ulaşmıştır (Kılıçoğlu, 25 Aralık 2008). Bu bağlamda diyebiliriz ki, engelli okullarında görevlendirilen din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri, muhatap olacakları kimselerle ilgili herhangi bir eğitimden geçirilmemektedir. Bu okullarda görevlendirilecek olan eğitimcilerin, gerek lisans düzeyindeki derslerle gerekse göreve başlamadan önce hizmet içi eğitim programlarıyla özel olarak yetiştirilmesi gerekmektedir. Bu görev Millî Eğitim Bakanlığı ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından iş birliği içinde yürütülmelidir.

Diyanetin son zamanlarda gerçekleştirdiği önemli projelerden bir diğeri de TV yayınına geçmesidir. 2012 itibarıyla yayın hayatına başlayan Diyanet TV'nin, halkımıza din hizmetleri alanında önemli hizmetler sunması beklenmektedir. Uzman kişiler tarafından İslam dininin inanç prensipleri, ibadetleri ve ahlak öğretisi hakkında yararlı programlar hazırlanmaktadır. Diyanetin TV yayıncılığında daha başarılı ve etkili olması için, din hizmetleri alanında faaliyet gösteren ajanslarla birlikte çalışarak, halka hitap edecek yeni programlar hazırlaması gerekmektedir.

Diyanetin uzun zamandır sürdürdüğü ve günümüzde daha nitelikli din görevlileri ile desteklediği bir diğer proje ise "cezaevi hizmetleri"dir. İlk olarak 1950 yılında Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında yapılan yazışmalarla ve ahlaki içerikli sohbetlerle şekillenen cezaevlerinde din eğitimi uygulaması günümüze kadar yürütülmüştür (Özdemir, 2006: 43). 1981'e kadar cezaevlerindeki din eğitimi vaaz ve dinî sohbetler şeklinde yürütülürken, Genelkurmay Başkanlığının 16.09.1981 gün ve 7130-818-81 sayılı emirleri gereği, Adalet Bakanlığı tarafından "Din ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı" hazırlanmış

tır. Bu Program Diyanet İşleri Başkanlığının 01.04.1982 tarih ve D/4-2-522 sayılı görüşleri ve Genel Kurmay Başkanlığının 24.03.1982 gün ve 1700-19-82 sayılı tensipleri ile uygulanmıştır (Din ve Ahlak Bilgisi Müfredat Programı, 1982: 2-3; akt. Özdemir, 2006: 47).

Son olarak Adalet Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında, tutuklu ve hükümlülerin dinî ve ahlaki gelişimlerini sağlamaya yönelik 15 Mayıs 2001 tarihinde yürürlüğe girmek üzere 30 Mart 2001 tarihinde bir iş birliği protokolü imzalanmıştır. Bu protokol gereği 2001 yılından beri ülke genelinde, fahri veya kadrolu olarak cezaevi vaizleri görev yapmaktadır. Ayrıca yapılan iş birliği protokolü kapsamında yeni bir öğretim programı hazırlanmış ve 26.09.2002 tarihinde uygulamaya başlanmıştır. 2001'den beri yapılan bu faaliyetlerle, tutuklu ve hükümlülerin rehabilite edilebilmesi, cezaevine düşmelerine sebep olan bazı kötü alışkanlıklarının giderilebilmesi ve belirli gün ve gecelerde dinî vecibelerini yerine getirmeleri konusunda yardımcı olunabilmesi amaçlanmaktadır (Özdemir, 2006: 55; Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 2012e)

2000 yılından itibaren örgün eğitim kurumlarında okutulmakta olan öğretim programları iki defa yenilenmiştir. Bu doğrultuda cezaevlerindeki "Din ve Ahlak Bilgisi" dersinin de tutuklu ve hükümlülerin psikososyal durumları, işledikleri suçların türü, eğitim yapılan ortamın koşulları vb. konularda gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu kişilerin psikolojik, sosyal ve ruhi durumlarının, örgün ve yaygın din eğitimi kurumlarında öğrenim gören öğrencilerden farklı olması sebebiyle ve mevcut eğitim uygulamalarının daha kaliteli ve verimli olması için derslerde ve vaazlarda uygulanması gereken öğretim yöntemlerinin geliştirilmesine önem verilmeli ve cezaevi vaizleri bu formasyona sahip olacak şekilde yetiştirilmelidir. Söz konusu cezaevi vaizlerinin yetiştirilmesi sadece yönerge ve hizmet içi eğitim kurslarına bırakılmamalı, bu konudaki temel eğitim ilahiyat fakültesinden başlamak üzere verilmelidir (Tosun, 1997: 217).

Diyanetin sosyal sorumluluk bağlamında yürüttüğü önemli projelerden bir diğeri de kadın ve aileye yönelik projelerdir. Diyanet, 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi'nde yer alan tedbirler gereğince, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün koordinasyonunda; 2007 yılında ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinin katılımı ile oluşturulan "Kadına Yönelik Şiddeti İzleme Komitesi" üyesidir. 2006/17 Genelgesi doğrultusunda Diyanet, kadınlara yönelik şiddet olaylarının sonlandırılması noktasında birçok proje gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda 2006 yılı son üç aylık döneminden itibaren 2009 yılının sonuna kadar Aile İçi İletişim, Kadın Hakları, Kız Çocuklarının Eğitimi, Çocuk Hakları ve İstismarı, Töre ve Namus Cinayetleri, Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şid-

det, Aile İçi Şiddet konularında toplam 3.409 vaaz verilmiş, 339 hutbe okutulmuştur. İslam ve Kadın, Aile İçi Şiddet, Kadına Karşı Şiddet, Kadın Hakları, Kadın Sorunları, Töre ve Namus Cinayetleri, Çocuk Hakları, Çocuk İhmalı ve İstismarı konularında toplam 1.074 konferans, panel ve seminer verilmiştir (Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 2010d: 38).

Diyanet, sosyal politikalarda bayanlara öncelik verdiği gibi, kendi istihdam politikasında da bayanlara öncelik vermiştir. Son on beş yılda özellikle Kur'an kurslarındaki öğrenci portföyünün daha çok bayarlardan oluşması sebebiyle istihdam politikasında değişikliğe gidilerek, hem Kur'an kursu öğreticisi hem de vaizlik alımlarında bayanlara pozitif ayrımcılık uygulanmış ve birçok bayan din görevlisini istihdam edilmiştir. Tablo 4'te belirttiğimiz üzere 1990'da 2.702 olan bayan Kur'an kursu öğreticisi sayısı 1996'da 3.313'e, 2006'da ise 9.306'ya yükselmiştir. Benzer şekilde son yıllarda vaizlik hizmetleri için önemli oranda bayan din görevlisi istihdam edilmiştir. 1991'de 34 olan bayan vaiz sayısı, 2001'de 57, 2002'de 78, 2003'te 76, 2004'te 182, 2005'te 208, 2006'da 221, 2007'de 234, 2008'de 232 ve 2009'da 221 olmuştur (DİB, 2010d: 76).

Diyanetin yürüttüğü yeni projeler kapsamında değinmek istediğimiz son projesi ise ailelere yönelik kurduğu "Aile İrşad ve Rehberlik Büroları"dır. İlk olarak 2003'te 6 ilin müftülüğü bünyesinde açılan bu kurumlara halkın ilgi göstermesi sonrasında, tüm ülke genelinde yaygınlaştırılma çalışmaları başlamış ve sayıları 2009'da 53'e kadar yükselmiştir. Diyanet bu görevi yerine getirirken bu alanda faaliyet gösteren resmî ve sivil kuruluşlarla iş birliğine giderek, sosyal sorunların çözümü noktasında aktif görev almaktadır (DİB, 2010d: 23-24).

Diyanet tarafından hazırlanan istatistiksel veriler, vatandaşların Aile İrşad ve Rehberlik Bürolarına olan ilgisini göstermektedir. Örneğin 2007'de 35 ilde 2.087, 2008'de 41 ilde 4.403 ve 2009'da 52 ilde 6.042 kişi bu kurumlara başvurmuştur (DİB, 2010d: 27).

Diyanet, Aile İrşad ve Rehberlik Bürolarında görev yapacak personelinin özellikle aile, kadın ve çocuk ile ilgili alanlarda uzman kişiler tarafından bilgilendirilmesine yönelik hizmet içi seminer çalışmaları ve tecrübe paylaşımı toplantıları gerçekleştirmektedir (DİB, 2010d: 25-26). Diyanetin kendi personelinin yeterliliğini sağlamak amacıyla hizmet içi eğitimler gerçekleştirmesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte, daha sonraki bölümlerde de göreceğimiz üzere, din eğitimi uzmanları yapılan hizmet içi eğitimleri yeterli görmemektedirler. Diyanetin, Aile İrşad ve Rehberlik Bürolarında çalışacak personelle ilgili olarak ilahiyat fakültesi temsilcileri, bir araya gelerek öğretim programlarında yaygın din hizmetleri alanı için gerekli olan derslerin ilave edilmesini, hatta yüksek lisans eğitiminde doğrudan bu alanın ihtiyaçlarına karşılık gelecek yeni bir ana bilim dalının kurulmasını sağlamalıdır.

Diyanetin Yaygın Din Hizmetlerinin Değerlendirilmesi

Diyanet İşleri Başkanlığı, Cumhuriyet'le aynı yaşa sahip ülkemizin nadide kurumlarının başında gelmektedir. Millî mücadele boyunca din görevlileri ile büyük bir zafere hizmet eden Diyanet, halkın dinî konulardaki eğitimi konusunda da önemli çalışmalara hizmet etmiştir. 1930 ila 1950 yılları arasında din eğitimi alanının geri plana itilmesinin bir sonucu olarak Diyanet de bu politikadan olumsuz bir şekilde etkilenmiş ve neredeyse işlevsiz hâle getirilmiştir.

1950 sonrası önemli bir ivme kazanan Diyanet, 1990'lı yıllara kadar din eğitimi alanında kendisine verilen hukuki koşullar altında hizmetler yürütmüştür. 1997'de 28 Şubat sürecinde din eğitimi alanına getirilen kısıtlayıcı düzenlemeler Diyanetin de hizmet alanlarında ve hizmet alıcılarında değişime yol açmıştır. 2002 sonrası ise demokratikleşme yolunda atılan yeni adımlarla birlikte Diyanetin önemi ve yeri de olumlu yönde değişim göstermiştir.

2011 yılında Kur'an öğretimi konusunda getirilen yaş yasağının tamamen kalkması Diyanetin hizmet alanları ve alıcıları konusunda yeni projeler geliştirmesini zorunlu hâle getirmiştir. Sayıları iki milyonu bulan Yaz Kur'an kursu öğrencileri yanında yıl boyunca açılan Kur'an kursları ile camilerde yürütülen diğer din hizmetlerinin daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için yeni programlar geliştiren Diyanetin 2012 itibarıyla artan hizmet alıcılarına yönelik yeni çalışmaları da bulunmaktadır.

Örgün eğitimde ortaokul ve liselerde okutulacak Hz. Muhammed'in Hayatı ve Kur'an-ı Kerim dersleri her ne kadar Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanmakta ise de Diyanet kendi bünyesinde çeşitli alan uzmanlarından oluşan komisyonlarıyla benzer çalışmaları yürütmektedir.

Araştırma kapsamında din eğitimi alan uzmanları ile yapılan görüşmeler Diyanet İşleri Başkanlığının hizmetlerinin değerlendirilmesi açısından önemli hususlara işaret etmektedir. Başkurt'un da ifade ettiği gibi Diyanet bir istihdam kurumudur. İmam hatipler ve ilahiyat fakülteleri bu kuruma personel yetiştirmektedir. Diyanet ise kendi personelini tam manasıyla yetiştirememektedir. Bu anlamda en önemli sorunlardan biri, Diyanetin kendi personelini yetiştiren Millî Eğitim Bakanlığı ve ilahiyat fakülteleri ile tam koordineli bir şekilde çalışmıyor olmasıdır. Diyanetin kendi personellerini yetiştirme noktasında söz sahibi olması, ihtiyaç alanlarına göre öğrenim görmüş din görevlilerini istihdam ederek daha nitelikli bir hâle gelmesi gerekmektedir.

Bu noktada verilebilecek en güzel örneklerden biri Aile İrşad ve Rehberlik alanıdır. Burada görev yapanlarla yaptığımız mülakatlara göre, bu kurumlara seçilen din görevlilerinin en

önemli eksiği, çalışma alanı ile ilgili yeterli donanımına sahip olmamalarıdır. Aslında buralarda görev yapan din görevlilerinin ilahiyat fakültesinden itibaren ayrı bir program ile yetişmesi ve gerçek anlamda alan uzmanı olması gerekmektedir. Rehberlik ve danışmanlık ciddi bir psikolojik alt yapıyı bilmeyi gerektiren uzmanlık alanıdır. Bu bağlamda sadece ilahiyat fakültelerinden değil, psikoloji eğitimi almış kişilerden de yoğun bir şekilde yararlanmak yararlı olacaktır.

Diyanete yapılan eleştirilerden bir diğeri de Diyanette alt yapı ve ar-ge çalışmalarına yeterince yer verilmemesidir. Örneğin Kur'an kurslarındaki öğretim programları temelde 11-15 yaş arasındaki gençlere göre hazırlanmışken, son zamanlarda bu kurslara gelenlerin önemli bir çoğunluğu ev kadınlarından oluşmaktadır. O hâlde kurslara gelen bu insanların psikososyal ihtiyaçlarını gözeterek, yaş düzeylerine uygun yeni öğretim programları hazırlanarak eğitimin daha nitelikli ve kaliteli olması sağlanabilir.

Bir başka eleştiri ise özellikle Kur'an öğretimi konusunda Diyanetin tüm personelinin aynı titizlikle çalışmıyor olmasıdır. Bu durum din görevlilerinin Kur'an öğretimi konusundaki yetersizliklerinden kaynaklanabildiği gibi, öğretim şartlarının yetersizliğinden de kaynaklanabilmektedir. Çalışmamızda sunduğumuz sayısal veriler göstermektedir ki, Diyanetin yürüttüğü Kur'an öğretiminin önemli bir kısmı (Yaz Kur'an kursları için yaklaşık % 84'ü) camilerde yapılmaktadır. Camilerimizin donanım açısından yetersizliği verilen eğitimin kalitesini düşürebilmektedir. Elbette ki bu sorun, sadece Diyanetin kendi imkânları ile çözebileceği bir sorun değildir. Yaklaşık iki milyon kişiye hizmet götüren bir kurumun, eğitim ortamını düzenlemesi ile ilgili sorunlar yaşaması doğaldır. Talebe karşılık gelecek kadar Kur'an kurslarının olmayışı bunun en önemli etkenlerinden biridir.

Kur'an öğretimi konusunda din görevlilerine getirilen eleştirilerden bir diğeri de, bu görevi gönüllülük ilkesinden ziyade memur mantığı ile yaptıklarına dairdir. Bunun neticesinde özel bir Kur'an öğretimi kursunda günde 5 saat ile 1.000 öğrenciye ulaşmak mümkün iken, Diyanetin Yaz Kur'an kurslarında 3 saatte 300 kişiye ulaşabildiği hatta eğitimin sonunda söz konusu öğrenci sayısının 100'lere kadar düşebildiğidir. Bu noktada din görevlilerinin eksikliği olabilir. Ancak sayısal açıdan on binin üzerinde din görevlisinin bu işte yer aldığını unutmamak gerekir. Bu kadar kişi arasından belli bir oranın beklenen performansı gösterememesi istenmeyen bir durum olsa da yaşanabilmektedir. Bu problemin çözülebilmesi için Diyanetin özellikle Yaz Kur'an kurslarında çalışacak din görevlilerinde kanaatimizce gönüllülük araması gerekmektedir. Bu durum Kur'an öğretimindeki görevli sayısını düşürmekle birlikte kalitenin artmasını sağlayabilir. Diyanetin bu alanda çalışan din görevlilerinin motivasyonunu arttırmak amacıyla, 2009'da çıkardığı Ek Ders Yönetmeliği

önemli bir adım olmakla birlikte, yeterli değildir. Din görevlilerinin öğretim yöntem ve teknikler açısından geliştirilmesiyle, daha az zamanda ve daha az enerji sarf ederek daha kaliteli ve verimli olmaları sağlanabilir. Ayrıca bu görevlilerin iş memnuniyetlerini yükseltecek sosyal etkinlik alanlarının oluşturulması da, onların motivasyonlarına olumlu yönde etki edecektir.

Ayrıca Kur'an öğretimindeki öğretim programları tamamen değişmiş durumda. Programların değişmesi, doğrudan eğitimin kalitesinin artmasında yeterli bir ölçüt değildir. Bu eğitimi verenlerin yeni öğretim programlarının mantalitesine göre eğitilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Diyanetin hizmet içi eğitim kurslarıyla personelini, yeni öğretim programları bağlamında tekrar tekrar eğitime tabi tutması gerekmektedir.

Diyanete getirilen eleştirilerden bir tanesi de hedef kitlesi ile ilgilidir. Yani, Diyanetin şu an için hedef kitlesinin doğrudan kendisine başvuran kişilerle sınırlı kalmasıdır. Diyanet, sadece cami cemaatine ve Kur'an kurslarına gelen öğrencilere yönelik politikalar değil, tüm toplumu kuşatacak politikalar geliştirmelidir. Geliştirilen bu politikalar hem hizmet alanında hem de hizmet alıcılarında önemli bir genişlemeye yol açacaktır.

İmam Hatip Liseleri

Tarihi açıdan Osmanlı devletinin son yıllarına kadar uzanan imam hatip liseleri, ülkemizin en köklü eğitim kurumlarından biridir. 1912'de açılan Medresetü'l-Vaizîn ile 1913'te açılan Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutebâ bugünkü imam hatip liselerinin ilk örneğini oluştururlar. Cumhuriyet döneminde 1924'te imam hatip mektebi olarak açılan bu kurumlar, 1930'lu yılların başında kapatılmış, daha sonra 1951 yılında imam hatip okulu adıyla tekrar açılmıştır (Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 156-158; Öcal, 2011: 3-14).

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun yürürlüğe girdiği 24.06.1973 tarihinden itibaren ise "imam hatip okulu" adı, "imam-hatip lisesi" olarak değiştirilmiş ve aynı Kanun'un 32. maddesi ile bu okullar; "İmam-Hatip liseleri, imamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dini hizmetlerin yerine getirilmesi ile görevli elemanları yetiştirmek üzere, Millî Eğitim Bakanlığı'nca açılan ortaöğretim sistemi içinde, hem mesleğe, hem yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulayan öğretim kurumlarıdır." şeklinde tanımlanmıştır (Ünsür, 2005: 178).

Kanun'da her ne kadar yükseköğrenime hazırlayıcı öğretim kurumu olarak tanımlanmış olsa da, imam hatip lisesi mezunları sadece yüksek İslam enstitülerine giriş yapabilmişlerdir. 16.06.1983 tarih ve 2842 sayılı Kanun'un 10. maddesi "Lise veya dengi okulları bitirenler,

yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır.” ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun 31. maddesinde değişiklik yapılmış ve imam hatip liselerinin İslam enstitülerinin dışında farklı yükseköğretim kurumlarına geçebilmelerinin önü açılmıştır.

13 Ekim 1951’de yeniden açılan ilk imam hatip okulundan sonra 1950’li yılların sonunda sayıları 19’a, 1971’e kadar 72’ye ve 1980’de ise 374’e ulaşmıştır. 1980 İhtilali sonrasında birkaç yıl duraklamadan sonra okullarda şubeleşme yoluyla yana doğru genişleme olmuştur. 1990’lı yıllara geldiğinde ise şubeler bağımsız okullar hâline getirilmiştir. 1998-1999 öğretim yılı itibarıyla da 464 imam hatip lisesi eğitim-öğretim faaliyetini sürdürmüştür (Öcal, 1999b: 219). 2012 yılı itibarıyla imam hatip liselerinin sayısı 538’e yükselmiştir.

İmam hatip liseleri yanında, başlangıçta Almanya’daki işçi çocuklarının Türkiye’ye getirilmesi ve bu okullarda yetiştirildikten sonra geldikleri yere din görevlisi olarak gönderilmeleri amacıyla Anadolu imam hatip liselerinin açılması planlanmıştır. Ancak, sonrasında Millî Eğitim Bakanlığı 21.12.1984’te Almanca eğitim yaptıracak bir Anadolu İHL açılmasını kararlaştırmış ve 14.10.1985’te İstanbul Beykoz’da ilk Anadolu İmam Hatip Lisesi açılmıştır (Öcal, 2012: 203). 27.07.1989 tarih ve 3650 sayılı Onay’la bu okulun İngilizce şubesi de açılmıştır. 2012 yılı itibarıyla bağımsız 17 ve imam hatip lisesi bünyesinde 235 olmak üzere toplamda 252 Anadolu imam hatip lisesi bulunmaktadır (Öcal, 2011: 291).

Kesintisiz Eğitim Yasası ve İmam Hatipler

28 Şubat 1997’de Millî Güvenlik Kurulu tarafından 18 madde hâlinde alınan kararların 3. maddesinin a fıkrasında “8 yıllık kesintisiz eğitim tüm yurttan uygulamaya konulmalıdır.” ifadesi yer alıyordu. Necmettin Erbakan’ın başında olduğu Refah-Yol hükûmeti zamanında yürürlüğe sokulamayan 8 Yıllık Kesintisiz Eğitim Yasası, 16 Ağustos 1997’de AnaSol-D hükûmetinin çabalarıyla geçmiş ve 17 Ağustos 1997’de de Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel tarafından onaylanarak 18 Ağustos 1997 günü Resmî Gazete’de 4306 sayılı Kanun olarak yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

4306 sayılı Kanun’un 1. maddesi ile 05.01.1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nun 9. maddesi ve 4306 sayılı Kanun’un 5. maddesi ile 14.06.1973 tarih ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nun 24. maddesi; “İlköğretim kurumları sekiz yıllık okullardan oluşur. Bu okullarda kesintisiz eğitim yapılır ve bitirenlere ilköğretim diploması verilir.” şeklinde değiştirilmiştir.

4306 sayılı Kanun’un 8. maddesi ile de 222 sayılı, 1739 sayılı ve 3308 sayılı kanunlarda birlikte veya ayrı ayrı geçen “ilkokul” ile “ortaokul” ibareleri “ilköğretim okulu” olarak değiştirilmiştir.

4306 sayılı Kanun'un 2. maddesine eklenen Geçici Madde 10 ile hâlihazırda bu imam hatip ve benzeri meslek okullarında öğrenim gören öğrencilerin durumu hakkında karar verilmiştir. Söz konusu Geçici Madde 10'da şöyle denilmiştir: "İlköğretim altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrenimini ortaöğretim kurumları bünyesinde yapmakta olanlar ile çıraklık eğitim merkezlerindeki öğrenciler, eğitimlerini bu kurumlarda tamamlarlar. 1997-1998 ders yılı başından itibaren bu sınıflara hiçbir şekilde öğrenci alınmaz."

Geçici 10. madde ile imam hatip lisesinin 2. ve 3. sınıfına geçmiş bulunan öğrencilerin, öğrenim haklarını başka bir kurumda tamamlama hakkı ellerinden alınmıştır. Bu durum lise kısmında da ağır ve acımasız bir şekilde uygulanmıştır. Lise kısmında okuyan öğrencilerin -ilahiyat dışında başka bir yükseköğretim kurumuna geçişlerini engellemek için başka liselere kayıt olmaları yasaklanmış, hatta imam hatip lisesinden tasdiknamesini alarak başka bir liseye müracaat eden öğrencileri okuluna kabul eden yöneticiler soruşturmaya tabi tutularak cezalandırılmış, bir kısmının müdürlük görevine ise son verilmiştir (Öcal, 2011: 261).

Sekiz yıllık zorunlu eğitimin kesintisiz bir şekilde uygulanması neticesinde imam hatip liselerinin ortaokul kısımları kapanmış ve 1998'den itibaren ortaokul kısmına öğrenci kabul edilmemiştir. Bu okulların varlığı, imam hatip liselerindeki (lise kısmı için) eğitimin etkin ve verimli olması için elzemdi. İmam hatip liselerinin hem mesleki alandaki yeterlilikleri hem de yükseköğretimdeki başarıları açısından oldukça önemli bir hizmeti yerine getiriyorlardı. Yeni dönemde imam hatip liseleri ilk yılı hazırlık olmak üzere 4 yıllık meslek lisesi hâline getirilip programları yeniden düzenlenmiştir (Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 193; Cebeci, 1996: 182; Öcal, 2011: 261).

Kesintisiz eğitim uygulamasından önce imam hatip liselerinin ortaokul kısmında 1996-1997 öğretim yılında 318.775 öğrenci bulunurken, adı geçen Yasa'nın uygulamaya konulmasıyla birlikte kapanma süreci başlamış ve 2000-2001 öğretim yılında bu okullardaki öğrenci sayısı 5.532'ye düşmüştür (Ünsür, 2005: 232). Bu süre zarfında bu okullarda okuyan öğrenciler, başka okullara nakil olmuşlardır.

İmam hatipler 28 Şubat sürecinin üzerinde yoğunlaştığı en önemli eğitim kurumlarıydı. Sürecin aktörleri, imam hatip liselerinin ortaokullarının kapatılması ile yetinmiyor, çeşitli yasaklamalar yoluyla bu okulların lise kısmının da kapatılmasına çabalıyorlardı.

Buradaki temel amaç imam hatiplerin devlet tarafından kapatılmadığı, halkın bu okulları desteklemediği ve çocuklarını bu okullara göndermediği şeklindeki imajı kamuoyunun zihnine yerleştirmektir. Zira 1931-1932 öğretim yılında ayakta kalan son iki imam hatip

mektebi (İstanbul ve Kütahya) de aynı gerekçelerle, yani öğrencilerin bu okulları tercih etmemesinden dolayı kapatılmıştı.

Önceki bölümlerde değindiğimiz üzere 1990'lı yılların başından itibaren çeşitli TV programlarında, TÜSİAD (1990) ve Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK, 1991) tarafından hazırlanan raporlarda imam hatip liselerine özel bölümler ayrılmış ve bu okulların bina ve öğrenci sayısındaki artış dikkat ve endişe ile izlenmiştir. Hazırlanan bu raporların neredeyse tamamı ön yargı ile hazırlanmış olup gerçeklerle örtüşmemektedir. Daha önce TÜSİAD raporları hakkında bilgi verdiğimiz için bu bölümde TİSK'in hazırladığı rapor-daki bilgilere değinmek istiyoruz.

Aslında TİSK'in hazırladığı Rapor'un imam hatip liseleri ile ilgili olan kısmı, TÜSİAD'ın 1990'de hazırladığı Rapor'la aynı olduğu, aynı kalemden olmasa da aynı zihniyetin bir ürünü olduğu aşikârdır. Rapor'da TİSK, "1989-1990 rakamlarına bakarak bir öğretmene 7 öğrenci, normal ortaokullarda 48 ve genel lise ve meslek liselerinde ise 12 öğrenci düşmektedir" (TİSK, 1991: 27; Ünsür, 2005: 187; Öcal, 2011: 237) demektedir. Hâlbuki bu Rapor'un hazırladığı dönemde imam hatip liselerindeki öğrenci sayısı 279.313, öğretmen sayısı ise 12.702'dir. Bu verilere göre imam hatip liselerinde bir öğretmene, TİSK Rapor'unda belirtildiği gibi 7 öğrenci değil, 22 öğrenci düşmektedir.

Rapor'daki yanlış hesaplamının nedeni, imam hatip liselerinde görev yapan öğretmenlerin imam hatibin hem orta kısmında hem de lise kısmında derse girdikleri göz ardı edilerek, toplam öğretmen sayısının orta kısımdaki öğrencilere ayrı, lise kısmındaki öğrencilere ayrı oranlanmasından kaynaklanmaktadır (Ünsür, 2005: 187-188) ki aslında bu durum, TİSK'in imam hatip liselerine olan ön yargısını ve hazırlanan Rapor'un ciddiyet ve bilimsellikten ne kadar uzak olduğunu göstermektedir.

Medyanın da imam hatip liseleri ile ilgili alınan kararları meşrulaştırma yönünde katkısı olmuştur. Geçmişten günümüze özellikle eğitim ile ilgili gerçekleşen her yeni gelişmede, durum imam hatiplerle ilişkilendirilmiştir. 2012 yılı itibarıyla söyleyecek olursak, 4+4+4 Kesintili Zorunlu Eğitim Yasası'nın görüşülmeye başlamasından önce ve sonra söz konusu Yasa sürekli imam hatip liseleri ile ilişkilendirilerek, bu Yasa'nın imam hatiplerin orta kısmını açmak için hazırlandığı imajı verilmeye çalışılmıştır. Yeni eğitim yasasını kendi özel konumunda tartışmak yerine, "İmam hatip liselerinin orta kısmı açılıyor" manşetleri atılarak ve beraberinde başörtülü kız öğrencilerin resim ve videoları kullanılarak zihinlerde kötü bir imaj (!) bırakılmaya çalışılmıştır.

Ülkemizde mesleki eğitim alanında hizmet veren yüzlerce meslek ve teknik lisesini görmezlikten gelerek, Yasa'nın sadece imam hatip liseleri ile özdeşleştirilmesi basit bir durum

değildir. Özellikle 1996 ve sonrası 8 Yıllık Kesintisiz Eğitim Yasası'nı da meşrulaştırma adına ve hatta yapılan darbenin insanlar tarafından meşrulaştırılması adına medya, özel bir çaba sergilemiş ve kurgulanmış olaylar üzerinden giderek muhafazakâr insanlar üzerinde ve özellikle imam hatip liseleri üzerinde bir baskı oluşturmuştur. Basılı ve görsel medya hiçbir incelemeye tabi tutmaksızın TÜSİAD ve TİSK tarafından hazırlanan raporları gündeme taşımışlardır.¹⁴

Alan Katsayı Uygulaması

Yukarıda değindiğimiz üzere 16.06.1983 tarih ve 2842 sayılı Kanun'un 10. maddesi ile 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 31. maddesinde değişikliğe gidilerek, "Lise ve dengi okulları bitirenler, yükseköğretim kurumlarına girmek için aday olmaya hak kazanır. Hangi yükseköğretim kurumuna, hangi programları bitirenlerin nasıl girecekleri, giriş şartları Millî Eğitim Bakanlığı ile işbirliği yapılarak Yüksek Öğretim Kurulu tarafından tespit edilir." âmir hükmüne rağmen, 28 Şubat sonrası kararlılığın bir göstergesi olarak, bu okulların orta kısımlarının kapatılması yeterli görülmemiş ve farklı yükseköğretim programlarına imam hatip lisesi mezunlarının girmelerini engellemek için YÖK tarafından bir düzenlemeye gidilmiştir.

Peki bu katsayı uygulamasının arka planında kim/ler ve ne/ler vardır? Bu sorunun cevabı, aynı zamanda imam hatip lisesi mezunlarının karşı karşıya geldikleri bu acımasız uygulamaların sebebini ortaya koyması açısından oldukça önemlidir.

İnternete düşen Gizli ibareli belgede (Belge 1) YÖK ve ÖSYM tarafından alındığı bilinen katsayı zulmünün arka planında Genelkurmay Başkanlığındaki bazı yetkililerin olduğu anlaşılmıştır. 14 Temmuz 1998 tarihli Genelkurmay II. Başkanı Org. Çevik Bir imzasıyla dönemin YÖK Başkanı Kemal Gürüz'e hitaben "Gizli" ve "Kişiyeye Özel" olarak ve bir "emirname" üslubu ile kaleme alınan yazıda yükseköğrenim kurumlarına öğrenci seçiminde etkili olan Ortaöğretim Başarı Puanı'nın "irticai çevrelerce istismar edildiği öğrenildiği, yükseköğrenim kurumlarına geçişte Öğrenci Seçme Sınavı, Öğrenci Yerleştirme Sınavı ve Ortaöğretim Başarı Puanlarının etkili olmasından dolayı da, 2547 sayılı Kanun'un değiştirilerek 1999 yılı ve takip eden yıllar için Ortaöğretim Başarı Puanı uygulamasının kaldırılmasının ve kanuni düzenlemenin gerçekleştirilmesinde gecikme söz konusu olduğu taktirde, 2547 sayılı Kanun'un Yüksek Öğretim Kuruluna tanıdığı 'Ayarlama yapma' yetkisinin kullanılarak katsayının minimize edilmesinin ve böylece bahse konu istismarın etkisinin azaltılması" istenmiştir.

14 Medya'da imam hatiplerin sunuluşu ile ilgili olarak bkz. Öcal, 2011: 237-244.

Belge 1. Genel Kurmay Başkanlığının YÖK'e Gönderdiği Gizli İbareli Yazısı

GİZLİ
Yzb. O. YILMAZ (1924)

GİZLİ

sizli

T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
ANKARA

HRK : 453 / 10 / 1998 / MGHD.PLŞ. (6) 362
KONU : OSY'de Uygulanan Ortaöğretim Başarı Puanı.

KİŞİYE ÖZEL
14 TEMMUZ 1998

010306

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU BAŞKANLIĞINA

1. Genelkurmay Başkanlığı'na ulaşan bilgilerden, Yüksek Öğretim kurumlarına öğrenci seçiminde etkili olan Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP) uygulamasının irtica gruplarca istismar edildiği öğrenilmiştir.

2. Bilindiği gibi, söz konusu seçimde etkili olan;

a. Öğrenci Seçme Sınavı (OSS),
b. Öğrenci Yerleştirme Sınavı (OYS),
c. Ortaöğretim Başarı Puanı (OBP).

a. 2547 sayılı kanunun değiştirilerek 1999 yılı ve takip eden yıllar için Ortaöğretim Başarı Puanı uygulamasının kaldırılmasının,
b. Kanuni düzenlemenin gerçekleştirilmesinde gecikme söz konusu olduğu takdirde, 2547 sayılı kanunun Yüksek Öğretim Kurulu'na tanıdığı "Ayarlama yapma" yetkisinin kullanılarak katsayıların minimize edilmesinin ve böylece bahse konu istismların etkisinin azaltılmasının,

GENELKURMAY BAŞKANI NAMINA

DAĞITIM :
Gereği :
Millî Eğitim Bakanlığına
Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığına

Bilgi :
K.K.K.İşine
Dz.K.K.İşine
Hv.K.K.İşine
J.Gn.K.İşine
MGK.Gensek.İşine

Çevik BİR
Orgeneral
İl nci Başkan

Kaynak: "Karargahta katsayı çalışması," 2009; Öcal, 2011: 268.

Belgede geçen "Kanuni düzenlemenin gerçekleştirilmesinde gecikme söz konusu olduğunda" ifadeleri dikkat çekicidir. Zira kanuni düzenleme yapma yetkisi Meclis'e aittir. YÖK'ün herhangi bir kanuni düzenleme yapma yetkisi yoktur. Belgenin alt kısmında yer alan "Dağıtım ve Gereği" ifadelerinin altında da YÖK ve Millî Eğitim Bakanlığı geçmektedir. Buna göre aynı belge Millî Eğitim Bakanlığına da gönderilmiştir. Ancak Bakanlık tarafından kanuni düzenleme yapma konusunda bir gecikme olursa da, YÖK'ün kendi elindeki yetkisini kullanması istenmektedir.

14 Temmuz 1998'de Genelkurmay Başkanlığının, 1999'dan itibaren uygulanmak üzere YÖK ve Millî Eğitim Bakanlığından istediği üniversiteye giriş konusundaki değişiklikler Prof. Dr. Kemal Gürüz'ün başkanlığı döneminde gerçekleşmiştir. Genelkurmay Başkanlığının gönderdiği yazıyı emir telakki eden Kemal Gürüz başkanlığındaki YÖK, 30 Temmuz 1998'de toplanarak, 2547 sayılı Kanun'un 45. maddesinde yaptığı düzenleme ile 1999'dan itibaren

yükseköğrenime geçişte “alan katsayısı” uygulaması başlatmıştır. Adı geçen uygulama ile başta imam hatip liseleri olmak üzere, farklı alanlarda hizmet veren mesleki ve teknik orta-öğretim kurumlarının mezunlarının bir yükseköğretim kurumuna girmeleri engellenmiştir (Ünsür, 2005: 288; Öcal, 2011: 265).

Bu yeni düzenleme ile birlikte kendi alanında bir yükseköğretim programını tercih eden bir meslek lisesi öğrencisinin AOBP’si (ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı) 0,5 ile, kendi alanı dışında bir yükseköğretim programını tercih etmesi durumunda ise AOBP’si 0,2 ile çarpılmıştır. Bu durumda meslek lisesi öğrencileri, kendileri gibi sınava giren diğer lise öğrencilerine göre sınava yaklaşık 30 puan geride başlamak zorunda kalmışlardır (Ünsür, 2005: 288; Öcal, 2011: 265-266). Bu yeni uygulama sonrasında ÖSS’de çok iyi puan elde eden öğrenciler -diğer lise mezunu öğrenciler çok daha az netlerle iyi bir fakülteyi kazanırken- bir yükseköğretim programına yerleşmemiş, derece yaparak ilk 1000 giren öğrenciler ise üniversiteye giriş puanı çok düşük olan fakültelele zorlukla girebilmişlerdir.

Tablo 12.

İmam Hatip Liselerinin 1998-2005 Yıllarında, Üniversiteye Yerleşme Durumları

Yıl	Hukuk	Siyasal	Öğretmenlik	DKAB	İlahiyat
1998	232	277	3.285	322	1.420
1999	54	97	315	669	1.324
2000	96	149	639	778	1.254
2001	82	93	541	785	917
2002	91	70	433	603	685
2003	42	678	97	440	508
2004	11	115	226	429	500
2005	4	68	153	474	546

Kaynak: Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 194; Yükseköğretim Kurulu [YÖK], 2007: 249.

Yukarıdaki Tablo 12’den de görüleceği üzere, YÖK tarafından üniversiteye giriş sınavında yapılan (alan içi 0,5; alan dışı 0,2) katsayı farkı, imam hatip lisesi mezunlarının farklı fakültelele yerleşmelerini olumsuz yönde etkilemiştir. 1998’den itibaren imam hatip lisesi mezunu öğrencilerin sayılarında bir düşüş yaşanmıştır. Ancak dönemin aktörleri imam hatip lisesi mezunlarına kesilen bu cezayla yetinmemişlerdir. Bu yeni durum karşısında az da olsa, bazı imam hatip lisesi öğrencilerinin bazı fakültelele girdiğini gören yetkililer, katsayı uygulamasında yeniden bir düzenlemeye gitmişlerdir.

2003 yılında YÖK tarafından alınan yeni bir kararla üniversiteye giriş sınavlarında kendi alanlarında bir yükseköğretim programını tercih eden öğrencilerin Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı'nın (0,5'den) 0,8 ile, farklı bir yükseköğretim programını tercih eden öğrencilerin Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı'nın ise 0,3 ile çarpılmasına karar verilmiştir. Bu uygulama ile meslek lisesi mezunlarının başka bir yükseköğretim programına girmeleri tamamen engellenmiştir. Yeni katsayı engeli ile birlikte bir meslek lisesi öğrencisi, diğer lise öğrencilerine göre yaklaşık 50 puan sınava geride başlamak zorunda kalmıştır. Örnek vermek gerekirse 2003 yılında yapılan ÖSYS sınavında Türkiye 21.si olan Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi mezunu Esra Eğici, maalesef arzu ettiği yükseköğretim programını kazanamamıştır. Yukarıdaki Tablo 12'den de görüldüğü üzere, son katsayı uygulaması sebebiyle, 2005 yılında tüm imam hatip lisesi mezunlarından 4'ü hukuk fakültesini, 68'i siyasal bilimler fakültesini, 153'ü ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi dersi öğretmenliği dışında farklı bir öğretmenlik bölümünü, 474'ü din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliğini ve 546'sı da ilahiyat fakültesini kazanabilmiştir. Tablo 12'de dikkat çeken noktalardan bir diğeri de, her geçen yıl ilahiyat fakültesi kontenjanlarında yaşanan azalmadır. Zaten farklı bölümlere gitmeleri engellenen imam hatip lisesi mezunları, kendi alanlarındaki ilköğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği ve ilahiyat fakültelerindeki kontenjan kısıtlaması sebebiyle zor günler yaşamışlardır.

Bu süreç içerisinde katsayı engeli ile karşı karşıya gelen imam hatip lisesi mezunlarının gelecek vizyonları ellerinden alınmış ve ülkesine ve milletine hizmet aşkı ile yetişmiş binlerce imam hatip lisesi öğrencisinin gelecekleri karartılmıştır. Tabi oldukları devletin hizmet olanaklarından mahrum bırakılan bu öğrenciler, çeşitli güçler tarafından baskı altında bırakılarak toplumdan soyutlanmaya çalışılmıştır. İnsani değerlerin ayaklar altına alındığı bu süre zarfında binlerce öğrenci psikososyal ve ekonomik sorunlarla baş başa bırakılmıştır.

Bu dönem içerisinde imam hatip liselerinin yaşatılmasını kendilerine görev addeden insanlar, bu gençleri yeniden kazanmak ve onların güzel bir gelecek kurmalarına yardımcı olabilmek için çaba sarf etmişlerdir. Hepsi olmasa da, en azından bazı imam hatip lisesi öğrencilerinin yükseköğrenim görebilmeleri amacıyla yurt dışında eğitim olanakları için çabalamışlardır. Bu maksatla ÖNDER İmam Hatip Lisesi Mezunları ve Mensupları Derneğinin öncülüğünde Avusturya Viyana'da, imam hatip lisesinden mezun olan öğrencilerin eğitimlerini sürdürebilmeleri amacıyla eğitim hizmetleri yürütülmüş ve yüzlerce imam hatip lisesi mezunu öğrenci Viyana Üniversitesinde Tıp, Mimarlık, Psikoloji, Mühendislik gibi alanlarda öğrenim görmüşlerdir. Hatta bu öğrencilerden bir kısmı okudukları fakülteleri birincilikle bitirmiştir. İmam hatip liselerine gönül veren insanlar Viyana örneğinde olduğu gibi farklı Avrupa ülkelerinde ve Amerika'da imam hatip lisesi mezunlarının okumalarına öncülük etmişlerdir ve etmeye de devam etmektedirler.

YÖK'ün Alan Katsayı Uygulamasını Kaldırma Çabaları

1999 yılından itibaren uygulanan katsayı farkı, 2002 yılından sonra iktidara gelen AK Parti hükümetlerinin önemli uğraş alanlarından biri olmuştur. Kemal Gürüz'den sonra YÖK Başkanlığına atanan Erdoğan Teziç döneminde katsayı farkı konusunda bir değişiklik yaşanmazken, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından atanan Yusuf Ziya Özcan katsayı uygulamasını kaldırmak için yeni bir düzenlemeye gitmiştir.

Yusuf Ziya Özcan başkanlığında 21 Temmuz 2009 günü yapılan YÖK toplantısında (1266 sayılı karar) yüksek öğretim kurumlarına geçiş sınavlarında uygulanmakta olan (alan içi 0,8; alan dışı 0,3) katsayı farkı uygulamasına son verilmesi kararlaştırılmıştır.

YÖK'ün katsayı farkını kaldırdığını ilan etmesinden çok kısa bir süre sonra İstanbul Barosu Başkanı Muammer Aydın kararın iptali için Danıştaya dava açmış ve Danıştay 8. Dairesi 20.11.2009 günü oy birliği ile aldığı Karar'la (Danıştay, Esas No: 2009/6890) YÖK'ün aldığı kararı iptal etmiştir.

YÖK'ün katsayı engelini kaldıran kararından 1 ay sonra, Genelkurmay 2. İstihbarat Analiz ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı tarafından hazırlanan ve Gizli ibaresi taşıyan belgenin (Belge 2) Genelkurmay İstihbarat Başkanlığına sunulduğu ve konuyla ilgili Genelkurmay Adli Müşavirliğinin bilgilendirildiği belirtilmiştir.

Belgede yer alan ifadeler YÖK'ün katsayı uygulamasından sonra belli çevrelerin birlikte harekete geçtiğini göstermektedir. 28 Şubat sonrasında birlikte hareket eden baro, sendika ve askerlerin, 2009 yılında yeniden ittifak hâlinde oldukları görülmektedir. Askerler tarafından hazırlandığı ileri sürülen belgede İstanbul Barosu ve Eğitim İş Sendikasının açıkladığı iptal davası yanında, lisede okuyan öğrenci velileri tarafından da, lise ve branş seçiminde eski sisteme göre derslerini seçtikleri ve 2010'dan itibaren uygulanacak sınav sisteminde mağdur olacakları konusunda dava açılacağı ve sınav sisteminin sürüncemede kalabileceği vurgulanmaktadır.

YÖK'ün katsayı farkını kaldırması ile imam hatip liselerinin önündeki katsayı engelinin kaldırıldığı ve yükseköğretim kurumlarına girişte avantajlı (!) hâle getirildiği, bu yolla muhafazakâr yaşam tarzını benimseyenlerin kamusal alanda varlıklarının genişletilmesinin hedeflendiği belirtilmektedir. Askerlerin, (sendika ve baro temsilcileri de bu görüşteydi) bu uygulamayla imam hatiplerin avantajlı hâle getirildiği iddiasını anlamak mümkün değildir. Katsayı uygulamasının kaldırılması, imam hatiplere artı bir puan getirmekte, aksine tüm meslek lisesi mezunları ile diğer lise mezunlarını eşit bir düzeye getirmektedir.

açılması olduğunu gösterdiğinin altı çizilmiştir. Buradaki ithamlarda alan katsayısı uygulamasının kalkmamasını isteyenlerin, aslında bu haksız uygulamanın imam hatiplerin üniversiteye girişte önlerini kesmek için uygulandığını ifşa etmesi açısından kayda değerdir.

Söz konusu belgede vehim ile okunan bir başka açıklama da, meslek lisesi öğrencilerinin üniversiteye yönelmesi durumunda meslek lisesindeki atölyelerin kapanacağı ve bu öğrencilerin atölyede çalışacaklarına dersanelere gidecekleri ve meslek liselerinin kalitesinin düşeceği iddiasıdır. Bu düşünce biçimi ve verilen bilgi tamamen bilimsellikten ve gerçeklikten uzak bir iddiadır. Bilakis, katsayı farkının gelmesinden itibaren meslek liselerindeki kalite düşmüş, bu okulları başarılı öğrenciler seçmez olmuştur. Artık teknik ve mesleki alanda eğitim veren bu kurumlar, yükseköğretim kurumlarına öğrenci gönderemez hâle gelmiştir. Yetiştikleri alanda mühendis olma imkânı olmayan bu öğrencilerin gelecekleri ellerinden alınmış, ufukları sadece ortaöğretim mezunu olmakla sınırlandırılmıştır.

Katsayı uygulamasının etkisini göstermesi açısından 2003 yılındaki Üniversiteye Giriş Sınavı'nda meslek liselerinin üniversiteye yerleşme durumunu gösteren iki tabloya burada yer vermek yerinde olacaktır.

Tablo 13.
2003 Yılı Meslek Lisesi Mezunlarının Üniversiteye Giriş Durumları

Okul Türleri	Başvuran	Yerleşen	
		Sayı	Yüzde
İHL	61.287	1.768	2,9
TML	122.560	1.095	0,9
Tek. Lise	18.735	1.367	7,3
EML	170.986	4.646	2,7
KML	63.579	2.130	3,4
Tur. Otel.	6.680	903	13,5
Toplam	443.827	11.909	2,7

Kaynak: Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 196.

Tablo 13 meslek lisesi öğrencilerinin üniversiteye giriş noktasında ne denli geri planda kaldıklarını açıkça göstermektedir. Yasağın uygulanmasından beş yıl sonra ülkedeki tüm meslek lisesi türündeki okullardan mezun olan 443.827 öğrenciden 11.909'u, bir başka ifade ile % 2,7'si bir yükseköğretim kurumuna yerleşebilmiştir. Bu tablo, meslek liselerindeki eğitimin kalite ve verimliliğinin ne denli düştüğünü bizlere göstermektedir.

YÖK'ün 21 Temmuz 2009 günü yükseköğretim kurumlarına geçiş sınavlarında uygulanan katsayı farkını kaldırmasını ifade eden 1266 sayılı Karar'ının ardından Danıştay 8. Dairesi 20.11.2009 günü YÖK'ün aldığı kararları iptal etmesinden sonra ortaya çıkan hukuki boşluğun doldurulması zorunluluğu karşısında, herhangi bir karışıklık olmaması için, yürütmesi durdurulan 1266 sayılı Karar'ın 3., 4., ve 5. maddelerinin (katsayı farkının kaldırılmasını ifade eden YÖK kararları) yerine YÖK üniversiteye girişte yeni bir sistem geliştirmeye çalışmıştır.

Yapılana çalışmalar neticesinde YÖK 17.12.2009 tarihli kararıyla meslek liseleri ile diğer liseler arasındaki katsayı farkını az bir orana indiren (6 maddelik)¹⁵ yeni kararlarını açıklamıştır. YÖK'ün aldığı yeni Karar şu şekildedir: "Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) puanları ile yerleştirme yapılan programlar ile Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) puanları esas alınarak yerleştirme yapılan programlarda, ilgili Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı (AOBP), adayın kendi alanında bir programı tercih etmesi halinde 0,15; alanı dışında bir programı tercih etmesi halinde ise 0,13 ile çarpılır. Ortaya çıkan sayının sınav sonucuna eklenmesi suretiyle bu aşamadaki yerleştirmeye esas olacak puan belirlenir."

YÖK'ün bu kararına göre meslek lisesi mezunları kendi alanlarında bir yükseköğretim programını tercih etmeleri durumunda Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanları 0,15; alanları dışında bir bölümü tercih etmeleri durumunda ise 0,13 ile çarpılacaktır. Bu katsayı öğrenciler arasında 10 puanlık (7-8 soruluk) bir fark oluşturuyordu.

15 (1) Yükseköğretim Genel Kurulu'nun 21.7.2009 tarih ve 1266 sayılı Kararının 3., 4. ve 5. maddeleri hakkında Danıştay 8. Dairesi tarafından yürütmenin durdurulması kararı verilmesi üzerine ortaya çıkan hukuki boşluğun doldurulması zorunluluğu karşısında, herhangi bir karışıklık olmaması için, söz konusu kararın yürütmesi durdurulan 3., 4. ve 5. maddeleri kaldırılmıştır.

(2) Yükseköğretime Geçiş Sınavı (YGS) puanları ile yerleştirme yapılan programlar ile Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) puanları esas alınarak yerleştirme yapılan programlarda, ilgili Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanı (AOBP), adayın kendi alanında bir programı tercih etmesi halinde 0,15; alanı dışında bir programı tercih etmesi halinde ise 0,13 ile çarpılır. Ortaya çıkan sayının sınav sonucuna eklenmesi suretiyle bu aşamadaki yerleştirmeye esas olacak puan belirlenir.

(3) Adaylardan öğretmen lisesi ve meslek lisesi mezunu olanların, sınavsız kayıt hakkı olanlar dışında, kendi alanlarındaki programları tercih etmeleri halinde ilgili ağırlıklı ortaöğretim başarı puanlarınının 0,05 ile çarpımı sonucunda bulunan puan 2. maddeye göre hesaplanan toplam puana ayrıca eklenir.

(4) Meslek Yüksek Okullarının sınavsız geçişten boş kalan kontenjanlarına açık öğretim programlarına ve meslek liselerinin devamı niteliğindeki lisans programlarına YGS puanları esas alınarak yerleştirme yapılır.

(5) Sınavsız geçiş dışındaki ön lisans ve açık öğretim programlarını tercih edebilmek için en az 140 YGS puanı gerekir. YGS puan türlerinden en az birinde 180 puan alan adaylar LYS sınavlarından istediklerine girme hakkını kazanırlar. Lisans programlarını tercih edebilmek için ilgili puan türünde en az 180 puan almak gerekir.

(6) Yükseköğretim Geçiş Sınavı (YGS) ile Lisans Yerleştirme Sınavı (LYS) sonucu oluşan her puan türünde, Türkiye genelinde ilk bin kişi arasına giren adayların yerleştirme puanı hesaplanırken, Ağırlıklı Ortaöğretim Başarı Puanında tercih edeceği bütün programlar için, alan içi katsayı değeri kullanılır." ilke ve kuralları getirilmiştir

Ancak bir anda yükseköğretim konusuna dikkat kesilen İstanbul Barosu, YÖK'ün 17.12.2009 tarihli yeni Karar'ının yargı kararlarını uygulamama olarak yorumlayarak yürürlüğünün durdurulması için Danıştay 8. Daireye yeniden dava açmıştır.

Danıştay 8. Dairesi de 27.01.2010 günü; "1998 yılından itibaren uygulanan ve hukuka uygunluğu yargısal kararlarla istikrar kazanmış farklı katsayı uygulaması ile dava konusu karar alınincaya kadar uygulanmakta olan alan içi tercihlerde 0,8, alan dışı tercihlerde 0,3 katsayısının esas alınacağına ilişkin düzenlemenin değiştirilerek alan içi 0,15, alan dışı 0,13 katsayı farkına dönüştürülmesine ilişkin dava konusu kararın hukuken geçerli bir sebebe dayanmadığı gibi yargı kararlarının gereklerine aykırı olduğu ve yargı kararlarını geçersiz kıldığı sonucuna ulaşılmaktadır." diyerek YÖK'ün 17.12.2009 tarihli 6 maddeden oluşan kararlarının 2., 3. ve 4. maddelerine yönelik olarak yürütmenin durdurulması isteminin oy birliği ile kabulüne, koşullar oluşmadığından 6. maddesine yönelik yürütmenin durdurulması isteminin oy çokluğu ile reddine karar vermiştir (Danıştay, 2010/2).

YÖK, Danıştay Sekizinci Dairesince verilen 27.1.2010 günlü, E:2010/1 sayılı Karar'ının 2. ve 3. maddelerine üst mahkemeye giderek itiraz etmiştir. Ancak Danıştay İdari Daireler Kurulu 18.2.2010 gün 2010/148 no'lu Karar'ıyla YÖK'ün bu itirazını reddetmiştir (Danıştay, 2010/148). Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, genel liselerle meslek liseleri arasındaki katsayı farkını "0,15-0,13" olarak belirleyen YÖK'ün, 8. Dairenin verdiği yürütmeyi durdurma kararına itirazını 14'e karşı 15 oyla vermişti. YÖK'ün (0,15-0,13'lük) katsayı farkı normal liselerle meslek liseleri arasında 10 puanlık bir farka neden oluyordu. 10 puanlık katsayı farkını "sembolik" bulan Kurul, farkın açılmasını istemişti. Bu karar, "Fark biraz daha açılırsa Danıştay'dan vize alabilir." yorumlarına yol açmıştı. YÖK Genel Kurulu da bu doğrultuda makası biraz daha açmış oldu. 15 üye farkı yeterli bulmazken, 14 üye ise fark "aşılamayacak oranda olmamalıdır" demişti.

YÖK Genel Kurulunda 17.03.2010 tarihli toplantıda önce "eşit" katsayı, daha sonra 0,15-0,13 oranlarının Danıştaydan dönmesinin ardından oluşturulan komisyonun kararları masaya yatırıldı ve YÖK Genel Kurulu tarafından yeni katsayılar alan içi 0,15 ve alan dışı da 0,12 olarak belirlendi. Böylece fark 0,01'lik açılmış oldu. Bu Karar'la, meslek liseliler farklı alanlarda üniversiteye gitmek isterlerse genel liselilerle aralarında en fazla 15, en az 3 puanlık bir fark oluşacaktı. Karar, liselilerin farklı alanları tercih etmeleri durumunda da geçerli olacaktı. Bu, alan farkıyla karşılaşan üniversite adaylarının, alan içi adaylara yetişmek için en az 2 en fazla 10 civarında daha fazla net yapmaları anlamına geliyordu. Danıştay'ın yürütmesini durdurduğu 0,15-0,13'lük Karar ise en fazla 10 puanlık fark yaratıyordu.

Millî Eğitim Bakanlığı 20/07/2010 tarihli ve 76 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile hem ilköğretim hem de ortaöğretim kurumlarının ders çizelgeleri yeniden düzenlemiş ve hâlen

uygulanmakta olan “Fen Bilimleri, Sosyal Bilimler, Türkçe-Matematik ve Yabancı Dil” alanları kaldırılmıştır. Ders grupları, ortak dersler ve seçmeli dersler olarak belirlenmiştir.

MEB’in ilk ve ortaöğretim kurumlarında mevcut alan ayrımını kaldırmasından sonra, YÖK de 01.12.2011 tarihinde son olarak uygulanmakta olan alan içi 0,15 ve alan dışı 0,13’lük katsayı farkını tamamen kaldırmış ve bundan sonraki dönemde lise ve meslek lisesi ayrımı yapılmaksızın her tür ortaöğretim kurumu mezunlarının ortaöğretim başarı puanlarının 0,12 ile çarpılarak hesaplanmasına karar vermiştir (Öcal, 2012: 284).

Meslek Liselerine Getirilen Yatay Geçiş Sınırlaması

Kesintisiz Eğitim Kanunu’nun 18.08.1997’de yasalaşmasından itibaren meslek lisesi öğrencilerine eğitimleri konusunda uygulanan sınırlamalara devam edilmiştir. 19.10.1998’de Millî Eğitim Bakanlığı 13908 sayılı bir Genelge yayımlamıştır. Bakanlık Genelge’deki 16; “Her türlü meslek lisesinden genel liselere öğrenci nakli yapılmayacaktır.” ifadesiyle meslek lisesi öğrencilerinin öğretimleri devam ederken başka bir öğretim kurumuna geçişlerini engellemiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ortaöğretim Genel Müdürlüğüne gönderdiği 19.09.1999 tarih ve 11786 sayılı yazısında şunları söylemektedir: “Anadolu Meslek ve Teknik Ortaöğretim kurumlarının hazırlık sınıflarında öğrenim gören öğrencilerin uyum sağlayamamaları veya başarısızlıkları nedeniyle genel liselere nakillerinin yapıp yapılamayacağı hakkındaki ilgi (a) yazı incelendi ilgi (b) Yönetmeliğin 16’ncı maddesinin (5) nolu bendi ve ilgi (c) Yönergenin “Genel Liselere Nakil” başlıklı 5’nci maddesi dikkate alınarak, Anadolu Mesleki ve Teknik Ortaöğretim kurumlarından (Hazırlık sınıfından ayrılanlar dahil) genel liselere öğrenci nakilleri uygun görülmemektedir”.

Kesintisiz Eğitim Yasası’nın uygulanmasıyla birlikte imam hatip liselerinin ortaokul kısımları kapatılmış, lise kısmı ise 1 yıl hazırlık ve sonrasında 3 yıllık lise kısmı olmak üzere toplamda 4 yıla çıkarılmıştır.¹⁷ Bu esnada imam hatip liselerinde öğrenim gören öğrenciler, üniversiteye girişlerinin engellenmesi sebebiyle farklı okullara geçmek istemişler, ancak dönemin idarecileri bunun da önüne geçerek bu öğrencilerin farklı okullara geçişlerine mani olmuşlardır.

16 Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü’nün 19.10.1998 tarih ve 13908 sayılı Genelgesi: “...Her türlü meslek lisesinden genel liselere öğrenci nakli yapılmayacaktır. Öğrencilerin nakledildiği yerde devam edeceği okul türü veya bölümün bulunmaması halinde, bu gibi öğrencilerin aynı okul türü veya bölümün bulunduğu yakın yerleşim birimlerindeki bir okula kayıtları yapılacaktır”

17 2005-2006 öğretim yılından itibaren imam hatip liselerinde hazırlık sınıfı kaldırılmıştır. Bu dönemden itibaren, imam hatip liseleri hazırlıksız toplam 4 yıl olmuştur.

İmam hatip liselerinin hazırlık sınıfında okuyan ve normal koşullarda lise öğrenimine başlamamış öğrenciler dahi, yukarıda belirttiğimiz Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın hazırladığı 19.09.1999 tarih ve 11786 sayılı Karar'ıyla normal liselere kayıt yaptıramamışlardır.

İmam hatip liseleri yanında diğer meslek lisesi öğrencileri de bu durumdan olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Örnek vermek gerekirse, Ortaöğretim Genel Müdürlüğü Samsun Millî Eğitim Müdürlüğüne gönderdiği yazısında, Anadolu kız meslek lisesi öğrencisi Seyhan Arslan'ın, genel liselerden birine naklinin yapılıp yapılamayacağını ele almış ve kararını yazılı olarak bildirmiştir. Yazı şu şekildedir:

İliniz Anadolu kız meslek lisesi öğrencisi Seyhan ARSLAN'ın, genel liselerden birine naklinin yapılıp yapılamayacağına ilişkin ilgi (a) yazınız incelenmiştir.

İlgi (b) genelgede¹⁸; «Her türlü meslek lisesinden genel liselere öğrenci nakli yapılmayacaktır. Öğrencilerin nakledildiği yerde devam edeceği okul türü veya bölümünün bulunmaması halinde, bu gibi öğrencilerin aynı okul türü veya bölümünün bulunduğu yakın yerleşim birimindeki bir okula kayıtları yapılacaktır» denilmektedir.

İlgi (c) yazıda¹⁹ Anadolu mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarının hazırlık sınıflarından herhangi bir sebeple ayrılan öğrencilerin genel liselere naklinin uygun görülmediği ifade edilmektedir.

Bu sebeple meslek liselerinden hazırlık sınıfları da dahil genel liselere öğrenci nakli mümkün olamamaktadır.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Meslek lisesi öğrencileri diğer devlet liselerine nakil yaptıramayınca, özel okullara yönelmişlerdir. Ancak idareciler, özel okulların lise kısmına geçişlerin olduğunu fark eder fark etmez Millî Eğitim Bakanlığı, Özel Öğretim Kurumları Genel Müdürlüğü 01.03.2001 tarih ve 52606 sayılı ve "Ara Sınıflara Öğrenci Nakilleri" konulu yazısını tüm millî eğitim müdürlüklerine göndererek, özel okulların "öğretim yılı içinde okulun ara sınıflarından ayrılan öğrenci bulunması halinde boş kalan kontenjanın doldurulması dışında naklen öğrenci kabul edemeyeceklerini" karara bağlamıştır.

18 Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Genel Müdürlüğü'nün 19/10/1998 tarih ve 13908 sayılı Genelge'si (1998/106).

19 Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 10/09/1999 tarih ve 11786 sayılı yazısı.

Millî Eğitim Bakanlığının meslek liselerinin, normal liselere geçişlerini engelleyen genelgesi Danıştay tarafından durdurulmuştur. Anadolu Meslek Lisesi, Gemi Aletleri Yapımı Bölümü hazırlık sınıfında okuyan ve İngilizceden başarısız olarak sınıfta kalan Ahmet Aksuyek isimli İzmirli öğrenci, öğrenimini düz lisede devam ettirmek istemesine karşılık Millî Eğitim Bakanlığının söz konusu genelgesi gereği hiçbir genel liseye kaydı yapılmayınca, Aksuyek ailesi Danıştay 8. Daireye dava açmıştır.

“Üniversiteye girişte fırsat eşitsizliğine yol açtığı, öğrencileri eğitim hakkından yoksun bıraktığı gerekçesiyle genelgenin iptali ve yürütmenin durdurulması” istemiyle Danıştay’da dava açan Aksuyek’in müracaatını Danıştay 8. Dairesi, 15.11. 1999 gün ve 1999/3576 sayılı Karar’ı ile haklı bularak, “Açıkça hukuka aykırı olan ve uygulanması halinde telafisi imkansız zararlara neden olabilecek dava konusu düzenleyici ve yönlendirici işlemlerin yürütülmesinin durdurulması” kararını verdi. MEB, Danıştay’ın verdiği Karar’ın mevcut uygulamaları kökten sarsacağı düşüncesiyle Karar’a itiraz etti. Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu 24.12.1999 tarihinde itirazı görüşerek oy birliği ile reddetti ve Karar’ın Millî Eğitim Bakanlığınca bir memur aracılığı ile duyurularak ilgili genelgenin iptalini istedi (Yıldırım, 2000).

Meslek lisesi öğrencilerine getirilen yasaklardan bir diğeri de, bu öğrencilerin “açık lise programlarına” geçişini yasaklamak olmuştur. Millî Eğitim Bakanlığı 10.09.1999 tarih ve 11769 sayılı Genelgesi ile mesleki ve teknik lise öğrencilerinin açık lise programına geçiş yapmalarını engellemiş, ancak daha sonra bu uygulama kısmen yumuşatılmıştır (Ünsür, 2005: 232).

İmam Hatip Liseleri ile İlgili Sayısal Veriler

İmam hatip liselerinin 1951 yılından günümüze öğrenci, öğretmen ve okul sayıları ile ilgili verileri toparlayan önemli çalışmalar bulunmaktadır (bkz. Öcal, 1994, 1999b, 2012; Ünsür, 2005). Çalışmamızın odak noktası 28 Şubat 1997 sonrası din eğitimindeki değişim ve dönüşümler olduğu için, burada önceki yıllara ait verilere kısaca değindikten sonra 1998 ve sonrası öğrenci, öğretmen ve okul sayılarıyla ilgili verilere değinilmeye çalışılacaktır.

1. 1998-1999 Öğretim Yılı Öncesi Sayısal Veriler

Kesintisiz eğitim uygulamasına kadar imam hatiplerin ortaokul ve lise kısımları bulunmaktaydı. 1951-1952 öğretim yılında 876 öğrenci ile eğitim-öğretim hayatına başlayan imam hatiplerin ortaokul kısımlarına 1997-1998 öğretim yılına gelindiğinde toplamda 1.488.019 öğrenci kayıt yaptırmış ve toplamda 857.272 öğrenci mezun olmuştur (Öcal, 1999b: 229-231).

1955-1956 öğretim yılında 254 öğrenci ile başlayan imam hatip okullarının lise kısmına, 1997-1998²⁰ öğretim yılına kadar toplamda 771.363 öğrenci kayıt yaptırmış ve 443.107 öğrenci bu okulların lise kısmından mezun olmuştur. Ortaokul kısmı da dâhil olmak üzere imam hatip liselerinde hizmet eden öğretmenlerin sayısı ise 18.702'ye ulaşmıştır. Ancak bu okullarda görev yapan öğretmenlerin 7.211'i meslek dersi, 11.491'i de kültür dersi öğretmenidir (Öcal, 1999b: 232-233).

1995-1996 öğretim yılı başı itibarıyla imam hatip lisesi sayısı 394; öğrenci sayısı 184.371, Anadolu imam hatip lise sayısı 70; öğrenci sayısı 1.185'dir. İmam hatip lisesi orta 1. sınıfa kayıt olan öğrenci sayısı 94.705, Anadolu imam hatip lisesi hazırlık sınıfına kayıt olan öğrenci sayısı ise 5.528'dir. 1996-1997 öğretim yılı başı itibarıyla imam hatip lisesi sayısı 464; öğrenci sayısı 185.126, Anadolu imam hatip lisesi sayısı 107; öğrenci sayısı 2.677'dir. İmam Hatip lisesine yeni kayıt olan öğrenci sayısı 66.148, Anadolu imam hatip lisesine yeni kayıt olan öğrenci sayısı ise 1.711'dir (MEB. 1999. 4).

1997-1998 öğretim yılındaki imam hatip liselerin sayısı ise 605'tir. Ancak bu rakam, Anadolu imam hatip liseleri ile normal imam hatip liselerinin ayrı ayrı sayılması ile elde edilen sayıdır. Normal müstakil olarak kurulan Anadolu imam hatip lisesi sayısı 7'dir. 498 tane de normal imam hatip lisesi bulunmaktaydı. 100 yerde de normal imam hatip lisesi bünyesinde, yani yönetim ve denetiminde kurulan Anadolu imam hatip lisesi bulunmaktaydı. Bu şekilde ayrı okullar olarak sayıldıklarında toplam rakam 605 olmakta, müstakil müdürlük sayısı esas alındığında ise 505'e düşmektedir (Cebeci, 1996: 182; Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 193; Öcal, 2011: 289).

1997-1998 öğretim yılı itibarıyla normal imam hatip liseleri ile Anadolu imam hatip liselerinde okuyan erkek öğrencilerin sayısı 98.840 ve bayan öğrencilerin sayısı 84.245 olmak üzere toplamda 183.085'e ulaşmıştır.

2. 1998-2011 Yılları Arası Sayısal Veriler

8 yıllık zorunlu kesintisiz eğitimin uygulanması ile birlikte imam hatip liselerinin ortaokul kısımlarının kapatılması yanında, imam hatip liseleri üzerinden yapılan yanlış politikalar ve yayınlar sebebiyle bu okullar ve buralarda okuyan öğrenciler üzerinde ciddi bir psikolojik savaş yürütülmüştür. Bunlara ilaveten YÖK tarafından getirilen katsayı farkı da, öğrencilerin bu okullara olan ilgisini olumsuz yönde etkilemiştir. Tüm liseler arasındaki katsayı farkının kaldırıldığı 01.12.2011 yılına kadar da bu olumsuz etki devam etmiştir.

20 1998-1999 öğretim yılında imam hatipler hazırlık öğrencisi almıştır.

Tablo 14.
1997-2012 Yılları Arası İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Liselerinin Sayıları

Yıllar	Okul	Yeni Kayıt	Toplam	Erkek	Yüzde	Kız	Yüzde	Öğretmen	Mezun
1997-1998	605	59.830	183.085	98.840	53,99	84.245	46,01	18.813	11.837
1998-1999	604	44.916	191.183	98.785	51,67	92.398	48,33	18.175	83.235
1999-2000	604	43.262	134.224	66.776	49,75	67.448	50,25	15.922	45.729
2000-2001	600	18.391	91.620	46.906	51,20	44.714	78,80	11.877	29.355
2001-2002	558	23.520	71.742	38.828	54,12	32.914	45,88	8.504	25.752
2002-2003	536	30.832	64.534	38.987	60,41	25.547	39,59	7.431	9.367
2003-2004	452	31.198	84.898	49.336	58,11	35.562	41,89	7.631	11.731
2004-2005	452	32.544	96.851	52.359	54,06	44.492	45,94	8.140	14.254
2005-2006	453	35.419	108.064	55.011	50,91	53.053	49,09	8.364	15.481
2006-2007	455	41.964	120.668	58.500	48,48	62.168	51,52	9.099	21.267
2007-2008	456	48.331	129.274	60.356	46,69	68.918	53,31	9.227	18.794
2008-2009	458	51.316	143.637	65.916	45,89	77.721	54,11	9.846	17.651
2009-2010	465	79.616	198.581	94.242	47,46	104.339	52,54	10.617	23.383
2010-2011	493	68.412	235.639	112.651	47,81	122.713	52,09	12.909	-
2011-2012	537		268.245	126.429	47,13	141.816	52,87	15.049	-

Kaynak: Öcal, 2012: 203-204; 2011-2012 verileri için Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2012a: 97.

1997-1998 öğretim yılından itibaren imam hatip liselerinin yeni öğrenci kayıtlarında azalma meydana gelmiştir. Ancak en keskin düşüş 2000-2001 öğretim yılında yaşanmış ve yeni kayıt yaptıran öğrenci sayısı 18.391'e düşmüştür. Bir sonraki öğretim yılından (2001-2002)

İtibaren imam hatip liselerine kayıt yaptıran öğrenci sayısı az da olsa artmaya başlamış ve 2010-2011 öğretim yılında kayıt yaptıran öğrenci sayısı 68.412 olmuştur.

Mevcut öğrenci sayıları açısından değerlendirecek olursak, 1997-1998 öğretim yılında 183.085 olan öğrenci sayısı, 1998-1999'da 191.183'e ulaşmış, ancak 1997'deki Kesintisiz Eğitim Yasası ve 1999'daki ilk katsayı uygulaması zamanla imam hatip lisesine yeni öğrenci kayıtlarını düşürdüğü için zamanla mevcut öğrenci sayısı da azalmıştır.

2003-2004 öğretim yılından itibaren de mevcut öğrenci sayılarında artış başlamış ve 2011-2012 öğretim yılı itibarıyla 268.245 sayısına ulaşmıştır.

Nihai olarak Kesintisiz Eğitim Kanunu'nun ve beraberinde uygulanan katsayı uygulamasının imam hatip liselerini ciddi anlamda olumsuz bir şekilde etkilediğini, bununla birlikte 2003-2004 yılından itibaren imam hatip liselerine olan ilgi ve alanın artmaya başladığını söyleyebiliriz. Hatta 2011-2012 öğretim yılı itibarıyla imam hatip liselerindeki mevcut öğrenci sayısı (268.245), 1998-1999 öğretim yılındaki sayısını (191.183) geçmiş durumdadır.

3. 4+4+4 Eğitim Yasası Sonrası İmam Hatip Okullarındaki Sayısal Veriler

İlk olarak 01.12.2011'de imam hatip liselerine uygulanan katsayı farkının kalkması ve daha sonra 6287 sayılı 4+4+4 Kesintili 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Kanunu'nun 30.03.2012 tarihi itibarıyla kabul edilmesi ile birlikte imam hatip okullarının sayısal verileri olumlu yönde gelişim göstermiştir. Özellikle imam hatiplerin ortaokul kısımlarının on dört yıl aradan sonra yeniden açılması bu süreçte yaşanan en önemli gelişmedir diyebiliriz.

Tablo 15.

2012-2013 Öğretim Yılı İtibarıyla İHL, AİHL ve İHO Sayıları

Okul Türü	Okul Sayısı
Müstakil İHL	253
Müstakil AİHL	19
İHL + AİHL	433
Toplam	705
Müstakil İHO	735
İHL bünyesinde İHO	400
Toplam	1.135

Kaynak: MEB, Din Öğretimi Genel Müdürlüğünden temin edilmiştir (22.10.2011).

Son düzenlemeler sonrasında 2012-2013 öğretim yılı itibarıyla müstakil imam hatip lisesi sayısı 253, müstakil Anadolu imam hatip lisesi sayısı 19 ve aynı bina içerisinde hizmet ve-

ren imam hatip ve Anadolu imam hatip lisesi de 433 olmak üzere toplamda 705 imam hatip lisesi bulunmaktadır.

İmam hatip ortaokullarının açılması ile birlikte, halkımız bu okullara büyük ilgi göstermiştir. 2012-2013 öğretim yılı itibarıyla müstakil imam hatip ortaokul sayısı 735 ve imam hatip lisesi bünyesinde açılan 400 okulla birlikte toplam imam hatip ortaokul sayısı 1135'e ulaşmıştır. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün elindeki verilere göre, şu an imam hatip lisesi ve imam hatip ortaokullarındaki öğrenci sayısı 450 bine ulaşmış durumdadır. İmam hatip okullarına artan bu ilgi beraberinde niteliksel anlamda da bir gelişmeyi getirdiği taktirde, bu okulların hizmet alanlarının daha geniş bir çerçeveye ulaşabileceğini düşünüyoruz. Bu durum bir yandan toplumun din eğitimi ihtiyacının karşılanmasını sağlarken, diğer taraftan din eğitiminin verimliliği ve etkinliği konusunda yeni ihtiyaçları da doğuracaktır. Bu bağlamda öğrenci sayısına bağlı olarak yeni okulların açılmasıyla birlikte, imam hatip liselerindeki eğitim ve öğretimin daha etkin ve verimli olması için yeni çalışmalar yapılmalıdır. Özellikle mesleki uzmanlığın daha iyi geliştirilebilmesi için imam hatip liselerinin öğretmen ihtiyacını karşılayan ilahiyat fakültelerinin yeniden yapılandırılması gerekmektedir.

İmam Hatip Liselerinin Üniversiteye Girmedeki Başarıları

İmam hatip liseleri mesleki alanda kaliteli öğrenciler yetiştirme yanında, farklı yükseköğretim programlarına önemli ölçüde öğrenci yetiştirmiştir. 1988 yılında lisans programlarına yerleşen öğrenci oranı % 3,4 iken, 1997'de % 10,6'ya, 1998'de % 12'ye kadar çıkmıştır. Ancak, kesintisiz zorunlu eğitim ve katsayı farkının uygulanması ile birlikte 1999'dan itibaren imam hatip lisesi mezunlarının üniversiteye girişlerinde ciddi anlamda bir düşüş yaşanmıştır. 2002, 2003 ve 2004'te bir lisans programına yerleşebilen imam hatip lisesi mezunlarının oranı % 2,9'da kalmıştır (Ünsür, 2005: 289).

Tablo 16.
2007-2011 Yılları Arası İHL'lerin Üniversiteye Yerleşme Oranları

Yıl	Başvuran	Lisans	%	Ön Lisans	%	Açık Öğretim	%
2007	46.999	1.475	3,1	1.670	3,6	23.296	49,56
2008	56.805	3.610	6,4	3.010	5,3	23.529	41,42
2009	53.784	7.197	13,38	2.509	4,66	25.805	47,97
2010	63.664	11.226	17,63	5.213	8,19	22.677	35,62
2011	79.282	11.886	15	4.071	5	13.283	16,75

Kaynak: T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [ÖSYM], 2012d; Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2011.

2008 yılına kadar imam hatip lisesi mezunu öğrencilerin üniversiteye girişteki başarı durumları düşüktür. Ancak 2008 yılı itibarıyla bu okullardan mezun olan öğrencilerin bir lisans programına yerleşmelerinde artış yaşanmış, 2009'da % 13,28'e, 2010'da % 17,63'e ve 2011'de % 15'e ulaşmıştır.

İmam hatip liselerinin başarılarını ön lisans programları açısından değerlendirecek olursak, imam hatip lisesi mezunları diğer meslek liselerine göre ön lisans programlarına geçiş noktasında haksızlığa uğramışlardır. Dört yıllık eğitim veren ilahiyat fakülteleri bünyelerinde, din görevlilerinin ve imam hatiplerin eğitim seviyelerinin yükseltilmesi için YÖK'ün 29.12.1998'de (1905 sayılı YÖK Kararı) açılmasına karar verdiği ilahiyat meslek yüksekokulları, YÖK'ün 20.05.1999 tarih ve 932/11468 sayılı ve Başkan Vekili Prof. Dr. Uğur Buget imzalı yazısı ile Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi bünyesinde İlahiyat Önlisans Programı'nın açılışı gerekçe gösterilerek "mevcut öğrencilerin statülerinin korunması şartıyla" 1999-2000 öğretim yılından itibaren söz konusu yüksek okullara öğrenci alınmayacağı bildirilmiştir (Öcal, 2003: 259-260; Özdemir, 2007: 86-87; Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 240).

1999-2000 öğretim yılından itibaren ilahiyat meslek yüksekokullarının öğrenci kabul etmemesi sebebiyle, imam hatip lisesi mezunları farklı alanlardaki iki yıllık ön lisans programlarını tercih etmek zorunda kalmıştır.

1998'de meslek yüksekokuluna girmeyi hak eden öğrenci sayısı, % 8,4 iken, 2001'de % 14,2'ye çıkmıştır. Bu artıştaki temel neden, dört yıllık bir lisans programını kazanamayan imam hatip lisesi mezunlarının, ön lisans programlarına yönelmesidir. Son beş yıl açısından değerlendirme yapacak olursak, imam hatip lisesi mezunlarının 2007'de % 3,6'sı, 2008'de % 5,3'ü, 2009'da % 4,6'sı, 2010'da % 8,9'u ve 2011'de % 5'i ön lisans programlarına yerleşmiştir.

Dört yıllık bir lisans programına yerleşemeyen imam hatip lisesi mezunlarının en çok yönelme gösterdiği alan Açık Öğretim Programı olmuştur. Açık öğretim fakültesini kazanan imam hatip lisesi mezunlarının oranları 1997'de % 13,5, 1998'de % 15,2, 1999'da % 13,8, 2000'de % 14,3, 2001'de % 17,2, 2002'de % 46,4, 2003'te % 23,2, 2004'te % 28,3'tür.

Son beş yılın rakamlarını incelediğimizde imam hatip lisesi mezunlarının 2007'de % 49,56'sı, 2008'de % 41,42'si, 2009'da % 47,97'si, 2010'da % 35,62'si ve 2011'de % 16,75'i açık öğretim programlarını kazanmışlardır.

Meslek liselerine uygulanan katsayı farkının kalkması ile birlikte, imam hatip lisesi mezunlarının ilahiyat fakülteleri başta olmak üzere, diğer lisans programlarına yerleşme oranlarında artma olacaktır. Yeni açılan ilahiyat fakülteleri yanında, ilahiyat meslek yüksekokul-

larının tekrar açılması durumunda Açık Öğretim İlahiyat Programı başta olmak üzere, diğer açık öğretim programlarına başvurma oranlarında belli ölçüde bir azalma beklemek mümkündür.

İmam hatip lisesi mezunlarının başarı durumlarını diğer düz lise ve meslek liseleri ile karşılaştırdığımızda imam hatip liselerinin, öğretmen liselerinden sonra en başarılı meslek lisesi olduğunu söylememiz mümkündür. 2007'den 2012'ye kadar imam hatip liselerinin farklı liselere göre yerini belirlemek amacıyla ÖSYM ve TÜİK verilerini inceledik.²¹ Yaptığımız inceleme sonuçlarına göre, 2007 yılında imam hatip lisesinden mezun olan öğrencilerin % 3,1'i, bir lisans programına yerleşmiştir. Buna göre 2007'de diğer meslek liseleriyle karşılaştırıldığında bir lisans programına en çok öğrenci yerleştiren 4. okul olarak görülmektedir. Meslek lisesi dışındaki diğer 15 lise türü ile karşılaştırdığımızda ise 11. sırada yer almaktadır.

2008 yılında imam hatip lisesinden mezun olan öğrencilerin % 6,4'ü bir lisans programına yerleşmiştir. Bu rakamlara göre imam hatip liseleri meslek liseleri arasında 4., ancak diğer 15 lise arasında 13. sırada yer almaktadır.

2009 yılında imam hatip lisesinden mezun olan öğrencilerin % 13,38'i bir lisans programına yerleşmiştir. Bu oranlara göre imam hatip liselerinin başarı durumu, meslek liseleriyle karşılaştırıldığında 3. sırada yer alırken, diğer liselerle karşılaştırıldığında ise 11. sırada yer almaktadır. 28 Şubat sonrası karşılaşılan sorunlardan sonra 2009 yılı itibarıyla imam hatip liselilerin üniversiteye girişlerinde bir artış yaşanmıştır.

2010 yılında imam hatip lisesinden mezun olan öğrencilerin % 17,63'ü bir lisans programına yerleşme başarısı göstermiştir. Bir önceki yıla göre % 4 oranında (4.030 öğrenci daha fazla) artış yaşanmıştır. Bu rakamlara göre 2010'da imam hatip liseleri meslek liseleri arasında 2. sıraya yükselirken, diğer 15 lise ile karşılaştırıldığında 11. sırada yer almıştır.

2011'de imam hatip liselerinden mezun olan öğrencilerin % 15'i bir lisans programını kazanmıştır. Buna göre 2011'de imam hatip lisesi mezunları meslek liseleri arasında 3. sırada yer alırken; diğer liseler arasında 11. sırada yer almışlardır.

2012 Lisans Yerleştirme Sınav sonuçlarına göre²² imam hatip lisesi mezunlarından 2.121 aday Matematik-Fen (ortalama puanları: 221,025), 6.499 aday Türkçe-Matematik (ortala-

21 2007-2012 yılları arasındaki ÖSYM Okul Türü ve Öğrenim Durumuna Göre Başvuran ve Yükseköğrenim Programlarına Yerleşen Adayların Dağılımı için bkz. Ek 13.

22 Çalışmamızı yazdığımız süre zarfında, okul türlerine göre bir lisans programına yerleşme sonuçları yayımlanmadığı için, burada sadece imam hatip lisesi öğrencilerinin sınavdaki test alanlarına göre başarı durumlarını vermekle yetindik.

ma puanları: 233,043) ve 18.455 aday Türkçe-Sosyal (ortalama puanları: 234,631) testlerinden sınava girmiştir. İmam hatip lisesi öğrencileri Türkçe-Matematik testi alanında, meslek liseleri arasında 2., Matematik-Fen ve Türkçe-Sosyal testleri alanlarında ise 3. olmuşlardır. Meslek lisesi dışındaki liselerle karşılaştırıldığında ise tüm test alanlarında 10. sırada yer almaktadırlar (bkz. Ek 13).

1 Aralık 2011 tarihi itibarıyla meslek liselerine uygulanan alan katsayı farkı uygulamasının kalkmasıyla birlikte, imam hatip liselerinin bir lisans programına yerleşme oranlarında önemli ölçüde artış yaşanması beklenmektedir. Özellikle imam hatiplerin ortaokullarının yeniden açılması bu okulların daha etkin ve verimli olmasını sağlayacaktır. Bu durum aynı zamanda imam hatip lisesi mezunlarının daha kaliteli ve daha farklı lisans programlarını kazanmalarını güçlendirecektir.

İmam Hatip Lisesi Öğretim Programları

İmam Hatip liselerinde uygulanan öğretim programları dönem dönem değişikliğe uğramıştır. Araştırmamız genel olarak 1997 ve sonrası din eğitiminde yaşanan değişim ve dönüşümler olduğu için önceki yıllarda geliştirilen imam hatip lisesi programlarına değinilmeyecektir. Ancak belirtmemiz gerekir ki, 1997 yılı öncesi imam hatip liselerinde okutulan öğretim programı, Milli Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulunun 11.09.1992 ve 289 sayılı Karar'ı ile kabul edilen İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Programı'dır.

28 Şubat sonrası, imam hatip liselerinin öğretim programlarında değişikliğe gidilmiş, MEB Talim ve Terbiye Kurulu 19.08.1998 tarih ve 174 sayılı Karar'ı ile öncelikle İmam Hatip Liseleri Haftalık Ders Çizelgelerini değiştirmiş ve daha sonra Talim ve Terbiye Müdürlüğü'nün 10.05.1999 tarih ve 39 sayılı Karar'ı ile yeni İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programı'na geçilmiştir.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 19.06.2008 tarih ve 1375 sayılı yazısını kabul eden Talim ve Terbiye Kurulu 22.07.2008 tarih ve 152 sayılı Karar'ıyla imam hatip, Anadolu imam hatip ve yabancı dil ağırlıklı imam hatip lisesi meslek dersleri öğretim programlarının 2008-2009 öğretim yılından itibaren kaldırılmasına karar vermiştir. Buna göre, imam hatip lisesi ve Anadolu imam hatip lisesi Kur'an-ı Kerim, Temel Dinî Bilgiler, Siyer, Fıkıh, Tefsir, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Hadis, İslam Tarihi, Kelam, Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersleri Öğretim Programları'nın 2008-2009 öğretim yılından itibaren uygulanmasına karar vermiştir.

Talim ve Terbiye Kurulu, bu bağlamda 2008-2009 Öğretim yılında ders kitabı yerine daha önce Kurulca kabul edilmiş ders kitaplarından yararlanılmasına, 2009-2010 öğretim yılına mahsus olmak üzere ders kitabı yerine Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nce hazırlanacak

öğretim materyallerin kullanılmasına ve Talim ve Terbiye Kurulunun 10.05.1999 tarih ve 39 sayılı Kararıyla kabul edilen İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri öğretim programlarının 2008-2009 öğretim yılından itibaren kaldırılmasına karar vermiştir (bkz. Ek 1).

Talim ve Terbiye Kurulu 22.07.2008 tarih ve 152 sayılı Karar'ında, dikkat edilecek olursa Mesleki Arapça Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı yer almamaktadır.²³ Bu sebeple, Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 03.02.2011 tarih ve 236 sayılı yazısı üzerine Talim ve Terbiye Kurulu 10.03.2011 tarih ve 23 sayılı Karar'ı ile İmam Hatip ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Mesleki Arapça Dersi (9-12. Sınıflar) Öğretim Programı'nın 2011-2012 öğretim yılından itibaren uygulanmasına karar vermiştir. Böyle en son 29.12.2006 tarih ve 412 sayılı Karar'la uygulamaya konulan İmam Hatip Liseleri Arapça (9-12. Sınıflar) Dersi Öğretim Programı da 2011-2012 öğretim yılı itibarıyla uygulamadan kaldırılmıştır (bkz. Ek 1). Din Öğretimi Genel Müdürlüğü 2011 yılında da yeni Mesleki Arapça Öğretim Programı'nı yayımlamıştır (İşler ve diğerleri, 2011).

Talim ve Terbiye Kurulu, Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgelerini 20.07.2010 tarih ve 76 sayılı Karar'ıyla değiştirmiştir. Buna göre imam hatip liseleri dâhil, yeni Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgeleri 2010-2011 öğretim yılından itibaren 9. ve 10. sınıflardan başlamak ve kademeli olarak uygulanmak üzere değiştirilmiştir (bkz. Ek 2). 11 ve 12. sınıflarda ise Talim ve Terbiye Kurulunun 11.09.2009 tarih ve 151 sayılı Karar'ı ile hazırlanan Haftalık Ders Çizelgesi uygulanmaya devam edecektir. 2012 itibarıyla 12. sınıflar mezun olduğu için, 2012-2013 öğretim yılından itibaren sadece Talim ve Terbiye Kurulunun 20.07.2010 tarih ve 76 sayılı Karar'ı ile kabul edilen yeni çizelge uygulanacaktır.

1. Programın Yapısı

Haftalık ders çizelgelerinde ortak dersler, alan/dal dersleri (mesleki ve teknik ortaöğretim okulları) ve seçmeli dersler bölümleri yer almaktadır. Ortak dersler, ortaöğretim kurumlarındaki öğrencilerin zorunlu olarak alması gereken derslerdir.

Seçmeli dersler, ortaöğretim öğrencilerinin ilgi ve istekleri ile hedefledikleri yükseköğretim programlarını dikkate alarak seçebilecekleri derslerdir. Bu derslerin bazılarının haftalık ders saati sayıları sınıflara göre seçenekli olarak belirtilmiştir. Öğrenciler bu dersleri, haftalık ders saati sayılarını belirterek seçebilmektedirler.

23 İmam hatip liseleri Arapça dersi programlarının planlanması ile ilgili olarak bkz. Aydın, 2003: 159-178.

İmam hatip lisesi öğrencileri, seçmeli dersleri ortaöğretim kurumları haftalık ders çizelgelerinde yer alan 1 ve 2. grup seçmeli dersler arasından seçeceklerdir. Seçmeli derslerin haftalık ders saati sayısı toplamı ise o sınıfın “seçmeli ders saati toplamı” nı geçemeyecektir.²⁴

Ortak dersler arasında yer alan Beden Eğitimi, Görsel Sanatlar ve Müzik derslerinden sadece birisi zorunlu olarak seçilebilecektir. Ancak öğrenciler bu derslerden alt sınıfta seçtikleri bir dersi üst sınıflarda değiştirebilecektir. Görsel Sanatlar dersi seçildiği takdirde Hüsn-ü Hat, Müzik dersi seçildiğinde takdirde Dinî Musiki öğretim programları uygulanacaktır.²⁵

İmam hatip liselerinde mesleki eğitim, birbirinden farklı alanlardaki derslerden oluşmaktadır. Bu derslerden Kur'an-ı Kerim dört yıl boyunca devam etmektedir. Diğer dersler ise farklı sınıflarda birer kez okutulmaktadır. Bu nedenle bütün sınıflarda tekrar eden Kur'an-ı Kerim dersleri için bütün sınıfları kuşatacak öğrenme alanları belirlenmiş ve bu derslerin programları buna göre ünitelerin birbirini tamamladığı bir bütün şeklinde oluşturulmuştur. İlgili yılda bir kez okutulan diğer dersler için ise ünitelerin belirlenmesiyle yetinilmiş öğrenme alanları oluşturulmamıştır.²⁶

2. Yabancı Uyruklu Öğrenciler için Açılan İmam Hatip Lisesi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflara ait Ders Çizelgesi

Yabancı ülkelerden gelen öğrencilerin okudukları imam hatip liselerinin ders çizelgeleri zaman zaman değişim göstermiştir. Bu değişimler hakkında kısa bir bilgi vermek yerinde olacaktır.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 19.08.2005 tarih ve 2133 teklif yazıları üzerine Talim Terbiye Kurulu tarafından görüşülmüş ve Talim ve Terbiye Kurulu 07.09.2005 ve 321 sayılı kararı ile Yabancı Uyruklu Öğrenciler için Açılan İmam Hatip Lisesi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflara Ait Haftalık Ders Çizelgesi'nin 2005-2006 öğretim yılından itibaren 9. sınıflardan başlan-

24 Din Öğretimi Genel Müdürlüğü 23.08.2010 tarih ve 1826 sayılı Kararı için bkz. Ek 3.

25 Bu derslerin öğretim programları Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulunun 18.10.1985 tarih ve 32 sayılı Kararı ile kabul edilmiş ve 04.11.1985 tarih ve 2198 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanmıştır. İnternet ortamından ulaşmak için bkz. <http://dogm.meb.gov.tr/pdf/h%C3%BCsn%C3%BC%20hatt.pdf>.

Ayrıca haftalık ders çizelgeleri ve bu çizelgelerin nasıl uygulanacağı ile ilgili açıklamalar Ağustos 2010 tarih ve 2635 sayılı Tebliğler Dergisi'nde, ayrıca Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının <http://ttkb.meb.gov.tr> ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün <http://dogm.meb.gov.tr> sitelerinde yayımlanmıştır.

26 Ayrıntı için bkz. Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. (2010). İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları. Ankara. İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/ogretim_programlari.html. (Erişim: 27.06.2012).

masına ve kademeli olarak uygulanmasına karar verilmiştir. Böylece, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulunun 19.08.1998 tarih ve 174 sayılı Karar'ıyla uygulamaya konulan haftalık ders çizelgesi, 2005-2006 öğretim yılından itibaren kademeli olarak uygulamadan kaldırılmıştır (MEB. Talim ve Terbiye Kurulu, 2005).

Talim ve Terbiye Kurulu 22.07.2008 tarih ve 152 sayılı Karar'ıyla da -ders çizelgelerinde yaptığı değişikliğe ilaveten-, 10.05.1999 tarih ve 39 sayılı Karar'ıyla kabul edilen imam hatip, Anadolu imam hatip ve yabancı dil ağırlıklı imam hatip lisesi meslek dersleri öğretim programlarının 2008-2009 öğretim yılından itibaren kaldırılmasına karar vermiştir (bkz. Ek 1: İHL 1).

Son olarak Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 20.07.2010 tarih ve 76 sayılı Karar'ı ile "Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgeleri"ni değiştirirken, imam hatip lisesi ve Anadolu imam hatip lisesi ile birlikte, görüşülen yabancı uyruklu öğrenciler için açılan imam hatip liselerinin ders çizelgelerini de değiştirmiştir. Ancak 2010-2011 öğretim yılında, 11 ve 12. sınıflarda okumakta olan öğrencilere 11.09.2009 tarih ve 151 sayılı Kurul Kararı ile kabul edilen haftalık ders çizelgeleri uygulanmaya devam edecektir. 2012-2013 öğretim yılı itibarıyla 11.09.2009 tarih ve 151 sayılı Kurul Kararı ile kabul edilen haftalık ders çizelgesi tamamen yürürlükten kalkmıştır. Diğer imam hatip lisesi öğrencileri gibi, yabancı ülkelerden gelen öğrenciler de 20.07.2010 tarih ve 76 sayılı Kurul Kararı ile kabul edilen yeni çizelgeyi uygulayacaklardır (bkz. Ek 4).

İlahiyat Fakülteleri

Kökleri Osmanlı Devleti'nin son dönemine kadar uzanan ve 1900 yılında Dârü'l-Fünûn-i Şahane'nin bünyesinde (Ulûm-i Âliye-i Dînîye Şubesi) din bilimleri bölümü olarak kurulan ilahiyat fakültesi, medrese dışında açılan yüksek dereceli ilk din eğitimi kurumudur. Günümüzde olduğu gibi 4 yıllık yükseköğretim kurumu olan Ulûm-ı Âliye-i Dînîye Şubesinin temel gayesi, ihtiyaç duyulan din görevlisi ve din dersleri öğretmenlerini yetiştirmektir.

1908 Meşrutiyeti'nden sonra Dârü'l-Fünûn-i Şahâne'nin adı İstanbul Dârü'l-Fünûn'u olurken, Ulûm-ı Âliye-i Dînîye Şubesinin adı da Ulûm-i Şer'îye Şubesi olarak değiştirilmiştir. 1914'te medrese ıslah çalışmaları sonrasında İstanbul'daki medreselerin bir kısmı Dârü'l-Hilafeti'l-Âliyye Medresesi adıyla tek çatı altında toplanınca Dârü'l-Fünûn'daki Ulûm-ı Âliye-i Dînîye Şubesi de Ali kısmı olarak buraya devredilmiş, ancak 1915'de de uzmanlık eğitiminin yapıldığı 2 yıl süreli Medresetü'l-Mütehassısîn'in açılınca, Ulum-i Şer'îye şube-

sine gerek kalmadığı düşünülerek kaldırılmıştır (Ülken, 1961: 5; Öcal, 1986: 112; Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 158-159; Ayhan, 2004: 65; Aynî, 1928: 32, 42, 48; Ev, 2012: 214; Zengin, 2012: 32-34).

1918'den itibaren Süleymaniye Medresesi olarak öğrenime devam eden Medresetü'l-Mütehassisin'in öğretim programı 1908'de kurulan Dârü'l-Fünûn bünyesinde açılmış olan Ulum-i Şer'îye şubesinin öğretim programına yakın bir programla öğretime devam etmiştir. Ancak burada dikkat çeken husus, Dârü'l-Fünûn, Maarif Nezaretine (Millî Eğitim Bakanlığına) bağlı bir öğretim kurumu iken, medreselerin Şeyhülislamlığa bağlı öğretim yapan kurumlar olmasıdır (Ayhan, 2004: 66).

İlahiyat fakültesi adı ilk defa Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nda geçmektedir. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra atılan ilk reform hareketlerinden biri eğitim alanında olmuştur ve ülkedeki tüm eğitim ve öğretim kurumları Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun amir hükmü gereği Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Toplamda 5 maddeden oluşan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi İlahiyat Fakültesi ve imam hatip okulları ile ilgilidir. Söz konusu 4. madde: "Maarif Vekaleti, yüksek diniyat mütehassısları yetiştirmek üzere Dârü'l-Fünûn'da bir İlahiyat fakültesi tesis ve imâmet ve hitâbet gibi hidemât-ı diniyenin vazifesiyle mükellef memurların yetişmesi için de, ayrı mektepler küşat edecek(açacak)tir."²⁷

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla bütün medreseler kapatılmış ve İstanbul Dârü'l-Fünûn'da 21 Nisan 1924'de öğrenim süresi 3 yıl olan İlahiyat Fakültesi açılmıştır (Özalp ve Ataünel, 1977: 56). 1924 tarih ve 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimler Kanunu'nun 3. maddesindeki hükme göre, İlahiyat Fakültesinin ilköğretim II. kademe ve ortaöğretim için öğretmen yetiştiren kurumlardan sayılacağı, bu sebeple fakülte mezunlarının öğretmen olarak atanacakları belirtilmektedir (Aydın, M. Ş., 2000: 44).

284 öğrenci ile öğretim hayatına başlayan Dârü'l-Fünûn İlahiyat Fakültesinin, mezunlarına mesleki açıdan fırsatlar sağlayamaması sebebiyle öğrenci sayısı gittikçe azalmıştır. Siyasi iradenin de fakülteye olan yaklaşımının çok olumlu olmaması, beraberinde 1932'de Albert Malche'in hazırladığı ve İlahiyat Fakültesinin konumunu ve imkânlarını sınırlayan Rapor'unun etkisi bu fakültenin 1933'te kapanmasına yol açmıştır (Kısakürek, 1971: 14).

27 Resmi Ceride, 6 Mart 1340 (1924) tarih ve 68. sayısında 430 sayılı Kanun olarak yayımlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Bkz. Ek 6. Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Düstur: Tertip: 3 c. 5 s: 322; *Maarif Vekaleti Mecmuası*, Matbaai Âmire, İstanbul, Mart 1341/1925, sayı 1, s. 74. Ayrıca Tevhid-i Tedrisat Kanunu, Mart 1341/1925 tarihli *Maarif Vekaleti Mecmuası'nda* (sayı 1, sh 74) da yer almıştır.

Malch Rapor’unda, İlahiyat Fakültesinin Ulum-i Diniyye veya Diyanet ve İslam Felsefesi Tarihi Şubesi adıyla ve içerisinde İslam Tarihi, Felsefesi ve Dini Şubesi teşkil edecek Edebiyat Fakültesine bağlanmasını teklif etmiştir (Malche, 1939: 44, 52).

31.05.1933’te çıkarılan 2252 sayılı Kanun’la, Darü’l-Fünûn kapatılmış ve yerine İstanbul Üniversitesi açılmıştır. Bu Kanun’la Edebiyat Fakültesine İlahiyat Fakültesinde okutulan bazı dersler, (Malche’in önerdiği gibi) sabit kürsüler olarak tümüyle bağlanmamış, bunun yerine öğrenci alamayan yalnızca araştırma yapabilecek bir kuruluş hâlinde Edebiyat Fakültesinin Şarkiyat Enstitüsüne bağlı olarak İslam Tetkikleri Enstitüsü açılmıştır. İslam Tetkikleri Enstitüsüne birçok öğrenci kayıt yaptırmak istemesine rağmen, maalesef Edebiyat Fakültesi Meclisi 06.11.1936’da söz konusu İslam Tetkikleri Enstitüsünün, Edebiyat Fakültesi Talimatnamesi’ne göre bir bölüm olarak kayıtlı olmaması sebebiyle, sadece araştırma enstitüsü olduğunu belirterek, buraya öğrenci kabul edilemeyeceğini kararlaştırmıştır (Arslan, 1995: 74-75). Böylece 1924’ten 1933’e kadar 9 yıl öğretim yapmış olan İlahiyat Fakültesi resmen kapanmıştır.

Uzun bir süre din eğitiminin örgün ve yaygın eğitim kurumlarında verilememesinin ardından halkın ısrarlı istekleri, Diyanet İşleri Başkanı Ahmed Hamdi Akseki’nin bir basın toplantısı yaparak Batı ülkelerinden örnekler verdikten sonra ilahiyat fakültesi açılmasının zaruretini etkili bir şekilde açıklaması üzerine ilahiyat fakültesi açılması hükümet teklifi olarak 09.05.1949’da TBMM’ye getirilmiştir. Mecliste yapılan uzun müzakereler ve tartışmalardan sonra 04.06.1949’da kabul edilen Kanun’la²⁸, Ankara Üniversitesine bağlı bir İlahiyat Fakültesi açılmıştır. Böylece, Ankara İlahiyat Fakültesi 21 Kasım 1949’da 85 öğrenci ile öğretime başlamıştır (Aydın, M. Ş., 2000: 76).

İmam hatip okullarının sayılarının zamanla artması, ilkokul ve ortaokullara da din derslerinin konması üzerine İlahiyat Fakültesi zamanla artan öğretmen ihtiyacına cevap veremez hâle gelmiştir. Bu arada ilk mezunlarını 1957-1958 öğretim yılında veren imam hatip okullarının mezunları Ankara İlahiyat Fakültesine giremiyor, bu fakülteye sadece düz lise mezunları alınıyordu. İmam hatip liseleri mezun vermeye başlayınca ortaöğretimde dinî öğrenim görmüş bu öğrencilere de yükseköğretim görme imkânı sağlama zarureti doğmuştur. İlahiyat fakültesi mezunlarının ülkenin din eğitimi elemanı ihtiyacını sayısal açıdan karşılama imkânı olmaması sebebiyle, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı olarak ilk Yüksek

28 Adı geçen Kanun 10 Haziran 1949 tarihli Resmî Gazete’de , (Sayı 7229, s. 16309-16310) yayımlanmıştır. Bkz. Ek 7 Ankara İlahiyat.

İslam Enstitüsü²⁹ 1959-1960 öğretim yılında İstanbul'da açılmıştır (Ayhan, 2004: 248-249, 468-473; Aydın, M. Ş., 2000: 91-96; Cebeci, 1996: 195). Bundan sonra sırasıyla 1962-1963 öğretim yılında Konya'da, 1965-1966 öğretim yılında Kayseri'de, 1966-1967 öğretim yılında İzmir'de, 1969-1970 öğretim yılında Erzurum'da, 1975-1976 öğretim yılında Bursa'da, 1979-1980 öğretim yılında Samsun'da, 1979-1980 öğretim yılında Yozgat'ta Yüksek İslam Enstitüleri açılmıştır.

Millî Eğitim Bakanlığına bağlı 4 yıl süreli yüksekokul statüsündeki bu okullar, Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığının 31 Temmuz 1961 tarih ve 211 sayılı Karar'ı ile kabul edilen "Yüksek İslam Enstitüleri Yönetmeliği"nde "Yüksek İslam Enstitüsü, İslam dininin esaslarına sadık kalarak müspet ilim ışığı altında İslam ilimlerini ve bunlara yardımcı ilimleri öğretmek İmam Hatip Okullarıyla ilköğretim okulları ve diğer ortaöğretim müesseselerine öğretmen yetiştirmek ve aynı okullardaki din dersleri öğretmenlerinin mesleki gelişmelerine yardım etmek suretiyle Millî Eğitim Bakanlığı'nca kurulmuş bir yüksek okuldur. Bu müessese Millî Eğitim Bakanlığı'nın ihtiyaçları dışında Diyanet İşleri Teşkilatına müftü, vaiz vb. din elemanları yetiştirmekle de vazifelidir." şeklinde tanımlanmıştır.

Yüksek İslam enstitüleri, Millî Eğitim Bakanlığının ihtiyaç duyduğu din dersi öğretmenlerini yetiştirmek amacıyla kurulmuş olmasına rağmen, kuruldukları 1959'dan 1972'ye kadar öğretim programında pedagojik formasyon derslerine yer verilmemiştir. 19.01.1972'de Resmî Gazete'de yayımlanıp yürürlüğe giren Yönetmelik doğrultusunda yüksek İslam enstitülerinin öğretim programlarında pedagojik formasyon dersleri ile birlikte din hizmetleri alanına yönelik olan bazı yeni dersler de yer almıştır (Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 233-234; Ayhan, 2004: 473; Aydın, M. Ş., 2000: 100; Ev, 2012: 220).

Yüksek İslam enstitülerindeki bir başka önemli gelişme de 1979'da yaşanmıştır. Bu tarihte yüksek İslam enstitüleri üçüncü sınıftan başlamak üzere "Tefsir-Hadis", "Fıkıh-Kelam", ve "İslam Dini Esasları" olmak üzere 3 bölüme ayrılmıştır. Ancak, yüksek İslam enstitüsünde öğrenim gören öğrenciler her ne kadar 3 farklı bölümde öğrenim görüyor olsalar da, tek bir programla yetişmiş olarak mezun oluyorlar ve her biri yine aynı iş alanlarında çalışıyorlardı (Okutan, 1980: 85-56; Aydın, M. Ş., 2000: 100; Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 234).

Ankara İlahiyat Fakültesi ve yüksek İslam enstitüleri yanında 12.03.1972'de Erzurum'da Atatürk Üniversitesine bağlı beş yıl öğretim süreli bir İslami İlimler Fakültesi kurulmuş ve

29 Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin oluşumunu teşkil eden ilk Yüksek İslam Enstitüsü, 19.11.1959'da İstanbul'da açılmış, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı Yüksek İslam Enstitüsünün fakülteye dönüştürülmesi ile 20.07.1982'de 41SKHK ile İlahiyat Fakültesi olarak Marmara Üniversitesine bağlanmıştır.

1971-1972 öğretim yılında eğitime başlamıştır. Yüksek İslam enstitüleri yalnız imam hatip lisesi mezunlarını kabul ediyordu. İslami İlimler Fakültesi ise hem imam hatip okullarından hem de düz liselerden öğrenci kabul ediyordu. Öğretim hayatına başladığında üçüncü sınıftan itibaren “Tefsir-Hadis”, Kalam ve İslam Felsefesi”, Fıkıh ve İslam Hukuku” ve “İslam ve Dil ve Edebiyatı” olmak üzere dört bölüme ayrılmış olan İslami İlimler Fakültesi Programı, 1975-1976 öğretim yılında iki bölüme indirilmiş, 1977-1978 öğretim yılından itibaren ise bölümler tamamen kaldırılmıştır. Zira yüksek İslam enstitüsü mezunlarında olduğu gibi, İslami İlimler Fakültesi mezunları içinde söz konusu bölümleşme atama kriteri olarak bir anlam ifade etmemiştir. İslami İlimler Fakültesi mezunları, Diyanet dışında ortaöğretim ve imam hatip liselerinde öğretmen olmak istemeleri durumunda, pedagojik formasyon almaları zorunlu hâle getirilmiş ve bu amaçla Edebiyat Fakültesi bünyesinde kendileri için pedagojik formasyon eğitimi düzenlenmiştir (Ev, 2012: 222).

Burada değinebileceğimiz hususlardan biri, yüksek İslam enstitüleri ve İslami İlimler Fakültesinin din hizmetleri ile birlikte öğretmen yetiştiren kurumlar da olmasına rağmen öğretim programlarında öğretmenlik mesleğinin bir gereği olarak okutulan formasyon eğitiminin istenilen ölçüde önemsenmemesidir. Yüksek İslam enstitüleri ve İslami İlimler Fakültesinin öğretim programlarında Arapça öğretimi ile bugün Temel İslam Bilimleri Bölümü altından okutulan Tefsir, İslam Hukuku ve Hadis vb. dersler ağırlıklı olarak okutuluyordu. Ancak yeni ilahiyat fakültelerinin kurulması ile birlikte, Arapça öğretiminin önemli bir kısmı hazırlık sınıfına aktarılmıştır. Temel İslam Bilimleri ve Felsefe ve Din Bilimleri bölümleri altında okutulan dersler yanında 21 krediden oluşan pedagojik formasyon derslerine de yer verilmiştir. Bu durum 1999 yılına kadar bu şekilde sürdürülerek, ilahiyat fakültesi mezunları ilköğretimden ortaöğretime kadar tüm örgün eğitim kurumları ve Diyanet İşleri Başkanlığındaki din hizmetleri görevleri için elemanlar yetiştirmiştir.

Yüksek Din Öğretimi

1982 öncesinde ülkemizde üç farklı yüksek din öğretimi kurumu bulunmaktaydı. Ankara'daki İlahiyat Fakültesi ile birlikte, farklı illerdeki yüksek İslam enstitüleri ile Erzurum'daki İslami İlimler Fakültesi, uzun yıllar yüksek din öğretiminin kaldırıldığı ülkemizde önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. 06.11.1982 tarihinde 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu ile birlikte, ülkemizdeki üniversite sayısı 27'ye çıkarılmış ve bütün yükseköğretim kurumları bu üniversitelere bağlanmıştır. 2547 sayılı YÖK Kanunu'nun geçici 28. maddesi gereğince ülkedeki tüm yüksek din öğretimi kurumları ilahiyat fakültelerine dönüştürüldüler. Bu bağlamda, yüksek İslam enstitüleri de ilahiyat fakültelerine dönüştürülerek buldukları

illerdeki üniversitelere bağlanmışlardır. 1971'de Erzurum'da kurulan İslami İlimler Fakültesi de, İlahiyat Fakültesi adıyla bağlı bulunduğu Atatürk Üniversitesine bağlanmıştır (Alakuş ve Bahçekapılı, 2009). Yüksek din öğretiminde gerçekleştirilen yeni yapılanma ile birlikte yaklaşık otuz yıldır sürmekte olan yüksek din öğretimindeki bölünmüşlük ortadan kaldırılmıştır (Öztürk, 2004: 139).

Yüksek din öğretiminde gerçekleştirilen bu yeni yapılandırma sonrasında;

1. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, aynen kaldı.
2. Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi ile aynı ildeki (Erzurum)Yüksek İslam Enstitüsü, İlahiyat Fakültesi adı altında birleştirilerek aynı üniversiteye bağlandı.
3. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü, Marmara Üniversitesine,
4. Konya Yüksek İslam Enstitüsü, Selçuk Üniversitesine,
5. Kayseri Yüksek İslam Enstitüsü, Erciyes Üniversitesine,
6. İzmir Yüksek İslam Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesine,
7. Bursa Yüksek İslam Enstitüsü, Uludağ Üniversitesine,
8. Samsun Yüksek İslam Enstitüsü, Ondokuz Mayıs Üniversitesine, İlahiyat Fakültesi olarak bağlandı. Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü ise kapatıldı.

Daha sonra, 41 nolu Kanun Hükmünde Kararname ile açılan bu sekiz ilahiyat fakültesine, daha sonraki yıllarda, şu ilahiyat fakülteleri katıldılar:

9. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi³⁰ (Şanlıurfa, Gaziantep Üniversitesine bağlı olarak 1987'de açıldı.)
10. Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi³¹
11. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1993'te açıldı.)
12. Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Rize, 1993'te açıldı.)

30 27.06.1987'de 3389 sayılı Kanun ile Gaziantep Üniversitesine bağlı Şanlıurfa İlahiyat Fakültesi olarak kuruldu. 11.07.1992'de 3837 sayılı Kanun ile Harran Üniversitesine İlahiyat Fakültesi olarak aktarıldı. İnternet ortamı: <http://www2.tbmm.gov.tr/d21/7/7-0884c.pdf>. (Erişim: 04.07.2012).

31 11.07.1992 gün ve 3837 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Ancak 2010 yılına kadar kurumsal yapılanması tamamlanamamıştır. 2011-2012 öğretim yılından itibaren ise öğrenci alımına başlamıştır. Bkz: <http://ilahiyat.akdeniz.edu.tr/tanitim>. (Erişim: 04.07.2012).

13. İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Darende, 1993'te açıldı.)
14. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Diyarbakır, 1993'te açıldı.)
15. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Isparta, 1993'te açıldı.)
16. Yüzüncüyü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Van, 1993'te açıldı.)
17. Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Çorum, 1994'te açıldı.)
18. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Elazığ, 1994'te açıldı.)
19. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Sivas, 1994'te açıldı.)
20. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1996'da öğretime başladı.)
21. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Adana, 1994'te açıldı.)
22. Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Çanakkale, 1995'de açıldı.)
23. Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Kahramanmaraş, 1997'de açıldı.)
24. Osman Gazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Eskişehir, 1997'de açıldı.)³²

1997 yılı itibarıyla ülkemizde toplam 24 ilahiyat fakültesi açılmıştır. Bu yeni ilahiyat fakültelerine imam hatip lisesi mezunları ile birlikte lise mezunları da alınmaya başladı. İki farklı ortaöğretim kurumundan gelen öğrencilerin aynı programa uyumunu sağlamak için de öğretim yılının başında yapılan seviye tespit sınavında başarılı olan öğrenciler hazırlık okumadan doğrudan birinci sınıfa alınıyordu. Böylece imam hatip lisesinde aldığı öğrenimle belli bir seviye kazanmış olan öğrencilerin hazırlık okumak suretiyle bir sene kaybetmeleri önleniyordu (Cebeci, 1996: 196-197).

1982-1983 öğretim yılından itibaren ilahiyat fakülteleri lisansüstü öğretim açısından branşlaşmayı içeren üç akademik bölüm, bunlara bağlı ana bilim dalları ve bilim dalları olarak yeniden yapılandırılmıştır. Ancak bu bölüm ve ana bilim dalları sadece akademik ayrışmayı ifade etmekte olup, lisans düzeyinde ayrı öğretim programları uygulayan bölüm ve ana bilim dalları olarak çalışmamışlardır (Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 238-239; Ayhan, 2004: 488-499; Cebeci, 1996: 197).

İlahiyat fakültelerinin lisans bölümü içindeki akademik bölümleri ve onların içindeki toplam 19 ana bilim dalını şu şekilde gösterebiliriz.

32 Tüm ilahiyat fakültelerin açılış yılları için bkz. MEB. (1999: 7). Ayrıntı için bkz. Ek 18.

Tablo 17.
İlahiyat Fakültelerindeki Akademik Bölümler ve Ana Bilim Dalları

<i>Temel İslam Bilimleri Bölümü</i>	<i>Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü</i>	<i>İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü</i>
1. Tefsir ABD	1. Felsefe Tarihi ABD	1. İslam Tarihi ABD
2. Hadis ABD	2. İslam Felsefesi ABD	2. Türk İslam Sanatları ABD
3. İslam Hukuku ABD	3. Din Felsefesi ABD	3. Türk İslam Edebiyatı ABD
4. Kelam ABD	4. Mantık ABD	4. Türk Din Musikisi ABD
5. İslam Mezhepleri Tarihi ABD	5. Dinler Tarihi ABD	
6. Arap Dili ve Belagatı ABD	6. Din Sosyolojisi ABD	
7. Tasavvuf ABD	7. Din Psikolojisi ABD	
	8. Din Eğitimi ABD	

Bu fakültelerde öğrenim gören öğrenciler, % 60 alan bilgisi (dinî bilimler), % 30 genel kültür ve % 10 pedagojik formasyon dersleri almışlardır. Fakültelerinden mezun olan öğrenciler ise hem örgün hem de yaygın din eğitimi alanında hizmet veren kurumlarda görev yapabiliyorlardı. Bu bağlamda ilahiyat fakültesi mezunları, MEB'e bağlı ilk ve ortaöğretim kurumlarına din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni ve imam hatip liselerinde meslek dersi öğretmeni olarak atanabildikleri gibi Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde müftü, vaiz, imam vb. din hizmeti görevlerine ve idari görevlere de atanabilmişlerdir.

1998-2012 Yılları Arasında Yüksek Din Öğretimi

YÖK 11.07.1997'de aldığı kararla öğretmen yetiştirme konusunda yeni bir yapılanmaya gitmiştir. Böylece, ilköğretime öğretmen yetiştiren bölümlerin programları pedagojik formasyon ağırlıklı olarak yeniden düzenlenmiş, eğitim fakülteleri ilköğretim öğretmenlerini yetiştirirken, ortaöğretim öğretmenliği lisansüstü düzeye kaydırılmıştır. Buna göre eğitim fakülteleri dışındaki fakültelerin lisans programlarından mezun olan öğrencilerin ortaöğretimde öğretmenlik yapmak istemeleri durumunda, üç yarı dönemden oluşan Tezsiz Yüksek Lisans Programı'na katılmaları zorunlu hâle gelmiştir. Söz konusu Tezsiz Yüksek Lisans Programı'nda öğrencilere 32'si teorik, 26'sı uygulama olmak toplam 45 krediden oluşan pedagojik formasyon ağırlıklı bir program uygulanmıştır (Alakuş ve Bahçekapılı, 2009; Ev, 2011: 26).

Bu durum öğretmen yetiştiren ilahiyat fakültelerini de etkileyecek olup, bu döneme kadar hem ilköğretime hem de ortaöğretime öğretmen yetiştiren ilahiyat fakülteleri, kendi içerisinde iki ayrı programa ayrılacak şekilde yapılandırılacaktır.

YÖK kararlarına uygun olarak ilahiyat fakültelerinin yeniden yapılandırılması amacıyla YÖK tarafından 9 kişiden oluşan İlahiyat Milli Komitesi kurulmuştur. Bu komitenin ön çalışmaları sonrasında YÖK 11.07.1997 tarih ve 97.23.1660 sayılı Karar'ını uygulamaya koymuştur (bkz. Ek 11).

YÖK'ün aldığı bu kararlarla, ilahiyat fakültelerinin yapısında ve programlarında önemli değişiklikler olmuştur. 1982'den beri sürdürülen ilahiyat fakültelerinin tek programlı yapısı değiştirilerek, ilahiyat fakülteleri, biri İlahiyat Lisans Programı, diğeri ise İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı olmak üzere ayrı öğrenci alıp ayrı mezunlar veren iki programlı hâle dönüştürüldü. Bunların yanında, ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ile imam hatip lisesi meslek dersleri öğretmenlerini yetiştirmek üzere Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde ve İlahiyat Fakültesi gözetiminde Tezsiz Yüksek Lisans Programı açılmıştır (Alakuş ve Bahçekapılı, 2009).

1998-1999 öğretim yılındaki yapılanma neticesinde 2001-2002 öğretim yılına kadar ilahiyat fakültelerinde Eski İlahiyat Lisans Programı, Yeni İlahiyat Lisans Programı ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı olmak üzere 3 farklı program uygulanmıştır.

YÖK'ün aldığı kararlar neticesinde toplam 23 ilahiyat fakültesinden sadece 11'inde (Ankara, Adana, Bursa, Erzurum, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Marmara, Samsun) İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı yer almıştır. Bunlardan doku- zu, 1998-1999 öğretim yılından itibaren bu bölümlere öğrenci almıştır (Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 246). Söz konusu 11 üniversitede kurulması düşünülen İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı sadece İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde kurulamamıştır. Buradaki DKAB, 2006'da bu bölümler Eğitim Fakültesine aktarıldığında kurulmuştur.

Yeni yapılanma sonrasında ilahiyat fakülteleri bünyesinde Eski İlahiyat Lisans Programı ve Yeni İlahiyat Lisans Programı olmak üzere iki ayrı program yer almıştır. Eski İlahiyat Lisans Programı 2000-2001 öğretim yılında son öğrencilerini mezun verdikten sonra kapanmıştır. Söz konusu yapılanmadan önce ilahiyat fakülteleri bir yıl hazırlık ve 4 yıllık lisans programından oluşuyordu ve bu programda okuyan öğrenciler öğretmenlik formasyon dersleri almaktaydılar. 1998-1999 öğretim yılından itibaren yeni kurulan İlahiyat Lisans Programı'ndan ise öğretmenlik formasyon dersleri kaldırılmıştır. Bu Program'dan mezun olanlar, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde çalışabildikleri gibi, öğretmen olmayı istemeleri durumunda, Ankara Üniversitesi bünyesinde açılan üç dönemlik Tezsiz Yüksek Lisans Programı'na katılmak suretiyle, hem ortaöğretim kurumlarında din kültürü ve ahlak bilgisi

öğretmeni hem de imam hatip liselerinde meslek dersi öğretmeni olarak atanabilme hakkına da sahip olmuşlardır.

İlahiyat fakültesi lisans programlarının çeşitlenmesi ve ileriki yıllarda üç farklı programın da aynı anda mezun verecek olması nedeniyle Eski İlahiyat Lisans Programı mezunlarının müktesep haklarının korunmasını gerekli kılmıştır. YÖK Yürütme Kurulu bu sorunu ortadan kaldırmak için, 29.12.1997 tarih ve 97.47.3271 sayılı Karar'ıyla Eski İlahiyat Lisans Programı mezunlarının durumu hakkında yeni düzeltmeler yapmıştır. YÖK'ün söz konusu kararı aşağıdaki gibidir (Ayhan, 2004: 106):

“İlahiyat Fakültelerindeki Yeni Düzenleme ile İlgili Uygulama İlkeleri

1-Yeni düzenleme yürürlüğe girdiğinde öğrenimlerine devam eden öğrenciler takip ettikleri mevcut programı tamamlayacaklar ve bu programın öngördüğü unvanı alarak mezun olacaklardır.

2-İlahiyat Fakültelerindeki kayıtlı öğrencilerin statüleri korunacak, onlarla ilgili akademik ve idari işlemler Fakültelerce şimdiki kadar olduğu gibi yürütülecektir,

3-İlahiyat Fakülteleri için düzenlenecek Tezsiz Master Programı 1998-1999 öğretim yılında yeni programa alınacak öğrencilere uygulanacaktır.

Mevcut programlar içerisinde İlahiyat Fakültelerinde okutulmakta olan öğretmenlik formasyon dersleri ile, Yükseköğretim kurulunca belirlenen öğretmenlik formasyonu dersleri karşılaştırılarak bir intibak çalışması yapılacaktır. Böylece yeni sisteme geçiş kolaylaştırılmış olacaktır.”

Her ne kadar YÖK bu konuda düzenlemeye gitmiş olsa da, Millî Eğitim Bakanlığı 2002 yılı yaz dönemi öğretmenlik atamaları kılavuzunda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği için 200 kontenjan ayırmış, ancak atanma kriteri olarak 2001-2002 öğretim yılında mezun veren İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı mezunu olma şartını getirmiştir. Bu sebeple, Eski İlahiyat Lisans Programı mezunları, tüm hakları yukarıda belirtildiği gibi saklı tutulacağına garanti verilmiş olmasına rağmen bu atamalara başvuramamıştır. Bu yanlışlık 2003 Eylül dönemi öğretmenlik atamalarında düzeltilmiş ve hem Eski İlahiyat Lisans Programı hem de İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı mezunları öğretmenlik atamalarına beraber başvurmuşlardır.

İlahiyat fakültelerinin kendi içinde branşlaşmasını ve öğretmenlik mesleğinin daha iyi bir şekilde planlanmasını hedefleyen bu yeni yapılanmanın önemli kazanımları olmakla birlikte, eksik kaldığı yönleri de olmuştur. İlahiyat fakülteleri içerisinde İlahiyat Lisans Programı ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı'nın ayrışması ilköğ-

retimde görev alacak olan öğretmenlere pedagojik formasyon açısından önemli kazanımlar sağlarken, bu bölümlerin ilk dönemlerinde alan bilgisi konusunda yetersiz kaldıklarını söyleyebiliriz (Köylü, 2005: 430).

Ülkedeki siyasi yapının din eğitimi konusundaki ilgisizliği, özellikle hem Eski İlahiyat Programı'ndan hem de Yeni İlahiyat Lisans Programı'ndan mezun olanları olumsuz yönde etkilemiştir. 4 yıllık İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı'nı tamamlayanlar, öğretmen olarak atanabilirken; 4 yıllık İlahiyat Lisans Programı mezunları ortaöğretimde öğretmen olabilmek için 1,5 yıl lisansüstü eğitime tabi tutulmuştur. Öğrencilerin aldıkları 1,5 yıllık lisansüstü eğitim, pedagojik formasyon eğitiminden oluştuğu için, öğretmen oldukları durumda farklı alanlarda lisansüstü eğitim alanlarla bir sayılmamışlar ve özlük hakları açısından olumsuz bir uygulamaya maruz kalmışlardır.

Ayrıca İlahiyat Lisans Programı'nı bitiren öğrenciler, 2002-2003 öğretim yılından itibaren (2010'da değişecek olmasına rağmen) sadece Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde ve sınırlı sayıda (75) öğrencinin başvurabildiği Tezsiz Yüksek Lisans Programı'na katılabilmişlerdir. 2005 yılında bu sayı 25'e kadar düşüş göstermiştir (Ev, 2011: 28).

Tezsiz Yüksek Lisans Eğitimi olarak adlandırılan bu programın dersleri incelendiğinde, eskiden lisans döneminde alınan derslerle aynı oldukları görülür. Lisans eğitiminde alınabilecek bu derslerin, lisansüstü eğitime bırakılması kanaatimizce doğru bir uygulama değildir. Sekiz ayrı dönemden oluşan lisans eğitimine çok kolay bir şekilde dağıtılabilecek derslerin Tezsiz Yüksek Lisans adı altında verilmesinin akademik açıdan uygun olmadığı kanaatindeyiz. Her şeyden öte bu uygulama, lisansüstü eğitimin temel hedeflerine uygun değildir. Kavcar'ın (2003: 1-2) ifadesiyle, lisans eğitiminde verilebilecek bu dersleri almak suretiyle, yüksek lisans ve bilim uzmanı diploması verilemez.

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi tarafından 22-23-24 Eylül 2005 tarihlerinde gerçekleştirilen Eğitim Fakültelerinde Yeniden Yapılandırmanın Sonuçları ve Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu Rapor'unda Tezsiz Yüksek Lisans Programı'nın niteliği ele alınmış ve "Tezsiz yüksek lisans programı, lisanstaki programın tekrarı yerine, yüksek lisans çalışmalarının gerektirdiği bilimsellikte olmalıdır." (Gazi Üniversitesi, 2005) denmiştir ki söz konusu bu düşünce, bizim bu konudaki tespitimizi desteklemektedir.

İlahiyat lisans eğitimini alan öğrenciler, söz konusu pedagojik formasyon eğitimini sonraki dönemlerde Ankara İlahiyat Fakültesi dışındaki bazı fakültelerden de alabilmişlerdir. Ancak, bu fakültelerin kontenjanları beklenenden oldukça düşük olmuştur.

İlahiyat fakültesi mezunlarının öğretmenlik mesleği açısından pedagojik formasyona tabi tutulmaları önemli bir kazanım olarak görülürken, bu yeni uygulama yaygın din eğitimi hizmetleri açısından bir yenilik getirmemiştir. Öğretmen olmak için pedagojik formasyon zorunlu hâle getirilirken, yaygın din hizmetleri kapsamında görev yapacak din görevlilerinin ilahiyat öğretiminde pedagojik formasyon derslerinin kaldırılmasının izah edilecek bir yönü bulunmamaktadır. Söz konusu yanlışlık 2012 itibarıyla devam etmektedir. İlahiyatların yeniden yapılandırıldığı günümüzde bu durumun yeniden ele alınması ve acilen ilahiyat lisans programlarına pedagojik formasyon derslerinin konması gerekmektedir. Zira ilahiyat fakültesi mezunları, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde yürüttükleri yaygın din hizmetleri kapsamında okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim yaşındaki çocuk ve gençlere hizmet götürme yanında, yetişkin kişiler için de çeşitli din eğitimi faaliyetlerini yürütmektedirler. Bu denli geniş bir kitleye hizmet götüren din görevlilerinin pedagojik formasyon eğitimi almamaları, yapılan eğitimin daha etkili ve kaliteli olmasını olumsuz yönde etkilemektedir (Zümrüt, 2005: 417-418). İlköğretim veya ortaöğretim kurumlarında görev alanlara pedagojik eğitim verilirken; müftü, vaiz, murakıb, imam hatip, Kur'an kursu öğreticisi vb. birbirinden farklı formasyonlar gerektiren görevlere aday elemanları tek programla yetiştirmek durumunda kalan İlahiyat Lisans Programı'nın (Koç, 2003: 27) bu durumu en kısa zamanda değiştirilmelidir.

Yüksek din öğretiminde gerçekleşen önemli bir yapılanma, 2006'da yaşanmıştır. 26.05.2006 tarih ve 2006.5.2375 sayılı Karar'la YÖK, İlahiyat fakültesi bünyesinde olan İlköğretim Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı'nı, 2006-2007 öğretim yılından itibaren eğitim fakültesi bünyesine Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü adıyla aktarmıştır.

YÖK'ün aldığı karar doğrultusunda Ankara, Adana, Bursa, Erzurum, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Marmara, Samsun İlahiyat fakültelerinde yer alan "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programları", bağlı buldukları üniversitelerin eğitim fakültelerine "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü" olarak aktarılmışlardır. Bu esnada İstanbul İlahiyat Fakültesi bünyesinde açılması öngörülen İlköğretim Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı, aradan geçen on yıl sonra 2006'da Eğitim Fakültesi bünyesinde açılmıştır. Ancak Dicle Üniversitesi bünyesindeki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı ise kapatılmıştır. 2008-2009 öğretim yılında ise Fırat Üniversitesi (Elazığ) Eğitim Fakültesi bünyesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü açılmıştır.

Bu yeni düzenlemeye göre, ilahiyat fakültelerinde sadece İlahiyat Lisans Programı kalmıştır. Burada dikkat çeken önemli bir husus, 1949'dan itibaren din eğitimi alanında öğret-

men yetiştiren ve 4 Temmuz 1989 tarih ve 20215 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 3580 no’lu Kanun’un 3. maddesiyle “öğretmen yetiştiren bir kurum olarak” tanımlanan ilahiyat fakültelerinin³³ 2006 yılından itibaren öğretmen yetiştirme konusunda işlevsiz bırakılmasıdır. İlahiyat Lisans Programı’nı bitiren öğrenciler, öğretmen olmak istemeleri durumunda, Ankara İlahiyat Fakültesinde 1,5 yıl süren Tezsiz Yüksek Lisans Eğitimi sonrasında aldıkları formasyon diploması ile öğretmen olarak atabilmişlerdir. Daha sonraki yıllarda, söz konusu Tezsiz Yüksek Lisans Programı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dışındaki kurumlarda da alınabilirken, Tezsiz Yüksek Lisans Programı’nın süresi de 1 yıla indirilmiştir. 2010 tarihinde ise İlahiyat Lisans Programı mezunlarının 4 (lisans) + 1,5 (tezsiz yüksek lisans) şeklindeki uygulamadan dönülmüş ve eğitim fakültesi dışındaki fen-edebiyat ve ilahiyat fakültesi gibi kurumlara da sertifika programı düzenlenerek öğretmen olma hakkı sağlanmıştır. 2010’da ilahiyat fakültelerinin bünyesinde açılan Öğretmenlik Sertifika Programı, 2011’den itibaren sadece eğitim fakülteleri bünyesinde açılarak uygulanmaya başlanmıştır. YÖK, 03.05.2012 tarihinde, yükseköğretim kurumlarımızda hâlen öğrenim gören öğrenciler ile bu kurumlardan mezun olanların, açılacak pedagojik formasyon programlarına başvurma hakları bulunduğunu açıklayarak, hem fen-edebiyat fakültesi hem de ilahiyat fakültesi mezunlarının pedagojik formasyon programlarına katılabilmelerini sürdürmüştür. YÖK son olarak 13.09.2012 ile 27/09/2012 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul toplantılarında; yükseköğretim kurumları bünyesinde yürütülecek olan Pedagojik Formasyon Sertifika Programları’nı yeniden değerlendirmiş ve içinde ilahiyat fakültesi mezunlarının da yer aldığı bazı yükseköğretim kurumu mezunlarının eğitim fakülteleri bünyesinde pedagojik formasyon eğitimi almalarına izin vermiştir. YÖK söz konusu kararın³⁴ 17.09.2012 tarih ve B.30.0.EÖB-104.01.07-4049-40322 sayılı yazısı ile ilgili üniversite rektörlüklerine bildirilmiştir.

33 İlahiyat fakülteleri kuruldukları 1949 tarihinden itibaren öğretmen yetiştiren kurumlar olmakla birlikte, öğretmen yetiştiren bir kurum olarak tanınması 4 Temmuz 1989 tarih ve 20215 sayılı Resmî Gazete’deki Karar’la tescillenmiştir. Bkz. Ek 8. İlahiyat Fakültelerinin Öğretmen Yetiştiren Bir Kurum Olarak Tanınması. Ayrıca internet ortamı için bkz. <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20215.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20215.pdf>. (Erişim: 22.07.2012).

34 Yüksek Öğretim Genel Kurulunun konumuzla ilgili maddesi (b) “2012-2013 eğitim – öğretim yılında üniversite-lerimizde yürütülmesine izin verilen pedagojik formasyon sertifika programlarındaki kontenjanın %40’ının Milli Eğitim Bakanlığı’nın ihtiyaç duyduğu atamaya esas olan alanlar olan “Rehber Öğretmen, Okul Öncesi, İngilizce, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri, Teknoloji ve Tasarım, Türk Dili ve Edebiyatı, Zihnin Engelliler Sınıf Öğretmenliği, Görsel Sanatlar/Resim, Müzik, Matematik” için kaynak gösterilen alan mezunlarına ayrılmasına, kontenjanın %60’ının ise bu alanlar ile birlikte Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 80 sayılı kararında yer alan tüm alanlarda öğretmenliğe kaynak olarak gösterilen program mezunlarına ayrılmasına” karar verilmiştir.

İlahiyat fakültesi bünyesindeyken adı “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı” olan ancak Eğitim Fakültelerine “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü” adıyla aktarılan söz konusu öğretmenlik alanının adını (öğretmenlik atamalarında yaşanan bazı sıkıntılar nedeniyle) YÖK, 2010’da “İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü” olarak değiştirmiştir. Adı değişen bölümün öğretim programı da YÖK’ün 05.08.2010 tarih 27428 sayılı yazısı ile değiştirilmiş ve 2010-2011 öğretim yılında uygulamaya girmiştir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümünü ilgilendiren önemli son gelişme ise 2012’de yaşanmıştır. 10 Mayıs’ta yapılan YÖK Genel Kurulu toplantısında alınan karara göre, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, eğitim fakültelerinden alınarak İlahiyat fakültelerine aktarıldı. Böylece fiilen 2006’da İlahiyat fakültelerinden alınarak eğitim fakültelerine aktarılmış olan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, tekrar İlahiyat fakültelerine geri dönmüştür. Bu yeni düzenleme İlahiyat fakültelerinin yeniden öğretmen yetiştiren bir kurum olarak faaliyet göstermesi açısından oldukça önemlidir.

1. İlahiyat Lisans Programı

1982’de 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu’nun geçici 28. maddesi gereği, ülkemizdeki tüm yüksek din eğitimi programlarının ilahiyat fakültelerine dönüştürülmesiyle birlikte 1983-1984 öğretim yılında uygulanmak üzere ilahiyat fakültelerinin öğretim programları yenilenmiştir. Bu yeni düzenlemede ilahiyat fakülteleri 1 yıl hazırlık eğitimi ve 4 yıl da lisans eğitimi veren bir kurum olmuştur. Ağırlıklı Arapça öğretiminin yapıldığı hazırlık döneminden muaf olmak için öğrencilere dönem başı, ortası ve sonunda muafiyet sınav hakkı verilmiştir. Muafiyet sınavını geçen öğrenciler doğrudan 1. sınıfa başlayabilmiştir. Bu süreç 1998-1999 öğretim yılına kadar devam etmiştir. 1998-1999 öğretim yılında ilahiyatlar kendi içerisinde İlahiyat Lisans Programı ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı olmak üzere iki programlı bir yapıya dönüşmüştür. Yeni İlahiyat Lisans Programı’nda hazırlık sınıfı kaldırılmış, Arapça dersinin kredi yükü de (hazırlık eğitiminde olduğu kadar olmasa da) öğretim dönemlerine dağıtılmıştır.

1998-1999 öğretim yılından itibaren uygulamaya başlayan Yeni İlahiyat Lisans Öğretim Programı toplam 173 krediden oluşmakta olup I. yarı döneminde 26, II. yarı döneminde 25, III. yarı döneminde 24, IV. yarı döneminde 24, V. yarı döneminde 20, VI. yarı döneminde 18, 7. yarı döneminde 18 ve VIII. yarı döneminde 18 kredi bulunmaktadır. Bu Program 2009-2010 öğretim yılına kadar uygulanmıştır (bkz. Ek 14).

YÖK, 2009-2010 öğretim yılında İlahiyat Lisans Öğretim Programı'nı değiştirerek, kredi sayısını 173'den 174'e çıkarmıştır. Bu son düzenlemeye göre Öğretim Programı'nın I. yarı döneminde 24, II. yarı döneminde 26, III. yarı döneminde 21, IV. yarı döneminde 19, V. yarı döneminde 20, VI. yarı döneminde 22, 7. yarı döneminde 21 ve VIII. yarı döneminde 21 kredi bulunmaktadır.

Tablo 18.
2009-2010 İlahiyat Lisans Programı

I. YARI DÖNEM				II. YARI DÖNEM			
Dersin Adı	T	U	K	Dersin Adı	T	U	K
Kur'an Okuma ve Tecvid I	2	0	2	Kur'an Okuma ve Tecvid II	2	0	2
İslam İnanç Esasları	2	0	2	İslam İbadet Esasları	2	0	2
Tefsir Tarihi ve Usulü	4	0	4	Tefsir I	4	0	4
Hadis Tarihi ve Usulü	4	0	4	Hadis I	4	0	4
Siyer	2	0	2	Mantık	2	0	2
Osmanlı Türkçesi	2	0	2	İslam Tarihi I	4	0	4
Türk Din Musikisi (Nazariyatı)	2	0	2	Türk-İslam Sanatları Tarihi	2	0	2
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I	2	0	2	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II	2	0	2
Türk Dili I	2	0	2	Türk Dili II	2	0	2
İngilizce I	2	0	2	İngilizce II	2	0	2
TOPLAM	24	0	24	TOPLAM	26	0	26
III. YARI DÖNEM				IV. YARI DÖNEM			
Dersin Adı	T	U	K	Dersin Adı	T	U	K
Kur'an Okuma ve Tecvid III	2	0	2	Kur'an Okuma ve Tecvid IV	2	0	2
Arap Dili ve Edebiyatı I	2	0	2	Arap Dili ve Edebiyatı II	2	0	2
Tefsir II	4	0	4	İslam Hukuk Usûlü	3	0	3
Hadis II	4	0	4	Kelam Tarihi	3	0	3
İslam Hukukuna Giriş	2	0	2	Din Sosyolojisi	3	0	3
İslam Ahlak Esasları ve Felsefesi	2	0	2	Din Eğitimi	2	0	2
Din Psikolojisi	3	0	3	İslam Medeniyeti Tarihi	2	0	2
İslam Tarihi II	2	0	2	Türk İslam Edebiyatı	2	0	2
TOPLAM	21	0	21	TOPLAM	19	0	19

V. YARI DÖNEM				VI. YARI DÖNEM			
Dersin Adı	T	U	K	Dersin Adı	T	U	K
Kur'an Okuma ve Tecvid V	2	0	2	Kur'an Okuma ve Tecvid VI	2	0	2
İslam Hukuku I	4	0	4	İslam Hukuku II	4	0	4
Sistemantik Kelam I	4	0	4	Sistemantik Kelam II	2	0	2
Tasavvuf I	2	0	2	Tasavvuf II	2	0	2
Seçmeli	2	0	2	Felsefe Tarihi	4	0	4
Seçmeli	2	0	2	Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2	Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2	Seçmeli	2	0	2
				Seçmeli	2	0	2
TOPLAM	20	0	20	TOPLAM	22	0	22
VII. YARI DÖNEM				VIII. YARI DÖNEM			
Dersin Adı	T	U	K	Dersin Adı	T	U	K
Kur'an Okuma ve Tecvid VII	2	0	2	Kur'an Okuma ve Tecvid VIII	2	0	2
İslam Felsefesi Tarihi I	2	0	2	İslam Felsefesi Tarihi II	2	0	2
İslam Mezhepleri Tarihi	3	0	3	Din Felsefesi	3	0	3
Dinler Tarihi I	2	0	2	Dinler Tarihi II	2	0	2
Din Hizmetlerinde Rehberlik ve İletişim	2	0	2	Hitabet ve Mesleki Uygulama	2	0	2
Bitirme Ödevi I	2	0	2	Bitirme Ödevi II	2	0	2
Seçmeli	2	0	2	Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2	Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2	Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2	Seçmeli	2	0	2
TOPLAM	21	0	21	TOPLAM	21	0	21

Not: Her fakültede seçmeli dersler değişebileceği için, tabloda bu alanlar boş bırakılmıştır.

Tablo 18'deki 2009-2010 öğretim yılındaki İlahiyat lisans eğitimindeki Öğretim Programı'na dikkat edilecek olursa, Program'da 1998-1999 öğretim yılındaki Öğretim Programı'ndan farklı olarak zorunlu olarak okutulan Arapça derslerinin kredisinin azaldığı görülür. Zira 2009-2010 öğretim yılından itibaren ilahiyatlarda hazırlık eğitimi yeniden başladı. Ancak

hazırlık eğitiminin uygulanışı, fakülteden fakülteye değişiklik göstermiştir. Bir kısmı hazırlık eğitimini zorunlu, bir kısmı ise isteğe bağlı olarak uygulamıştır. Burada dikkat çeken husus, YÖK'ün hazırlık eğitimini zorunlu olarak uygulayan ilahiyat fakültelerine, sonraki 4 yıl boyunca programlarında % 30 Arapça ile verilen dersi okutmayı zorunlu kılmasıdır.

2. İlköğretim DKAB Öğretim Programı

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı, 1998-1999 öğretim yılında açıldığında İlahiyat Lisans Programı'ndan farklı bir öğretim programı uygulamıştır. Toplam 153 krediden oluşan programın I. yarı döneminde 21, II. yarı döneminde 21, III. yarı döneminde 16, IV. yarı döneminde 20, V. yarı döneminde 19, VI. yarı döneminde 20, 7. yarı döneminde 18 ve VIII. Yarı döneminde 18 kredi bulunmaktadır (bkz. Ek 15). 1998-1999 öğretim yılındaki Program'ın bir farklılığı, Türkçe Yandal Alan ve Sosyal Bilimler Yandal Alan derslerinin olmasıdır.³⁵ 1998-1999 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Öğretim Programı'nda dikkat çeken bir husus da, bu Öğretim Programı'nın (yandal alan uygulaması hariç) 1998-1999 öğretim yılından önceki İlahiyat Öğretim Programı'yla benzerlik göstermesidir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı 2006'da eğitim fakültelerine aktarıldığında³⁶ YÖK tarafından öğretim programlarında değişiklik yapılmıştır. 2006'daki değişiklikle Program'ın kredi yükü 128'e düşürülmüştür. Bu Program'ın I. yarı döneminde 16, II. yarı döneminde 14, III. yarı döneminde 17, IV. yarı döneminde 16, V. yarı döneminde 18, VI. yarı döneminde 19, 7. yarı döneminde 14 ve VIII. yarı dönemde 14 kredi bulunmaktadır (bkz. Ek 16). Ayrıca, Bu bölümde okuyan öğrenciler, bölümün eğitim fakültesine aktarılmasından sonra, burada yer alan farklı yandal programlarına başvurmuşlardır.³⁷ Ancak, 2012 itibarıyla İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, ilahiyat fakültesi bünyesine aktarıldığı için, 2012-2013 öğretim yılında bu bölümü kazanan öğrencilerin eğitim fakültesinde yer alan yandal programlarına başvurması mümkün değildir. Bununla

35 Yandal programı: Bir diploma programına kayıtlı öğrencinin öngörülen şartları taşıması kaydıyla, aynı yükseköğretim kurumu içinde başka bir diploma programı kapsamında belirli bir konuya yönelik sınırlı sayıda dersi almak suretiyle, diploma yerine geçmeyen bir belge (yandal sertifikası) alabilmelerini sağlayan programdır. Bkz. 24.04.2010 tarih ve 27561 sayılı Resmî gazete yayımlanan Yükseköğretim Kurumlarında Önlisans ve Lisans Düzeyindeki Programlar Arasında Geçiş, Çift Anadal, Yan Dal İle Kurumlar Arası Kredi Transferi Yapılması Esaslarına İlişkin Yönetmelik, Madde 4, fıkra "o".

36 Eğitim fakültesine aktarıldığında adı Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü olmuştur.

37 Ancak İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, 2012 itibarıyla ilahiyat fakültesi bünyesine aktarıldığı için, 2012-2013 öğretim yılında bu bölümü kazanan öğrencilerin eğitim fakültesinde yer alan yandal programlarına başvurması mümkün değildir.

birlikte ilahiyat fakültesi bünyesinde yeni açılacak çift anadal ve yandal programları ile birlikte, İlahiyat Lisans Programı, Uluslararası İlahiyat Programı, İngilizce İlahiyat, Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümleri kendi aralarında çift anadal ve yandal programları açarak, öğrencilerinin farklı programlarda yetişmelerine olanak sağlayabilirler. Ayrıca, İlahiyat Lisans öğrencileri İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünde yandal yaparak, ilköğretimde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni olarak atanabileceği gibi, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü öğrencileri de İlahiyatta yandal yaparak ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi, imam hatip lisesi meslek dersi öğretmeni ve Kur'an kurslarında öğretici olarak çalışabileceklerdir. Böyle bir uygulama aynı zamanda ilahiyat öğrencilerinin YÖK tarafından eğitim fakültelerinde açtırılan sınırlı sayıdaki pedagojik formasyon sertifika programlarından daha az etkilenmesini sağlayacaktır. Zira ilahiyat öğrencileri pedagojik formasyon sertifika eğitimine mezun olduktan sonra katılabildikleri için öğrenciler bu durumda bir yıl zaman kaybına uğramaktadır. Maddi açıdan ise öğrenciler, zaten öğrenim gördükleri fakültede yandal veya çift anadal eğitimi alacaklarından ve ayrıca formasyon sertifika eğitimi için ücret ödemeyeceklerinden kârlı çıkacaklardır.

Daha önce belirttiğimiz üzere YÖK, 05.08.2010 tarih 27428 sayılı Karar'ı ile eğitim fakültesi bünyesindeyken Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünün hem adını hem de öğretim programını değiştirmiştir. Bölümün adının başına "İlköğretim" kelimesi getirilirken; değiştirilen öğretim programı da 2010-2011 öğretim yılından itibaren uygulamaya konmuştur. 2012'de yeniden ilahiyat fakültesine aktarılan bu bölümün öğretim programı değiştirilmemekle birlikte, önümüzdeki süreçte YÖK tarafından yeni bir düzenlemenin olması beklenmektedir.

Tablo 19.

2010 Yılı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü Öğretim Programı (128 Kredi)

I. DÖNEM				II. DÖNEM		
Ders Adı	D	T	U	Ders Adı	D	T
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I	Z	2	0	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi II	Z	2
Temel Dini Bilgiler I	Z	3	0	Temel Dini Bilgiler II	Z	3
Eğitim Bilimine Giriş	Z	3	0	İslam Tarihi	Z	2
Türkçe I: Yazılı Anlatım	Z	2	0	Eğitim Psikolojisi	Z	3
Yabancı Dil I	S	3	0	Sosyolojiye Giriş	Z	2

Hız. Muhammed'in Hayatı	Z	2	0	Türkçe II: Sözlü Anlatım	Z	2
Kur'an Okuma Bilgi ve Becerisi I	Z	1	2	Arapça II	Z	1
Psikolojiye Giriş	Z	2	0	Yabancı Dil II	S	3
Arapça I	Z	1	2			

III. DÖNEM				IV. DÖNEM			
Ders Adı	D	T	U	Ders Adı	D	T	U
Felsefeye Giriş	Z	2	0	Bilgisayar II	Z	1	2
Bilgisayar I	Z	1	2	İslam'da Sanat ve Estetik	Z	2	0
Hız. Muhammed'in Hadisleri ve Öğrt.	Z	2	0	İslami Türk Edebiyatı	Z	2	0
Din Psikolojisi	Z	2	0	Tefsir	Z	2	0
Kur'an Okuma Bilgi ve Becerisi II	Z	1	2	Din Sosyolojisi	Z	2	0
Öğretim İlke ve Yöntemleri	Z	3	0	Öğretim Tekn. ve Mat. Tasarımı	Z	2	2
Arapça III	Z	1	2	Türk Eğitim Tarihi	Z	2	0
Alan Bilgisi Seçimlik Ders - 1	S	2	0	Arapça IV	Z	1	2
Genel Kültür Seçimlik Ders	S	2	0	Alan Bilgisi Seçimlik Ders - 2	S	2	0

V. DÖNEM				VI. DÖNEM			
Ders Adı	D	T	U	Ders Adı	D	T	U
Ahlak Felsefesi	Z	2	0	Din Felsefesi	Z	2	0
Kelam	Z	2	0	Dini Müzik	Z	2	0
Kur'an Okuma Bilgi ve Becerisi III	Z	1	2	Ahlak ve Değerler Eğitimi	Z	2	0
Ölçme ve Değerlendirme	Z	3	0	Mezhepler Tarihi	Z	2	0
Sınıf Yönetimi	Z	2	0	Yaşayan Dünya Dinleri	Z	2	0
Medya ve İletişim	Z	2	0	Özel Öğretim Yöntemleri I	Z	2	2
Alan Bilgisi Seçimlik Ders - 3	S	2	0	Topluma Hizmet Uygulamaları	Z	1	2
Meslek Bilgisi Seçimlik Ders	S	3	0	Alan Bilgisi Seçimlik Ders - 4	S	2	0

VII. DÖNEM				VIII. DÖNEM			
Ders Adı	D	T	U	Ders Adı	D	T	U
Özel Öğretim Yöntemleri II	Z	2	2	Kuran'da Ana Temalar	Z	2	0
Din Eğitimi	Z	2	0	Kültürlerarası Din ve Ahlak Öğrt	Z	2	0
Bilimsel Araştırma Yöntemleri	Z	2	0	Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yön.	Z	2	0
Özel Eğitim	Z	2	0	Öğretmenlik Uygulaması	Z	2	6
Okul Deneyimi	Z	1	4	Osmanlı Türkçesi	Z	2	0
Rehberlik	Z	3	0	Alan Bilgisi Seçimlik Ders - 6	S	2	0
Alan Bilgisi Seçimlik Ders - 5	S	2	0	Alan Bilgisi Seçimlik Ders - 7	S	2	0
GENEL TOPLAM				T	U	%	
1	Alan			63	16	49	
2	Genel Kültür			35	6	26	
3	Meslek Bilgisi			30	14	24	
Toplam				128	36	100	

Tablo 19'dan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü Programı incelendiğinde, Program'ın I. yarı dönem 19 kredi, II. yarı dönem 18 kredi, III. yarı dönem 16 kredi, IV. yarı dönem 16 kredi, V. yarı dönem 16 kredi, VI. yarı dönem 15 kredi, VII. yarı dönem 14 kredi ve VIII. yarı dönem 14 kredi olmak üzere toplamda 128 kredi içerdiği görülmektedir. Toplan 128 kredinin % 49'u alan bilgisi, % 26'sı genel kültür ve % 24'ü meslek bilgisinden oluşmaktadır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü Programı'nın eleştirilen en önemli yanlarından biri, söz konusu alan bilgisinin eksikliği yönündedir. Alan bilgisi derslerinin önemli bir kısmının seçmeli dersler arasında yer aldığı da Program'da dikkat çeken bir başka husustur. Alan bilgisinin eksikliği iddiası sebebiyle, YÖK'te yeni program çalışmaları devam etmektedir.

Yeni hazırlanacak İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü Programı'nda alan bilgisi alanının kredisi, programın geneli düşünüldüğünde meslek bilgisi ve genel kültür alanlarına göre daha fazla olsa da, Bologna süreci sebebiyle mevcut kredi toplamından daha fazla olması mümkün olmayacaktır.

Bu sebeple İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünün alan bilgisi açısından yeterli öğretmen yetiştirmediği iddiasında bulunmak yanlıştır. Bir başka ifade bu bölümlerin zayıf kalması sadece Öğretim Programı'nda alan bilgisi derslerinin az olmasından dolayı değildir. Bu bölümler 2006'da eğitim fakültelerine aktarıldıktan sonra, bu fakültelerde yeterli öğretim elemanı istihdam edilememiştir. 2010'dan itibaren ise öğretim elemanı sayısında artış başlamış ve artık bu bölümler kurumsal yapılarını tamamlar bir duruma gelmiştir. Elbette ki, yeni açılan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi bölümlerinde yeterli öğretim elemanı istihdam edilememiştir. Ancak bu sorun, bölümlerin kendisinden değil, bilakis YÖK ve üniversitelerin bu bölümlere öğretim elemanı konusunda ayırdıkları az sayıdaki kontenjandan kaynaklanmaktadır. Netice itibarıyla 2012'de mevcut kadro ve Öğretim Programı sorunlarıyla birlikte İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü ilahiyat fakültelerine yeniden aktarılmıştır.

İlahiyat Meslek Yüksekokulları ve İlahiyat Önlisans Programı

1998-1999 öğretim yılı itibarıyla dönüşüm geçiren yüksek din öğretimi kurumlarından bir diğeri de ilahiyat meslek yüksekokullarıdır. 1987'de Diyanet İşleri Başkanlığına atanan Said Yazıcıoğlu göreve geldiğinde 60.000'e yakın din görevlisinin imam hatip lisesi, 10.000'e yakın din görevlisinin de ilkokul mezunu olduğunu tespit ettiklerini söyleyerek derhal bu din görevlilerinin dinî bilgilerini arttıracak eğitim faaliyetlerini araştırmaya koyulduklarını, ilahiyat fakülteleri ile yaptıkları çalışmalar neticesinde ilahiyat ön lisans (ilahiyat meslek yüksekokulu) programlarının açılmasına karar verdiklerini belirtmektedir. Netice olarak 15.06.1988'de Diyanet İşleri Başkanlığı, elindeki din görevlilerinin kalitesini artırma amacını YÖK'e bildirmiş ve YÖK 29.12.1988 tarihli toplantısında aldığı Karar'la ilahiyat meslek yüksekokullarının açılmasını kararlaştırmıştır. Yukarıdaki satırlardan da anlaşılacağı üzere İMYO'lar, Diyanet İşleri Başkanlığı personelinin kademeli olarak, önce iki yıl, sonra dört yıla tamamlanmak suretiyle eğitilmeleri ve toplumu din konusunda daha iyi aydınlatmalarını temin etmeye yönelik bir eğitim programıdır (Yazıcıoğlu, 2001: 1).

Din görevlilerinin bilgi düzeylerini arttırarak daha nitelikli din görevlilerini istihdam etmeyi amaçlayan (Ev, 2011: 226) ilahiyat meslek yüksekokullarının 1998-1999 öğretim yılından itibaren öğrenci alımları durdurulmuştur. Yazıcıoğlu'na göre sayıları 50.000'i aşan din görevlilerinin ortalama 50 öğrenci alan ilahiyat meslek yüksekokulları ile yetiştirilmesi mümkün değildi. Bu sebeple açık öğretim sisteminden yararlanma fikrinin doğduğunu söyleyerek, 1989'da Anadolu Üniversitesi ile temasa geçildiğini, yapılan görüşmeler ve değerlendir-

dirmeler sonucu, Diyanet mensupları için belli bir kontenjan ayrılmış ve 2 yıllık Sosyal Bilimler Önlisans Programı başlatılmıştır. Ancak Program'ın muhtevası ve dersler açık öğretim yetkililerince belirlenmiş ve ders notları o Program'a göre hazırlanmıştı. Diyanet İşleri Başkanlığı bir başlangıç olması sebebiyle Program'a ciddiyetle yaklaşmış, hazırlanan broşürler il ve ilçe müftülükleri vasıtası ile 60 bine yakın görevliye ulaştırılmıştı. Yaş ortalaması 30 civarında olan, eğitime çok yatkın ve istekli bu kesim, 1990-1991 öğretim yılında baraj puanı 120 olan birinci basamak sınavlarında 12 bine yakın kişi ile başarı göstermiş ve Program başlamıştır (Yazıcıoğlu, 2001: 2).

1997'de iki yıllık ilahiyat meslek yüksekokullarının varlığını tamamen etkileyecek olan yeni bir sisteme geçildi. Daha önce Diyanetin çabalarıyla başlayan açık öğretim sisteminden yararlanma süreci 1997'ye gelindiğinde daha da ön plana çıkmış ve yeni bir sisteme geçilmiştir. YÖK'ün 11.07.1997 tarih ve 97.23.1660 sayılı Karar'ı ile başlatılması kararlaştırılan uygulama, 11 Aralık 1997 tarih ve 97.45.3168 sayılı Karar ile harekete geçirilmiştir. Program'ın hazırlık ve uygulama aşamalarındaki koordinasyon sorumluluğunu Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi ortaklaşa üstlenmişlerdir. *İlahiyat Önlisans Programı'nın* (İÖP) akademik koordinasyonunu Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, uzaktan eğitim koordinasyonunu Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi gerçekleştirmiştir.

Bundan sonraki süreçte örgün eğitim şeklinde yürütülen ve ilahiyat fakülteleri bünyesinde açılan ilahiyat meslek yüksekokulları yerine, yine iki yıllık bir eğitime dayalı ancak bu sefer uzaktan eğitim şeklindeki açık öğretim modeline geçilmiştir. İlahiyat Önlisans Programı, örgün öğretimde mevcut İlahiyat Programı'nın ilk iki yılıyla içerik itibarıyla örtüşen, ancak daha büyük toplum kesimlerine benzer fırsatları sunma amacına yönelik olarak açılmış bir programdır.

İlahiyat Önlisans Programı, lise mezuniyeti, yaşı ve mesleği ne olursa olsun herkese açık, büyük toplum kesimlerini doğru dinî bilgiyle buluşturmayı amaçlayan bir programdır. Bölümden mezun olan öğrenciler, «Meslek Yüksekokulları ve Açıköğretim Önlisans Programları Mezunlarının Lisans Öğrenimine Devamları Hakkında Yönetmelik» hükümleri uyarınca kendi alanlarında örgün öğretim veren programlara dikey geçiş yapma olanağına sahiptir (Anadolu Üniversitesi, 2012: 6).

Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi İlahiyat Önlisans Programı 2010-2011 öğretim yılından itibaren Dönemlik-Kredili Uzaktan Eğitim Ön Lisans Programları'na dâhil edilmiştir. Dönemlik-kredili sistem; önlisans programlarının 1. ve 2. sınıfında güz ve bahar olmak üzere 4 dönemden oluşmaktadır.

Tablo 20.*İlahiyat Önlisans Programı*

	1. Yarıyıl		2. Yarıyıl	
	Ders Adı	Kredi	Ders Adı	Kredi
1. YIL	Temel Bilgi Teknolojileri I	3	Türk İslam Edebiyatı	2
	İslam Ahlak Esasları	2	Temel Bilgi Teknolojileri II	3
	Arapça I	2	Arapça II	2
	İslam İbadet Esasları	2	İslam Kurumları Ve Medeniyeti	2
	İlk Dönem İslam Tarihi	4	Tefsir Tarihi Ve Usulü	4
	İslam İnanç Esasları	2	İslam Hukukuna Giriş	2
	İslam Sanatları Tarihi	2	Hadis Tarihi Ve Usulü	4
2. YIL	Din Psikolojisi	3	Kelam'a Giriş	3
	Tefsir	4	Din Sosyolojisi	3
	Arapça III	2	Yaşayan Dünya Dinleri	2
	Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi I	3	Din Eğitimi Ve Din Hizmetlerinde Rehberlik	2
	Türk Dili I	3	Hadis	4
	İslam Düşünce Tarihi	2	Türk Dili II	3
	Günümüz Fıkıh Problemleri	2	Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi II	3
	İslam Mezhepleri Tarihi	3	Arapça IV	2

Kaynak: Anadolu Üniversitesi, 2012: 51-52.

2011-2012 öğretim yılı itibarıyla İlahiyat Önlisans Programı'na 15.970 kız, 8.683 erkek olmak üzere 24.653 öğrenci kayıt yaptırmıştır. 2012 itibarıyla bu Program'a kayıt olan öğrenci sayısı ise 42.460'ı kız ve 45.923'ü erkek olmak üzere toplam 88.383 kişidir. 2011-2012 öğretim yılında bu Program'dan mezun olan öğrenci sayısı ise 4.435'i bayan ve 4.371'i erkek olmak üzere 8.806'dır (ÖSYM, 2012a).

İLİTAM: İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Programı

2006 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin başlattığı ve bugün Atatürk Üniversitesi, Sakarya Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İnönü Üniversitesi gibi üniversitelerde yenilerinin açıldığı İLİTAM (İlahiyat Lisans Tamamlama Uzaktan Eğitim Programı) Programı'na, söz konusu ilahiyat önlisans mezunları ile önceki yıllarda ilahiyat meslek yüksekokullarından mezun olan öğrenciler Dikey Geçiş Sınavı ve okul başarı puanlarına göre alınmak-

tadır. Uzaktan eğitim şeklinde sürdürülen İLİTAM Programı'nı (iki yıl daha okuyarak) tamamlayan öğrenciler ilahiyat fakültesi mezunu olmaktadır (Ev, 2012: 226). İLİTAM'lar Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi ile değil, ilgili üniversitelerin "Uzaktan Eğitim Merkezleri"nin iş birliği ile yürütülen uzaktan eğitim lisans tamamlama programlarıdır.³⁸

İLİTAM mezunları, örgün eğitimdeki İlahiyat fakülteleri gibi ortaöğretimde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni ve imam hatip liselerinde meslek dersleri öğretmeni olarak görev almaktadırlar. 2011'e kadar öğretmen olabilmek için pedagojik formasyon alanında Tezsiz Yüksek Lisans Programı'nı bitirmek zorunda olan İLİTAM mezunları bu yıldan itibaren üniversitelerin eğitim fakültelerinde öğretmenlik formasyonu için açılan programları bitirmek suretiyle öğretmen olabilmektedirler.

22/09/2011 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul toplantısında; yükseköğretim kurumları bünyesinde mezun durumda olan öğrenciler için yürütülen pedagojik formasyon sertifika programlarının Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 80 sayılı Karar'ı (Millî Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Eğitim kurumlarına Öğretmen Olarak Atanacakların Atamalarına Esas Olan Alanlar ile Mezun Oldukları Yükseköğretim Programları ve Aylık Karşılığı Okutacakları Derslere İlişkin Esaslar) ekli çizelgede yer alan yükseköğretim programlarından Pedagojik Formasyon Programı'nı tamamlayanlar koşulunun yer aldığı programlar için uygulanmak üzere 2011-2012 eğitim-öğretim yılında, toplam 53 üniversiteye, 12.500 kişilik pedagojik formasyon programı açma izni verdi. YÖK; verilen kontenjanların % 20'sinin MEB'in ihtiyaç duyduğu Rehberlik, Okul Öncesi, Sınıf, İngilizce, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Teknoloji ve Tasarım, Türk Dili ve Edebiyatı, Müzik, Matematik ve Zihinsel Engelliler Sınıf Öğretmenliğine ayrılmasını istedi.

Bu kapsamda birçok ilahiyat fakültesi ve İLİTAM mezunu, eğitim fakültelerinde açılan formasyon eğitiminden yararlanmıştı. Bundan önceki süreçte bazı ilahiyat fakülteleri 2010-2011 öğretim yılında kendi bünyelerinde formasyon eğitimi de vermişlerdir. Ancak 2011-2012 öğretim yılı itibarıyla ilahiyat fakültelerindeki mevcut formasyon eğitimlerinin devam etmesine, bununla birlikte yeni öğrenci kabul etmemelerine karar verilmiş ve bu eğitim tamamen eğitim fakültelerine devredilmiştir. Bu konuyla ilgili YÖK 03.05.2012 tarihinde, yükseköğretim kurumlarımızda hâlen öğrenim gören öğrenciler ile bu kurumlardan mezun olanların, açılacak pedagojik formasyon programlarına başvurma hakları bulunduğunu açıklayarak, hem fen-edebiyat fakültesi hem de ilahiyat fakültesi mezunlarının, eğitim fakülteleri bünyesinde açılan pedagojik formasyon programlarına katılabilmelerini sürdürme kararı almıştır.

38 İLİTAM'ların Öğretim Programı için bkz. Ek 9.

İlahiyat Fakültesi ve DKAB Bölümleri ile İlgili Sayısal Veriler

1999 ila 2006 yılına kadar İlahiyat fakültelerinde ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinde sayısal açıdan fazla bir gelişme/değişme yaşanmamıştır. 1999'da 22 ilahiyat fakültesinden 10'unda İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü açılmıştır. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde açılması düşünülen İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı açılmamıştır. 1999 itibarıyla ilahiyat fakültelerinin İlahiyat Lisans programlarına 1.280, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği programlarına ise 640 öğrenci kabul edilmiştir. Toplam alınan öğrenci sayısı ise 1.920'dir.

2006'da ise İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı, İlahiyat fakültelerinden alınarak eğitim fakültelerine Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü olarak aktarılmıştır. 2006'da 22 ilahiyat fakültesi 650 öğrenci alırken, eğitim fakültelerine bağlanan 10 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümüne 540 öğrenci alınmıştır.³⁹ Toplamda alınan öğrenci sayısı ise 1.920'dir.

Tablo 21.

1999 ve 2006 Yılları İlahiyat Fakülteleri Kontenjanları

	Üniversite / Fakülteler	1999		2006	
		İlahiyat	DKAB	İlahiyat	DKAB
1	Ankara İlahiyat	80	100	100	100
2	Atatürk	80	50	30	40
3	Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas)	50	-	20	
4	Çanakkale Onsekiz Mart	30	-	30	
5	Çukurova (Adana)	40	40	20	40
6	Dicle (Diyarbakır)	30	30	20	
7	Dokuz Eylül (İzmir)	80	70	50	50
8	Erciyes (Kayseri)	80	50	30	50
9	Fırat Üniversitesi (Elazığ)	40	-	20	
10	Gazi Üniversitesi (Çorum)	50	-	20 ⁴⁰	-
11	Harran (Şanlıurfa)	30	-	20	

39 Dicle (Diyarbakır) Üniversitesi Eğitim Fakültesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü açılmamıştır.

40 1999'da Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi iken, 2006'da Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi olmuştur.

12	İnönü Üniversitesi	60	-	-	
13	İstanbul Üniversitesi	40	-	60	60
14	Kahramanmaraş Sütçü İmam	30	-	20	
15	KATÜ (Rize) (2006'da Rize Üni.)	40	-	20	
16	Marmara	80	100	60	60
17	Ondokuz Mayıs (Samsun)	60	60	20	50
18	Sakarya	50	-	30	
19	Selçuk (Konya)	100	60	30	40
20	Süleyman Demirel (Isparta)	100	-	20	
21	Uludağ (Bursa)	80	80	30	50
22	Van Yüzüncü Yıl	50	-	-	-
Toplam		1.280	640	650	540

Kaynak: T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [ÖSYM], 1999; 2006.

1. 2007-2008 Yılları Arası Sayısal Verileri

2007'de 20 ilahiyat fakültesinde 9 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünde eğitim-öğretim faaliyeti sürdürülmüştür. İlahiyat fakültelerine 785 kontenjan ayrılırken; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümüne 460 öğrenci kontenjanı ayrılmıştır.

2008'e gelindiğinde eğitim-öğretim yapan ilahiyat fakültesi sayısı 22'ye, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü sayısı ise 12'ye yükselmiştir. Aynı zamanda 2008'de 7 İlahiyat fakültesinde 2. Öğretim İlahiyat Programı açılmıştır. Bu yıl İlahiyatların I. öğretimine 1.990 ve II. öğretimine 560 kontenjan ayrılırken; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümüne 675 kontenjan ayrılmıştır.

Tablo 22.
2007-2008 İlahiyat ve DKAB Öğrenci Kontenjanları

	Üniversite / Fakülteler	2007		2008	
		İlahiyat	DKAB	İ.Ö	II.Ö
	Ankara Üniversitesi İlahiyat			150	
1	Dünya Dinleri	140	50	30	-
	Yaygın Din Öğretimi			70	
2	Atatürk Üniversitesi	30	40	60	-
					55

3	Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas)	20	-	40	-	-
4	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	30	-	40	-	-
5	Çukurova Üniversitesi (Adana)	20	-	60	-	65
6	Dicle Üniversitesi (Diyarbakır)	20	-	20	-	50
7	Dokuz Eylül Üniversitesi (İzmir)	70	70	70	60	65
8	Erciyes Üniversitesi (Kayseri)	30	50	150	150	65
9	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	-	-	40	-	-
10	Fırat Üniversitesi (Elazığ)	20	-	60	-	-
11	Harran Üniversitesi (Şanlıurfa)	20	-	80	50	30
12	Hitit Üniversitesi (Çorum)	20	-	150	-	-
13	İstanbul Üniversitesi	95	60	120	-	65
14	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni.	20	-	40	-	-
15	Marmara Üniversitesi	100	50	250	100	60
16	Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Samsun)	20	50	20	-	60
17	Rize Üniversitesi	20	-	80	-	-
18	Sakarya Üniversitesi	30	-	80	60	-
19	Selçuk Üniversitesi (Konya)	30	40	120	60	55
20	Süleyman Demirel Üniversitesi (Isparta)	20	-	120	-	-
21	Uludağ Üniversitesi (Bursa)	30	50	200	80	60
22	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	-	-	40	-	-
Toplam		785	460	2.090	560	675

Kaynak: T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [ÖSYM], 2007, 2008.

2007 tarihinde yaşanan önemli konulardan biri İlahiyat fakültesinde İlahiyat Önlisans programları dışında yeni programların açılma sürecinin başlamış olmasıdır. Yükseköğretim Kurulunun 22.06.2007 tarihinde aldığı bir karar ile 2547 sayılı Kanun'un 2880 sayılı Kanun'la değişik 7/d-2 maddesi ile Ankara Üniversitesi bünyesinde "Dünya Dinleri" ve Yaygın Din Öğretimi ve Hizmetleri" olmak üzere iki yeni programın uygulanmasını kararlaştırdı ve bu iki bölüm 2008'de öğrenci alımına başladı. 2008'de Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde açılan Dünya Dinleri Bölümüne 30, Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları Programı'na ise 70 öğrenci alındı. Benzer şekilde 2009'da da bu iki programa aynı sayı da öğrenci alınmıştır.

Aslında Dünya Dinleri Bölümünün ilk açılma süreci İstanbul Üniversitesi için gerçekleşmiştir. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi YÖK tarafından gönderilen Başbakanlık Güvenlik İşleri Başkanlığının 03.09.1999 tarih B.02.0.GİB/465/01/02164 sayılı yazısına istinaden gönderilen yazıda Yürütme Kurulunun 14/09/99 tarihli toplantısında 2547 sayılı Kanun'un 2880 sayılı Kanun'la değişik 7/d-2 maddesi uyarınca, Dünya Dinleri Kültürü Bölümü kurulmasına karar verdiğini belirtmiştir. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi bünyesinde 2000-2001 eğitim ve öğretim yılında Dünya Dinleri Kültürü Bölümü kuruldu. Bölüm Başkanlığına ise tanınmış ilahiyatçılardan Prof. Dr. Zekeriya Beyaz getirilmiştir. Ancak bu bölüme uzun yıllar öğrenci alımı yapılmamıştır.

Dünya Dinleri Bölümün kendi bünyesinde kurulmasını isteyen Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin teklifi YÖK tarafından incelenmiş, ancak 2547 sayılı Kanun'un 2880 sayılı Kanun'la değişik 7/d-2 maddesi uyarınca, söz konusu teklifin uygun görülmediği bildirilmiştir (Mehmedoğlu, 2003: 532-534).

2007'de önemli bir gelişme de Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde gerçekleşmiştir. Bu fakültede "Uluslararası İlahiyat Programı" 2007-2008 öğretim yılından itibaren faaliyete geçmiştir. Programının süresi hazırlık sınıfıyla birlikte 10 yarıyıl (5 yıl) olup ders geçme ve kredi tamamlama esasına göre işlemektedir. Programı başarıyla tamamlayan öğrencilere İlahiyat Lisans Diploması verilmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığının girişimiyle başlayan ve desteğiyle sürmekte olan Uluslararası İlahiyat Programı ile yurt dışında lise öğrenimlerini tamamlamış ve bulunduğu ülke vatandaşlığını kazanmış gençlerimize Türkiye'de ilahiyat alanında üniversite öğrenimi imkânı sunulmaktadır.⁴¹

2. 2009 Yılı Sayısal Verileri

Tablo 23.
2009 İlahiyat ve DKAB Öğrenci Kontenjanları

	Üniversite / Fakülteler	2009		
		İlahiyat		DKAB
		I.Ö	II.Ö	
1	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	-	-	Öğrenci almıyor

41 Ayrıntı için bkz. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Tanıtım yazısı. İnternet ortamı: <http://ilahiyat.marmara.edu.tr/sayfa/3834/programlar/uluslararasi-ilahiyat>. (Erişim: 26.07.2012).

	Ankara Üniversitesi	200		
2	Dünya Dinleri Yaygın Din Öğretimi	30 70	-	65
3	Atatürk Üniversitesi	250	250	55
4	Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas)	100	100	-
5	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	50	-	-
6	Çukurova Üniversitesi (Adana)	100	-	65
7	Dicle Üniversitesi (Diyarbakır)	200	200	80
8	Dokuz Eylül Üniversitesi (İzmir)	200	200	65
9	Erciyes Üniversitesi (Kayseri)	150	150	65
10	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	50	50	50
11	Fırat Üniversitesi (Elazığ)	80	-	50
12	Harran Üniversitesi (Şanlıurfa)	120	120	40
13	Hitit Üniversitesi (Çorum)	125	125	-
14	Iğdır Üniversitesi	100	-	-
15	İnönü Üniversitesi	-	-	40
16	İstanbul Üniversitesi	150	150	70
17	Kahramanmaraş Sütçü İmam	40	-	-
18	Marmara Üniversitesi	250	250	60
19	Muş Alparslan Üniversitesi	-	-	40
20	Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Samsun)	120	120	60
21	Rize Üniversitesi	100	100	60
22	Sakarya Üniversitesi	120	120	-
23	Selçuk Üniversitesi (Konya)	120	120	65
24	Süleyman Demirel Üniversitesi (Isparta)	120	120	-
25	Şirnak Üniversitesi	70	-	-
26	Uludağ Üniversitesi (Bursa)	200	200	70
27	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	120	-	-
28	Hoca Ahmet Yesevi Ulus. Türk-Kazak Üniversitesi (Türkistan-Kazakistan)	4	-	-
	TOPLAM	3.239	2.375	1.000

Kaynak: T.C. Seçme ve Yerleştirme Merkezi [ÖSYM], 2009.

2009'da öğrenci alan I. öğretim İlahiyat fakültesi sayısı 25'e, II. öğretim İlahiyat fakültesi sayısı ise 16'ya çıkmıştır. Öğrenci alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü sayısı ise 18'e ulaşmış, 17'sinde öğrenci alımı olmuştur.⁴² İlk defa bu yıl Türkiye dışında bir ülkede (Kazakistan'da) bir İlahiyat Fakültesi açılmış ve öğrenci kabul etmiştir. İlahiyat I. öğretime 3.239, İlahiyat II. öğretime 2.375 öğrenci kontenjanı ayrılırken; Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümüne ise 1.000 öğrenci kontenjanı ayrılmıştır.

3. 2010 Yılı Sayısal Verileri

Tablo 24.
2010 İlahiyat ve DKAB Öğrenci Kontenjanları

Üniversite / Fakülteler		2010			
		İlahiyat		İDKAB ⁴³	
		I.Ö	II. Ö	I.Ö	II. Ö
1	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi	-	-	80	80
	Ankara İlahiyat	200			
	Dünya Dinleri	30		70	
2	Yaygın Din Öğretimi...	70	-		-
	İngilizce İlahiyat	30			
3	Atatürk Üniversitesi	250	250	90	90
4	Bayburt Üniversitesi	-	-	50	50
5	Bozok Üniversitesi ⁴⁴	Öğrenci almıyor			
6	Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas)	100	100	80	80
7	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	90	90	-	-
8	Çukurova Üniversitesi (Adana)	100	-	65	-
9	Dicle Üniversitesi (Diyarbakır)	200	200	80	80

42 Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü 2009-2010 öğretime başlamış, ancak öğrenci alımı olmamıştır.

43 Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünün adı 2010'da YÖK tarafından "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü" olarak değiştirilmiştir.

44 Bozok Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının 13.09.2010 tarihli ve 16319 sayılı yazısı üzerine, 28.03.1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanun'un ek 30. maddesine göre Bakanlar Kurulunca 13.09.2010 tarihinde kararlaştırılmış ve 30 Eylül 2010 tarihi ve 27715 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

10	Dokuz Eylül Üniversitesi (İzmir)	200	200	65	-
11	Erciyes Üniversitesi (Kayseri)	150	150	90	90
12	Erzincan Üniversitesi ⁴⁵	Öğrenci almıyor			
13	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	60	60	50	-
14	Fırat Üniversitesi (Elazığ)	85	85	70	70
15	Gaziantep Üniversitesi ⁴⁶	Öğrenci almıyor			
16	Gümüşhane Üniversitesi ⁴⁷	Öğrenci almıyor			
17	Hakkari Üniversitesi	-	-	50	50
18	Harran Üniversitesi (Şanlıurfa)	120	120	40	-
19	Hitit Üniversitesi (Çorum)	125	125	-	-
20	Iğdır Üniversitesi	100	-	-	-
21	İnönü Üniversitesi	-	-	80	80
22	İstanbul Üniversitesi İngilizce İlahiyat	150 50	150	70	-
23	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni.	70	-	-	-
24	Karadeniz Teknik Üniversitesi ⁴⁸	Öğrenci almıyor			
20	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	-	-	50	50
25	Marmara Üniversitesi İngilizce İlahiyat	235 30	235	110	-
26	Muş Alparslan Üniversitesi	-	-	80	80

45 Erzincan Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının 27.05.2010 tarihli ve 8873 sayılı yazısı üzerine, 28.03.1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanun'un ek 30. maddesine göre Bakanlar Kurulu'na 01.06.2010 tarihinde kararlaştırılmış ve 29 Haziran 2010 tarihli ve 27626 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

46 Gaziantep Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının 15/9/2010 tarihli ve 16440 sayılı yazısı üzerine, 28.03.1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanun'un ek 30. maddesine göre Bakanlar Kurulu'na 27.09.2010 tarihinde kararlaştırılmış ve 30 Ekim 2010 tarihli 27744 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

47 Gümüşhane Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının 27.05.2010 tarihli ve 8867 sayılı yazısı üzerine, 28.03.1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanun'un ek 30. maddesine göre Bakanlar Kurulu'na 04.06.2010 tarihinde kararlaştırılmış ve 1 Temmuz 2010 tarihli ve 27626 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

48 Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının 11.05.2010 tarihli ve 7934 sayılı yazısı üzerine, 28.03.1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanun'un ek 30. maddesine göre Bakanlar Kurulu'na 24.05.2010 tarihinde kararlaştırılmış ve 1 Temmuz 2010 tarihli ve 27628 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

27	Ondokuz Mayıs Üniversitesi (Samsun)	150	150	110	110
28	Rize Üniversitesi	100	100	80	80
29	Sakarya Üniversitesi	120	120	40	-
30	Selçuk Üniversitesi (Konya)	150	150	90	90
31	Süleyman Demirel Üniversitesi (Isparta)	120	120	-	-
32	Şırnak Üniversitesi	75	-	-	-
33	Uludağ Üniversitesi (Bursa)	200	200	70	-
34	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	120	120	-	-
35	Hoca Ahmet Yesevi Ulus. Türk-Kazak Üniversitesi (Türkistan-Kazakistan)	-	-	-	-
TOPLAM		3.480	2.725	1.660	1.080

Kaynak: T.C. Seçme ve Yerleştirme Merkezi [ÖSYM], 2010.

2010 yılında öğrenci alan I. öğretim İlahiyat fakültesi sayısı 34'e⁴⁹, II. öğretim İlahiyat fakültesi 19'a ulaşmıştır. Ancak 26 İlahiyat fakültesinde öğrenci alımı olmuştur. Bu yıl itibarıyla İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünün II. öğretim kısmı açılmıştır. I. öğretim İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü sayısı 23, II. öğretim sayısı ise 14'e ulaşmıştır.

Ankara İlahiyat Fakültesi bünyesinde kurulu olan Dünya Dinleri Bölümüne 30, Yaygın Din Öğretimi ve Hizmetleri Bölümüne ise 70 öğrenci alımı yapılmıştır. İstanbul İlahiyat Fakültesi bünyesindeki Dünya Dinleri Kültürü Bölümüne ise 2010'da da öğrenci alımı olmamıştır.

Ayrıca 2010'da Ankara (30 öğrenci), İstanbul (50 öğrenci) ve Marmara⁵⁰ (30 öğrenci) ilahiyat fakülteleri bünyesinde açılı olan II. öğretim İngilizce İlahiyat bölümlerine öğrenci alımı olmuştur.

2010'daki öğrenci kontenjanların toplamı incelendiğinde I. öğretim İlahiyata 3.480 ve II. öğretimine 2.725; I. öğretim Din Kültürü Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümüne 1.660, II. öğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümüne ise 1.080 öğrenci kontenjanı ayrılmıştır.

49 2010'da Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi İlahiyat Fakültesine öğrenci alımı yapmamıştır.

50 Marmara İlahiyat Fakültesinde 2009-2010 eğitim-öğretim yılında açılan İngilizce İlahiyat Lisans Programı'nın süresi hazırlık sınıfıyla birlikte 10 yarıyıl (5 yıl) olup yurt dışından da öğrenci kabul edilmektedir. Bu Program'a kayıt olan öğrenciler M.Ü. Yabancı Diller Yüksekokulunda İngilizce hazırlık öğrenimi gördükten sonra Fakülte'de eğitime başlamaktadırlar. Türkçe yapılan zorunlu ortak derslerin dışında öğretim dili İngilizcedir.

4. 2011 Yılı Sayısal Verileri

2010 yılından başlamak üzere özel üniversiteler bünyesinde ilahiyat fakültesi ve İslami ilimler fakülteleri kurulmuştur. 09.12.2010 tarihinde Fatih Üniversitesinde İlahiyat Fakültesi⁵¹ kurulmuştur. 2011-2012 öğretim yılında Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi bünyesinde İslami İlimler Fakültesi kurulmuş olup, yurt içinden 60, yurt dışında 20 olmak üzere toplam 80 öğrenciyle öğretime başlamıştır. Yine 13.02.2011'de İstanbul 29 Mayıs Üniversitesinde Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi⁵² açılmıştır. Açılan bu özel İlahiyat ve İslami ilimler fakülteleri 2011-2012 öğretim yılında öğrenci alımına başlamıştır. Ayrıca İstanbul Şehir Üniversitesi bünyesinde de İslami İlimler Fakültesi açılmıştır.

Tablo 25.
2011 İlahiyat ve DKAB Öğrenci Kontenjanları

	Üniversite / Fakülteler	2011			
		İlahiyat		İDKAB	
		I.Ö	II. Ö	I.Ö	II. Ö
1	Akdeniz Üniversitesi ⁵³	Öğrenci Almıyor		-	-
2	Ağrı İbrahim Çeçen Üni. İslami İlimler Fakültesi	-	-	85	85
3	Ankara İlahiyat	200			
	Dünya Dinleri	30			
	Yaygın Din Öğretimi...	70		70	
	İngilizce İlahiyat	30			
4	Artvin Çoruh Üniversitesi	-	-	50	50
5	Atatürk Üniversitesi	250	250	95	95
6	Bartın Üniversitesi	-	-	Öğrenci almıyor	

51 Fatih Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının 27/10/2010 tarihli ve 20009 sayılı yazısı üzerine, 28/3/1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanun'un ek 30'uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 8/11/2010 tarihinde kararlaştırılmış ve 9 Aralık 2010 tarihli 27790 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

52 İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının 18/1/2011 tarihli ve 1267 sayılı yazısı üzerine, 8/3/1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanun'un ek 30. maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 31/1/2011 tarihinde kararlaştırılmış ve 13 Şubat 2011 tarihli ve 27845 sayılı Resmî gazetede yayımlanmıştır

53 1992 tarih ve 3837 sayılı Kanun'un 14. maddesiyle kurulan Fakülte, Kasım 2010 tarihinde resmen teşkilatlanmaya başlamıştır.

7	Bayburt Üniversitesi	-	-	60	60
8	Bingöl Üniversitesi	Öğrenci almıyor			
9	Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas)	-	-	Öğrenci almıyor	
10	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	100	100	Öğrenci almıyor	
11	Çukurova (Adana)	100	-	65	-
12	Dicle (Diyarbakır)	200	200	80	80
13	Dokuz Eylül (İzmir)	200	200	65	-
14	Erciyes (Kayseri)	200	200	90	90
15	Eskişehir Osmangazi	60	60	50	-
16	Erzincan Üniversitesi	75	75	-	-
17	Fırat Üniversitesi (Elazığ)	100	100	80	80
18	Gaziantep Üniversitesi	60	-	Öğrenci almıyor	
19	Gümüşhane Üniversitesi	80	80	-	-
20	Hakkari Üni.	-	-	50	50
21	Harran (Şanlıurfa)	120	120	Öğrenci almıyor	
22	Hitit (Çorum)	125	125	-	-
23	Iğdır Üniversitesi	100	100	-	-
24	İnönü Üniversitesi	100	100	80	80
25	İstanbul Üniversitesi	180	180	70	-
	İngilizce İlahiyat	50			
26	Kafkas Üniversitesi	-	-	Öğrenci almıyor	
27	Kahramanmaraş Sütçü İmam	150	150	-	-
28	Karabük Üniversitesi	60	60	-	-
29	Karadeniz Teknik Üniversitesi	60	60	-	-
30	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	-	-	50	50
31	Marmara	200	200	110	110
	İngilizce İlahiyat	30			
32	Muş Alparslan Üniversitesi ⁵⁴	60	60	80	80

54 Muş Alparslan Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulması; Milli Eğitim Bakanlığının 08.3.2011 tarihli ve 4693 sayılı yazısı üzerine, 28.03.1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanunun ek 30'uncu maddesine göre Bakanlar Kurulu'nca 14/03/2011 tarihinde kararlaştırılmış ve 8 Nisan 2011 tarihli 27899 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

33	Ondokuz Mayıs (Samsun)	150	150	110	110
34	Rize Üniversitesi	100	100	90	90
35	Sakarya Üniversitesi	120	120	40	-
36	Selçuk (Konya) Üniversitesi	150	150	90	90
37	Süleyman Demirel (Isparta) Üniversitesi	120	120	-	-
38	Şirnak Üniversitesi	80	80	-	-
39	Uludağ (Bursa) Üniversitesi	200	200	70	-
40	Yalova Üniversitesi	Öğrenci almıyor	-	-	-
41	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi	130	130	-	-
42	Zonguldak Karaelmas Üniversitesi	-	-	50	-
43	Fatih Üniversitesi İlahiyat Fak.	60	-	-	-
44	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üni. İslami İlimler Fakültesi	80	-	-	-
45	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi	45	-	-	-
46	Hoca Ahmet Yesevi Ulus. Türk-Kazak Üniversitesi (Türkistan-Kazakistan)				
47	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi	5	-	-	-
48	Yakın Doğu Üniversitesi (KKTC)	60	-	-	-
TOPLAM		4.452	3.630	1.680	1.290

Kaynak: T.C. Seçme ve Yerleştirme Merkezi [ÖSYM], 2011.

2011 yılı itibarıyla yurt içinde 36, yurt dışında 2 olmak üzere toplam 38 İlahiyat fakültesi bulunmaktadır. Yurt içindeki İlahiyat fakültelerinden 33'ünde öğrenci alımı olmuş olup, I. öğretime 4.452, II. öğretime 3.630 olmak üzere toplam 8.082 öğrenci kontenjanı ayrılmıştır.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü açısından 2011'i değerlendirecek olursak, 29 I. öğretim İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünden 23'ünde öğrenci alımı olmuş ve I. öğretime 1.680 öğrenci kontenjanı ayrılırken, II. öğretim İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü sayısı 15'e ulaşmış olup II. öğretime 1.290 öğrenci kontenjanı ayrılmıştır. Toplamda İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümüne ayrılan kontenjan sayısı ise 2.970 olmuştur.

2011 yılında ayrıca Bingöl Üniversitesinde⁵⁵ ve Karabük Üniversitesinde⁵⁶ İlahiyat Fakültesi kurulması kararlaştırılmıştır. 07.12.2011 tarihinde Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Konya Üniversitesi Rektörlüğüne bağlanmıştır.⁵⁷

5. 2012 Yılı Sayısal Verileri

2012'de yüksek din öğretiminde yaşanan en önemli hadise, 2006'da eğitim fakültelerine bağlanan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümünün, 10 Mayıs 2012 tarihinde tekrar İlahiyat fakültesine geri dönmektedir diyebiliriz. Çalışmamızın devam ettiği şu süre zarfında söz konusu bölümlerin İlahiyat fakültelerine bağlanma süreci devam etmektedir. Bünyesinde ilahiyat fakültesi olmayan, ancak eğitim fakültesinde İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü olan üniversitelerin, İlahiyat fakülteleri kurularak bölümlerin buralara alınması veya İlahiyat fakültesi kurulma ihtimali yoksa en yakın ilahiyat fakültesine bağlanması beklenmektedir.

2012'de de birtakım üniversitelerde ilahiyat fakülteleri ve İslami ilimler fakülteleri kurulmaya devam etmiştir. Aşağıda bu fakülteleere yer verilmektedir.

2012'de Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinde ve İstanbul Şehir Üniversitesinde İslami İlimler Fakültesi kurulmuştur.

23 Haziran 2012'de Sabahattin Zaim Üniversitesi bünyesinde İslami İlimler Fakültesi⁵⁸ ile Amasya Üniversitesi, Balıkesir Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Duplupınar Üniversitesi, Muğla Üniversitesi ve Ordu Üniversitesinde İlahiyat Fakültesi kurulmasına karar verilmiştir.⁵⁹

2012'de dikkat çeken bir gelişme de Yıldız Teknik Üniversitesinde İlköğretim Din Kültürü ve

55 Bingöl Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının 24.12.2010 tarihli ve 23555 sayılı yazısı üzerine, 28.03.1983 tarihli ve 2890 sayılı Kanun'un ek 30. maddesine göre Bakanlar Kurulunca 07.01.2011 tarihinde kararlaştırılmış ve 13 Şubat 2011 tarihli ve 27845 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

56 Karabük Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İlahiyat Fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının 24.12.2010 tarihli ve 23554 sayılı yazısı üzerine, 28.03.1983 tarihli ve 2890 sayılı Kanun'un ek 30. maddesine göre Bakanlar Kurulunca 07.01.2011 tarihinde kararlaştırılmış ve 13 Şubat 2011 tarihli ve 27845 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

57 Resmî Gazete: 27 Aralık 2011 Tarih, Sayı: 28155, Karar Sayı: 2011/2620.

58 İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İslami İlimler Fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının 7/5/2012 tarihli ve 11565 sayılı yazısı üzerine, 28/3/1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanun'un ek 30. maddesine göre, Bakanlar Kurulunca 14/5/2012 tarihinde kararlaştırılmış ve 23 Haziran 2012 tarihli ve 28332 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

59 Balıkesir Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi, Ordu Üniversitesi, Amasya Üniversitesi, Bülent Ecevit Üniversitesi ve Ordu Üniversitesi Rektörlüğüne bağlı olarak İlahiyat fakültesi kurulması; Millî Eğitim Bakanlığının teklif yazıları üzerine, 28/3/1983 tarihli ve 2809 sayılı Kanunun ek 30 uncu maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 24/05/2012 tarihinde kararlaştırılmış ve 23 Haziran 2012 tarihli ve 28332 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünün açılmış olmasıdır. Şu an itibarıyla 3 öğretim üyesi bulunan bölümün İlahiyat Fakültesine bağlanıp bağlanmayacağı konusunda şuan itibarıyla net bir bilgi yoktur. Ayrıca 2012 ÖSYM Kılavuzu'nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümüne öğrenci alımı gözükmemektedir.

Tablo 26.
2012 İlahiyat ve DKAB Öğrenci Kontenjanları

İlahiyat Fakülteleri		2012			
		İlahiyat		İDKAB	
		I.Ö	II. Ö	I.Ö	II. Ö
1	Abant İzzet Baysal Üniversitesi	-	-	45	-
2	Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi	-	-	95	95
3	Akdeniz Üniversitesi	60	-	-	-
4	Ankara Üniversitesi	200			
	Dünya Dinleri	35			
	Yaygın Din Öğretimi ve Uygulamaları	75	-	75	-
	İngilizce İlahiyat	30			
5	Artvin Çoruh Üniversitesi*	-	-	55	55
6	Atatürk Üniversitesi	250	250	100	100
7	Bartın Üniversitesi*	-	-	45	
8	Bayburt Üniversitesi*	-	-	65	65
9	Bingöl Üniversitesi	80	80	-	-
10	Bozok Üniversitesi (Yozgat)	60	-	-	-
11	Bülent Ecevit Üniversitesi*	-	-	65	65
12	Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas)	100	100	95	95
13	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	150	150	45	
14	Çukurova (Adana) Üniversitesi	100	70	70	-
15	Dicle (Diyarbakır) Üniversitesi	210	210	85	85
16	Dokuz Eylül (İzmir) Üniversitesi	200	200	70	-
17	Erciyes (Kayseri) Üniversitesi	200	200	95	95
18	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	65	65	55	55
19	Erzincan Üniversitesi	75	75	-	-

20	Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üni. İslami İlimler Fakültesi (Arapça)	40	-	-	-
	İslami İlimler Fakültesi (Arapça) Tam Burslu	20	-	-	-
	İslami İlimler Fakültesi (Arapça) %40 Burslu	20	-	-	-
	İslami İlimler Fakültesi (Arapça) %20 Burslu	20	-	-	-
21	Fatih Üniversitesi İlahiyat Fakültesi	49			
	İlahiyat Fakültesi (Tam Burslu)	6			
	İlahiyat Fakültesi (% Burslu)	5			
22	Fırat Üniversitesi (Elazığ)	100	100	95	95
23	Gaziantep Üniversitesi	70	70	-	-
24	Gümüşhane Üniversitesi	80	80	-	-
25	Hakkari Üniversitesi	-	-	55	-
26	Harran Üniversitesi (Şanlıurfa)	120	120	45	45
27	Hitit Üniversitesi (Çorum)	125	125	-	-
28	İğdır Üniversitesi	100	100	-	-
29	İnönü Üniversitesi	150	150	85	85
30	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi				
	İslam ve Din Bilimleri (Tam Burslu)	5			
	İslam ve Din Bilimleri (%50 Burslu)	25			
31	İstanbul Sabahattin Zaim Üni. İslami İlimler Fakültesi				Öğrenci almıyor
32	İstanbul Şehir Üniversitesi İslami ilimler (Tam Burslu)	7			
	İslami İlimler (%75 Burslu)	8			
	İslami İlimler (%50 Burslu)	9			
33	İstanbul Üniversitesi	180			
	İngilizce İlahiyat	50	180	50	-

34	Kafkas Üniversitesi	-	-	105	105
35	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üni.	150	150	-	-
36	Karabük Üniversitesi	70	70	-	-
37	Karadeniz Teknik Üniversitesi	70	70	-	-
38	Kastamonu Üniversitesi	-	-	70	70
39	Kilis 7 Aralık Üniversitesi	-	-	55	55
40	Marmara Üniversitesi İngilizce İlahiyat	200 30	200	115	115
41	Muş Alparslan Üniversitesi	60	60	85	85
42	Necmettin Erbakan Üniversitesi (Konya) Bu fakülte daha önce Selçuk üniversitesindeydi. Selçuk Üniversitesi, Selçuk ve Konya Üniversitesi olarak ikiye ayrıldı. İlahiyat Konya Üni.'de kaldı. 2012'de bu üniversitenin ismi Necmettin Erbakan Üni. oldu.	150	150	95	95
43	Ondokuz Mayıs (Samsun)	150	150	115	115
44	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi (Daha önceki ismi Rize Üniversitesi)	100	100	95	95
45	Sakarya Üniversitesi	120	120	45	-
46	Süleyman Demirel (Isparta)	150	150	-	-
47	Şirnak İlahiyat Üniversitesi	100	100	-	-
48	Uludağ (Bursa) Üniversitesi	200	200	75	-
49	Yalova Üniversitesi İlahiyat (Arapça)	60	-	-	-
50	Van Yüzüncü Yıl	150	150	-	-
51	Zonguldak Karaelmas Üni.	-	-	50	-
52	Fatih Üniversitesi İlahiyat Fak. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	60	-	-	-
53	Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi	45	-	-	-
54	Yakın Doğu Üniversitesi (KKTC) İlahiyat Fak. (Tam Burslu)	60	-	-	-
TOPLAM		4.795	3.995	2.295	1.670

* 2012 ÖSYM Kılavuzunda Eğitim Fakültesi bünyesinde gözükmemektedir. Kaynak: T.C. Seçme ve Yerleştirme Merkezi [ÖSYM], 2012e.

Temmuz 2012 itibarıyla ülkemizdeki İlahiyat fakültesi sayısı 62'ye ulaşmıştır. Hâlihazırda açılma sürecindeki İlahiyat fakülteleri ile bu sayının 75'e ulaşması beklenmektedir. Bununla birlikte eğitim-öğretim açısından öğrenci alan İlahiyat fakültesi sayısı (bazı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümlerinin İlahiyat fakültesine dönüştürülmesiyle) 46'ya ulaşmıştır. Ancak bünyesinde sadece İlahiyat Programı olan fakülte sayısı 38'dir. Artvin Çoruh, Bartın, Bayburt ve Bülent Ecevit üniversiteleri Eğitim fakültelerindeki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümleri ise 2012 ÖSYM Kılavuzu'nun yayımlandığı tarih itibarıyla bünyelerinde İlahiyat fakülteleri kurulamadığı için eğitim fakültesi bünyesinde öğrenci alımı yapmışlardır.

38 İlahiyat fakültesinden 26'sında I. öğretim, 16'sında ise II. öğretim İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü vardır. Bununla birlikte Eğitim fakülteleri bünyesinde 4 I. öğretim ve 3 II. öğretim İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü vardır. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinde ise İslami Bilimler Fakültesi bulunmakta olup, burada da I. ve II. Öğretim İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümleri bulunmaktadır. Bunların da İlahiyat bünyesine girmesiyle 2012'de toplamda 31 I. öğretim ve 20 II. öğretim İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü bulunmaktadır.

Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul Şehir Üniversitesi ve Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesinde İslami İlimler Fakültesi ve İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi'nde Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesi bulunmaktadır.

Öğrenci kontenjanları açısından ise:

- İlahiyat fakültelerin I. öğretiminde 4.795 öğrenci,
- İlahiyat fakültelerin II. öğretiminde 3.995 öğrenci,
- I. öğretim İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünde 2.295 öğrenci,
- II. öğretim İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünde 1.670 öğrenci,
- İslami ilimler fakültelerinde 154 öğrenci,
- Uluslararası İslam ve Din Bilimleri Fakültesinde 45 olmak üzere, 2012 yılında ülkemizde yüksek din öğretimi kontenjanı 12.954'tür.

Bu arada, 2011-2012⁶⁰ itibarıyla İlahiyat fakültelerinde okuyan öğrencisi 16.815 bayan ve 10.561 erkek olmak üzere toplam 27.346'dır. Aynı öğretim yılında mezun olan öğrenci sa-

60 ÖSYM tarafından 2012-2013 öğretim yılında kaç öğrencinin boş kontenjanlara kayıt yaptırdığı yayımlanmadığı için 2011-2012 öğretim yılındaki toplam öğrenci sayısı verilmiştir.

yısı ise 760'ı bayan ve 525'i erkek olmak üzere toplam 1.285'tir. 2011-2012 öğretim yılında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünde ise 4.397'si bayan ve 3.703'ü erkek olmak üzere toplam 8.100 öğrenci okumaktadır. Bu bölümden mezun olan öğrenci sayısı ise 270'i bayan ve 197'si erkek olmak üzere toplam 467'dir (ÖSYM, 2012a).

2012 itibarıyla 46 ilahiyat fakültesinde eğitim-öğretim devam etmekle birlikte, daha önce belirttiğimiz gibi açılan ilahiyat fakültesi sayısı 63'tür. Ancak Aralık 2012 itibarıyla bu sayının 80'e ulaşması beklenmektedir.

İlahiyat Lisansüstü Öğretim Programları, Öğrenci ve Öğretim Elemanı Sayıları

Cumhuriyet döneminin belli dönemlerinde din eğitimi alanında yaşanan sınırlamalara ve-rilebilecek en somut örneklerden biri ilahiyat fakülteleridir. 1933'ten 1949'a kadar hiçbir yükseköğretim kurumunda din eğitimi alanında eğitim-öğretim faaliyeti gerçekleşmemiştir. 16 yıl süren fetretten sonra 1949'da Ankara Üniversitesi bünyesinde açılan İlahiyat Fakültesi ve sonrasında öğretim hayatına başlayan yüksek İslam enstitüleri ve İslami İlimler Fakültesi geçen kayıp yılları bertaraf etme adına çok önemli bir görev üstlenmişlerdir. Bu dönemde yetişen birçok akademisyenin, bugünün ilahiyat fakültelerinin inşasında önemli hizmetleri olmuştur. 1980 sonrası din eğitimi alanının önceki yıllara göre daha meşru bir zemine sahip olması ve yeni süreçte din eğitimi alanında olumlu politik tutumun hâkim olması, ilahiyatların daha hızlı bir şekilde gelişmesini sağlamıştır.

İlahiyat fakültelerinin gelişerek çoğalması ve yeni akademik alanların kurulması ile birlikte, bu alanların kaliteli akademik personelle doldurulmasına da önem verilmiştir. Ancak geldiğimiz noktada, mevcut akademik kadrolarla ilahiyat fakültelerinin kaliteli ve verimli çalışması mümkün gözükmemektedir. 2000'li yılların başında sayıları 20'yi bulan ilahiyat fakültelerinin sayısı 2012 itibarıyla 70'i bulmuş, hatta yeni açılacaklarla birlikte 80'i geçmesi beklenmektedir.

Tablo 27.

2011-2012 Öğretim Yılı İtibarıyla İlahiyat Fakültelerinde Görev Yapan Öğretim Elemanı Sayısı

2011-2012 ÖĞRETİM YILI İTİBARIYLA İLAHİYAT FAKÜLTESİNDE GÖREV YAPAN ÖĞRETİM ELAMANI DAĞILIMI									
		TOPLAM	Prof.	Doç.	Yrd. Doç.	Öğr. Gör.	Okt.	Uzman	Arş. Gör.
İLAHİYAT	T	1.442	357	211	445	114	18	11	286
–	K	110	4	2	28	7	1	1	67
	E	1.332	353	209	417	107	17	10	219

Kaynak: T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [ÖSYM], 2012b.

2011-2012 öğretim yılı itibarıyla ilahiyat fakültelerinde 337'si profesör, 211'i doçent, 445'i yardımcı doçent, 114'ü öğretim görevlisi, 18'i okutman, 11'i uzman ve 286'sı da araştırma görevlisi olmak üzere 1.442 öğretim elamanı bulunmaktadır. Bu sayıyı, mevcut 63 ilahiyat fakültesine böldüğümüzde her bir ilahiyat fakültesine 23, kurulacak ilahiyat fakültelerle birlikte 18 öğretim elemanı düşmektedir ki bu oranlar, bir fakültenin kurumsallaşması açısından oldukça yetersizdir.

Bu bağlamda ilahiyat fakültelerinde yaşanan ve yaşanacak istidam sorununun çözümü için lisansüstü eğitim çalışmalarına ivedilikle hız verilmesi gerekmektedir. Elbette ki sorunun çözümü, sadece çok sayıda akademisyen yetiştirilmesi ile mümkün değildir. Hem ilahiyat fakültelerinin hem de bu fakültele öğrenci yetiştiren imam hatip liselerinin bilimsel bir bakış açısıyla yapılandırılması gerekmektedir. İmam hatip liselerinden başlaması gereken bu yeni yapılanmanın lisans ve lisansüstü programlarının daha nitelikli hâle dönüştürülmesi ile sürdürülmesi gerekmektedir.

İlahiyat fakülteleri 1991-1992 öğretim yılından itibaren Temel İslam Bilimleri, Felsefe ve Din Bilimleri ve İslam Tarihi ve Sanatları şeklinde üç akademik bölüm ve bunlara bağlı ana bilim dalları ve bilim dalları olmak üzere yapılandırılmıştır. Ancak bu bölüm ve ana bilim dalları sadece akademik kümelenmeyi, yani lisansüstü öğretim açısından branşlaşmayı ifade etmektedir; farklı öğretim yapma bakımından ders programlarında seçmeli dersler dışında programlarında bir bölümleşme olmamıştır (Ayhan, 2004: 488-499; Cebeci, 1996: 197).

1991-1992 öğretim yılında lisansüstü ilahiyatın bu şekilde bölümleşmesi sonrasında, bu bölümlerde birçok akademisyen yetişmiştir. ÖSYM verileri incelendiğinde 2011-2012 öğretim yılı itibarıyla Temel İslam Bilimleri Bölümünde yüksek lisansta 2.020, doktorada 847 olmak üzere 2.867; Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde yüksek lisansta 1.652 ve doktorada 578 olmak üzere 2.230 ve İslam Tarihi ve Sanatları Bölümünde ise yüksek lisansta 709 ve doktorada 270 olmak üzere 979 öğrenci öğrenim görmektedir.

Tablo 28.

2011-2012 Öğretim Yılında İlahiyat Alanında Lisansüstü Öğrenci Sayıları

2011-2012 ÖĞRETİM YILI LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SAYILARI									
YENİ KAYIT			TOPLAM ÖĞRENCİ			MEZUN ÖĞRENCİ			
	Toplam	Y.Lisans	Doktora	Toplam	Y.Lisans	Doktora	Toplam	Y.Lisans	Doktora
İLKÖĞRETİM DİN KÜLT. VE AHL. BİL. ÖĞRT.	T	48	48	99	99		12	12	

	K	17	17		40	40		10	10	
	E	31	31		59	59		2	2	
İLAHİYAT	T	2.657	2.047	610	7.413	5.339	2074	666	546	120
	K	828	724	104	2.393	1.938	455	226	198	28
	E	1.829	1.323	506	5.020	3.401	1619	440	348	92
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ	T	1.114	828	286	2867	2.020	847	228	180	48
	K	281	245	36	737	613	124	68	58	10
	E	833	583	250	2.130	1.407	723	160	122	38
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ	T	798	640	158	2.230	1.652	578	195	157	38
	K	312	277	35	889	733	156	68	59	9
	E	486	363	123	1.341	919	422	127	98	29
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI	T	345	269	76	979	709	270	103	86	17
	K	114	96	18	350	280	70	45	38	7
	E	231	173	58	629	429	200	58	48	10

Kaynak: T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [ÖSYM], 2012c.

Bu verilere göre, İlahiyat alanında yüksek lisansta 5.339 ve doktora 2.074 olmak üzere 7.413 öğrenci lisansüstü eğitim almaktadır. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünde ise (Şu ana kadar doktora programı açılmamıştır.) toplamda 99 öğrenci öğrenim görmektedir.

Yeni 4+4+4 Eğitim Yasası ile imam hatip ortaokullarının yeniden açılması ve imam hatip lisesi öğretim programlarının yeniden yapılandırılması, hatta diğer ortaokul ve liselerde yeni din eğitimi derslerinin öğretim programlarına dâhil edilmesi sonrasında lisans ve lisansüstü ilahiyat programlarında yenilenmeye gidilmesi zorunlu hâle gelmiştir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı'nın 2006'da ilahiyat fakültelerinden alınarak, eğitim fakültelerine aktarılmasıyla birlikte, 2012'ye kadar ilahiyat fakülteleri kendi bünyesinde öğretmen yetiştirememiş, mezun öğrenciler tezsiz yüksek lisans programları ve pedagojik formasyon sertifika programlarına katılarak öğretmen olabilmişlerdir. İlahiyat fakülteleri kendi bünyesinde din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni yetiştirememekle birlikte, bu alanda lisansüstü eğitim programları ilahiyat fakültesindeki Din Eği-

timi Anabilim Dalı ve eğitim fakültelerindeki lisansüstü programı olan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü altında açılmıştır.

Her iki lisansüstü programı da, bu süre zarfında yeni akademisyenler yetiştirmekle birlikte, yetişen öğrenci sayısı alanın gereksinimlerini karşılamaktan uzaktır. 2012-2013 öğretim yılında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünün ilahiyat fakültelerine aktarılmasıyla birlikte, bu alanın yeniden öğretmen yetiştiren bir kurum olması sebebiyle yeniden yapılandırılması bir zorunluluk olmuştur. Din Eğitimi Anabilim Dalı ile birlikte İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünün hem lisans hem de lisansüstü düzeyde bir çatı altına alınması ve mevcut parçalanmış yapının onarılması gerekmektedir.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri yanında ortaokul ve liselerde "Kur'an-ı Kerim", "Hz. Peygamber'in Hayatı", "Temel Dinî Bilgiler" ve "Arapça" derslerinin de öğretim programlarında yer alması sebebiyle, bu alanların daha nitelikli olması için yeni lisansüstü bölümlerinin açılması veya Din Eğitimi Anabilim Dalı altında bu derslerin öğretimini içeren derslere yer verilmesi gerekecektir.

28 Şubat'ın Etkileri ve Sivil Din Eğitimi

28 Şubat süreci maddi ve manevi yıkımlarıyla toplumun tüm katmanlarında az ya da çok tahribatlara yol açmıştır. Ancak din eğitimi bağlamında ele alınacak olursa Kur'an kursları, imam hatipler ve ilahiyat fakültelerinde niceliksel anlamda kayıplara yol açmakla birlikte, en çok zararı bu kurumlarda öğrenim gören insanlar yaşamışlardır. Yaşanan manevi baskı ve yıkımlar başörtüsü, katsayı farkı yahut kontenjanların düşürülmesi gibi maddi sonuçlardan daha derin olmuştur.

2012 itibarıyla siyasi hareketin kararlılığı ile maddi kayıpların bertaraf edilmesinde önemli kazanımlar elde edilmiştir. Ancak sürecin içerisinde yaşanan manevi yıkımların telafi edilmesi hâlen daha mümkün olmamıştır. Bu kurumlara şu an başlayanlar için elde edilen kazanımlar 1997 öncesi bu kurumlarda okuyanlara göre oldukça ileri düzeydedir diyebiliriz.

Sürecin mağdurları sadece öğrenim görenler değildir. Din eğitimine gönül veren birçok din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni ile Diyanet camiasındaki birçok din görevlisi de yapılan haksızlıklardan olumsuz yönde etkilenmiştir. Bunun ötesinde din öğretimini sivil bir tarzda yürüten birçok sivil toplum örgütü, dinî cemaat ve gruplar da süreç içerisinde mağdur edilmişlerdir.

Köylü'nün ifadesiyle "28 Şubat sürecinde deyim yerindeyse 'Müslümanların kimyası bozulmuştur'. Bu uygulama, hem imam hatip lisesi öğrencilerinin kalitesini düşürmüş, hem de ilahiyat fakültesine gelen öğrencilerin (dayatma sonucu olması) tüm istek ve ihtiyaçlarını

kaybettirmiştir. Bununla birlikte medyada boy gösteren şahsiyetsiz ve kişiliksiz din adamı kılığındaki kişilerin tahribatı eklenirse, din eğitimi alanına ne kadar olumsuzluklar yaşatıldığı kendiliğinden ortaya çıkacaktır.”

Köylü'nün dile getirdiği din öğretiminin kalitesi sorunu üzerinde düşünülmesi gereken bir meseledir. Nitekim, 28 Şubat sonrası bazı imam hatip liseleri neredeyse kapanacak hâle gelmişlerdir. Düşüş sadece öğrenci sayısında değil, kalitede de yaşanmıştır. Ancak burada belirtmemiz gerekir ki başarı oranları ne olursa olsun, bu okulların yaşaması için bu okullarda öğrenim gören öğrenciler ve onların aileleri takdire şayandır.

İlahiyat fakültelerine giren öğrenciler, ÖSYM'nin sınavlarında oldukça başarılı olan öğrencilerdi. Ancak bu öğrencilerin ilahiyatçı olma konusundaki isteksizleri, onların alanla barışık hâle gelmelerini olumsuz yönde etkilemiştir. Bu olayın diğer suçlusu ise ilahiyat fakülteleridir. İlahiyat fakülteleri başarı düzeyleri oldukça yüksek olan bu öğrencileri istenir ölçüde kazanamamıştır. Kendi kabuğuna çekinen fakülteler, oryantasyon eksikliği sebebiyle bu öğrencilerle sağlıklı iletişime dahi geçememişlerdir. Şayet tüm olumsuzluklara rağmen bu öğrencilerden daha iyi bir şekilde yararlanılabilmiş olsaydı, neredeyse her ile bir ilahiyat fakültesi düştüğü günümüzde bu fakülteler için gerekli olan öğretim elemanı yeterli ölçüde sağlanabilirdi.

Bu duruma dikkat çeken Keskiner, 28 Şubat sürecinde yaşanan olumsuzlukların, bir ölçüde kendi hatalarımız ve eksikliklerimizden kaynaklandığını belirtmekte ve şunları söylemektedir: “Ben 28 Şubat sürecinde en çok kendimizi eleştirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Daha hazırlıklı, daha profesyonel, daha soğukkanlı olunabilirdi, daha iyi şeyler yapılabilirdi. 28 Şubat olumlu değerlendirilebilirdi, fakat değerlendirilmedi. Söz gelimi ilahiyatlar da bunu çok iyi değerlendiremedi. Kontenjanlar azalmıştı ama çok düşük yüzdede, kaliteli öğrenciler geldi buraya. O gün birtakım şeylere takılmayıp, süreçten sızlanmak yerine, bu öğrencilerin nasıl en iyi şekilde yetiştirilebileceği üzerine odaklanılabilirdi; bu yapılmadı.”

28 Şubat sürecini özünde, özellikle İHL ve başörtüsü kavramları veya tartışma başlıklarında ilerlemiş bir süreç olarak değerlendiren Korkut, süreç içerisinde din eğitimi ve öğretiminin bütünüyle devlet tarafından biçimlendirildiğini ve alanın bilinçli olarak daraltıldığını vurgulamaktadır. Korkut süreci, 1950'lerden bu yana gerek dinî eğitim ve öğretim anlamında gerekse Müslümanların Türkiye'de bu çerçevede edindikleri diğer kazanımları sınırlayan ve geri döndüren bir dönem olarak nitelendirmektedir.

Korkut, yukarıdaki görüşlerinin yanında 28 Şubat'ın olumsuz yönlerine rağmen Müslüman mantalitesinde bir değişimi gerçekleştirdiğini, artık Müslümanların daha dinamik ve özgüveni yüksek bir karaktere büründüklerini vurgulamaktadır. Korkut, yaşanan durumu

şu şekilde analiz etmektedir: “Bu dönem birtakım sınırlamaları getirmiş olmakla beraber aslında Müslümanlara ve Müslümanların oluşturdukları sivil kuruluşlara birtakım alternatif alanlar da oluşturdu. O dönem daha derme çatma yapılan, daha dağınık yapılan bazı hizmetler daha kontrollü, sistemli, belki daha resmî hüviyete büründü. Belki bizim açımızdan da işte kıyafet yasağı ve bu daralan alanlara yeni bir imkân olarak yurt dışı eğitim tecrübesini ortaya çıkardı. Biliyorsunuz ÖNDER’in teşvik ve desteği ile Viyana’da yüzlerce kız ve erkek öğrencimiz eğitim alma imkânı buldu.”

28 Şubat’ın aktörlerinin belki de hiç tahmin edemediği bir durumdu bu. Muhafazakâr insanlar, her şeye rağmen maruz kaldıkları durumu kendilerinin lehine çevirebilmek için ciddi bir çaba içerisindeydiler. Bu durumuma vurgu yapan Erol şunları söylemektedir: “28 Şubat’ın dindar kesimde büyük yıkımlar meydana getirdiği söyleniyor, kısmen öyle belki ama olumlu yanları da oldu. 28 Şubat’tan sonraki sürece baktığımızda işlerin tersinden işlediğini görüyoruz. İlk dönemlerde azalan Kur’an kurslarının sayısı artmaya başlıyor. Özellikle son 5 yılda Türkiye’de açılan Kur’an kursu sayısına baktığımız zaman hiç görülmemiş kadar artış görüyoruz. Aynı şekilde bakıyorsunuz imam hatiplerin durumu ciddi anlamda farklılaştı; hem sayı hem de katılım oranında.”

Düşünürlerin ortak bir şekilde dile getirdiği husus ise 28 Şubat sürecinin muhafazakâr kadın kimliğinde meydana getirdiği değişimdir. Daha çok eğitimsiz (!) olarak tanımlanan muhafazakâr kadınlar süreç içerisinde kendilerini en çok geliştiren taraf olmuşlardır. Kur’an kursu öğreticisi olan Erol’un şu sözleri oldukça dikkat çekicidir: “28 Şubat süreci yetişkin kadınları, Kur’an kursları ile tanıştırdı.” Önceleri sadece çocukların ve gençlerin gidebildikleri Kur’an kurslarına, şimdi daha çok ev hanımları katılmaktaydı. Kur’an kurslarına getirilen yaş sınırlaması ve imam hatiplere getirilen katsayı farkından dolayı çocuklarını bu kurumlara gönderemeyen aileler, süreç içerisinde kendilerini yetiştirerek daha bilinçli ve donanımlı hâle geldiler. Din eğitiminin temelini aile ortamında kazanıldığını hatırlayacak olursak, daha bilinçli ve donanımlı hâle gelen kadınlar, çocuklarını da daha bilinçli ve donanımlı bir şekilde yetiştirme imkânı elde ettiler.

Yaptığımız görüşmelerde din eğitimi alanında çalışan bir kurumun yöneticisi olan Yelek’in bu konudaki tespitine de burada yer vermek istiyoruz: Yelek: “28 Şubat’ın belki öngöremediği en önemli açılımı, Kur’an kurslarına yetişkin kadınların yönelmesi oldu. Kur’an kursları 8 yıllık eğitim sebebiyle boşalınca, mevcut yönetim o binaların kapanmamasını, Kur’an kurslarının hizmet eder hâle gelebilmesini temin etmek için her mahallede her köyde ulaşabilecekleri kitleye ulaşmanın peşine düştüler. *Bu da o zamana kadar yetişkin kadınların çok ihmal edildiği gerçeğini ortaya çıkardı.* Şimdi Türkiye’nin her tarafına gittiğinizde görüyorsunuz ki, özellikle belli yaştan değil her yaştan kadınların gittiği Kur’an kursları var.” demektedir.

Gerçekten de geçmişten günümüze kadınlar eğitim alanında ihmal edilen taraf olmuşlardır. Ancak süreç içerisinde bu kadınlar sadece kendilerini geliştirmekle kalmadılar, belki de ondan da önemlisi büyük fedakârlıklarla kurulan din eğitimi kurumlarının yaşatılması noktasında da önemli bir görev ifa ettiler. Birçok Kur'an kursu, fedakâr din görevlilerinin uğraşları ve bu kurumları dolduran kadınlarımız sayesinde ayakta durabilmişlerdir.

Sürecin kadınlar üzerindeki katkısı sadece Kur'an kursları üzerinden olmamıştır. Yeni dönemde imam hatiplerin yarısı ve ilahiyatların neredeyse % 60-70'i kız öğrencilerle dolmuştur. 1997 öncesinde bu kurumların ancak % 30'unu dolduran kadınlar, 28 Şubat sonrasında bu kurumların asli unsurları hâline gelmiştir. İmam hatip lisesinden mezun olan kızlar, 2002 sonrasında Kur'an kurslarında öğretici olarak çalışırken, ilahiyat fakültesi mezunları da din kültürü ve ahlak bilgisi veya meslek dersleri öğretmenleri olarak okullarımızda görülür olmuşlardır. Bu değişim özellikle diğer branş öğretmenlerinin ve öğrencilerin zihninde önemli vizyon değişimlerine yol açmıştır. Geçmişte çoğunlukla erkek olan ve hafızalara da bu şekilde yerleşen din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenleri yeni dönemde insanlarda algı değişimine yol açmışlardır. Ayrıca bayan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin özellikle ilköğretimde başarılı işlere imza attıkları, buralardaki öğrencilerle daha sağlıklı bir iletişime geçtikleri de herkesin ortak bir gözlemidir.

Bizim dile getirdiğimiz bu hususları Kaymakcan şu şekilde özetlemektedir: "28 Şubat süreci, faillerinin tahmin edemediği siyasi iktidarı ve onun gittikçe artan gelişimini üretti. Din eğitiminin içine kadınların daha fazla katılmasına vesile oldu. Kur'an kursundaki öğrenci sayılarının % 90'ı yetişkin kadınlardan oluşuyor. Yine ilahiyatların % 65'i kız öğrencilerden oluşuyor ki, süreci din eğitimi açısından planlayanların böyle düşündüğünü zannemiyorum."

28 Şubat sürecinin din eğitimi alanındaki beklenmeyen en önemli katkılarından bir diğeri de sivil din eğitimi alanının gelişmesine sağladığı katkıdır. Daha önceleri kalite açısından pek de iyi olmayan sivil din eğitimi, süreç içerisinde mağdur olanların bu alana girişi ile birlikte bir atılım gerçekleştirdi. Ayrıca bu işe gönül verenlerin destekleriyle birlikte devlet tarafından yapılan tüm sınırlamalara rağmen, açılan kurslar ve geliştirilen yeni yöntemlerle birlikte sivil din eğitimi önemli bir kazanım elde etti.

Sivil din eğitiminin önemli katkılarından biri de, din eğitimi alanının genişlemesini sağlamasıdır. Önceleri sadece okullardaki din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri ve Kur'an kurslarındaki sınırlı Kur'an ve dinî bilgiler öğretimi yapılırken, sivil din eğitimi kurumları, din eğitimi ile sosyal etkinlikleri birleştirerek din eğitiminin daha da fazla renklenmesini ve cazip hâle gelmesini sağlamıştır.

Sivil din eğitiminin önemli katkılarından bir başkası da din eğitimi materyallerinin geliştirilmesi noktasındaki katkısıdır. 1997 öncesinde Millî Eğitim Bakanlığı ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün çabaları ile geliştirilmeye çalışılan din eğitimi materyali, sivil din eğitiminin devreye girmesi ile zirveye ulaşmıştır. Öyle ki, gelinen noktada ülkemizdeki resmî din eğitimi kurumları, sivil din eğitiminin ürettiği bu materyalleri kullanmaktadır.

Din eğitimi materyali ile de ilgili olarak din eğitiminde gelişen önemli bir başka alan da eğitimci Kızılkaya'nın dile getirdiği "din dilinin belli bir seviye gelmesi ve olgunlaşmasıdır". Kızılkaya bu düşüncesini şu şekilde dile getirmektedir: "28 Şubat sürecinde, din eğitimi dilinin seviyesinin yükseldiğini düşünüyorum. Eskiden biraz daha çok uçan kaçan bir peygamber, bir sürü olağanüstü olaylarla ilintili anlatılan bir din var iken; şuan daha fazla ayakları yere basan, yaşanılabilir, gayet diyalog kurulabilir bir peygamber anlayışı söz konusu. Böyle daha yaşanılabilir bir din üslubunun tutturulduğunu düşünüyorum. Bu birçok şeyde böyle. Yani STK'larda böyle. Yani çok uç söylemde bulunan cemaatler bile şuan söylemlerini iyileştirdi. Dinin daha iyi yaşanabilmesi için din eğitiminin dili geliştirildi. Din eğitiminin öğretim seviyesi yükseldi. Masallarla değil de, biraz daha gerçeklerle, daha rasyonel, daha pratik anlatım üslubunun geliştirildiğini düşünüyorum. Bunun da daha yaşanır bir din ortaya çıkarttığını düşünüyorum."

4+4+4 Eğitim Yasası ve Din Eğitimi

2012 yılı itibarıyla din eğitimi alanında yaşanan en önemli gelişmeler 4+4+4 Eğitim Yasası bağlamında gerçekleşmiştir. 18.08.1997 Pazartesi günü Resmî Gazete’de yayımlanarak 4306 sayılı Kanun olarak yürürlüğe giren 8 Yıllık Kesintisiz Zorunlu Eğitim uygulamasına, 20 Şubat 2012 tarihinde Meclis Başkanlığına sunulan ve 30.03.2012 tarihinde yasalaşan 6287 sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un 11.04.2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmesiyle son verilmiştir. Söz konusu yeni Yasa ile 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, 3308 sayılı Mesleki Eğitimi Kanunu ile 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu’nda birtakım değişiklikler yapılmıştır.

Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitim, bireyleri özgürleştirmeyen, tercih ve hedef değiştirmeye fırsat vermeyen, seçme hakkı tanımayan, farklılıklara imkân vermeyen ve farklı seçenekler sunmayan yapısı ile çağdaş dünyaya inat müesses nizamın devamını öngören bir yapıdır. Sekiz yıllık kesintisiz eğitim uygulaması sonucunda ilköğretim 1. sınıfa başlayan bir öğrenci, 8. sınıftan mezun olana kadar tek şekilde düzenlenmiş eğitim programını almak zorunda olup, farklı programlarla yapılandırılmış herhangi bir eğitim kademesine geçme imkânını kaybetmiştir (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2012b: 1-3).

Sekiz yıllık kesintisiz eğitim, din eğitimi alanını olumsuz yönde etkilemiştir. Bugün gelinen noktada kesintisiz olarak uygulanan bu eğitim; eğitimde fırsat eşitliği, çocukların gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçlarını karşılama düzeyi, uluslararası uygulamalara uygunluğu vb. boyutlarda birçok problemler üretmiştir (Ensar Vakfı, 2012: 7).

Özellikle Kur'an kurslarındaki "Kur'an öğretimi ve hafızlık eğitimi" ciddi yara almıştır. Bununla birlikte, ortaokulların kapatılarak ilköğretim ile birleştirilmesi neticesinde ilköğretimin toplam sekiz yıla çıkması, imam hatiplerin ortaokul kısımlarının kapatılmasına yol açmıştır.

Yeni 12 yıllık zorunlu (kesintili) eğitim, 4 yıl süreli ilkokul, 4 yıl süreli ortaokul ve 4 yıl süreli lise eğitimini kapsamaktadır. Öğrencilerin öğrenim gördükleri birinci 4 yıl ilkokul, ikinci 4 yıl ortaokul ve üçüncü 4 yıl ise lise şeklinde isimlendirilmektedir.

12 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası ile getirilen değişiklikle ilköğretim ve ortaöğretim şeklinde yapılan eğitim sistemi terk edilerek, 4 yıl ilkokul, 4 yıl ortaokul ve 4 yıl lise olmak üzere 3 kademeli bir yapıya geçilmiştir.

İlk 4 yılı oluşturan ilkokul, öğrencilerin çevreye duyarlılıklarını artıracak becerilerini geliştirecek, sosyalleşmelerini sağlayacak ve temel yaşam kurallarını öğrenecekleri bir zorunlu eğitim kademesi olarak tasarlanırken; ikinci 4 yılı oluşturan ortaokul, öğrencilerin kendisini ve farklı alanları keşfedebileceği bir kademe olarak tasarlanmıştır. Üçüncü 4 son yılı oluşturan lise kısmı ise genel, mesleki ve teknik alanlardan oluşmakta olup, öğrencileri hayata ve bir üst öğrenim olan üniversite eğitimine hazırlamayı hedefleyen bir eğitim kademesi olarak tasarlanmıştır.

Daha önce öğretim boyunca tüm öğrencilerin aynı programla yetiştiği ve öğrencilerin kendilerini ve ilgi alanlarını keşfetmelerine imkân tanıyacak derslerin olmadığı ilköğretimin ikinci kademesini oluşturan ortaokulların, müstakil kurumlar hâle gelerek öğrenciler için farklı öğrenme alanlarının programa dâhil edilmesi söz konusu Yasa'nın en önemli yanlarından biridir. MEB, birçok seçmeli dersle yapılandığı ortaokulların yeni durumunun "öğrencilerin daha özgür bir birey olarak yetişmelerine" fırsat vereceğini iddia etmektedir (MEB, 2012b: 3).

Millî Eğitim Bakanlığı 12 Yıllık Zorunlu (Kesintili) Eğitim Yasası'na yönelik, yeni uygulamalarının daha etkili ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için bir genelge yayımlamıştır (09.05.2012 tarih, 2012/20 sayılı Genelge). Söz konusu Genelge'de konumuz ile bağlantılı birkaç hususa burada yer vermek istiyoruz.

Genelge'ye göre 2012-2013 eğitim ve öğretim yılından itibaren 66 ayını tamamlayan tüm çocukların okul kayıt işlemleri e-okul sistemi üzerinden merkezî olarak yapılacaktır. 2011-2012 eğitim ve öğretim yılında ilköğretim 4. sınıfta okuyup bir üst sınıfa geçen öğrenciler de benzer şekilde 2012-2013 eğitim-öğretim yılında kayıtları düz ortaokul 5. sınıfa veya imam hatip ortaokullara yapılacaktır.

İlgili Kanun'un 3. maddesinde "İlköğretim kurumlarının ilkokul ve ortaokul olarak bağımsız okullar halinde kurulması esastır. Ancak imkan ve şartlara göre ortaokullar, ilkokullarla veya liselerle birlikte kurulabilir." hükmü yer almaktadır. Bu bağlamda imam hatip ortaokullarının bağımsız ortaokul olarak kurulmasına öncelik verilmekle birlikte, müstakil yapılanmanın mümkün olmadığı yerlerde, imam hatip liseleri ile birlikte kurulabilecektir.

12 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası ile imam hatiplerin yeniden yapılanması sonrasında öğrenci ve ailelerinin imam hatip ortaokulunu ve lisesini tercih ettikleri gözlemlenmektedir. Ekim 2012 itibarıyla imam hatiplerin ortaokullarının 5. sınıfına 128.577, liselerinin 9. sınıfına 165.000 öğrenci kayıt yaptırmıştır.

Öğretim Programına Yeni Din Eğitimi Derslerinin Konması

12 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası'nın getirdiği önemli yeniliklerden biri, 1982'den beri zorunlu olarak ilköğretim 4. sınıftan 12. sınıfa kadar okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi yanında, din eğitimi ile ilgili yeni derslerin öğretim programlarına dâhil edilmesidir. Söz konusu yeni dersler, Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler dersleridir.

12 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası'nın 9. maddesi şu şekilde düzenlenmiştir: "İlköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam hatip ortaokullarından oluşur. Ortaokullar ile imam hatip ortaokullarında lise eğitimini destekleyecek şekilde öğrencilerin yetenek, gelişim ve tercihlerine göre seçimlik dersler oluşturulur. *Ortaokul ve liselerde, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulur.* Bu okullarda okutulacak diğer seçmeli dersler ile imam hatip ortaokulları ve diğer ortaokullar için oluşturulacak program seçenekleri Bakanlıkça belirlenir"

Yasa'nın kabulünden sonra, ilk ve ortaöğretimde yeni ders çizelgeleri de hazırlanmıştır.⁶¹ Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı "*İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi*" Talim ve Terbiye Kurulu tarafından 25.06.2012 tarih ve 69 sayılı Karar'ı ile kabul edilmiştir.

61 Temel Eğitim Genel Müdürlüğü'nün 19.06.2012 tarihli ve 9596 sayılı yazısı eki "*İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi*"nin ekli örneğine göre kabulü ve 2012-2013 eğitim ve öğretim yılından itibaren birinci ve beşinci sınıflardan başlanmak üzere kademeli olarak uygulanmasına Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 25.06.2012 tarih ve 69 sayılı Karar'ı ile uygun görmüş ve böylece Talim ve Terbiye Kurulununun 20.07.2010 tarihli ve 75 sayılı Karar'ı ile kabul edilen "*İlköğretim Okulları Haftalık Ders Çizelgesi*"nin 2012-2013 eğitim ve öğretim yılından itibaren birinci ve beşinci sınıflardan başlanmak üzere kademeli olarak uygulanmadan kaldırılması kararlaştırılmıştır.

Kabul edilen “İlköğretim Kurumları (İlkokul ve Ortaokul) Haftalık Ders Çizelgesi”nde⁶² 2. dört yılda yani ortaokullarda 5., 6., 7. ve 8. sınıflarda seçmeli olarak okutulmak üzere haftada iki saat Kur’an-ı Kerim, haftada 2 saat Hz. Muhammed’in Hayatı ve haftada iki saat de Temel Dinî Bilgiler dersi konmuştur. Bu derslerden Kur’an-ı Kerim dersi 4 kez, Hz. Muhammed’in Hayatı 4 kez ve Temel Dinî Bilgiler dersi 2 kez seçilebilirler.⁶³

Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı derslerinin öğretim programları modüler bir yapıda oluşturulmuştur. Buna göre öğrenciler bu dersleri birden fazla sınıf düzeyinde alabileceklerdir. Öğrenciler bu derslerden herhangi birini, 5. sınıftan itibaren düzenli olarak alabileceği gibi, 5. sınıf ile 8. sınıf arasında herhangi bir dönemde de alabilecektir.

Bu dersler ortaokullarda seçmeli dersler arasında yer aldıkları için öğrenciler farklı sınıf düzeylerinde olsalar dahi, ders açısından aynı seviyede olanlar bu dersleri birlikte alabilirler. Bu derslerin programları ortaokulda 5., 6., 7. ve 8. sınıf şeklinde ayrılrsa da, dersler seçimlik ders olduğu için 5. sınıf seçimlik dersini ilk kez 7. veya 8. sınıfta seçecek olan öğrenciler bir arada bu dersi alabileceklerdir. Dolayısıyla derslerin seçiminde öğrencilerin sınıf düzeyleri değil, dersin seviyesi esas alınacak ve öğrencilerin seçtikleri ders düzeyine göre sınıflar oluşturulacaktır.

Kur’an-ı Kerim ve Hz. Muhammed’in Hayatı dersleri isteğe bağlı seçmeli bir ders olarak öğretim programlarına dâhil edilince, acaba bu derslerin yabancı ve azınlık okullarında okutulup okutulmayacağı ile ilgili tartışmalar baş gösterdi. 12 Nisan 2012’de Türkiye Özel Okullar Birliği Derneğinde toplanan azınlık okulları ile Amerikan Robert, Üsküdar Amerikan ve Fransız liselerinin de bulunduğu 60 özel okul yöneticisi başta bu dersler olmak üzere tüm seçmeli dersler için şu ortak kararı aldılar: “Seçmeli dersleri okul yönetimleri belirler. Biz de bir seçmeli ders paketi hazırlayacağız ve bunu Bakanlığa sunacağız. Seçmeli ders paketlerinin okulun ve çevrenin şartları, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları ile velilerin görüşleri de dikkate alınarak okul yönetimince belirlenmesi ve öğrencilerin seçimine sunulması uygun bulunmaktadır.” (Özel Okullarda Kur’an Dersi Yok mu? 2012).

Millî Eğitim Bakanlığı bu ve benzeri soruları açıklığa kavuşturmak amacıyla “12 Yıllık Zorunlu Eğitim, Sorular-Cevaplar” başlıklı bir kitapçık hazırladı. Yukarıda ele aldığımız konuya değinen Bakanlık: “Yabancı okullar Türk mevzuatına tabidir. Dengi resmi okulları-

62 Bkz. Ek 10: İlkokullar ve Ortaokullar Haftalık Ders Çizelgesi.

63 İmam hatip ortaokullarında ise Kur’an-ı Kerim dersi 4 kez, Hz. Muhammed’in Hayatı 4 kez ve Temel Dinî Bilgiler dersi 4 kez zorunlu olarak haftada 2 kredi olarak okutulmaktadır (bkz. Ek 5).

mız için konulmuş programlar bunlar için de geçerli olacaktır". Ancak, "Azınlık okullarında okuyan öğrenciler için Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı ders olarak okutulmayacaktır. Azınlık okullarında kendi dinleriyle ilgili dersler zaten okutulmaktadır." (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2012c: 23) diyerek konuyu açıklığa kavuşturmuştur. Buna göre yabancı özel okullar da dâhil olmak üzere tüm özel okullar öğrencilerin talepleri olması durumunda Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı derslerini okutmakla yükümlü olurken, azınlık okullarında bu dersler okutulmayacaktır. Bakanlığın da ifade ettiği gibi azınlık okulları, kendi dini inançları doğrultusunda din derslerini okutmaya devam edecektir.

Yeni eğitim yasınının eğitim programlarına dâhil ettiği Kur'an-ı Kerim dersi ile ilgili olarak çeşitli görsel ve yazılı medya organlarında bazı olumsuz karalamalar yapılmıştır ki, bunların başında, bu dersi seçecek öğrencilerin ders süresince başörtü takıp takmayacakları geliyor. MEB, "Sadece ders sırasında olmak üzere İmam Hatip okullarında kız öğrenciler isterlerse başörtülü bu dersi okuyabilir. İmam Hatip okulları dışındaki okullarda da yine aynı şekilde o derse mahsus olmak üzere başörtülü ders yapılabilir." diyerek bu konuda yapılan tartışmalar son vermiştir (MEB, 2012c: 27).

12 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası'nın din eğitimi alanına taşıdığı dersler yanında, din eğitimiyle ilişkilendirilebileceği düşüncesi ile öğretim programlarına dâhil edilen Arapça dersi hakkında da bilgi vermek yerinde olacaktır. 4+4+4 Eğitim Yasası'ndan önce Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı 26.09.2011 tarih ve 141 sayılı Karar'ı ile, 2012-2013 öğretim yılından itibaren ilköğretim 4. ve 5. sınıflara; 2013-2014 öğretim yılından itibaren de 6., 7., 8. sınıflarda uygulanmak üzere "İlköğretim Arapça (4-8. Sınıflar) Dersi Öğretim Programı" nı hazırlamıştır. Yeni eğitim sisteminde ikinci 4 yıldan (ortaokuldan) itibaren seçilebilecek dersler haftada 2 saat olarak okutulacaktır.

Son olarak belirtmemiz gereken bir diğer ders de "Osmanlıca Türkçesi"dir. Talim ve Terbiye Kurulu, 20.07.2010 tarih ve 76 sayılı Karar'ı ile "Millî Eğitim Bakanlığı Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgesi"nde yaptığı yenilikle, sadece sosyal bilimler liselerinin 10., 11. ve 12. sınıflarında okutulmak üzere "Osmanlıca Türkçesi" adında yeni bir ders koymuştur. Bu ders sosyal bilimler liselerinin haftalık ders çizelgesinde "ortak dersler" kategorisinde yer almaktadır. Bakanlığın Osmanlı Türkçesi dersini, sosyal bilimler liselerinde ortak dersler kategorisinde okutması önemli bir gelişme olmakla birlikte, diğer okul türleri için de aynı dersi isteğe bağlı seçmeli dersler kategorisinde okutmasının yararlı olacağı kanaatindeyiz.

4+4+4 ile Birlikte Din Derslerinin Öğretim Programlarının Yapılandırılması

Millî Eğitim Bakanlığı 4+4+4 Eğitim Yasası'nın kabulü ile birlikte öncelikle yeni ders çizelgeleri hazırlamış, daha sonra ise ders çizelgesinde belirlenen esaslar doğrultusunda düz ortaokullar ve imam hatip ortaokullar için getirilen yeni din dersleri için öğretim programları hazırlamıştır. Hazırlanan bu öğretim programları bağlamında yeni din derslerini burada incelemenin yararlı olacağı kanaatindeyiz. Ancak bu derslerin yapısal durumuna geçmeden önce, 1982'den beri okutulmakta olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin son durumu hakkında bilgi vermek istiyoruz.

1982 öncesinde temel eğitim ve ortaöğretimde seçmeli olarak okutulan "Din Bilgisi" ve "Ahlak"⁶⁴ dersleri Talim ve Terbiye Kurulunun 08.12.1981 gün ve 213 sayılı Karar'ı ile kaldırılarak bunların yerine "Din ve Ahlak Bilgisi" adında yeni bir ders ihdas edilmiştir. Hem ilköğretim hem de ortaöğretim için 1982'de hazırlanan öğretim programları kısmi yapılan değişiklikler dışında 2000'li yıllara kadar genel yapısını korumuşlardır.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programları

2000 ve sonrası, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri için bir dönüm noktasıdır. 2000 yılından itibaren ilk ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğretim programlarının yeniden tasarlanması noktasında ciddi çalışmalar yürütülmüştür (Tosun, 2003). Bu dönemde hazırlanan öğretim programı geleneksel din eğitimi anlayışı yerine bilgi toplumunun ihtiyaç duyduğu bir sistemi temele almakta ve geleneksel öğrenci tipi yerine bilimsel verileri dikkate alan, "öğrenmeyi öğrenme" yeterliliği kazanan, yaşam boyu öğrenmeyi alışkanlık hâline getiren, araştıran, soran ve sorgulayan bireyler yetiştirmeyi merkeze almıştır (Doğan ve Tosun, 2003: 80). 2000 yılındaki Program'ın temel bakış açısı

64 19 Şubat 1948 tarihinde ilkokulların 4 ve 5. sınıflarına "program dışı ve ihtiyari olarak" haftada ikişer saat din dersinin okutulacağı kararlaştırılmıştır. 13.08.1956 tarih ve 4-7805 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla, 1956-1957 öğretim yılı ortaokul programlarının 1 ve 2. sınıflarına birer saatlik "Din Bilgisi" dersi koymuştur. Talim ve Terbiye Kurulu 23.09.1976 tarih ve 345 sayılı Karar'ı ile, ortaokulların üçüncü sınıfına da haftada bir saatlik seçmeli "Din Bilgisi" dersi konmuş, bu durum, 1982'ye kadar bu şekilde sürmüştür. Aynı zamanda 1974-1975 öğretim yılından itibaren de, bu okulların her sınıfına haftada bir saatlik zorunlu Ahlak dersi konmuştur. Liselerde ise Talim ve Terbiye Kurulunun 21.09.1967 gün ve 343 sayılı Karar'ı ile, 1967-1968 öğretim yılından itibaren lise ve dengi okulların 1. ve 2. sınıflarında "Din Bilgisi" adıyla din dersleri konmuştur. Bu okulların 3. sınıfına ise 1976-1977 öğretim yılında "Din Bilgisi" dersi konmuştur. 1974-75 yılında ise bu okulların her sınıfına da ortaokulda olduğu gibi zorunlu "Ahlak dersi" ayrı bir ders saati olarak konmuştur (bkz.; Cebeci, 1996: 153; Öcal, 1999b; Aydın, M. Ş., 2000: 65-66; Alakuş ve Bahçekapılı, 2009; Bahçekapılı, 2010: 39-40)

sonraki dönemlerde de devam ederek, yapılandırmacı yaklaşımla ve öğrenciyi merkeze alan ve iş birliğine dayalı öğrenmeyi esas alan bakış açısıyla tasarlanmaya devam etmiştir.

Nihayetinde Talim ve Terbiye Kurulunun 19.09.2000 tarih ve 373 sayılı Karar'ı ile uygulanmakta olan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı 2006'da yeniden değiştirilmiştir. 2006'da İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı yeniden yapılandırılarak 28.12.2006 tarih ve 410 sayılı Karar'la 2007-2008 öğretim yılından itibaren uygulanmaya başlanmıştır. Ancak bu Program Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün programda değişiklik teklifleri isteyen 20.12.2010 tarih ve 2748 sayılı yazısı üzerine Talim ve Terbiye Kurulu tarafından görüşülmüş ve Kurul, 30.12.2010 tarih ve 328 sayılı Karar'ı ile mevcut İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nın yapısında kısmi değişiklikler yapılmasına karar vererek, yeni öğretim programının 2011-2012 öğretim yılından itibaren yeni hâliyle uygulanmasına karar vermiştir.

Bu yeni Program incelendiğinde temel yapısal özellikleri açısından 2006'daki Program'la aynı olduğu görülmektedir. Program'ın geliştirilmesinde merkeze alınan temel yaklaşımlar, 2006'daki Öğretim Programı'nda olduğu gibi eğitimsel, din bilimsel ve kavramsal yaklaşımlardır. Eğitimsel yaklaşım bağlamında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda yapılandırmacı yaklaşım, çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme gibi yaklaşımlar dikkate alınmıştır. Bu yaklaşımlar yoluyla öğrencinin öğrenme-öğretme sürecinde aktifliğinin sağlanması amaçlanmıştır. Din bilimsel yaklaşım bağlamında ise öğretim programı tasarlanırken öğrenilen bilginin değeri ön plana çıkartılarak gerek İslam dini gerekse diğer dinler hakkında bilimsel ve araştırmaya dayalı bilgi ön planda tutulmuş, dinin asıl kaynaklarında yer almayan bilgilerden uzak durulmuştur (Bahçekapılı, 2010: 49; İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı [DKABÖP], 2010: 9-10). Ayrıca Program'ın teolojik yaklaşım yerine din bilimsel yaklaşım ön plana çıkartılarak ve konuların açıklanmasında rasyonel ve eleştirel düşüncüyü önermesi yönüyle dersin adına uygun şekilde hazırlanması önemli bir adımdır (Kaymakcan, 2007b: 42).

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Programı'nda üzerinde durulan temel yaklaşımlardan biri olan kavramsal yaklaşım ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersiyle ilgili kavramların ve ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus, DKAB Programı'nın öğrenme-öğretme süreci içerisinde uygulanışı açısından sadece yapılandırmacı yaklaşımı öngörmemesidir. Program, bunun yerine "Din öğretiminde işe koşulabilecek stratejiler" başlığı altında Program'da yer alan kazanımların elde edilmesinde yapılandırmacı öğrenme yaklaşımını gözetken çeşitli öğrenim stratejilerinin kullanılmasını da öngörmektedir (Bahçekapılı, 2010: 49; Kaymakcan, 2009: 65-66).

Tablo 29.*İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı*

Öğrenme Alanları	ÜNİTELER				
	4. Sınıf	5. Sınıf	6. Sınıf	7. Sınıf	8. Sınıf
İnanç	Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?	Allah inancı	Peygamberlere ve İlahî Kitaplara İnanç	Melek ve Ahiret İnancı	Kaza ve Kader
İbadet	Temiz Olalım	İbadet Konusunda Bilgilenelim	Namaz İbadeti	Oruç İbadeti	Zekât, Hac ve Kurban İbadeti
Hz. Muhammed	Hz. Muhammed'i Tanıyalım	Hz. Muhammed ve Aile Hayatı	Son Peygamber Hz. Muhammed	Bir İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed	Hz. Muhammed'in Hayatından Örnek Davranışlar
Kur'an ve Yorumu	Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım	Kur'an-ı Kerim'in Temel Eğitici Nitelikleri	Kur'an-ı Kerim'in Ana Konuları	İslam Düşüncesinde Yorumlar	Kur'an'da Akıl ve Bilgi
Ahlak	Sevgi, Dostluk ve Kardeşlik	Sevinç ve Üzüntülerimizi Paylaşalım	İslam'ın Sakınılmasını İsteddiği Bazı Davranışlar	Din ve Güzel Ahlak	İslam Dinine Göre Kötü Alışkanlıklar
Din ve Kültür	Aile ve Din	Vatanımızı ve Milletimizi Seviyoruz	İslamiyet ve Türkler	Kültürümüz ve Din	Dinler ve Evrensel Öğütleri

Kaynak: İDKABÖP, 2010: 34

Yapısal açıdan getirilen bu yaklaşımlar doğrultusunda İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğrenme alanları "İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Kur'an ve Yorumu, Ahlak, Din ve Kültür" olmak üzere altı öğrenme alanı üzerine yapılandırılmıştır (İDKABÖP, 2010: 13).

Hazırlanan yeni İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nın öğrenme alanları ve muhtevası açısından yeterli olduğunu düşünüyoruz. Ancak, öğretim programlarının 4 temel ögesi olan hedef, içerik ve öğrenme-öğretme süreçleri ve değerlendirme açılarından ele aldığımızda ise Program'ın çoklu zekâ ve öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımları üzerine bina edildiğini ancak, öğrenme-öğretme süreçleri dışında bu Program'ın hedef, içerik ve değerlendirme açısından yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak tasarlandığını söylemek çok mümkün değildir.

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı

Talim ve Terbiye Kurulunun 08.12.1981 gün ve 213 sayılı Kararı ile ortaöğretimde okutulmakta olan Din Bilgisi dersi ve Öğretim Programı yürürlükten kaldırılmış ve 18.02.1982 gün ve 30 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile kabul edilen ve 29.03.1982 gün ve 2109 sayılı Tebliğler Dergisi'nde "Temel Eğitim ve Ortaöğretim Din ve Ahlak Bilgisi Dersi Eğitim Programı" olarak yayımlanan yeni program uygulanmaya başlanmıştır. 30.10.1986'da yeniden düzenlenen dersin Öğretim Programı 13.04.1992 tarih ve 2356 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan son hâliyle 2000'li yılların başına kadar gelmiştir (Aydın, M. Ş., 2000: 117-118; Bahçekapılı, 2010: 37; Altaş, 2011: 161).

1982'de hazırlandığından bu yana sınırlı bazı düzeltmelerle 2000'li yıllara kadar gelen DKAB Ortaöğretim Programı 2005 yılına gelindiğinde yeni pedagoji anlayışı ve değişen ihtiyaçlar bağlamında yeniden yapılandırılmıştır (Kaymakcan, 2007a: 40; 2007b: 179).

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün, 01.02.2005 tarih ve 8/300 sayılı teklif yazısı üzerine Kurulda görüşülen Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı'nın, Müdürlüğü'nün 31.03.2005 tarih ve 16 sayılı Kararıyla, 2005-2006 öğretim yılından itibaren uygulanmasına karar verilmiş, daha önce 28.02.1992 tarih ve 47 sayılı Kararıyla kabul edilen (13.04 tarih ve 2536 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan) DKAB Ortaöğretim Programı uygulamadan kaldırılmıştır (Bahçekapılı, 2010: 44). Ancak bu Program da 2010 yılında değiştirilmiştir.

Din Öğretimi Genel Müdürlüğü'nün 20.12.2010 tarih ve 2748 sayılı teklif yazıları üzerine Talim ve Terbiye Kurulunda görüşülen Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda istenilen değişiklikler Kurulun 30.10.2010 tarih ve 329 sayılı Kararı kabul edilerek yayımlanmıştır.

Tablo 30.*Ortaöğretim DKAB Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Üniteleri*

ÖĞRENME ALANLARI	ÜNİTELER			
	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
İnanç	İnsan ve Din	Allah inancı	İnsan ve Kaderi	Dünya Hayatı ve Âhret
İbadet	Temizlik ve ibadet	İslam'da İbadetler	İslam'da İbadetlerde İlkeler ve İbadetlerin Faydaları	Dinlerde İbadetler
Hz. Muhammed	Hz. Muhammed'in Hayatı	Kur'an'a Göre Hz. Muhammed	Hz. Muhammed'in Örneği	Hz. Muhammed'i Anlama
Vahiy ve Akıl	Kur'an ve Ana Konuları	Kur'an ve Yorumu	İslam Düşüncesinde Yorumlar	İslam Düşüncesinde Tasavvufi Yorumlar
Ahlâk ve Değerler	Değerler ve Aile	Haklar, Özgürlükler ve Din	Aile ve Din	İslam ve Barış
Din ve Laiklik	Laiklik ve Din	Atatürk ve Din	Atatürk ve Cum. Dön. Din Hizmetleri	Atatürk ve Din Öğretimi
Din kültür ve Medeniyet	İslamiyet ve Türkler	İslam ve Bilim	İslam ve Estetik	Yaşayan Dinler ve Benzer Özellikleri

Kaynak: Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı [ODKABÖP], 2010: 30.

Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nın temel yapısı, ilköğretim Programı'nda olduğu gibi eğitimsel ve din bilimsel yaklaşımlar üzerine kurulmuştur. Öğrenme alanları açısından yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, 2006'daki Öğretim Programı gibi İnanç, İbadet, Hz. Muhammed, Vahiy ve Akıl, Ahlâk ve Değerler, Din ve Laiklik ve Din, Kültür ve Medeniyet olmak üzere 7 öğrenme alanına göre yapılandırılmıştır (ODKABÖP, 2010: 14). Öğrenme alanları açısından değişen yönü ise İbadet, Ahlak ve Din, Kültür ve Medeniyet öğrenme alanlarından olmuş olmasıdır.

Buna göre İbadet öğrenme alanında daha önce 11. sınıftaki "İslam'da İbadetlerin Faydaları" ünitesi yeni Program'da "İslam'da İbadetlerde İlkeler ve İbadetlerin Faydaları" olarak ve daha önce 12. sınıftaki "Dinlerde İbadet" ünitesi "Tövbe ve Bağışlanma" olarak yeni Program'da değiştirilmiştir.

Ahlak ve Değerler öğrenme alanında ise daha önce 11. sınıftaki "İslam ve Barış" ünitesi "Aile ve Din" olarak, daha önce 12. sınıftaki "Tövbe ve Bağışlanma" ünitesi "İslam ve Barış" olarak yeni Program'da değiştirilmiştir.

Din, Kültür ve Medeniyet öğrenme alanında da daha önce 9. sınıftaki “Türkler ve Müslümanlık” ünitesi “İslamiyet ve Türkler” olarak yeni Program’da değiştirilmiştir. Bunların dışında öğrenme alanlarının ünite başlıklarında bir değişiklik söz konusu değildir.

4+4+4 Eğitim Yasası ile birlikte geliştirilen yeni ders çizelgelerinde en son yukarıda değindiğimiz ve 2010’da değişen ilk ve ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında bir değişiklik olmamıştır. Daha önce ilköğretim I. kademenin 4. sınıfından ortaöğretim 12. sınıfa kadar okutulmakta olan ders, yeni 12 yıllık zorunlu (kesintili) eğitim uygulamasında da 4. sınıftan itibaren, yani ilkokul 4. sınıftan itibaren okutulmaya devam edecektir. Ancak Millî Eğitim Bakanlığı, gelişim özellikleri dikkate alınarak ilkokul 1. sınıftan itibaren ahlak eğitimi, değer eğitimi veya karakter eğitimi gibi uygulama temelli derslere yer verilebileceğini belirtmektedir (MEB, 2012c: 23).

Yeni Eğitim Yasası’nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile ilgili bir düzenlemenin olmayışı bu dersin öğretim kademelerindeki yanlış uygulamasının devam edeceğini göstermektedir. Öcal’ın da belirttiği gibi, bu dersin örgün eğitim kademelerinde uygulanması noktasında, Anayasa’ya aykırı bir durum bulunmaktadır. Anayasa’nın 24. maddesinde yer alan “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ilk ve ortaokul kurumlarında zorunlu olarak okutulur.” ifadesine vurgu yapan düşünür, bugüne kadar bu maddenin gereği göz ardı edilerek, eksik bir şekilde eğitim kurumlarında uygulanmıştır. Hiçbir sınırlama olmamasına rağmen, bu eğitimin ilkokul birinci sınıftan başlatılması yerine, dördüncü sınıftan başlatılması bir hatadır. Maddenin ikinci cümlesinde yer alan, “Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ise, yetişkinlerin kendi talebine, küçüklerin ise kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.” ifadelerine vurgu yapan Öcal, Anayasa’nın yürürlüğe gireli 30 yıl olmasına rağmen, bu maddenin bugüne kadar işletilmediğinin altını çizmektedir. Öcal’ın Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ile ilgili olarak ileri sürdüğü diğer sorun ise örgün din eğitiminde pratiğin olmamasıdır. Örneğin öğrenciye namaz öğretiliyor, ancak abdest uygulaması yok. Yani “eğitim boyutu” boşlukta kalıyor. Öcal, yeni çıkan Kanun’la bunun sağlanıp sağlanamayacağını irdelenmesi gerektiğini ve diğer derslerle birlikte Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin mevcut sorunlarının ele alınarak, çözüme kavuşturulmasını savunmaktadır.

Hizmet alıcılarla yapılan mülakatlar (Gümüş, 2012) insanların erken dönemden itibaren din eğitimi almak istediklerini göstermektedir. Aileler, çocuklarının psikososyal ve ruhi gelişimlerine daha iyi katkı sağlaması için, okul öncesi kurumlardan başlamak üzere ahlak ve karakter eğitimini temel alan bir din eğitimi almalarını istemektedirler. Bu isteğin temelinde; dinin, karşılaştıkları psikososyal ve ruhi sorunlarla baş etme konusunda kendilerine yardımcı olduğu düşüncesine ve tecrübesine sahip olmaları gelmektedir. Kendi yaşamları

rında onlara yardımcı olan dinin, çocuklarının da kişilik gelişimlerine katkı sağlaması için, erken dönemden başlayacak şekilde kaliteli bir din eğitimi almalarını talep etmektedirler. Bu sebeple, MEB'in önümüzdeki dönemde hem Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğretimini daha erken bir dönemden itibaren başlatması hem de okul öncesinde ahlak ve karakter eğitimini merkeze alan bir yaklaşımla yeni din derslerini oluşturması yararlı olacaktır.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi bağlamında değinmemiz gereken konulardan bir diğeri de bu dersin Öğretim Programı'nın yapısına şekil veren yaklaşım boyutudur. Eğitimde öğrencinin öğrenme-öğretme sürecinde aktif olması, bir bakıma yaşayarak öğrenmesi önemli bir ilkedir. Din eğitiminde de tüm öğrencilerin kendi düşüncelerini ve inançlarını sınıf ortamına taşıması ve gerekli ritüelleri sınıf ortamında arkadaşlarıyla paylaşması, bugün modern din eğitimi uygulamalarında sıklıkla gördüğümüz bir olgudur. Dinden öğrenme (learning from religion) olarak ifade edilen ve bilgi düzeyinden ziyade, tartışmaya, sorgulamaya, uygulamaya ve tecrübeye dayalı olarak yapılan bu din eğitimi yaklaşımı birbiri ile ilişkili farklı iki değerlendirmeyi yani nesnel ve öznel değerlendirmeyi gerektirir. Nesnel değerlendirme, farklı dinî geleneklerin ve dinin kendisinin hakikat iddialarını, inançlarını ve uygulamalarını eleştirel bir şekilde değerlendirebilmeyi ve bunları ayırt edebilmeyi gerektirir. Öznel değerlendirme ise dinî inanç ve değerleri değerlendirme ve onlarla yüzleşme çabası olarak başlar ve sonunda bir özdeğerlendirme süreci hâline gelir. Bu yönüyle dinden öğrenme, tüm tarafların kendilerini ve inançlarını ifade edebildiği, çok kültürlülüğün neden olduğu farklılaşma ve çatışmaları en aza indiren bir yaklaşımdır. Öğrencilerin kendi inançlarının bilgi ve uygulamalarını sınıf ortamına taşıyarak birbirleriyle paylaşmaları, onların kendileri için önemli ve kutsal olan bir değeri, bir başka inanca sahip olan arkadaşı için de önemli ve kutsal olabileceğini kavramalarına, bir başka ifade ile karşılıklı empati kurmalarına ve birbirlerini anlamalarına yardımcı olacaktır (Ayrıntı için bkz. Grimmitt, 1973, 1987, 2000; Engebretson, 2006; Kaymakcan, 2007c; Okumuşlar, 2007; Hella ve Wright, 2009; Bahçekapılı, 2011b). Bu yaklaşımın temel ilkelerine göre işlenecek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, ülkemizdeki farklı inanç temsilcilerini kuşatacak bir forma girecektir. Böylece bu ders ve Öğretim Programı hakkında söylenen "Sadece Sünnî düşünce sistemi esas alınarak tasarlanmıştır." iddialarını zayıflatacaktır.

Öğrenme-öğretme süreci hakkındaki bu değerlendirmemiz sonrasında, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Programı'nın oluşturulduğu temel din eğitimi yaklaşımını değerlendi-

rebiliriz. Mevcut Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programları bir dine veya mezhebe dayalı olmayan çok değer odaklı (non-confessional) din eğitimi yaklaşımı temel alınarak hazırlanmaktadır. Bu yaklaşım uygulanacak olan din eğitiminin merkezine bir dinî inancı veya herhangi bir mezhebi yerleştirmeyen din eğitimi modelidir (Bahçekapılı, 2012: 33). Çok kültürlü ve çok dinli toplumsal yapılarda, farklılıkları ortak değerler ölçüsünde bir arada tutması ve karşılıklı hoşgörüyü geliştirmesi yönüyle bu yaklaşım Danimarka, Estonya, İsveç, İngiltere, İskoçya, İzlanda ve Norveç'te uygulanmaktadır (Kallioniemi, 2003: 33; Bahçekapılı, 2012:33).

Laiklik ilkesinin de bir gereği olarak tüm kesimleri ortak bir değerde toplama adına uzun zamandır Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında uygulanmakta olan çok değer odaklı (non-confessional)⁶⁵ yaklaşım, öğrencilerin hem ülkemizdeki dinî oluşumları ve inanç/düşünce sistemlerini hem de yaşayan dünya dinlerini öğrenmeleri açısından son derece önemli bir özelliğe sahiptir. Bu ders temel din eğitimi yaklaşımı olarak çok değer odaklı (non-confessional) yaklaşım yanında, özellikle öğrenme-öğretme sürecinde dinden öğrenme yaklaşımı ile birlikte verilmesi durumunda, ülkemizde çoğulculuk adına ders hakkında yapılan birçok eleştiriyi haksız kılacaktır.

Bu bağlamda 2011'de yeniden yapılandırılan Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nı değerlendirecek olursak, Program farklı inanç öğretilerinin öğretimi konusunda önemli bir aşama kaydetmiştir. Günümüzde yaşayan dinler olarak adlandırılan Yahudilik, Hıristiyanlık, Budizm, Hinduizm ve Taoizm gibi dinlerin temel öğretileri hakkında bilgi verme yanında, ülkemizdeki İslam dininin ve kültürümüzün zenginlik unsuru olan farklı dinî düşünce ve sistemleri de içermesi bu Program'ın en önemli özelliklerinden biridir. Bu noktada Program'da dikkat çeken unsur, herkes tarafından bir zenginlik olarak görülen ve ülkemizde önemli sayıda temsilcisi olan Alevilik konusunun yer almasıdır. Hizmet verici ve alıcılarla yapılan mülakatlar, katılımcıların yeni Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nda Alevilikle ilgili konuların yer almasını iyi ve olumlu bir gelişme olarak gördüklerini göstermektedir.

Katılımcılar, gelinen noktada barış, hoşgörü ve diyalog ortamının kurulması için insanların birbirlerini tanımaları gerektiğini düşündükleri, bu bağlamda DKAB dersindeki Alevilik konusunun da farklılıkları tanıma ve anlama konusunda çok yararlı olacağı kanaatinde. Bütünleştirici yapısıyla Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi, toplumumuzda şahit olduğumuz

65 Non-confessional yaklaşımı mezhepler üstü din eğitimi yaklaşımı olarak da dilimizde kullanılmaktadır. Bkz. Bilgin (1999: 551-558) ve Tosun (2004: 132-133).

Sünni ve Alevi çatışmasının sonlanması noktasında katkı sağlayacaktır. Birbirlerini tanıyan, anlayan ve diyalog kültürünü geliştiren çocuklar, barış ve hoşgörüyü temele alan daha iyi bir gelecek inşa edeceklerdir.

Bununla birlikte, bu dersin İslam inancını önceleme ve inanç öğretimi açısından merkeze alması yadırganmaması gereken bir durumdur. Zira çok değer odaklı din eğitiminin en iyi uygulandığı iddia edilen İngiltere ve Norveç'te de din öğretimi programlarının temelinde, bu ülkelerin tarihsel arka planında yer alan Hıristiyanlığın öncelenmesi öngörülmektedir (Kaymakcan, 2004: 19-32; Bahçekapılı, 2012: 57). Bu sebeple nüfusunun önemli bir çoğunluğunun Müslüman olduğu ülkemizde, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı'nın ülkemizdeki tüm kesimlerin ortak taleplerini içerecek bir perspektife sahip olan İslam dinini merkeze alması pedagojik açıdan uygun ve geçerlidir (Kutlu, 2011: 366; Özbek, 2004: 25).

Kur'an-ı Kerim Dersi Programı

Yeni Eğitim Yasası ile birlikte eğitim programları arasında yerini alan Kur'an-ı Kerim dersinin din eğitimi tarihi açısından özel bir yeri vardır. Cumhuriyet tarihinde öğretim programları açısından yapılan ilk yapılandırma 1924 tarihinde yapılmış ve bu yıl hazırlanan programlarda ilkököl birinci sınıf hariç diğer dört sınıfta, haftada 2 saat olarak "Kur'an-ı Kerim ve Din Dersi" yer almıştır. Bu ders 1926'da üçüncü sınıftan başlamak ve haftada bir saat olmak üzere değişikliğe uğramış, daha sonra Millî Eğitim Bakanlığının 1930'da hazırladığı İlk Mektep Müfredat'ında ise öğretim programları arasında yer almamıştır. Bununla birlikte ailelerin talebi doğrultusunda, sadece beşinci sınıf öğrencileri için, program dışı ve yarım saatlik bir dersin okutulabileceği not olarak düşünülmüştür (Aydın, M. Ş., 2000: 34; Doğan, 2003: 616). Bununla birlikte üç yıllık köy okullarında bu ders 1939'a kadar haftada yarım saat olmak üzere okutulmaya devam etmiş, ancak 1939'da köy ilkokullarının programından da bu ders tamamen çıkarılmıştır (Aydın, M. Ş., 2000: 35). Bu dönemde öğretim programlarından din derslerinin çıkartılmasının temel nedeni olarak, din eğitiminin geçmişte toplumda hâkim olan hurafelere ve eski yönetim biçimini savunanlara hizmet edebileceği şeklinde oluşan kaygıları görebiliriz. Aynı zamanda din eğitiminin okullarda okutulmaması düşüncesinin laiklik ilkesi ile gerekçelendirilmeye çalışılması da dikkat çeken bir husustur (Doğan, 1999: 253). Bu dönemdeki anlayışa göre Anayasa'ya aykırı hareket etmek nasıl suç ise laiklik ilkesine aykırı davranmak da aynı şekilde suçtur. Nitekim din dersi de laiklikle ilişkilendirilerek dersin okullardaki öğretimine son verilmiştir (Bilgin, 2001: 43). Bundan

sonraki süreçte, 1950'li yıllara kadar okullarda din eğitimine yer verilmemesi, devlet politikası olarak dinî değerlerin değil, bilakis sosyal-laik bir ahlak anlayışının benimsendiğini göstermektedir (Kesgin, 2011: 216). Bu tarihi arka plan göz önüne alındığında yaklaşık 80 yıl aradan sonra Kur'an-ı Kerim adında bir dersin öğretim programları arasında yer alması oldukça anlamlıdır.

Öğretim programlarına yeni dâhil edilen bu dersle öğrencilerin, Kur'an-ı Kerim'in hayatlarındaki yerini fark etmeleri, onu doğru ve güzel bir şekilde okumaları, bazı sure ve ayetleri ezberlemeleri ve içeriği hakkında bilgi sahibi olmaları amaçlanmaktadır (Ortaokul ve İHL Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı [KKÖP], 2012: 2). Bu açıdan değerlendirilecek olursa, Kur'an-ı Kerim dersi İlköğretim Din Kültürü ve Bilgisi Öğretim Programı'nda yüzeysel olarak yer alan ve daha çok sure ve dua ezberine dayanan Kur'an öğretimini daha nitelikli bir hâle getirecektir.

Program'ın uygulanmasında dikkat çeken hususların başında, dersin öğrencilerin seviye ve çevre şartlarına göre düzenlenebilir olması gelmektedir. Buna göre her ne kadar her öğrenme alanı ve ünite için Program'da bir zaman belirlemesi olmasına rağmen, zümre öğretmenleri öğrencilerin seviyelerini ve çevre şartlarını göz önüne alarak öğretimin planlanmasında değişikliğe gidebilecekleridir.

Benzer şekilde bir öğrenci bu dersi 6., 7., veya 8. sınıfta ilk defa alıyorsa ve Kur'an okumayı bilmiyorsa, öğrenci seviyesine uygun olarak 5. sınıf Öğretim Programı'nda yer alan Kur'an-ı Kerim'i Okumaya Giriş ünitesinden öğretime başlar ve öğrenci Kur'an Kerim'i okumayı öğrendikten sonra kendi sınıfının öğrenme alanı ve ünitesinden derse devam edebilir. Program'ın bir başka dikkat çeken hususu, Kur'an-ı Kerim'i okuma ve ezberleme ile birlikte, onun mesajını da anlamaya çokça önem vermesidir. Böylece öğrenciler, Kur'an-ı Kerim ile yüz yüze gelerek onun mesajını anlamaya dönük bir çaba ve gayret içine girme fırsatı elde edeceklerdir.

İmam Hatip Ortaokulu Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı⁶⁶ incelendiğinde 5. sınıftan 8. sınıfa kadar iki öğrenme alanından ve her öğrenme alanının da bir ünite başlığı ve iki alt konu başlıktan oluştuğu görülmektedir. Buna göre bir öğrenci herhangi bir sınıfta iki öğrenme alanı kapsamında iki ünite başlığı ve dört alt konu başlığı görecektir.

66 Daha önce belirttiğimiz üzere Temel Dinî Bilgiler dersi düz ortaokullarda iki kez, imam hatip ortaokullarında ise dört kez seçilebilmektedir.

Tablo 31.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Üniteleri

ÖĞRENME ALANLARI	ÜNİTELER			
	5. SINIF	6. SINIF	7. SINIF	8. SINIF
Kur'an-ı Kerim ve Mesajı	1. Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım I. KK'i Öğreniyoruz II. Kur'an'ın Mesajını Anlıyorum	1. Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım I. KK'i Güzel Okuma II. Kur'an'ın Mesajını Anlıyorum	1. Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım I. KK'in İslam Dinindeki Yeri ve Önemi II. Kur'an'ın Mesajını Anlıyorum	1. Kur'an-ı Kerim'i Tanıyalım I. KK'in Temel Konuları II. Kur'an'ın Mesajını Anlıyorum
	2. Kur'an-ı Kerim'i Okumaya Giriş I. KK'i Okumayı Öğreniyoruz II. Okunacak Sure ve Ayetler	2. Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma I. Okunacak Sure ve Ayetler II. Tecvid	2. Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma I. Okunacak Sure ve Ayetler II. Tecvid	2. Kur'an-ı Kerim'i Güzel Okuma I. Okunacak Sure ve Ayetler II. Tecvid

Kaynak: KKÖP, 2012: 6-8'den uyarlanarak düzenlenmiştir.

Öğrenme alanının ve ünite konularının iki ile sınırlı olması okuyucu yanıltmamalıdır. Zira söz konusu ünite alanları ile bunları oluşturan alt konu başlıklarının içi oldukça ayrıntı ve geniş bir muhtevayı içermektedir. Bu bağlamda ortaokul süresince bu dersi seçen öğrencilerin, öğretimin sonunda Kur'an-ı Kerim'i güzel bir şekilde okumayı öğrenebileceklerini, bazı sure ve ayetleri rahatlıkla ezberleyebileceklerini ve onun temel mesajını anlayabileceklerini söyleyebiliriz.

Örgün eğitimde Kur'an-ı Kerim'in bu şekilde öğretiminin, yaygın eğitim bağlamında yaz aylarında sürdürülen Kur'an öğretimi kurslarını olumsuz yönde etkilemesi mümkündür. Ancak cami eğitiminin kendine has atmosferinin bilincinde olan ailelerin, çocuklarını bu kurslara göndermeye devam edeceklerini düşünmek yanlış olmasa gerektir. Özellikle yaz Kur'an kurslarındaki Kur'an öğretiminin sosyal aktivitelerle zenginleştirilmesi sonrasında, aileler ve çocukların bu kurslara rağbet etmesi büyük olasılıktır. Kur'an öğretiminin daha nitelikli olması amacıyla, bu eğitimin cami dışına yani örgün eğitim modelinde olduğu gibi sınıf ortamında verilmesi makul olmakla birlikte, camilerin toplum nezdindeki fonksiyonelliğini sürdürmek amacıyla, Kur'an öğretiminin camilerde de sürdürülmesine önem verilmesi yararlı olacaktır.⁶⁷

67 Hz. Peygamber'in sünnetine bakıldığında camilerdeki din hizmetlerinde ibadetlerin önceliği olmakla birlikte, camilerin çok amaçlı olarak kullanıldığı ve geniş bir hizmet yelpazesini içerdiği görülür (Yazıcı, 2007: 7).

Hız. Muhammed'in Hayatı Dersi Programı

Yeni Eğitim Yasası'nın getirdiği yeniliklerden bir diğeri de Hz. Muhammed'in Hayatı dersinin öğretim programlarına dâhil etmesidir. Hz. Muhammed'in yaşamı, şahsiyeti ve örnek yaşamının Türk-İslam kültüründe özel ve saygın bir yeri vardır. Tarafımızdan gerçekleştirilen bir araştırma verileri bu tespitimizi doğrulamakta ve desteklemektedir. Araştırmada öğrencilerin 9. sınıftan 12. sınıfa kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersindeki öğrenme alanlarına olan ilgisi incelenmiş, sonuç olarak öğrencilerin % 45,8'inin Hz. Muhammed, % 42,8'inin İnanç, % 30,4'ünün Vahiy ve Akıl (Kur'an), % 27,7'sinin İbadet, % 26'sının Din, Kültür ve Medeniyet, % 25,8'inin Ahlak ve Değerler ve % 23,7'sinin ise Din ve Laiklik öğrenme alanlarına ilgisinin olduğu tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar, öğrencilerimizin Hz. Muhammed'in hayatının, şahsiyetinin ve örnek yaşamının anlatıldığı öğrenme alanının öğrenciler tarafından ilgi ile karşılandığı ve sevildiğini göstermektedir (Bahçekapılı, 2010).

Bu bağlamda, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi içerisinde sınırlı bir zaman dilimine sahip olan Hz. Muhammed'in örnek kişiliği ve insanlık için oluşturduğu insan profilinin, yeni Hz. Muhammed'in hayatı dersi ile nitelik ve nicelik açısından daha kapsamlı ve yeterli olacağı kanaatindeyiz.

Dersin Öğretim Programı'nın yapısı incelendiğinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarındaki öğrenme alanları ve ünite konularına nispetle Hz. Muhammed'in hayatını, şahsiyeti ve örnek yaşamının çok geniş bir perspektiften ele alındığını söyleyebiliriz. Ancak öğretmenlerin Program'dan daha iyi bir şekilde yararlanmaları noktasındaki Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı gibi öğretici bilgilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi programlarına göre az ve yetersiz olduğunu da belirtmemiz gerekir. Hz. Muhammed'in hayatı dersinin yakın bir zamanda öğretim programları içerisinde yer alması ve Öğretim Programı'nın 2012-2013 öğretim yılına yetiştirilme isteği bu durumun sebebi olarak gösterilebilir. Bu noktada Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri ile ilgili öğretim programlarındaki beklentilerin ve gerekli materyal çalışmalarının önümüzdeki öğretim yılından itibaren tamamlanması beklenmektedir.

Öğretim Programı'nın temel yapısı incelendiğinde dersin uygulanmasına ilişkin ilke ve açıklamaların Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı'ndaki ilke ve açıklamalarla örtüştüğü gözlemlenmektedir. Program'ın öğrenme alanları ve ünitelerinin süreleri ve işleniş düzeni belirtmekle birlikte, -Kur'an-ı Kerim Öğretim Programı'nda olduğu gibi- öğrencilerin seviye düzeylerine ve çevre şartlarına göre öğretimin planlanması noktasında zümre öğretmenlerine yetki ve tasarruf hakkı vermektedir.

Öğrenme-öğretme etkinliklerinde öğrenci merkezli öğrenme ve öğretme yöntem, teknik ve stratejileri kullanılmasını önceleyen Öğretim Programı, ünite konularının din bilimsel

yaklaşımıyla (Program'da ifade edilmese de) yani İslam dininin temel referansları olan Kur'an ve sünnetin temel alınarak işlenmesini öngörmektedir. Ancak Öğretim Programı, öğrencilerin konuları kavramalarını esas almakta ve öğrencilerin konular içerisinde geçen sure ve ayetleri ezberlemeye zorlanmaması gerektiğine de vurgu yapmaktadır (Hz. Muhammed'in Hayatı Dersi Öğretim Programı [HMHÖP], 2012: 2-3).

Tablo 32.

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Hz. Muhammed'in Hayatı Dersi Öğretim Programı Öğrenme Alanları ve Üniteleri

ÖĞRENME ALANLARI	ÜNİTELER			
	5. SINIF	6. SINIF	7.SINIF	8. SINIF
Hız. Muhammed'in Hayat Hikâyesi	Hız. Muhammed'in Hayat Hikâyesini Hatırlayalım	Hız. Muhammed'in Hayat Hikâyesini Hatırlayalım	Hız. Muhammed'in Hayat Hikâyesini Hatırlayalım	Hız. Muhammed'in Hayat Hikâyesini Hatırlayalım
Günlük Hayatta Hız. Muhammed	Temizlik	Beslenme	Giyim Kuşam	Eğlence ve Spor
En Güzel Örnek	Hız. Muhammed'in Ahlakı	Hız. Muhammed'in İbadetleri	Hız. Muhammed'in Duaları	Hız. Muhammed'in İbadetleri
Sosyal Hayatta Hız. Muhammed	Hız. Muhammed ve Çocuk	Komşuluk	İnsan Hakları ve Adalet	Komşuluk
Hız. Muhammed ve Aile	Çocuğun Görevleri	Akrabalarla İletişim	Anne Babanın Görevleri	Akrabalarla İletişim
Hız. Muhammed ve Toplumsal İletişim	Herkesin Dostu ve Kardeşi Hız. Muhammed	Sosyal İletişim	İnsani İlişkileri Güçlendirme	Sosyal İletişim

Kaynak: HMHÖP, 2012: 7.

Hız. Muhammed'in Hayatı Öğretim Programı öğrenme alanları ve ünite konuları açısından incelenecek olursa, Program'da altı öğrenme alanının olduğu ve her sınıfta bir öğrenme alanının bir ünite konusu olduğu, buna göre 5. sınıftan 8. sınıfa kadar bir öğrenme alanı altında dört ünite konusu yer aldığı gözükmektedir. Bu bağlamda öğrenciler her bir sınıfta altı öğrenme alanı ve altı ünite konusu işleyeceklerdir. Hız. Muhammed'in Hayatı dersini 5.

sınıftan 8. sınıfa kadar seçecek öğrenciler ise toplamda altı öğrenme alanı ile (her sınıfta altı ünite konusuyla) 24 ünite konusu göreceklendir.

Program'la ilgili değinmemiz gereken noktalardan biri de, Hz. Muhammed'in hayatını ele alırken izlediği yöntemle ilgilidir. Öğretim Programı'nın Hz. Muhammed'in hayatını sadece kronolojik bir şekilde ele almayarak, aksine onun kişiliğini ve örnekliğini temel alarak Kur'an merkezli bir insan profili geliştirmeye yönelik konu çeşitliliğine yer vermesi yöntem gelişimi açısından kayda değerdir. Böylece Program, Hz. Muhammed'in hayatı hakkında kronolojik anlatıma dayalı klasik tarih yazılımından kurtarılarak daha nitelikli bir hâle dönüştürülmüş ve tasarlanmıştır.

Temel Dinî Bilgiler Dersi ve Öğretim Programı

Düz ortaokul ve imam hatip ortaokullarının öğretim programlarına Yeni Eğitim Yasası ile birlikte dâhil edilen derslerden bir diğeri de Temel Dinî Bilgiler dersi'dir. Ancak Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri ortaokul (seçmeli) ve imam hatip ortaokullarında (zorunlu) 5., 6., 7. ve 8. sınıflarda haftada iki saat olarak 4 kez okutulurken, Temel Dinî Bilgiler dersi düz ortaokullarda iki kere (seçmeli), ancak imam hatip ortaokullarında (zorunlu) 4 kere okutulmaktadır. Dolayısıyla Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı derslerinin öğretim programları düz ortaokullar ve imam hatip ortaokulları için aynıken; Temel Dinî Bilgiler dersinin Öğretim Programı düz ortaokullar ve imam hatip ortaokulları için farklıdır.

Biz çalışmamızda imam hatip ortaokulları için hazırlanan Temel Dinî Bilgiler Dersi Öğretim Programı⁶⁸ üzerinden programı ele almaya çalışacağız. Söz konusu Temel Dinî Bilgiler Dersi Programı, öğrencilerin İslam dininin temel iman esaslarını kavramalarını, temel özellikleri ile İslam'ın evrene ve hayata bakışı ile İslam'ın temel ibadetleri ve bunların uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmalarını ve temel ahlak konuları ve toplumsal sorumlulukları bilmelerini kazanmalarını amaçlamaktadır (İmam Hatip Ortaokulu Temel Dinî Bilgiler Dersi Öğretim Programı [İTDBÖP], 2012: 2). Diğer derslerde olduğu gibi bu dersin Öğretim Programı öğrenciyi merkeze almayı, öğrencilerin öğrenme düzeylerine göre Program'ın planlanmasını, çeşitli görsel, işitsel ve basılı materyallerin kullanımını, dinin temel kaynaklarının kullanılmasını ve konularda geçen ayet ve hadislerin ezberlenmek yerine anlam bütünlüğü içerisinde kavranılmasını talep etmektedir (İTDBÖP, 2012: 2).

68 Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 17/08/2012 tarih ve 4730; 4732 sayılı yazılı ile oluşturulan komisyon tarafından hazırlanan ve Kurulda görüşülen "İmam Hatip Ortaokulu Temel Dinî Bilgiler Dersi (5, 6, 7 ve 8. Sınıflar) Öğretim Programı"nın 2012-2013 öğretim yılından itibaren 5. sınıflardan başlayarak ve kademeli olarak okutulmasına karar verilmiştir (MEB, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 03.09.2012 tarihli 146 sayılı Karar'ı).

Tablo 33.*İmam Hatip Ortaokulu Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı Öğrenme Üniteleri ve Konuları*

ÜNİTELER	TEMEL DİNİ BİLGİLER 5	TEMEL DİNİ BİLGİLER 6	TEMEL DİNİ BİLGİLER 7	TEMEL DİNİ BİLGİLER 8
Ünite I	İslam'a Giriş	İslam'a Göre İyilik	İslam'a Göre Sorumluluklarımız	Günlük Hayatta İslami Kurallar
Ünite II	İslam'a Göre Yaratılış	İslam'da Temel Haklar	İslam'ın Temel Kaynakları Ve Bilgi	Toplumun Temeli: Aile
Ünite III	İslam'ın Beş Temeli	Namaz	Zekât ve Oruç	Hac, Umre Ve Kurban
Ünite IV	İmanın Şartları	Allah'a Ve Meleklerle İman	Kitaplara ve Peygamberlere İman	Ahirete ve Kadere İman
Ünite V	İslam'da Edep Ve Hayâ	İslam'a Göre Yaşam Olayları	İslam'a Göre Toplum Bilinci	İnsanın Ruhsal Yönü

Kaynak: İTDBÖP, 2012: 6.

Temel Dinî Bilgiler Öğretim Programı, yapısal olarak doğrudan ünite ve konulardan oluşmakta, bunların üst öğrenmesi olan öğrenme alanlarını içermediği görülmektedir. Ancak diğer öğretim programlarında olduğu gibi her ünite ve alt konularının kazanımları ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Öğretim Programı İslam'ın temel ilke ve prensiplerini, ibadetlerini ve ahlak anlayışını ayrıntılı bir şekilde ele alarak ve toplumsal yaşamın temel unsurlarını ve insan sorumluluğunu ahlaki değerler üzerine bina ederek öğrencilerin kişisel ve sosyal gelişimlerine katkı sağlama çabası kayda değerdir.

Program'da öğrenme alanları oluşturulmayarak ünite başlığı altında alt konular yer alsa da, ünite başlıkları öğrenme alanı şeklinde tasarlandığı izlenimini vermektedir. Öğrenme alanlarını belirginleştirmek için I. üniteye "İslam'ı Tanıyalım", II. üniteye "İslam'da Temel Haklar", III. üniteye "İslam'da İbadetler", IV. üniteye "İslam'da İnanç Öğretisi" ve V. üniteye "İslam'da Ahlak Öğretisi" şeklinde üst öğrenme alanları oluşturulabilir.

4+4+4 ile Birlikte Din Eğitiminin Yeniden Yapılandırılması

4+4+4 şeklinde kademeli olarak düzenlenen yeni eğitim sisteminin, eğitime esneklik, geçişkenlik ve geniş seçmeli ders yelpazesi ile bir zenginlik kazandıracığı düşünülmektedir. 28 Şubat sonrası bir anda gündeme getirilen ve uygulamaya sokulan 8 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası sosyoekonomik alanlardaki olumsuz yansımaları yanında, eğitim alanındaki so-

nuçları ciddi kırılmalara yol açmıştır. Bireyin seçme hakkını elinden alan ve onu 8 yıl boyunca tek bir eğitim modeli içerisinde hapseden, ilgi ve ihtiyaçları ölçüsünde yeni yönelimlere müracaat etmesine engel olan 8 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası'nın kademeli olarak 12 yıla çıkarılması, yaşanan bu krizlerin bertaraf edilmesi noktasında önemli bir eşik olacaktır.

Siyasi, askerî ve ekonomik bir arka plana sahip olan 28 Şubat süreci, etki altına aldığı eğitim sisteminde, ilköğretimden yükseköğretime kadar birçok alanda yasaklayıcı tedbirlerin alınmasını doğurdu. Diğer dünya ülkeleri ile kıyaslandığında geri bir uygulama olan 8 Yıllık Kesintisiz Eğitim Yasası'nın bir benzerini bulmak oldukça zordur. Batı ülkelerinde sadece İrlanda'da olan 8 yıllık kesintisiz ilköğretim uygulaması, bugün çağdaş ve modern olarak adlandırdığımız diğer Avrupa ülkelerinde uygulanmamaktadır. Bunun da ötesinde kesintisiz eğitimi uygulayan diğer dünya ülkeleri incelendiğinde sayıları 20'yi bulan ve bugünün askerî cuntalarının veya komünist rejimleri ile yönetilen, harita da dahi birçok insanın yerini gösteremeyeceği ülkelerde uygulandığı görülecektir.

Yeni Eğitim Yasası'nın önemli kazanımlarının başında ortaokulların müstakilleşerek ayrı bir kurum olması ve öğrencilerin kendi ilgi, alaka ve kabiliyetlerine göre bu okullardan birini seçebilecek durumda olmaları gelmektedir. Ortaokulların ayrı olarak açılabilmesi, özellikle 28 Şubat sonrası kapatılan imam hatip ortaokullarının yeniden açılabilmesi açısından oldukça önemlidir. Kaymakcan'a göre 4+4+4'teki din eğitimi ve imam hatipler ile ilgili bölümler Cumhuriyet tarihinde, din eğitimi konusunda hukuki açıdan bir zirveyi teşkil etmektedir. 1997 sonrası kapatılan imam hatip okullarının yeniden açılması ve üniversiteye girişteki katsayı farkının kalması, 1997 öncesi kazanımlara geri dönülmesi açısından oldukça önemlidir. Kaymakcan'a göre Yeni Yasa'nın en önemli kazanımlarından biri de, ortaokul ve liselere Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in Hayatı derslerinin seçmeli dersler olarak girmesidir.

Yeni seçmeli din derslerinin öğretim programlarının esnek olmasını ve Hz. Peygamber'i anlatırken bir uzak örneklik olarak anlatılmasını savunan Tekin'e göre, Hz. Peygamber'in Hayatı, kronolojik olarak anlatılan bir ders olmamalıdır. Tekin'e göre öğretim programı nasıl hazırlanırsa hazırlansın, bu dersi işleyen öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Bu sebeple, İlahiyat fakültesi ve ilköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünün öğretim programlarının yeniden gözden geçirilmesini savunan Tekin'e göre, işe önce ilahiyat fakülteleri ve DKAB programlarının yeniden yapılandırılması ve dizayn edilmesi ile başlanmalıdır.

Bakanlık seçmeli derslerin modüler yapıda olacağını açıklamakla birlikte, uygulama boyutunda bundan vazgeçilmemesini savunan Durmuş, "Kur'an-ı Kerim bir modül olmalı. Mo-

dül ile kastettiğim, kendi içince bütünlüğü olan, öncesine veya sonrasına bağımlılığı olmayan, kendi içerisinde yeterli ve yetenekli olan programdır". Söz gelimi bir Kur'an-ı Kerim dersi olmalı, bunun yanında Kur'an-ı Kerim tarihi bir başka ders olmalı veya Hz. Peygamber dönemindeki nüzul süreci ayrı bir ders olmalı. Öğrenciler ortaokuldan liseye kadar tek bir ders altında değil, farklı konuları ve yönleri içeren bir Kur'an-ı Kerim dersi görmelidirler.

Burada belirtmemiz gerekir ki, Bakanlığın ve Diyanet İşleri Başkanlığının şu an yürüttüğü Kur'an-ı Kerim dersinin içeriği ile ilgili çalışmalar da bu yöntem doğrultusunda yürütülmektedir.

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in Hayatı derslerinin öğretim programlarının tasarlanmasına ve öğretim yöntem ve tekniklerinin doğru bir şekilde uygulanmasına dikkat çeken Kaymakcan'a göre, "Hz. Peygamber'in hayatı, şuan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde olduğu gibi kronolojik bir şekilde birkaç sayfada anlatılarak geçirilmemelidir". Bu sebeple, "Peygamberimiz ile ilgili öğrenciye asıl anlatılması gereken, davranışları ve yaşam şeklidir. Olaylar karşısındaki duruşu, çevresindekilerle ilişkisi, çocuklarla olan muhabbetidir... O'nun hayatı kıssalarla dile getirilmeli. 1500 yıl önceki fillerin tamamının bugün hala manasını koruduğunu güncelle ilişkilendirerek anlatmak lazım. Yani öğrenci, yaşadığı olaylar karşısında 'Efendimiz nasıl davranırdı böyle bir durumda?' diyerek düşünecek hale gelmelidir."

Din dersi programları incelendiğinde dinin en temel hedefi olan erdemli insan yetiştirme görevi ve insanı ve toplumsal yaşamı şekillendiren unsurlarının bazı öğrenme alanlarında ihmal edildiği görülmektedir. Hizmet alıcılar, Kaymakcan'ın da dile getirdiği gibi din dersi öğretim programı'nın çocukların bilişsel süreçlerine yoğunlaşmasından çok, onların duyuşsal alanlarına yoğunlaşmasını, böylece "birçok bilgiyi bilen ve öğrenenden" daha çok "iyi ve güzel davranışlar sergileyen" nesillerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programlarının geliştirilmesine vurgu yapmaktadırlar. Bu bağlamda din eğitimi alanında geliştirilen politika ve programlarda daha esaslı hedeflerin belirlenmesi ve bu hedeflere uygun ders içeriklerinin tasarlanması gerektiğini söyleyebiliriz.

Kur'an-ı Kerim dersinin içeriksel yapısı hakkında da konuşan Kaymakcan, Kur'an-ı Kerim dersinde, Kur'an-ı Kerim'i okuma becerisinin de kazandırılmasını savunmaktadır. İçerikte Kur'an'ı anlama noktasında bölümlerin olmasını düşünen Kaymakcan'a göre diğer dinî bilgiler, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde verileceği için, Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumanın öğretilmesi oldukça çok önem arz etmektedir. Bu noktada yapılması gereken, kur sistemine dayalı bir müfredatın geliştirilmesidir. Çocuklara önce Elif-ba öğretilmeli, sonra okumaya geçilmeli ve son aşamadaysa tecvitli Kur'an okuma öğretilmelidir. Bu esnada eş zamanlı olarak derslerde meal de okunmalıdır. Meali oku-

nacak sureler yaşa göre seçilmeli ve ilk seviyedeki meal okumaları Kur'an kıssaları ve İslam ahlakını yansıtan ayetler üzerinden yapılmalıdır.

Kur'an-ı Kerim dersinde, yüzünden okuma becerisinin kazandırılmasını savunan diğer bir akademisyen Yorulmaz'a göre Kur'an-ı Kerim dersi kurlara ayrılmalı, dönemlik ve yıllık öğretim programları hazırlanmalıdır. Derslerde yüzünden okuma ve belli ölçüde sure ezberinin sağlanması öncelenmelidir. Özellikle Kur'an-ı Kerim dersi, "Kur'an'ın içeriğinde ne var?" sorusuna cevap vermekle kalmamalı. Kur'an-ı Kerim hakkında anlatılan temel bilgilerin dışına çıkılmamalı, meal okunmalı ve tefsir çalışmaları olmalıdır.⁶⁹

4+4+4 Eğitim Yasası ile düz ortaokulların ve imam hatip ortaokullarının öğretim programlarına giren Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler derslerinin okullarda sağlıklı yürütülebilmesi ve derslerle ulaşılması istenilen hedeflere ulaşabilmek için kanaatimizce İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünün bu derslerle ilişkili derslerinin öğretim programlarının yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Böylece bu bölümlerden mezun olan öğretmen adayları, sadece Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi için değil, aynı zamanda bu yeni dersler için de yeterli bir bilgi birikimine sahip olacaklardır.

Yeni Eğitim Yasası'nda eksikliğe dikkat çeken düşünürler de bulunmaktadır. ÖNDER Genel Başkanı Korkut'a göre; "4+4+4 meselesinin eğitim sistemimize getirdiği esneklik, geçişkenlik, zenginlik, geniş bir seçmeli ders yelpazesi ciddi anlamda bir avantaj. Ancak 4+4+4'ün ortaya çıkardığı zorunlu eğitimde açık öğretimin ikinci 4'ten sonra başlamış olması bir dezavantajdır." Ona göre gerek Kur'an kursları ve hafızlık eğitimi, gerekse kılık kıyafet açısından açık öğretimin, ilk dörtten (ilkokuldan) sonra olması daha doğru ve daha yararlı bir uygulama olabilirdi.

Korkut gibi benzer bir eleştirileri dile getiren İLAM eğitim koordinatörü Baydemir'e göre "Yeni düzenleme hafızlık eğitimi açısından bir yenilik getirmiyor. Başlangıçta bu yasayı planlayanlar, ilk kademe yani 4. sınıftan sonra açıköğretime geçilebileceğini planlıyorlardı. Fakat ciddi bir eleştiri görünce bundan geri adım attılar. Yani 4+4'ten sonra yine açıköğretim mümkün olacak, dolayısıyla kesintisiz bir şekilde ilköğretimin sonuna kadar yine öğrenci devam etmiş olacak. Bu açıdan bakıldığında hafızlık eğitimine gelen bir yenilik yok..."

Korkut'u ve Baydemir'i bu düşüncelere sevk eden Yasa maddesi "Ortaokulu bitiren öğrenciler 2012-2013 öğretim yılından itibaren liselere devam etmek zorundadırlar. Lise eğiti-

69 Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in Hayatı dersleri ile ilgili Prof. Dr. Recep Kaymakcan ve Yrd. Doç. Dr. Bilal Yorulmaz'la yaptığımız mülakatlarla birlikte, yayın organlarında çıkan haberlerden (bkz. Şentürk, 2012) de yararlanılmıştır.

mine devam mecburi olup devam etmeyenlere mevcut idarî tedbirler uygulanacaktır. Ancak bilindiği gibi yeni düzenleme ile ortaokulu tamamlayanlar veya liseye devam edenler isterlerse zorunlu eğitimlerini yaygın lise öğretiminde (açık lise) tamamlayabileceklerdir." şeklindedir.

Özellikle 28 Şubat sonrası Kur'an öğretimine gelen yasaklayıcı uygulamalar neticesinde Kur'an kurslarındaki genel eğitim ve hafızlık eğitimi ciddi bir yara almıştır. Bu noktada, özellikle hafızlık müessesesini yaşatmaya çalışan kesimler, açık öğretimden yararlanmaya çalıştılar. Korkut ve Baydemir'in ifade ettiği gibi, ikinci 4'ten sonra açık öğretimden devam edebilme hakkı, daha erken dönemde hafızlık yapmak isteyen öğrenciler ve aileleri için bir engel oluşturacaktır.

Korkut'un dikkat çektiği diğer bir husus da kılık kıyafet sorunudur. Daha açık bir dille ifade etmek gerekirse başörtüsü sorunudur. Şu anki kanunlara göre öğrencilerin okulda başları örtülü olmaları mümkün değildir. Bu sebeple belli kesimler kız çocuklarının açık öğretimden yararlanarak öğretimlerini sürdürmelerini istemektedir. Bu kişilerin hak ve özgürlükleri açısından değerlendirildiğinde bu istek haklı görülmesi gereken bir husustur. İnsanlar kendi özel tercihlerinden dolayı, devletin verdiği eğitim-öğretim hakkından mahrum kalmamalıdır. Bu noktada yapılması gereken tüm kesimleri daha özgürlükçü bir bakış açısıyla kucaklamak ve insanların yaşam haklarına, tercihlerine saygı göstermektir. Bu durum gerçekleştiği takdirde, bu sorunun kendiliğinden çözüleceği aşîkârdır.

Yeni Eğitim Yasası'nın Ardından: Din Eğitiminde Devlet ve STK'ların Konumu

Geçmişten günümüze din eğitiminin gelişiminde, şekillenmesinde ve aldığı yolda devletin önemli bir yeri bulunmaktadır. Yakın tarihî arka plandan bakacak olursak, Cumhuriyetin kurulduğu andan itibaren yaygın ve örgün din eğitiminin teorik ve pratik tüm yansımalarında devletin rolü ve sözü olduğu görülür. Diyanet İşleri Başkanlığının kurulması, imam hatip ve ilahiyatların açılması (Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 3. maddesi) devlet eliyle sağlandığı gibi, sonraki dönemlerde Diyanetin işlevsiz hâle getirilmesi, imam hatip ve ilahiyatların kapatılması da devlet eliyle olmuştur. 1950'li yıllar aradan geçen 20 yıllık yasaklardan sonra özellikle muhafazakâr insanlar üzerinde bir rahatlama sağlarken, toplumun dinî yapılanmayı kendi eliyle yürütme imkânı pek olmamıştır. Devletin her yönüyle kendini hissettirdiği bu dönemde, muhafazakâr toplum, yine devlet eliyle açılmasına izin verilen Kur'an kurslarına ve imam hatiplere sahip çıkarak bu kurumların yaygınlaştırılmasını sağlamıştır.

1997'de 28 Şubat süreci yaşandığında tam anlamıyla bir krize girildi. Bu kriz toplumun temel değeri olan din algısı üzerinde ağır bir baskı kurdu. Askerî ve siyasi baskılar neticesinde devlet eliyle yürütülen din eğitiminde geriye doğru bir gidiş yaşanırken, kendi içinde dinî değerlerini yaşamaya çalışanlar üzerinde de ciddi bir baskı kuruldu.

Kur'an kurslarına yaş sınırının getirilmesi, imam hatip liselerinin orta kısımlarının kapatılması ve üniversiteye geçişte önlerine katsayı farkının getirilmesi, ayrıca yazılı ve görsel medyanın kullanımı ile kendini dindar ve muhafazakâr olarak tanımlayan insanlar üzerinde yapılan baskılar, bu kesimleri yeni arayışlara yöneltti. Bu yöneliş, din eğitiminin sivilleşmesi açısından bir dönüm noktasıydı. Devlet tarafından getirilen baskı ve yasaklara boyun eğmeyen ve gelecek nesillere kendi değerlerini aktarmaya çalışan kesimler STK'lar yoluyla bir araya geldiler ve güçlü, aktif ve dinamik yeni kurumlar oluşturdular.

Süreç içerisinde devlet eliyle verilen din eğitiminden de memnun olmayan bu kesimler, küçük büyük demeden her yaş ve dönem için din eğitimi faaliyetlerini başlattılar. Bu faaliyetlere ilköğretime devam edenler katıldığı gibi, imam hatip, ilahiyat ve DKAB'larda okuyan öğrenciler de katılıyordu.

Özellikle çocukların daha iyi bir din eğitimi alabilmeleri için kurulan "Ev Okulu" sistemi iyi bir şekilde çalışıyor, buradan mezun olan öğrencilerin temel din bilgisi, Kur'an okuma ve diğer derslerine yapılan takviyelerden hem öğrenciler hem de aileleri memnun kalıyordu. Ev Okulu sistemi kısa zamanda birçok STK'nın model aldığı bir din eğitimi kurumu olarak yaygınlaştı.

28 Şubat sürecinde yaşanan üzücü hadiselerden bir diğeri de normal okullardaki (daha çok kadın) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenleri ile imam hatip liselerindeki meslek dersleri öğretmenlerine uygulanan haksız uygulamalardı. Çeşitli haksız sebeplerle yaptıkları işten el çektirilen veya uzaklaştırılan bu öğretmenler, birikimlerini sivil alana taşımaya başladılar. Birçok dernek altında görev alan gönül erleri, çok farklı kesimden insanlara din eğitimi hizmeti götürmeye başladılar. Diyanetin öğrenci profilinde olan değişime benzer bir şekilde, ev hanımları Kur'an ve temel dinî bilgiler eğitimine oldukça önem göstererek bu kurslardan yararlandılar.

Özellikle İstanbul gibi metropolitan şehirlerde yaşayan, ancak temel eğitim dışında başka bir eğitim alamayan ev kadınları, STK'ların açtıkları bu kurslar yoluyla Kur'an ve temel din bilgisi yanında, aldıkları diğer derslerle yarıda kalan eğitimlerini sürdürme imkânı elde ettiler.

STK'ların din eğitimi ve öğretimi alanındaki çalışmaları sadece yaygın eğitim alanlarında olmadı. Örgün eğitim kurumları kurarak, yıllardır geri planda kalan eğitim hizmetinde bir

ivme kazandılar. Bunun da ötesinde ilköğretimden üniversiteye kadar, çeşitli eğitim kademelerindeki öğrencilere maddi ve manevi destekler sağladılar.

Örgün eğitim alanında hizmet veren imam hatiplere getirilen katsayı farkı sebebiyle, üniversiteye gidemeyen imam hatip lisesi mezunları da unutulmadı. Bu okulların yaşaması için büyük çaba sarf eden çeşitli STK'lar yeni arayışlara girdiler. Özellikle İmam Hatip Liseleri Mensupları ve Mensupları Derneğinin, Avusturya Viyana'da kurduğu kardeş kurum olan WONDER vasıtasıyla yüzlerce imam hatip lisesi mezunu öğrencinin Batı standartlarında eğitim almalarının önü açıldı. Viyana'da, Bosna'da çeşitli eğitim kurumları ve öğrencilerin barınabileceği yurtlar inşa edildi. Bu kurumların faaliyetlerinden sadece imam hatip lisesi mezunları değil, yıllar önce ülkelerini terk eden ve çocuklarına iyi bir din eğitimi veremeyen yurt dışındaki vatandaşlarımız da yararlandı.

2002 sonrası din eğitimi üzerindeki baskının zaman içerisinde kalkmaya başlaması, nihayetinde 2011'den itibaren Kur'an kurslarına getirilen yaş sınırlamasının, imam hatiplerin önündeki katsayı farkının kalkması ve 4+4+4 Eğitim Yasası ile birlikte imam hatiplerin ortaokullarının tekrar açılacak olması, bugün geldiğimiz nokta itibarıyla yeni soru ve sorunları gündeme getirmiştir.

Acaba bu durum STK'ların yürüttüğü din hizmetlerinin önünü daha mı çok açacak, yoksa din eğitiminin yeniden devlet eliyle sağlanması, STK'ların yürüttükleri din hizmetlerini sekteye mi uğratacak? STK'ların kurduğu ve yaklaşık on yıldır iyi bir şekilde işleyen kurumlar devletin din eğitimine el atmasından sonra gözden düşecek mi? Yoksa halkın artan talebi sonrasında kaliteli din eğitimi verememesi neticesinde STK'lara olan ilgi yeniden artacak mı? Bu gibi sorular hem STK mensuplarının hem de devlet yetkililerinin içten içe sordukları sorulardan birkaçıdır.

Bu soruların cevaplarını aramadan önce, din eğitiminin devlet eliyle mi, yoksa sivil iradenin eliyle mi yürütülmesi konusunda yaptığımız mülakatlara ve basın organlarında yazılanlara değinmek istiyoruz.

Din eğitiminin en önemli sorunları arasında siyasetin çizdiği ve belirlediği yönde ilerlemesi gelmektedir. Birçok düşünür ve akademisyen siyasetin din eğitimi üzerindeki etkisinin, din eğitiminin alması gereken yolu alamamasındaki en büyük sorun olarak görmektedir.

Türkiye'de din eğitiminin siyasi boyutuna vurgu yapan Başkurt'a göre "Siyasi eğilimler ekseninde iktidarlar değiştikçe, din eğitimine dönük uygulamalarda değişiyor...". Günümüzde yurt dışında din eğitiminde siyasi etkilere rastlanılmadığını belirten Başkurt, herhangi bir din dersi kitabını açtığınızda, devletin resmî ideolojisine dair bir imaya bile rastlanıl-

maz. Hatta şöyle derler: “Sosyal devlet olmanın gereği olarak din, dini kurumların işidir. Ben devlet olarak ona karışmam.” diyerek, toplumun din eğitimi üzerinde söz sahibi olması gerektiğini dile getiriyor.

Siyasetin din eğitimi üzerindeki etkisine dikkat çeken Bardakoğlu konu hakkında şunları söylemektedir: “Tarihimizde yöneticiler, siyasetçiler ve devlet adamları kendi şahsi kanaatlerini din eğitimi alanına uygulamışlar ve bu sebeple din eğitimi bir bilim olarak, bir sosyal realite olarak, insanların ve fertlerin vazgeçilmez bir ihtiyacı olarak algılama yerine, kendi toplumlarını dizayn etme, topluma şekil verme yönünde bir argüman olarak, bir araç olarak görmüşlerdir. Bu sebeple tarihimizde sosyal ve siyasal politikalarının, gelecek tasavvurlarının önemli bir eksenini din eğitimi oluşturmuştur.”

Benzer düşünceleri paylaşan Zengin de; “Eğitime siyaset üstü bakmamız ve onu nötr bir kavram olarak ele almamız gerekiyor. Ama bizde her gelen siyasetçinin eğitimi kendine göre evirmeye çalıştığını görüyoruz, bu da sürekli enerjiyi boşa harcamak gibi bir sonuca varıyor. Halbuki eğitimin siyaset üstü kalması ve eğitimdeki gelişmelerin toplumun ihtiyaçları, dünyanın değişen ihtiyaçları bağlamında tamamen bilimsel kaygılarla verilere dayalı olarak götürülmesi gerekir.” diyerek din eğitimi üzerindeki siyasi baskının kaldırılarak, toplumun ve dünyanın değişen ihtiyaçları doğrultusunda gelişmesinin sağlanması gerektiğini düşünmektedir.

Birçok konuda olduğu gibi eğitim konusunun da devlet merkezli olmasını yanlış bulan Tekin ise şunları söylemektedir: “Ülkemizdeki eğitim sisteminde her şeyin devlet merkezli yapılıyor olmasını başlı başına birinci sorun olarak düşünüyorum ben. Devlet her şeyin içinde bu kadar olmamalı. Devlet sadece denetlemeli ve bazı düzenlemeler getirmeli. İşte bu açıdan düşünüldüğünde din eğitimi konusunda devletin görevi; ortalama bir kamu ahlakını oluşturacak denetlemeleri, düzenlemeleri yapması ve din eğitiminin önündeki engelleri kaldırmasıdır. Bunun dışındaki uygulamaların denetlenerek sivil alana bırakılması gerektiğini düşünüyorum.”

Din eğitiminin önemli etki alanlarından biri insanlar üzerinde oluşturduğu etkidir. Genel olarak kendisini dindar olarak nitelendiren insanlar, dinin kendilerinden uymalarını istediği şeyleri yerine getirme konusunda titizlik gösterirler. Devletin veya belli grupların bunu kullanma olasılığı da oldukça yüksektir. Çeşitli dönemlerde özellikle 28 Şubat sürecinde devletin bunu kullandığını herkes bilmektedir. 28 Şubat sonrasında alınan kararların uygulamaya geçmesi ile birlikte toplumda yaşanan kırılmanın önüne geçmek amacıyla cuma hutbelerinin yerelde değil de, merkezde hazırlanarak sunulması bunun en belirgin özelliklerinden biridir. Ancak devletin bu uygulamalarının, beklenilenin dışında da sonuçlar verebileceğini unutmamak gerekir.

Devletin bu gücü kullanma eğilimi olduğunu düşünen Tekin şu sözleri dile getirmektedir: “Devletin istediği anlamdaki din eğitiminin biraz işlevsel boyutları ön planda oluyor. Cuma hutbelerinde gözlemleyebileceğimiz gibi gündelik hayattaki sorunlara yönelik. Öte yandan din eğitimi örgün anlamda baktığımız zaman imam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri bunun farklı bir çıktısı olarak ortaya çıktı ve Türkiye’de gerçekten önemli bir mobilizasyon yarattı. Öte yandan Kur’an kurslarının toplumun alttan alta dinî kültürü işlemede, Kur’an kültürünün yaygınlaşmasında ciddi anlamda hizmetleri oldu. Ben genel anlamda bu konjonktürü değerlendirdiğimde her zaman siyasi iktidarların dinî ve din eğitimi bu bağlamda kendi amaçları doğrultusunda kullanma amaçları olabileceğini ama her zaman o amaçlar doğrultusunda sonuçlar üretilmeyeceğini düşünüyorum.”

Tekin’in de ifade ettiği gibi devlet, tarihin belli dönemlerinde başvurduğu bu yöntemden kendisince istediği verimi alamamıştır. İmam hatiplerin yeniden açılma sürecinde, ülkedeki dinî yönelimleri, din adamlarını, halkı ve yönelimlerini kontrol altında tutabileceğini düşünen devletin arzusu büyük oranda gerçekleşmemiştir. Öte yandan beklenmedik şekilde halk, açılan yeni din öğretimi kurumlarını sahiplenerek onların gelişiminde rol sahibi olmuştur.

Devletin din eğitimi alanındaki etkinliğine mesafeli olan Erenoğlu da siyasi alanın din eğitimi meselesini kısıtlamasına, din eğitimi yönetmesine ya da din eğitiminin devlet tarafından verilmesine taraftar olmadığını belirttikten sonra şunları söylemektedir: “Din eğitimi devlet verir anlayışı, tamamen karşı çıktığım bir anlayış. Kişi din eğitimi nereden almak istiyorsa oradan alsın. Devlet bununla ilgili ne yapması gerekiyorsa onu yapsın. ‘Şunu verelim doğrusu budur’ ya da ‘şunu vermeyelim’ gibi bir yaklaşım doğru değil.”

Din eğitiminde devletin kenara çekilmesi veya nötr olmasını talep eden olduğu gibi, din eğitiminde her zaman devletin gözetim ve denetiminden yana olan düşünür, aydın ve akademisyenler de bulunmaktadır. Bu düşünceyi paylaşanların temel argümanı din eğitiminin birleştirici bir rolünün olmasıdır. Devlet eliyle yürütülen din eğitiminin en önemli kazanımlarının başında, toplumu belirli değerler altında toplayabilmesi gelmektedir. Bu düşünceyi paylaşanlar, kamu güvenliği, düzeni, sağlığı için genel ahlak çerçevesinde bir denetimden yana olduklarını dile getirmektedir.

Aslında burada devlet eliyle yürütülen din eğitimi ile siyasetin denetimi altında yürütülen din eğitimi arasında bir ayırım yapmak yerinde olacaktır. Her ikisi arasında organik bir ilişki var gibi görünse de, temelde birbirinden ayrılan önemli yönleri de bulunmaktadır. Bu noktaya ayrıca değinmemizin nedeni bu iki konunun birbirinden ayrı tutulmadan değerlendirilmesidir.

Devlet, sağlık, tarım vb. birçok alanda vatandaşa hizmet götürdüğü gibi eğitim özellikle de din eğitimi konusunda da vatandaşa hizmet götürebilir. Bu hizmet devletin vatandaş üzerinde hegomanya kurması için değil, vatandaşın talep ettiği din eğitimine daha nitelikli ulaşabilmesi noktasında olduğu takdirde, kanaatimizce devletin din eğitimi üzerindeki etki boyutu ciddi oranda hafifleyecektir.

Bu tespitimizi Bardakoğlu şu şekilde ifade etmektedir: “İnsanların dindar olup olmamasından ziyade, insan, toplumların ve fertlerin ihtiyacı olduğu için, *yöneticilerin ve siyasal yapının din eğitimine zemin açması ve onun sağlıklı şekilde yürütülmesi gibi bir ödevi vardır*. Biraz daha açmak gerekirse, toplumsal ve siyasal yapıyı düzenleme yetkisine sahip olanlar, dini ve din eğitimi fert ve toplumların bir realitesi bir ihtiyacı olarak görmek ve kendi bireysel şahsi kanaatlerinin ötesinde, bunu rasyonel bir şekilde düzenlemek durumundalar.”

Cumhuriyet tarihi boyunca devletin dine olan bakış açısı elbette ki mesafeli olmuştur. Bu tecrübeyi yaşayan insanlar, devletin din eğitimi üzerindeki tüm etkisinin bitmesini arzulamaktadır. Ancak 2002'den beri yaşanan demokratikleşme çabaları, ülkemizde devlet ile vatandaş arasındaki mesafenin giderilmesi ve güvenin sağlanması noktasında önemli katkılar sağladı. Normalleşmeye bağlı olarak din eğitiminin daha etkin ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi açısından vatandaşın talebi ölçüsünde devletin desteğinin sürdürülmesinin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Din eğitiminin devlet eliyle yürütülmesi konusunda göze çarpan meselelerin başında imam hatip okulları gelmektedir. 28 Şubat sonrasında derin bir yara alan imam hatip liselerinin 2012 itibarıyla 4+4+4 Eğitim Yasası ile yeniden canlanması olumlu bir gelişme olarak algılanırken, imam hatiplerin bu şekilde varlıklarını sürdürmelerini devletin din ve din eğitimi üzerindeki etkisinin devamı olarak görenler de bulunmaktadır.

Mümtaz'er Türköne Zaman gazetesindeki köşesinde yazdığı “İmam Hatip Okulları Misyonu Tamamlandı mı?” (26 Haziran 2012) yazısı ile başlayan tartışmada, imam hatipler ile din eğitimi arasındaki ilişki gözler önüne serilmeye başladı. İmam hatipleri merkeze almanın, devletin din eğitimi üzerindeki tekeli olduğu gibi kabul edip sürdürmek anlamına geldiğini savunan yazar, din eğitiminin demokratik ve özgür bir toplumun standartlarına uygun şekilde çözülememesinin, eğitim sisteminin tamamı üzerinde ağır bir baskı oluşturduğunu savunarak, şu soruyu soruyor: “Sorunumuz ne? İmam hatipleri yaşatmak ve bü-yütmek mi? Yoksa toplumun din eğitimi ihtiyacını örgün eğitim sistemi içinde bütünüyle karşılamak mı?”

İmam hatiplerin geçmişte büyük bir boşluğu doldurduğunu ve imkânsız gibi görünen bir görevi hakkıyla yerine getirdiğini düşünen Türköne, “Dün dün de kaldı. Dün, vatandaşın dinini ve din eğitimi ihtiyacını, ‘bu millet adam olmaz’ diyerek vesayet gerekçesine dönüştüren bir zorba azınlık devleti yönetiyordu. İmam-Hatiplere sahip çıkmak, bu halkın dinine, diyanetine sahip çıkması ve doğrudan zorbalara direnmesi demekti. İmam hatipler aynı zamanda bu zorbalığa karşı muhalefet bilincinin şekillendiği ve kimliğe-kişiliğe dönüştüğü yerler oldu. Peki ya bugün? Dünle bugün arasındaki fark burada yatıyor. Dünün muhalif eğitim kurumlarını bugün devleti ayakta tutan sütunlardan birine mi dönüştüreceğiz? Bugün imam hatiplere hangi misyonu yükleyeceksiniz?” diyor ve imam hatiplerin artık misyonunu tamamladığını ve bu okullar üzerine inşa edilecek din eğitiminin ve doğrudan genel eğitimin gelecekte büyük sorunlara yol açacağını söylüyor.

Bu bağlamda, din eğitiminde tekel oluşturan devlet yönetimi altında geliştirilen imam hatip modelinin artık ömrünü tamamladığının, imam hatipleri mevcut hâliyle geleceğe taşımaya kalkmanın, din eğitiminde devlet tekeli savunmak demek olacağının altını çiziyor ve “Din eğitiminde devlet tekeli devam etmeli mi? İmam Hatip modeli, bu tekelin eseri değil mi?” şeklinde sorusunu yöneltiyor.⁷⁰

Türköne'nin din eğitimi meselesinde imam hatip okulları üzerinden yaptığı yorumlarda haklılık payı olduğu kadar, konuyu bağlamın dışında tartışma gibi hatası da bulunmaktadır. Her şeyden önce, onun devletin din eğitiminden elini çekme isteğinin altında yukarıda bizim de değindiğimiz devletin daha önceki yanlış uygulamaları yatmaktadır. Devlet yanlış uygulamaları yanında imam hatipler üzerinde oynadığı rolle, sadece imam hatiplere değil, ülkedeki din eğitiminin gelişimine de önemli zararlar verdi. Burada şunu sormak lazım, acaba imam hatipler, devletin din eğitimi üzerindeki etkisinin devamını sağladığı için kapatılsa veya bu denli önem verilirse din eğitimi sorunu çözülecek midir? İmam hatiplerin varlığı değil, imam hatipler üzerinden devletin ve siyasetçilerin yaptıkları uygulamalar din eğitimine zarar vermiştir.

Kendisinin de belirttiği üzere bugün Türkiye özgürleşti ve demokratikleşti. Önce soğuk savaşın ideolojik kavgaları, sonra da askerî vesayetin boğucu atmosferi sona erdi. Halkın din eğitimi talebine “gericilik” diye karşı duran laik diktanın bulunduğu çözümlerin modası geçti. İmam hatipler, Cumhuriyet tarihinin bu uzun karanlık dönemlerinde halka nefes alacağı bir alan açtı. İmanını ve gelecek nesilleri kurtarma endişesine cevap verdi. Daha ötesi dev-

70 Türköne'nin görüşleri için 26-28 Haziran ve 1 Temmuz 2012 tarihlerinde yayımlanan Zaman gazetesindeki yazılarına bakınız.

letle halk arasında bir uzlaşma alanı oluşturdu. Hatta imam hatipler üzerinden dile getirilen din eğitimi talebi, halkın siyasi sisteme müdahalesinin, dolayısıyla demokratikleşmenin itici güçlerinden biri oldu (Türköne, 1 Temmuz 2012).

Durum tam da Türköne'nin belirttiği gibi. Türkiye son on yılda demokratikleşme adına önemli adımlar attı. Bu adımlar sayesinde halk, birçok alanda olduğu gibi din eğitimi konusundaki ihtiyaçlarını sesli bir şekilde dile getirmektedir. Ancak bu durum, devletin din eğitimi konusunda hizmet sağlayamayacağı anlamına gelemmez. Türköne'nin devletin elini çekme isteği, aslında doğrudan doğruya devletle değil siyaset ve siyaset uygulayıcıları ile ilgilidir. Şayet kendisinin de belirttiği üzere siyaset ve siyasetçiler gerçek anlamda demokratikleşirlerse, devlet din eğitimi konusunda hâkim bir unsur değil, vatandaşın talebi doğrultusunda hizmet götüren bir unsur hâline gelir.

Ayrıca vatandaşın demokratikleşme ile birlikte kendi din eğitimini yaşama ve yaşatma imkânı doğru orantılı değildir. Ülkemizde belirli dinî cemaat veya tarikatlar yoluyla din eğitimini alan bireyler olduğu gibi, böyle bir tercihte bulunmayan önemli bir kesim de bulunmaktadır. Peki, bu insanlara din eğitimini kim götürecektir?

Devletin din eğitimi üzerindeki baskı ve yönetiminden şikâyet ederken, (tamamen legal, bağımsız ve özgür bir şekilde faaliyet yapmaları gerektiğine inandığımız) dinî cemaatlerin veya tarikatların din eğitimi üzerindeki baskı ve yönetiminden bahsetmemek bir eksiklik değil midir? Bu her şeyden önce dinin kendi asli varlığı için sorulması gereken bir konudur. Yaklaşık 1500 yıllık İslam tarihi verileri göstermiştir ki din, devlet eliyle olmadığı zamanlarda da çeşitli dinî grupların hegemonyası altında ezilmiştir.

Din hizmetleri ilk zamanlarda sivil bir şekilde yürütülmüş, ancak zaman içerisinde dinî hizmetlerin yürütülmesinde belirli kişiler ön plana çıkmışlardır. Belli bir süre sonra bu iş, bir meslek olarak algılanmıştır. İlk zamanlar halkın yaptığı yardımlarla devam ettirilen din hizmetleri, değişen hayat koşulları sebebiyle devletin, vakıfların, devlet adamlarının ve zenginlerin yaptığı yardım ve desteklerle yürütülmüştür.

Hayrettin Karaman'ın (2012) da belirttiği gibi, "bu şekilde yürütülen din eğitim ve öğretimine 'sivil' deniyorsa ve bu eğitime siyaset, ideoloji, menfaat, mensubiyet taassubu... karışmadığı sanılıyorsa önemli bir yanlış söz konusudur. Bu ödemeleri yapan her kim ve kimseler ise onların maddi veya manevi menfaat ve tercihleri daima devreye girmiş ve eğitimi etkilemiştir."

Tarihî hafızamız, bize kendi düşüncesini tek doğru olarak kabul eden kişi ve kişilerin kendileri gibi olmayanları yok edebildiğini göstermiştir. Bu tecrübeleri de göz önünde bulun-

duracak olursak din eğitiminin, dinin özünün korunması amacıyla denetlenmesi gerektiğini düşünüyoruz. Ancak bu denetleme sözcüğünü, kişilerin hak ve özgürlüklerini kısıtlayıcı bir araç olarak değil, aksine dinin temel değerlerini koruma ve din hizmeti alan bireylerin daha sağlıklı bir şekilde bu hizmetten yararlanabilmesi anlamında kullanıyoruz.

Burada şu soruları sorabiliriz. Devletin verdiği din eğitimi kaldırılacak olursak, bunu ne ile dolduracağız? Acaba bir dinî grup, düşünce ekolü ve benzerleri 74 milyonu bulan bu millete ulaşabilecek midir? Ülkenin kuzeyindeki ile güneyindeki, batısındaki ile doğusundaki verilecek sivil din eğitiminden eşit ölçüde faydalanabilecek midir? Elbette ki hayır. Bu bir temenniden öteye geçebilecek bir durum değildir.

Köylü'nün de ifade ettiği gibi çeşitli STK'lar ve cemaatler muayyen bir grubun temsilcileri olduklarından, onlardan toplumun tamamını kapsayacak nitelikte bir din eğitimi beklenebilir. Hepsi kendi grubuna ve cemaatine yönelik hizmet verme eğilimindedir. Yine bu noktada en kapsayıcı din eğitimi, devlet tarafından verilen eğitimidir.

Ancak burada şu hususa da değinmek gerekmektedir. Bizim devletin hizmet alanında din eğitimi ile ilgilenme talebimiz, asla bu işin içinde sivil iradenin olmaması anlamı taşımamaktadır. Geçmişte olduğu gibi 28 Şubat sürecinde din eğitiminin kendi ayakları üzerinde durabilmesinde ve devletin zayıf bıraktığı din eğitimi alanının diri ve etkili bir şekilde yürütülebilmesinde sivil iradenin çok önemli bir katkısı vardır. Söz konusu sivil iradenin din eğitimi konusundaki çalışmaları hiçbir şekilde kısıtlamaya uğramamalı, bilakis yürüttüğü hizmetlerin devamının sağlanması için desteklenmelidir.

Burada sivil din eğitimi isteyenlerin talepleri yadırganmamalı ve duydukları endişe de görmezlikten gelinmemelidir. Devletin uzun süre mesafeli kaldığı bir alanda yeniden aktif olarak rol alması, sivil din eğitime olan talepte bir zayıflamaya yol açacaktır. Kaymakcan'ın da dile getirdiği gibi, "Türk toplumunda devletin vereceği din eğitime olan güven, dinî grup ve cemaatlerden daha fazla. Genel anlamda sistematik olarak zaman zaman tepki gösterse de, birini tercih etmesi gerektiği zaman kahir ekseriyet, devleti tercih edecektir". Gümüş (2012) tarafından gerçekleştirilen "Yetişkinlerin Din Eğitime Bakışları ve Din Eğitimi" sonuçları da, vatandaşın böyle bir durum karşısında devlet tarafından verilecek din eğitimi daha fazla desteklediğini ve tercih edeceklerini göstermektedir.

Kur'an ve temel dinî bilgiler eğitimi veren STK temsilcileri yaptığımız mülakatlarda da, yeni yasal düzenlemeler karşısında yürüttükleri belli eğitim alanlarında daralmaların yaşanacağını vurgulamaktadır. İmam hatip liselerinin ortaokul kısımlarının yeniden açılması ve bu okulların üniversiteye girişteki katsayı farkının kalkması yanında bütün ortaokullarda

Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in Hayatı derslerinin seçmeli olarak okutulabilecek olması, STK temsilcilerinin bu alanlarda yaptıkları eğitim faaliyetlerinin sekteye uğrayacağını düşünmelerine yol açmaktadır.

Bu noktada haklı olmakla birlikte, devletin her yerde bu hizmetleri sağlıklı bir şekilde yürütebileceğini düşünmek de kanaatimizce yanlıştır. Zaman içerisinde hizmet alımında daha seçici olan vatandaşımız, din eğitimi konusunda da seçici davranmaktadır. Bu noktada verilen hizmetin niteliğinden memnun olmayacak birçok kesim, çocukların daha iyi bir din eğitimi almalarını istedikleri için yeni arayışlara gireceklerdir.

Ayrıca siyasi yelpaze nereye kayarsa kaysın, sivil din eğitimi yürütücülerinin 1997'den beri elde ettikleri birikimi, devlet din eğitimi alanına girdi diyerek bir anda sonlandırmaları doğru değildir. Bu bilgi birikiminin farklı kanallarla hizmet ağına yeniden sokulması gerekmektedir. Hizmet alanlarında yapılacak değişim, elde edilen birikimin yaşatılabilirliği açısından oldukça değerlidir.

Din eğitimi alanında çıkarılan son yasal düzenlemeler, STK'ların hizmet alıcı potansiyelinde önemli bir genişlemeye yol açmıştır. Erenoğlu'nun dile getirdiği gibi 2000'li yılların başında Kur'an öğretimine getirilen yaş sınırlamasının 2011 itibarıyla tamamen kaldırılması, devletin din eğitimi kurumlarının olduğu kadar STK'ların da önünü tamamen açmıştır. Yaş sınırının kalkması, din eğitimi yapabileme alanlarını genişletti, böylece STK'ların muhatap kitlesi de eşit ölçüde genişledi.

Daha önce belli bir yaş grubuna hizmet götüren STK'lar artık okul öncesinin her aşamasından itibaren din eğitimi faaliyetleri gerçekleştirebilecektir. Şu ana kadar hizmet alıcılarının önemli bir kısmını ev kadınları ve 11-16 yaş arası gençler oluştururken, yeni yasal düzenlemeler ile birlikte 2 yaşına kadar olan çocuklara din hizmeti götürülebilecektir. Hizmet alıcılarla yapılan mülakatlar göstermiştir ki aileler, çok daha erken yaştan itibaren çocukların dinî ve ahlaki bir eğitim almalarını arzulamaktadır. Bu noktada STK'lara düşen önemli görevlerden biri, hizmet alanlarını değişen şartlar ölçüsünde dönüştürebilmek ve halkın yönelimlerini tespit etmektir.

STK Yöneticisi Durmuş göre de önümüzdeki süreçte din eğitimi alanında STK'lara yeni görev alanları oluşmaktadır. Bu bağlamda halka din eğitimi konusunda nasıl talepte bulunabilecekleri ve bu anlamda hangi mekanizmaları kullanabilecekleri noktasında kılavuzluk etmek gerekmektedir.

Yurt içinde ve yurt dışında imam hatip lisesi mezunları için çalışmalar yürüten ÖNDER'in Genel Başkanı Korkut yaşanan yeni gelişmeler neticesinde şu şekilde bir durum analizi

yapmaktadır: “Viyana’da WONDER adındaki derneğimizle oradaki öğrencileri destekliyoruz. Katsayı ve başörtüsü engelini kalkmasıyla belki bu faaliyetler biçim değiştirecek, günün şart ve ihtiyaçlarına göre yeni bir yapılanma ortaya çıkacak. Örneğin bizim dernek olarak üzerine çalışılmasını istediğimiz alanlarda çalışmalar yapan yüksek lisans ve doktora öğrencilerini, gerek yurt içinde gerek yurt dışında burs desteği sağlıyoruz ve bunu da geliştirerek sürdürmek istiyoruz. Bundan sonraki faaliyetlerimizi daha ziyade lisansüstü, doktora, post doktora, dil bursları ve yurt dışında uluslararası imam hatip lisesi gibi çalışmaları, özel bir imam hatip lisesi gibi, uluslararası bir imam hatip lisesi gibi çalışmalara dönüştürmek istiyoruz. Belki bir enstitü ya da bir akademi gibi çalışmalara da yönelebiliriz.”

YEKDER eğitim koordinatörü Ayar da, Korkut gibi hizmet alanlarında yeni dönüşümlerin gerçekleşmesi gerektiğini düşünenlerden. Ayar, kurum olarak yeni süreçte artık Ev Okulu uygulamasından vazgeçerek, örneğin öğrencilerin daha fazla sosyalleşmelerine katkı sağlayacak sosyal faaliyetlere yönelebileceklerini söyleyerek şunu ilave etmektedir: “Yine aynı hassasiyetlerle hareket edeceğiz, ama yaptığımız faaliyetler din eğitimi değil de, sinemaya gitmek olacak mesela.”

Bir başka STK gönüllüsü Yılmaz’a göre sadece yaygın din hizmetleri alanında değil, örgün din eğitimi alanında da ciddi bir atılım olacak. Ona göre STK’lar ve cemaatler tarafından verilen yaygın din eğitimi faaliyetlerinin, hız kesmeksizin, bu örgün din eğitime destek olacak ve onun boş bıraktığı alanları dolduracak şekilde, özellikle ahlak temelinde devam etmesi gerekiyor.

Yılmaz’ın bu vurgusu oldukça önemsenmelidir. Yeni süreçte devlet çeşitli kurumları ile din eğitimi alanına önemli yatırımlar yapmaktadır. İnsan gücü olarak elinde önemli bir potansiyel olsa da, devletin yürüttüğü örgün ve yaygın din eğitimi faaliyetlerinin, süreç içerisinde önemli bir birikim elde etmiş STK’lar tarafından desteklenmesi gerekmektedir. Böylece daha önce kendi sınırları içerisinde hizmet yürütebilen birçok STK, Fatih Projesi gibi benzer projelerle çok daha büyük kitlelere ulaşma imkânı elde edeceklerdir.

Sonuç

28 Şubat süreci din eğitiminin gelişimi, dönüşümü ve yeni yönelimlerin ortaya çıkması noktasında önemli duraklardan biridir. Postmodern darbe olarak hafızalara yerleşen 28 Şubat, Türkiye'deki din eğitimine ciddi zararlar vermiştir. Görünürde siyasi ve askerî bir durum olarak düşünülen 28 Şubat hareketinin temelinde, toplumsal bir dönüşümü hedefleyen bir arka plan bulunmaktadır. Bu yönüyle izleri geçmişte olan bir hareketin ve karşı duruşun sembolü olan 28 Şubat, din eğitimi tarihi açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye'nin çok partili hayata geçtikten sonraki dönemde din eğitimi alanında edindiği kazanımları kaybettiren, alanı sınırlayan ve tamamen devletin kontrol ve denetimine sokan bir süreç olarak tanımlanabilir.

28 Şubat süreci maddi ve manevi birçok alanda tahribata yol açmıştır. Yaşanan manevi baskı ve yıkımlar Kur'an kursları, imam hatipler ve ilahiyat fakültelerindeki niteliksel ve niceliksel değişimlerden veya katsayı ve kontenjanların düşürülmesi gibi maddi sonuçlarından daha derin ve etkili olmuştur. Din eğitimi alanına yapılan müdahale din eğitiminin kurumsal yapısına zarar verirken diğer taraftan bu kurumlarda öğrenim gören gençlerin gelecek vizyonlarının kaybolmasına neden olmuştur.

28 Şubat sonrası din eğitiminin dönüşümünü ve yönelimlerini incelediğimiz bu çalışmada alanla ilgili literatür incelemesi ile birlikte din eğitimi açısından hizmet veren ve hizmet alan gruplarla mülakatlar yapılmış, bunlardan elde edilen veriler çalışmanın ilgili alanlarında kullanılmıştır.

Bu bölümde literatür taraması ve alan araştırmasından elde edilen veriler genel mahiyetleriyle belirli başlıklar altında değerlendirilerek, sistematik bir şekilde sunulacaktır.

Din Eğitiminin Bir Disiplin Olarak Varlığı ve Sorunları

Türkiye'de din eğitiminin bir disiplin olarak ele alınması Batılı ülkelere kıyasla çok yenidir. 1980'li yılların başından itibaren varlığını hissettiren din eğitimi alanında 1990-2000 yılları arasında önemli gelişmeler olmakla birlikte, 28 Şubat sürecinde ciddi bir fetret dönemi yaşanmıştır. Cumhuriyet'in ilk on yılından 1950'lere kadar din eğitimi ve öğretiminin kısıtlanması, sonraki yıllarda ise genel din bilimlerinin gelişmesi ölçüsünde yapılabilecek din eğitiminin hâlihazırda felsefi bir alt yapısı oluşturulamamıştır. Süreç içerisinde kendi kabuğuna çekilen din eğitimi alanının yeterli maddi destekleri alamaması, din eğitimcileri arasında kolektif bir çatının oluşturulamaması ve gerek kendi toplumundaki gerekse dünyadaki gelişmelerin yerinde ve zamanında okunamaması ve 28 Şubat süresince din eğitimi üzerindeki siyasi ve entelektüel baskılar, din eğitiminin kendi felsefi sistemini kurabilmesini olumsuz yönde etkilemiştir.

Bu bağlamda süreç içerisinde din eğitiminde görülen en önemli eksiklik nasıl bir insan yetiştirmek istendiğine dair bir felsefe ve düşünce alt yapısının olmayışıdır. Kitap, sünnet ve kültürel mirasa dayandırıldığı iddia edilen din eğitimi, istenilen insan/Müslüman profilinin yetiştirilmesine yeterince hizmet etmemiş ve etmemektedir.

İlköğretimden yükseköğretime kadar hazırlanan öğretim programlarının daha çok bilişsel temele dayandırılarak, duyuşsal ve davranışsal boyutun büyük ölçüde ihmal edilmesi, istenilen insan profilinin gereğince yetiştirilememesine yol açmaktadır. Kamu tarafından verilen resmî din eğitimi, bilgi açısından donanımlı bireyler yetiştirirken, bu donanımın pratik yaşama aktarılamaması din eğitiminde yöntem sorununun devam ettiğini göstermektedir. Buna göre yeni 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Yasası ile öğretim programları içerisinde yer alan Hz. Muhammed'in Hayatı ve Kur'an-ı Kerim derslerinin öğretim programları, nasıl bir insan yetiştirmek istendiğine dair bir felsefenin geliştirilmesinden sonra hazırlanması ve geliştirilmesi gerektiğini düşünüyoruz. Zira, nasıl bir insan yetiştirmek istendiğine dair bir portre çizilmeden hazırlanacak yeni ders programlarının, öğrenciler nezdinde istenilen davranış değişikliklerini gerçekleştirmesi tam anlamıyla mümkün değildir.

Yukarıda değinilen konuyla bağlantı olarak hem hizmet vericilerin hem de hizmet alıcıların üzerinde durduğu hususlar, ülkemizdeki din eğitiminin, aslında öğretimden öteye geçemediği, din eğitimi ile iyi Kur'an okuma ve onu ezberleme, namaz kılma ve bazı ilmi bilgilerini bilme vb. davranışların anlaşıldığı, dinin ahlaki boyutunun göz ardı edildiği, gerek öğretim programlarında gerekse ders kitaplarında ahlaki boyutun çocukların ilgisini çekecek ve davranışa dönüşebilecek şekilde tasarlanmadığı şeklindedir. Alanda yapılan çalışmalar, öğrenme alanları arasında yer alan ahlaki boyutun öğrenciler tarafın-

dan tam olarak içselleştirilemediğini göstermesi yönüyle bu düşüncemizi teyit etmektedir. Zira gerçekte içselleştirilemeyen bir davranış, öğrencilerin kazanması beklenen ahlak ve değer yargılarını kazanamamalarına yol açacaktır. Bu durum din eğitimcilerinin, öğretim programlarının hazırlanmasında temele aldıkları yaklaşım ve öğretme stratejilerini yeniden gözden geçirecek değerlendirmelerini gerekli kılmaktadır.

Din eğitimi alanın karşı karşıya kaldığı sorunlardan bir diğeri de din eğitiminde kolektif bakış açısının sağlanamamasıdır. Din eğitiminde kolektif bakış açısının sağlanamaması, alanda üzerinde uzlaşmış ortak bir "din eğitimi tanımının" yapılamamasına yol açmaktadır. Din eğitimi alanında düşünce sistemlerini birleştirme veya uzlaştırmadan uzak eklektik bir yapı bulunmaktadır ki bu da, din eğitimi alanında ciddiye alınan/alınacak ekollerin oluşmasını engellemektedir.

Din eğitimi biliminin gelişmesini engelleyen önemli unsurlardan bir diğeri de, yukarıda değinilen eklektik düşünce sistemiyle bağlantılı olarak din eğitimi çalışmalarının bireysel nitelikte kalarak ortak projeler haline dönüştürülememesidir. Son zamanlarda sivil toplum kuruluşlarının çabaları ile kurulan bazı organizasyonlar dışında, sadece din eğitimi alanında çalışmalar yürüten merkezler yeterince oluşturulamamıştır. Bu bağlamda din eğitimi alanında çalışılan farklı merkezler oluşturulup, alandaki çalışmalar bu merkezler yoluyla yönlendirilmeli ve yürütülmelidir. Devlet tarafından kurulacak veya desteklenecek merkezler siyasî müdahaleden bîgane kalamayacağı için, bu çalışmaların organizasyonunun sivil toplum kuruluşları tarafından sağlanması zarurî bir ihtiyaçtır.

Din eğitimi alanında görünen ve bilimsel yapısına zarar veren bir başka durum ise hedef kitle ve ilgi alanının sınırlı kalmasıdır. Günümüz şartlarında din eğitiminin bütünleştirici olması ve hedef kitlesinin de toplumun tüm unsurlarını içerecek kapsayıcılıkta olması gerekmektedir. İlgi ve uğraş alanları yeni projelerle genişletilirken, yapılacak din eğitimi çalışmaları yalnız bu ülke toplumunu değil, bilakis tüm insanlığı kuşatacak perspektifte ele alınmalı ve yürütülmelidir.

Örgün ve Yaygın Din Öğretimi Kurumlarındaki Dönüşüm

28 Şubat'ın sistem üzerindeki en önemli değişim talebi, eğitim alanı üzerinde olmuştur. Nitekim, MGK toplantısında kararlaştırılan 3. madde, Sekiz yıllık kesintisiz eğitimin uygulamaya konmasını, Sekiz yıllık temel eğitimi tamamlamayan öğrencilerin Kur'an kurslarına kaydolmasının engellenmesini ve bu eğitimin Millî Eğitim Bakanlığının kontrol ve denetimine geçirilmesini ve son olarak da din görevlisi yetiştirmekle yükümlü olan kurumların,

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun özüne uygun olarak yeniden yapılandırılmasını talep etmekteydi. OECD ve UNESCO verilerine göre dünyadaki 198 ülkeden, az gelişmiş ve eski Doğu Bloğundan toplam 20 ülkede görülen kesintisiz eğitim, pedagojik bakış açısından yoksun, totaliter ve baskıcı bir zihniyetin ürünü olarak uygulamaya konmuştur. Arka planında din eğitimi alanında hizmet veren kurumların etkisizleştirilmesi ve kapatılması yatan Kesintisiz Eğitim Yasası'nın yasalaşması ile birlikte, örgün ve yaygın eğitimde köklü bir değişim süreci başlamıştır. Bu değişim süreci başta imam hatip okulları olmak üzere Kur'an kursları ve ilahiyat fakültelerinde kendini göstermiştir. Böylece postmodern darbenin ilk etki alanları "din eğitimi ve kurumları" olmuştur.

28 Şubat sürecinde üzerinde en çok tartışılan ve siyaset üretilen eğitim kurumları imam hatip liseleri olmuştur. Başta TÜSİAD ve TİSK olmak üzere 1990'lı yılların başından itibaren çeşitli STK'lar tarafından yapılan araştırmalarda imam hatip liselerine özel bölümler ayrılmış ve bu okulların bina ve öğrenci sayısındaki artış dikkat ve endişe ile izlenmiş ve mevcut yapıları sürekli eleştirilmiştir. Bunun yanında 28 Şubat sonrası askerî brifinglerin en önemli konu alanları arasında da imam hatip okulları yer almıştır.

Sekiz yıllık zorunlu eğitimin kesintisiz bir şekilde uygulanması neticesinde imam hatip liselerinin ortaokul kısımları kapatılmış ve 1998'den itibaren imam hatiplerin ortaokul kısmına öğrenci kabul edilmemiştir. İmam hatiplerin ortaokul kısımları, imam hatip liselerinin hem mesleki alandaki yeterlilikleri hem de yükseköğretimdeki başarıları açısından oldukça önemli bir hizmeti yerine getirmekteydi. Bu dönemde imam hatip liseleri, ilk yılı hazırlık olmak üzere 4 yıllık meslek lisesi hâline getirilmiş, programları da yeniden düzenlenmiştir.

Kesintisiz eğitim uygulamasından önce 1996-1997 öğretim yılında imam hatip liselerinin ortaokul kısmında 318.775 öğrenci bulunurken, adı geçen Yasa'nın uygulamaya konulmasının ardından kapanma süreci başlamış ve 2000-2001 öğretim yılına gelindiğinde bu okullardaki öğrenci sayısı 5.532'ye düşmüştür. Bu süre zarfında bu okullarda öğrenim gören öğrenciler, başka okullara nakil olmuşlardır.

İmam hatip liselerinin öğrenciler tarafından tercih edilmesi ve bu öğrencilerin yükseköğretime giriş sınavlarında başarılı olmaları sebebiyle üniversiteye giriş sınavında meslek lisesi öğrencilerine iki defa farklı katsayı uygulaması getirilmiştir. Bu süreçte katsayı engeli ile karşı karşıya gelen imam hatip lisesi mezunlarının gelecek vizyonları ellerinden alınmış, ülkesine ve milletine hizmet aşkı ile yetişmiş binlerce imam hatip lisesi öğrencisinin gelecekleri karartılmıştır. Tabi oldukları devletin hizmet olanaklarından mahrum bırakılan bu öğrenciler, çeşitli güçler tarafından baskı altına alınarak toplumdaki tecrit edilmeye çalışılmıştır. İnsani değerlerin yok sayıldığı bu süre zarfında binlerce öğrenci, psikososyal ve ekonomik sorunlarla baş etmek durumunda kalmıştır.

İmam hatip lisesi mezunlarının maruz kaldığı katsayı farkı aradan geçen 14 yılın ardından kaldırılmıştır. YÖK ile İstanbul Barosunun karşılıklı davaları sonrasında karışık bir hâl alan katsayı meselesi, Millî Eğitim Bakanlığının 20.07.2010 tarihli ve 76 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı ile son bulmuştur. MEB'in ardından YÖK de 01.12.2011 tarihinde, uygulamadaki katsayı farkını tamamen kaldırmıştır.

İmam hatiplerle ilgili son önemli değişiklik ise 4+4+4 olarak bilinen 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Kanunu ile gerçekleşmiştir. Söz konusu Kanun'un 3. maddesi uyarınca ilköğretim kurumlarının ilkokul ve ortaokul olarak bağımsız okullar hâlinde kurulması esasa bağlanmıştır. Buna göre, imam hatip ortaokullarının bağımsız ortaokul olarak kurulmasına öncelik verilecek, bunun mümkün olmadığı durumlarda ise imam hatip liseleri ile birlikte kurulabileceklerdir. Son düzenlemeler sonrasında 2012-2013 öğretim yılı itibarıyla toplam da 705 imam hatip lisesi ve 1135 imam hatip ortaokulu öğretim hayatına devam etmektedir.

Araştırma kapsamında imam hatip liselerinin dışında incelenen bir diğer din eğitimi kurumu ise ilahiyat fakülteleri olmuştur.

1982'ye kadar ülkemizde 3 farklı yüksek din öğretimi kurum bulunmaktaydı. Ankara'daki İlahiyat Fakültesi ile birlikte, farklı illerdeki yüksek İslam enstitüleri ve Erzurum'daki İslami İlimler Fakültesi uzun yıllar yüksek din öğretiminin kaldırıldığı ülkemizde önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. 1982'de 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun geçici 28. maddesi gereğince ülkedeki yüksek din öğretimi kurumları ilahiyat fakültelerine dönüştürülerek, buldukları illerdeki üniversitelere bağlanmışlardır. Bundan sonraki süreçte ilahiyat fakülteleri bir yıl hazırlık ve ardından 4 yıllık lisans eğitimi veren bir eğitim kurumu olmuştur.

1982'den 1997'ye kadar tek programlı yapısını koruyan ilahiyat fakülteleri YÖK'ün 11.07.1997'de aldığı Karar'la yeniden yapılandırılmıştır. Böylece ilahiyat fakültelerinin tek programlı yapısı değiştirilmiş ve ilahiyat fakülteleri, biri İlahiyat Lisans Programı, diğeri ise İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü olmak üzere ayrı öğrenci alıp ayrı mezunlar veren iki programlı bir yapıya dönüştürülmüştür. Bu yeni süreçte İlahiyat Lisans programlarından mezun olan öğrencilere ortaöğretim kurumlarında öğretmen olabilmek için Ankara Üniversitesi bünyesinde açılan Tezsiz Yüksek Lisans Programı'nı bitirmeleri zorunlu hâle getirilmiştir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerini yetiştirmek üzere ise mevcut 23 ilahiyat fakültesinden 11'inde (Ankara, Adana, Bursa, Erzurum, Diyarbakır, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Marmara, Samsun ilahiyat fakültelerinde), İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü açılmıştır. Bununla birlikte 1999'dan 2006 yılına kadar ilahiyat

fakültelerinde ve Din kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinde öğrenci kontenjanları açısından ciddi düşüşler yaşanmıştır.

Yüksek din öğretiminde gerçekleşen önemli yapılanmalardan biri de 2006'da gerçekleşmiştir. YÖK'ün 26.05.2006 tarih ve 2006.5.2375 sayılı Karar'ıyla İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, ilahiyat fakültelerinden alınarak eğitim fakültelerine, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü olarak aktarılmıştır. Bölümün adı 2010'da "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü" olarak değiştirilmiştir.

Bu yeni düzenlemeye göre, ilahiyat fakültelerinde sadece İlahiyat Lisans Programı kalmıştır. Burada dikkat çeken önemli bir husus, 1949'dan itibaren din öğretimi alanında öğretmen yetiştiren ilahiyat fakültelerinin, 2006 yılından itibaren öğretmen yetiştirme konusunda işlevsiz bırakılmasıdır. İlahiyat Lisans Programı'nı bitiren öğrenciler, öğretmen olmak istemeleri durumunda, Ankara Üniversitesi bünyesinde 1,5 yıl süren Tezsiz Yüksek Lisans programı sonrasında aldıkları formasyon diploması ile öğretmen olarak atabilmişlerdir. Daha sonraki yıllarda, söz konusu Tezsiz Yüksek Lisans Programı Ankara Üniversitesi dışındaki kurumlardan da alınabilirken, Tezsiz Yüksek Lisans Programı'nın süresi de 1 yıla indirilmiştir. 2010'dan beri ise İlahiyat Lisans Programı mezunları, eğitim fakültelerinde 1 yıl süren formasyon eğitimini tamamlamaları sonrasında öğretmen olarak atabilmektedirler. İlahiyat fakültesi mezunlarına uygulanmakta olan bu düzenlemelere son verilmesi gerekmektedir.

Zira ilahiyat fakülteleri 4 Temmuz 1989 tarih ve 20215 sayılı ve 3580 no'lu Kanun'un 3. maddesiyle eğitim fakülteleri gibi "öğretmen yetiştiren bir kurum olarak" tanımlanmaktadır. 1998-1999'da YÖK tüm fakülteleri yapılandırma sürecinde, ilahiyat ile ilgili aldığı kararlarda, söz konusu Kanun'un gereği uygulanmamıştır. Başlangıçta iki programlı yapıya dönüştürülen ilahiyat fakültelerinin, 2006 sonrasında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü'nün eğitim fakültelerine aktarılması ve ortaöğretim öğretmenliği için tezsiz yüksek lisans ve pedagojik formasyon uygulamalarının getirilmesinin arkasında ilahiyatları işlevsiz bırakma ve tercih edilmeyen bir kurum hâline dönüştürme politikasının yattığını söylemek yanlış olmaz. Dolayısıyla önümüzdeki günlerde, yeniden yapılandırılacak ilahiyat fakültelerinin, yukarıda değindiğimiz Kanun gereği -yüksek lisans veya pedagojik formasyon programlarına başvurmaksızın- kendi içinde ilköğretim, ortaöğretim, imam hatip okulları ve yaygın din eğitimi kurumlarına personel yetiştirmek üzere bölümlaşmesine imkân tanıyan bir yapıya dönüştürülmesi gerekmektedir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümünü ilgilendiren son gelişme ise 2012'de yaşanmıştır. 10 Mayıs'ta yapılan YÖK Genel Kurulu toplantısında alınan Karar'a

göre, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü, eğitim fakültelerinden geri alınarak ilahiyat fakültelerine aktarılmıştır. Bu yeni düzenleme ilahiyat fakültelerinin yeniden öğretmen yetiştiren bir kurum olarak faaliyet göstermesi açısından oldukça önemlidir ancak önceki paragrafta belirttiğimiz hususlar bağlamında ilahiyat fakültelerinin kurumsal gelişimleri için yetersizdir.

İlahiyat fakülteleri adına yaşanan önemli gelişmelerden biri de 2010 yılından başlamak üzere vakıf üniversiteleri bünyesinde de ilahiyat fakültesi ile İslami ilimler fakültelerinin kurulmuş olmasıdır. Bu girişimler, yüksek din öğretiminin sivilleşmesi adına önemli bir başlangıç olarak değerlendirilebilir.

2012 yılı itibarıyla ülkemizdeki ilahiyat fakültesi sayısı 62'ye ulaşmıştır. Aralık 2012 itibarıyla bu sayının 80'i bulması beklenmektedir. Bu fakültelerden 46'sında eğitim-öğretim devam etmektedir. Şu an itibarıyla ilahiyat fakültelerindeki İlahiyat Lisans Programı'na 8.790, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümüne 3.965 kontenjan ayrılmış durumdadır. İslami ilimler fakültelerine ayrılan 154 ve uluslararası İslam ve din bilimlerine ayrılan 45 kontenjanla bu sayı 12.954'e ulaşmıştır. İlahiyat fakültelerinden mezun olan öğrencilerin sayısının on bini geçmesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte, sonraki yıllarda yaşanabilecek istihdam sorununun da göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ayrıca İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümlerini şu an itibarıyla imam hatip lisesi mezunları yanında öğretmen lisesi mezunlarının da sıklıkla başvurarak kazanması, bu bölümlerdeki eğitimin kalitesini olumsuz yönde etkileyebileceği göz önünde bulundurularak, imam hatip lisesi dışındaki diğer liselerden gelen öğrenciler için Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı altındaki temel derslerden oluşan yoğunlaştırılmış takviye kurslarının düzenlenmesine ve özellikle de Arapça hazırlık eğitimine önem vermek yararlı olacaktır.

İlahiyat fakültelerinin sayısının 80'i bulması, aynı zamanda bu kurumlarda hizmet edecek yeterli öğretim elemanı sorununu da doğurmaktadır. Yeterli ölçüde öğretim elemanı yetiştirilmeksizin bu sayıda ilahiyat fakültesinin kurulmasının, ilahiyat fakültelerinin niteliksel anlamda zayıflamasına yol açması kaçınılmaz bir durumdur. 2012'de ilahiyat fakültelerindeki öğretim elemanı sayısı 1.442 olup, her bir ilahiyat fakültesine 18 öğretim elemanı düşmektedir ki bu oran, bir fakültenin kurumsallaşması açısından oldukça yetersizdir. Bunun yanında ilahiyat fakültelerinden mezun olan öğrencilerin sayılarının yaklaşık on bini geçmesi, önümüzdeki yıllarda istihdam sorununu doğurabileceğini göstermesi yönüyle önemlidir.

Araştırmamızda örgün din eğitim kurumları olan imam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri yanında yaygın din eğitimi kurumu olan Kur'an kursları da incelenmiştir. Kur'an kurslarının

daki eğitim ve öğretimi değiştiren yasal düzenleme 1999'da gerçekleşmiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 22.06.1965 ve 633 sayılı Kanun'a 22.07.1999 tarihinde kabul edilen 4415 sayılı Kanun'la getirilen ek 3. madde ile Kur'an öğretimi konusunda geriye doğru bir gidiş yaşanmıştır. Bu ek maddeyle Kur'an kurslarında Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumak ve mealini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dinî bilgiler almak için ilköğretimi bitirme şartı konulurken; çocukların Yaz Kur'an kurslarına katılabilmeleri için de ilköğretim 5. sınıfı bitirme şartı getirilmiştir.

Anayasa'nın 24., Medeni Kanun'un 341., İnsan Hakları Beyanname'si'nin 18. ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 9. maddeleriyle çelişen söz konusu yasal düzenleme, ülkemizde verilmekte olan Kur'an öğretimine ciddi zararlar vermiş, uzun süreli Kur'an kursları, Yaz Kur'an kursları ve hafızlık eğitiminde nicel açıdan önemli düşüşlere yol açmıştır. Yaygın din eğitimine sınırlama getiren bu uygulamalara 17 Eylül 2011 tarih ve 28057 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 653 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 15. maddesi ile son verilmiştir.

Bu olumlu yöndeki gelişmeler sonrasında ülke genelindeki uzun süreli Kur'an kurslarında okuyan öğrenci sayısı 2011 itibarıyla üç yüz bine (% 92'si kadın, % 8'i erkek) ulaşırken, Yaz Kur'an kurslarındaki sayı iki milyonu geçmiştir. Hafızlık yapan öğrenci sayısı ise 2012 itibarıyla 4776'ya ulaşmıştır. 1998 yılında hafız olan öğrenci sayısının 5008 olduğu hatırlanacak olursa, hafızlık eğitimi konusunda beklenen seviyeye ulaşılamadığı söylenebilir.

Diyanetin yaygın din eğitimi alanında hizmet alanlarını geliştirmesi ve toplumun ihtiyaç duyduğu dinî hizmetleri çeşitlendirmesi çok önemli bir gelişme olarak görülürken, bu hizmetlerin yerine getirilmesi noktasında önümüzdeki yıllar içerisinde istihdam sorunu yaşayacağı tahmin edilmektedir. Özellikle yaygın din eğitimi alanında yetişmiş din görevlisine daha çok ihtiyaç duyan Diyanetin din adamı yetiştirme politikalarında daha belirleyici ve etkin olması gereklidir. Personel yapılanmasının önemli bir çoğunluğunu imam hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerinden karşılayan Diyanetin bu kurumlar için hazırlanan öğretim programlarına katılımının sağlanması, hatta kendi istihdam politikasına göre yeni talepler ortaya koyması gerekmektedir.

Özellikle günümüzün önemli sosyal duyarlılık politikaları kapsamında yer alan "kadın ve ailenin korunmasına yönelik yürütülen çalışmalarda, cezaevlerinde yürütülen din eğitimi faaliyetlerinde ve engelliler için yeni geliştirilen projelerde" Diyanetin daha başarılı ve etkin olması için dinî danışmanlık alanında profesyonel din görevlilerinin yetişmesi için öncülük etmesi gerekmektedir.

Diyanetin hizmet alanlarını geliştirmesi sonrasında ortaya çıkan sorunlardan bir diğeri de öğretimin planlanması noktasındadır. Geniş bir kitleye dönük hizmetleri üstlenen Diyanetin, bu hizmetlerin kalitesi ve verimliliği ile ilgili olarak yeni eğitim ortamlarına ihtiyaı bulunmaktadır. Çocuklarımızın milli ve manevi değerlerini yaşayarak ve iselleştirenerek öğrenmeleri adına camilerin eğitim ortamı olarak kullanılması desteklenmeli, ancak uzun süreli Kur'an ğretimi ve Yaz Kur'an kurslarının artan ğrenci sayısı ve yaş grubunun çeşitliliği nedeniyle sınıf sistemine yönelik politikalara da öncelik verilmelidir. Ancak sınıf sistemi, örgün eğitimden farklı olarak din eğitimin gereklerine uygun, kendine has bir atmosfer oluşturabilecek şekilde renkli, çok yönlü ve amaçlı birçok materyal, araç ve gereçlerle donatılarak oluşturulmalıdır.

Yaptığımız araştırma ve mülakatlar, Diyanetin gerçekleştirdiği faaliyetlerde görülen en önemli eksikliklerin başında AR-GE ve enformasyon çalışmaları noktasında yetersiz kaldığını göstermektedir. Geniş bir eğitim alanında hizmet yürüten Diyanetin, projelerinin başarılı olabilmesi için AR-GE çalışmalarına ağırlık vermesi gerekmektedir. 2004'ten beri özelikle ğretim programlarının geliştirilmesi noktasında izlenen ve alan uzmanlarının katılımıyla oluşturulan eğitim komisyonlarının sayısının ve çeşitliliğinin sürdürülmesi, bunun yanında halkın ilgi ve yönelimlerinin devamlı izlenmesi gerekmektedir. Bununla birlikte yaptığımız araştırma verileri, Diyanetin son dönemlerde gerçekleştirdiği birçok projenin çeşitli kesimler tarafından bilinmediğini göstermektedir. Hedef alanlarını ve kitlesini genişletme arzusunda olan Diyanetin geliştirdiği sosyal politikaları toplumun tüm kesimlerine ulaştırma noktasında tüm basın ve yayın vb. araçları kullanması yararlı olacaktır.

Öğretim Programlarının Tasarımı

2000'li yıllar ğretim programların geliştirilmesi noktasında bir dönem noktasıdır. Bu dönemden itibaren hem örgün hem de yaygın ğretiminde ğreteni değil, bilakis öğrenciyi merkeze alan, paylaşımcı, sorgulama ve eleştiriye açık bir program anlayışı geliştirilmeye başlanmıştır. Örgün eğitimdeki programlara getirilen eğitimsel yaklaşımla programların pedagojik alt yapıları güçlendirilirken, din bilimsel yaklaşımla da programlar İslam inancının temel kaynakları ve öğretileri esas alınarak daha nesnel ve bilimsel bir yapıya kavuşturulmuştur.

Eğitimsel ve din bilimsel yaklaşımlar yanında yeni programların bir önemli özelliği de çok değer odaklı veya mezhepler üstü din eğitimi olarak ifade ettiğimiz non-confessional din eğitimi yaklaşımı/modeli üzerine kurgulanmış olmasıdır. Sürekli küreselleşen ve daha da çoğulcu bir yapıya dönüşen ülkemizde din eğitimi programlarının tüm inanç kesimlerini

kuşatacak bir desenle tasarlanması, bu dersin birleştirici ve bütünleştirici etkisini olumlu yönde arttırmaktadır. Buna ilaveten öğrenme-öğretme sürecinde bilgi düzeyinden ziyade tartışmaya, sorgulamaya ve tecrübeye dayalı olarak yapılan dinden öğrenme yaklaşımının benimsenmesi de öğrencilerin inanç ve ibadet tecrübelerini sınıf ortamına taşıyarak kendilerini ifade edebilmelerine yardımcı olacaktır. Böylece öğrenciler dinî hassasiyetlerini geliştirme, din hakkında öğrendiklerinden yola çıkarak kendilerinin ve başkalarının dinî tecrübelerini bir arada görmeyi, kısaca yaşayarak öğrenmeyi, karşılıklı anlamayı ve anlayışı (empatiyi) geliştirme fırsatı yakalayacaktır.

Bununla birlikte 4+4+4 Eğitim Yasası ile öğretim programları arasına giren Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler derslerinin de eğitimsel ve din bilimsel yaklaşımlar üzerine öğretimlerinin sürdürülmesine de önem gösterilmelidir. Ancak bu derslerin isteğe bağlı seçimlik dersler olmaları sebebiyle programlarının çok değer odaklı/mezhepler üstü değil, tek değer odaklı/bir dine veya mezhebe dayalı din eğitimi olarak ifade edilen confessional yaklaşım/modele göre düzenlenmesi daha isabetli olacaktır. Ancak bu demek değildir ki, ülkenin tümünde aynı öğretim programı uygulansın. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yaşayan vatandaşlarımızın ihtiyaç ve taleplerini karşılamak adına mezhepler arası din eğitimi modelinin hayata geçirilmesi uygun olacaktır.

Öğretim programları yaygın din eğitimi bağlamında değerlendirilecek olursa, Diyanet İşleri Başkanlığının 2004'ten itibaren kendini yenileme sürecine girmesiyle, yürüttüğü tüm öğretim alanlarında yeniden yapılanma yaşanmıştır. Temel Öğretim Programı yanında Hizmet Çeşitliliği Projesi kapsamında yürüttüğü Kur'an kursları programlarının yeniden geliştirilmesi ve daha geniş kitlelere farklı zaman ve programlarla ulaşılması, Diyanetin din eğitimi alanındaki rolünü ve görürlüğünü arttırmıştır. Benzer şekilde hafızlık eğitimi ve Yaz Kur'an kurslarındaki yeni öğretim programları da Diyanetin yeni hedef kitlelerine ulaşmasında ve sürdürülen eğitimlerin daha kaliteli ve işlevsel olmasında etkin rol oynamıştır.

Öğrencilerin daha önce elde ettikleri bilgi ve becerilerin tekrarlanmasının önüne geçmek ve öğrenciyi kaldığı yerden devam ettirmek üzere tasarlanan kur ve döneme dayalı sistem anlayışı ve uzun süreli Kur'an kurslarına gelemeyen farklı kesimler için yeni esnek programların hazırlanması söz konusu kaliteyi ve işlevselliği artırma noktasında önemli bir katkı sağlamıştır.

Sivil Din Eğitimi ve Legalleşmesi

Ülkemizde din eğitiminin gelişimi ve dönüşümünde devletin ve siyasi yapılanmanın önemli bir etkisi ve rolü bulunmaktadır. Cumhuriyet dönemi içerisinde değerlendirildiğin-

de, Diyanetin kurulması, imam hatip okullarının ve ilahiyat fakültelerinin açılması ve okullarda din derslerinin okutulması devletin iradesi ile gerçekleşmiş uygulamalardır.

90 yıllık Cumhuriyet tarihinin çeşitli dönemlerinde din eğitimi alanına uygulanan yasaklar veya sınırlayıcı uygulamalar, halkın din eğitimi konusunda söz sahibi olmasını gerekli kılmıştır. Özellikle 28 Şubat sürecinde Kur'an kursları için getirilen yaş sınırlaması, imam hatipler için getirilen katsayı farkı ve ilahiyat fakültesi kontenjanlarının sınırlandırılması, din eğitimi konusunda sivil bir inisiyatifin oluşmasını sağlamıştır. Din eğitimi açısından uygulanan baskı ve yasaklar, muhafazakâr ve dindar kesimi yeni arayışlara yöneltmiştir. Bu yöneliş din eğitiminin sivilleşmesi açısından bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilir.

Devlet tarafından uygulanan baskı ve yasaklara boyun eğmeyen, bunun yanında gelecek kuşaklarını kendi değerleri ile yetiştirme arzusunda olan kişilerin, bir araya gelerek kurdukları sivil yapılarla din eğitimi alanı bir sinerji yakalamıştır. Bu sinerji, yeni kurumsal yapılarla daha da geliştirilmiş ve sağlamlaştırılmıştır.

Devletin uygulamaları sebebiyle imam hatip lisesi ve ilahiyat fakültelerinin mevcut varlıklarını sürdüremez hâle gelmesi, devlet okullarına din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin atanmaması, vatandaşların devlet tarafından verilen din eğitimine alternatif eğitim merkezlerini ve programlarını geliştirmelerini sağlamıştır. Ev Okulu gibi projelerle din eğitimini alamayan veya aldığı eğitimi yeterli görmeyenlere ulaşılarak yaygın din hizmet ağı kurulmuş, bunun yanında imam hatip lisesi ve ilahiyat fakültesi öğrencileri için tamamlama programları hazırlanmıştır.

Daha önce devlette görev yapan, ancak çeşitli sebeplerle bu görevlerinden ayrılmak durumunda kalan kimselerin, sivil din eğitimine yönelmesi ve birikimlerini bu alana aktarmaları, zamanla yapılan faaliyetlerin profesyonelleşmesini sağlamıştır. Devlet memurluğu düşüncesinin aksine, gönüllü iş birliği esasına dayanan din eğitimi faaliyetleri, vatandaşın sivil din eğitimi faaliyetlerine katılımını arttırmıştır.

Diyanetin hizmet götürdüğü Kur'an kurslarındaki öğrenci profili (yetişkin) kadınların lehine bir çizgi izlerken (2011'de uzun süreli Kur'an kurslarının % 92'si kadın ve % 8'i erkeklerden oluşmaktadır.) sivil toplumun hizmet alıcıları arasında kadınlar ağırlıklı olmakla birlikte, açılan kurslarda çocuk ve yetişkin olmak üzere farklı yaş grupları da yer almıştır. Ayrıca Diyanetin hizmet alanlarından farklı olarak sivil toplum kuruluşları imam hatip lisesi ve ilahiyat fakültesi öğrencilerine yönelik eğitim faaliyetleri de yürütmüşlerdir.

Tarihsel arka planımız Türkiye'de yönetici, siyasetçi ve devlet adamlarının devletin kurumsal yapısını kullanarak kendi din algılarını din eğitimi alanına taşıdıklarını ve toplumun da onların kendi düşünceleri ve beklentileri doğrultusunda yol almalarını istediklerini gös-

termektedir. Devlet yönetiminde din eğitimi konusunda yaşanan farklılıklar zaman zaman din eğitimi alanının görmezlikten gelinmesine kadar uzanmıştır. Bu bağlamda devletin, din eğitimini bireysel ve toplumsal bir realite ve insanların vazgeçilmez bir ihtiyacı olarak algılamayıp, onu toplumu dizayn etmenin veya ona şekil vermenin bir aracı olarak gördüğü sürece devlet tarafından verilen din eğitiminin güvenilirliği her zaman sorgulanacaktır. Bu sorgulama sivil iradenin kendi çıkış yollarını geliştirmesine hız verecektir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, devletin din eğitimi alanını kısıtlaması, yönetmesi veya yönlendirmesi tüm taraflarca kabul edilmeyen bir durumdur.

Devletin yeni süreçte din eğitimi alanındaki tüm yasakları kaldırması, yeni din eğitimi derslerini okul programlarına dâhil etmesi, buna ilaveten Diyanet'in kur ve dönem esasına dayalı yeni programlarıyla geniş kitlelere hitap eden programlar geliştirmesi, sivil din eğitiminin geleceği noktasında tartışmalara neden olmaktadır. Hizmet alıcılar genellikle devletin din eğitimi konusunda denetim ve kontrol yetkisinin devamını düşünürken; hizmet vericilerin önemli bir çoğunluğu devleti, din eğitimi konusunda daha dar bir alana hasretmekte ve sivil inisiyatifin din eğitiminin merkezinde olmasını talep etmektedirler. Bununla birlikte her iki grup arasında din eğitiminin daha geniş kitlelere ulaştırılması ve eğitimin niteliğini geliştirme açısından devletin bir araç vazifesi görmesini, yürütme yetkisinin ise sivil iradenin elinde olmasını talep edenler de bulunmaktadır. Bir kısmı ise dinin farklı amaçlar doğrultusunda kullanılmaması ve kendi merciinden çıkarılmaması için devletin belli oranda denetimini talep etmektedir. Bizim kanaatimiz, içinde sivil irade ile devletin din eğitimi konusundaki yetkili organlarının olduğu din eğitimi merkezlerinin kurulması ve buralarda din eğitiminin mevcut durumu ve geleceğine yönelik projelerin geliştirilmesi yönündedir.

Din Eğitimindeki Son Gelişmelerin Sivil Din Eğitime Etkileri

Din eğitimi alanında 2011'de Kur'an kursları için yaş sınırlamasının kalkması, imam hatiplerin önündeki katsayı farkının kalkması ve 2012'de 4+4+4 olarak bilinen 12 Yıllık Zorunlu Eğitimin Yasası'nın imam hatiplerin orta kısımlarının yeniden açılmasına imkân vermesi ve diğer devlet okullarında ikinci dördten sonra yani ortaokuldan itibaren Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler derslerinin isteğe bağlı seçmeli ders olarak okutulması sivil toplum kuruluşlarının yürüttükleri din eğitimi faaliyetlerini gözden geçirmelerini zorunlu kılmaktadır.

1997'den 2011'e kadar geçen 14 yıl boyunca din eğitimi alanında geliştirilen uygulamaların hemen hemen hepsi devlet tarafından yürütülen din eğitimi faaliyetlerinin yetersizliği

düşüncesi üzerine bina edilmişti. Devletin bu alana yeniden yönelmesinin sivil toplumun din eğitimi hizmetlerini de etkileyecek olması kaçınılmazdır.

Diyabetin yaş sınırlamasının kalkmasından sonra dönem ve kur esasına göre geliştirdiği öğretim programlarıyla yıl boyunca sürdüreceği eğitim faaliyetlerine önümüzdeki ilk üç yıl alternatif programlar üretmeye çalışmak yanlış olacaktır. Bu sebeple uzun döneme yayılmış olan tüm din eğitimi faaliyetlerinin gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Diyabet tarafından yürütülen yaygın din hizmetlerinin geniş bir alana yayılması ve ortao-kuldan itibaren Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler derslerinin varlığı, toplumda din eğitimi açısından bir doyuma yol açabilir.

Hizmet alıcıları ile yapılan görüşmelerde de, sivil toplum kuruluşları tarafından verilen din hizmetlerinin, devlet tarafından verilmesi durumunda önemli bir çoğunluğunun devlet tarafından verilecek bir eğitimi tercih edecekleri tespit edilmiştir. Bu düşüncenin temelinde, devlete duyulan güven duygusu yer almaktadır.

Dikkat edilecek olursa devlet tarafından verilen din hizmetlerinin tercih edilme sebebinin başında kalite ve verimlilik değil, güven duygusu bulunmaktadır. İlk üç yıl boyunca devlet tarafından verilen eğitimin, çocuklarında veya kendilerinde beklenen değişimi sağlamadığını gören ailelerin, yeni arayışlara yönelmeleri kaçınılmazdır.

Diyabetin yürüttüğü din hizmetlerinin % 85'inin camilerde gerçekleşmesi ve devlet okullarındaki din eğitimi derslerinden istenilen randımanın sağlanamaması, muhafazakâr toplumun daha nitelikli bir din eğitimi ihtiyacını doğuracaktır. Zira devlet tarafından verilen din eğitiminin bu denli yaygınlaşması, verilen din eğitiminin yüzeysel ve sığ kalmasına ve hizmetin yeterli ölçüde verilememesine yol açması da olası bir durumdur.

Bu bağlamda toplumdaki ihtiyaç algısının değişimi neticesinde sivil toplum tarafından verilen din eğitimine olan ihtiyacın artarak devam edeceği ve sivil din hizmetlerinin legalleşmesi sonrasında devlet tarafından verilen din hizmetlerinin de sivil topluma aktarılabilceğini düşünüyoruz.

Yukarıda değinildiği gibi devlet tarafından verilen uzun süreli örgün ve yaygın din hizmetlerine alternatif oluşturmak yerine, yaz dönemlerindeki eğitim faaliyetlerine daha fazla ağırlık verilmesi daha doğru olacaktır. Şu an Diyanetin yıl içinde oluşturduğu kurslara 350 bin kişi katılırken, yaz dönemindeki kurslara 2 milyonun üstünde katılım yaşanmaktadır. Hâlihazırda Diyanetin elindeki din görevlileri ve mevcut mekân sorunuyla bu eğitimlerin kalite ve verimliliğini aynı ölçüde koruması mümkün olmayacağından, sivil toplum kuruluşlarının sosyal aktivite içerikli programlarla kurslar düzenlemesi yararlı olacaktır.

Çalışan aileler için okul dönemleri çocuklarının bakımları açısından oldukça önemlidir. Yaz dönemlerinde tüm günü kapsayan kaliteli programlar, ailelerin sivil toplum kuruluşları tarafından organize edilen bu programlara yönelmesine hizmet edecektir.

Araştırma kapsamında incelenen literatür ile yapılan mülakat verileri önümüzdeki yıllarda en önemli din eğitimi hizmeti alanının okul öncesi kurumlar olduğunu göstermektedir. Mülakata katılan kişiler, çocuklarının çok daha erken yaştan itibaren nitelikli din eğitimi almalarını tercih etmektedir. Yapılan din eğitimi araştırmaları ise Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, İngiltere, İtalya, Finlandiya, Norveç, Yunanistan gibi ülkelerin 3 yaşından itibaren özel ve resmî kurumlar yoluyla okul öncesi dönemden itibaren din eğitimi verdiklerini göstermektedir.

Sivil toplum örgütlerinin Ev Okulu gibi projelerini okul öncesine kaydırmaları ve okul öncesi kurumlar (kreş ve anaokul) oluşturarak hedef kitle ve alanlarını değiştirmeleri önemli bir kazanım olabilir. Böylece mevcut birikimin kaldırılması yerine, farklı alanlara kaydırılarak kullanılmalrı sağlanabilir.

Sivil toplumun din eğitiminde geliştirdiği materyallerin yeni sistemde, yeni ekonomik kanalları açacağını düşünüyoruz. Hem Diyanet hem de Millî Eğitim Bakanlığı, program geliştirme konusunda önemli adımlar atsa da, söz konusu programları takviye edecek materyallerin geliştirilmesi konusunda yetersiz kalmıştır. Sivil toplum kuruluşları, bugüne kadar geliştirdikleri materyalleri, erken döneme uzanacak şekilde zenginleştirmeleri neticesinde Diyanetin ve Millî Eğitim Bakanlığının bunları satın alma yoluna gitmesi kaçınılmazdır. Bu noktada Fatih Projesi olarak bilinen ve yaklaşık 14 milyonu ilgilendiren geniş çaplı projelerin bir parçası olmak veya benzer projeler üretmek bu ürünü devlete pazarlamak sivil toplum kuruluşlarının öncelikli faaliyetlerinden biri olması gerektiğini düşünüyoruz.

Din eğitimi materyalleri yurt içinde olduğu gibi, yurt dışı bazında da önemli bir ekonomik araçtır. Bugün Avrupa'da Müslüman sayısı 20 milyonu aşmıştır. Din eğitiminin özgür bir şekilde yürütüldüğü İngiltere, Avusturya ve Hollanda'da dahi din derslerinde kullanılacak yardımcı materyaller yeterince bulunmamaktadır. Hatta Hollanda ve Avusturya'daki İslam din dersi kitaplarının çeşitliliği söz konusu bile değildir. Sivil toplum kuruluşları, mevcut birikimlerini yurt dışındaki (sivil) dinî topluluklara pazarlayabilmelidir.

Ayrıca hazırlanacak olan din eğitimi materyallerinin sadece kitap, dergi vb. yayınlar üzerinden değil, gençlerin kolaylıkla ulaşabileceği ve kullanabileceği bilgisayar ve internet ortamı gibi bilişim teknolojileri yoluyla da geliştirilmesine öncelik verilmelidir. Bununla birlikte, Diyanetin televizyon yayıncılığına başlamasıyla, din eğitiminin evlere daha nitelikli bir şekilde ulaştırılması için, sivil toplum kuruluşlarının bu alana yönelmesi, yeni ajanslar ku-

arak din eğitimi içerikli programları hazırlamaları ve bunları Diyanet ve benzeri kurum ve kuruluşlara pazarlamaları da kendi hizmet çeşitliliklerini geliştirmelerine/genişletmelerine yardımcı olacaktır.

Yeni dönemde sivil din eğitimini olumsuz yönde etkileyecek olan şey, "Din eğitimi devlet tarafından veriliyor, biz niye böyle bir zahmetin içindeyiz?" şeklindeki düşüncedir. Bu son derece yanlış bir tavır alış olacaktır. Her alanda olduğu gibi ihtiyaçların karşılanma düzeyi, insanların ilgi ve yönelimlerini belirler. Devlet tarafından verilen din eğitiminin belli ölçüde doyuma ulaşması, sivil din eğitimine olan ihtiyacı her zaman körükleyecektir.

Bu noktada yapılması gereken işlerin başında devlet iradesinin sivil din eğitiminin legalleşmesi yolunda ikna edilmesi ve devletin din eğitiminde yürüttüğü politika ve eylemlerin bir parçası ve tarafı olunmasının sağlanmasıdır. Bu bağlamda okul öncesi kurumlar başta olmak üzere legal olarak kurulan din eğitimi kurumları sivil din eğitimini motive edecektir.

Sivil din eğitiminin okul öncesi dışında bir başka ilgi alanı ilahiyat fakülteleri olmalıdır. İmam hatiplerin ortaokullarının açılması ile ailelerin buralardaki öğrencilerini sivil din eğitimi kurumlarına göndermesi pek mümkün olmayabilir. Ancak son bir yılda sayıları 80'i bulan ilahiyat fakültelerinin (köklü ilahiyatlar hariç) mevcut öğretim elemanı ve öğretim programlarıyla kaliteli bir eğitim gerçekleştirmeleri zor görülmektedir. Şu an dahi İstanbul başta olmak üzere bazı şehirlerde ilahiyat öğrencileri için açılan destek eğitimleri oldukça revaç görmektedir. Bu bağlamda kurumsal yapısını tamamlayamayan ilahiyat fakültelerinin öğrencilerini din eğitimi alanında yönlendirecek ve geliştirecek eğitim merkezlerinin kurulması gerekmektedir.

Din eğitimindeki yeni gelişmelerin yetişkin din eğitiminde duyulan ihtiyaca tam olarak karşılık gelebileceğini düşünmek de zor gibi görülmektedir. Diyanetin Hizmet Çeşitliliği Projesi ve camilerde Kur'an öğretimi projeleri olsa da, metropol şehirlerde yetişkin kadınların daha esnek ve sivil programlara olan ihtiyacının önümüzdeki süreçte devam edeceği kanaatindeyiz. Ancak devlet okullarında (tüm okullar dâhil) din eğitimi alan kesimlerin, sonraki yıllarda yetişkin din eğitimine başvurma oranlarında ise bir gerileme olacaktır. Bununla birlikte din eğitimi alan kişilerde dindarlık algısıyla sekülerleşme süreci aynı oranda artmadığı sürece yeni din eğitimi ihtiyaçlarının da doğabileceği düşünülmelidir.

Yeni süreçte sivil toplum kuruluşlarına düşen önemli görevlerden biri de bilimsel din eğitimi merkezlerinin kurulmasına ön ayak etmeleridir. Sürekli değişen ve gelişen insan toplumunun din eğitimi alanındaki beklenti ve ihtiyaçlarını karşılamak üzere AR-GE'ler yürütecek din eğitimi merkezlerinin ivedilikle kurulması gerekmektedir.

Öneriler

Çalışmamızın sonuç kısmında ele aldığımız hususlar ışığında önerilerimizi aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

Din Eğitimi Alanının Bilimsel Bir Disiplin Hâline Getirilmesi

1. Din eğitiminin bilimsel bir disiplin olarak gelişmesi sağlanmalı ve desteklemelidir.
2. İstenilen insan/Müslüman profilinin yetiştirilebilmesi için din eğitiminin, Kur'an, sünnet ve kültürel değerlerle örülmüş felsefi alt yapısının derhal oluşturulması gerekmektedir.
3. Din eğitimi alanında görülen eklettik yapının kırılması yerine kolektif bakış açısının getirilmesi/geliştirilmesi gerekmektedir.
4. Din eğitiminden beklenen hedeflere ulaşmak için sosyal politikalar üreten din eğitimi merkezlerinin kurulması gerekmektedir. Bu merkezlerde sivil irade hâkim kılınırken, hizmetlerin çeşitliliği ve yaygınlaştırılmasında devletin desteği de sağlanmalıdır.
5. Din eğitimi alanında üretilen politikalar, tüm insanlığı kuşatacak şekilde geniş bir perspektiften üretilirken, İslam toplumunun temel problemleri de göz ardı edilmemelidir.
6. Din eğitiminde karar alıcılarının merkeziyetçi ve otoriter konumları sorgulanmalı, karar verme ve uygulama aşamalarında sivil iradenin talepleri dinlenmelidir.
7. Türkiye'de geçmişten günümüze din eğitimi politikalarında yönetici ve siyasetçilerin etkinliği/etkisi göz ardı edilmemelidir. Bu sebeple din eğitiminin bilimsel bir disiplin olması

için öncelikle özerkliğine önem verilmeli, mevcut siyasi durumda yaşanan özgürlük alanı, din eğitimcilerini rehavete düşürmemelidir.

8. Seküler yaşam tarzının getirdiği sorunlarla daha iyi bir şekilde baş edebilmek için değerler ve ahlak eğitimine her zamankinden daha fazla önem verilmelidir.

Örgün ve Yaygın Din Eğitimi Kurumları: Din Eğitimi Programları, Faaliyetleri ve Nitelikleri

1. İnsanların önemli bir çoğunluğu ilk din eğitimini ailelerinden alırken, ergenlik döneminden itibaren Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin ve diğer çevresel unsurların önemi ve etkisinin arttığı görülmektedir. Sekülerleşen ve mekanikleşen hayatta, ailelerin çocuklarının din ve ahlak eğitimlerindeki yetersizliği sebebiyle, okul öncesi ve ilkökul döneminde din ve ahlak eğitimine daha fazla yoğunluk verilmelidir.

2. Din eğitimi açısından okul öncesi ve ilkökul dönemleri yanında ergenliğin yoğun olarak yaşandığı lise dönemi için daha nitelikli din eğitimi programları hazırlanmalıdır. Mevcut ortaöğretim DKAB Programı'nda ergenlerin yaşadıkları sorunlarla ilgili hiçbir başlığın olmaması üzüntü vericidir.

3. Hazırlanan din eğitimi programları daha çok bilişsel süreçlere göre düzenlenmekte, çocukların ve gençlerin duyuşsal alanları göz ardı edilmektedir. Hazırlanacak öğretim programlarında çocuk ve gençlerin psikososyal ihtiyaçlarına karşılık gelecek ve ruhi açıdan onları destekleyecek yeni öğrenme alanları tasarlanmalıdır. Dini iyi bilen değil; bilakis dine göre yaşayan nesiller yetiştirilmesine öncelik verilmelidir.

4. Örgün din eğitiminin öğrencilerin yaşamlarında karşılaştıkları soru ve sorunlara çözümler sunduğu tespit edilmekle birlikte, söz konusu etki boyutunun artırılması amacıyla, öğretim programlarının hazırlanmasından önce ihtiyaç analizlerinin yapılması yararlı olacaktır.

5. Çocuk ve gençlerin aldıkları din eğitimlerini destekleyecek şekilde dinî figürlerle bezenmiş ve dinî yaşama uygun mekân/ortamların oluşturulmasına öncelik verilmeli ve onların bu mekân/ortamlarda zaman geçirmelerini sağlayacak projeler geliştirilmelidir.

6. 4+4+4 Eğitim Yasası ile birlikte Kur'an-ı Kerim, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler dersleri özellikle imam hatip ortaokullarındaki öğrenciler için ders yükünü arttırmıştır. 4 yıl boyunca alacakları bu dersler sonrasında, imam hatip lise kısmında da farklı adlarla devam edecek bu derslerin öğretim programlarının, öğrencilerin gelişim durumları göz önünde bulundurularak hazırlanmasına özen gösterilmelidir. Ayrıca bu derslere

girecek Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin daha verimli olabilmeleri için ilahiyat fakültesinde bu derslerin içeriğine uygun alan derslerinin oluşturulması gerekmektedir.

7. 14 milyon öğrenciye ulaşacak olan Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in Hayatı derslerinin programları, nasıl bir insan yetiştirmek istendiğine dair dinî ve felsefi bir bakış açısı geliştirildikten sonra tasarlanması gerekmektedir.

8. Yapılan araştırmalar, katılımcıların öğretim programlarında Alevilikle ilgili konuların yer almasını olumlu karşıladıklarını göstermektedir. Bu bağlamda yeni yetişecek nesillerin içinde yaşadığı toplumu daha iyi tanıyabilmesi ve sağlıklı iletişime geçmesi için, toplumun tüm inanç unsurlarının bilimsel bir bakış açısıyla onlara öğretilmesi için öğretim programlarının zenginleştirilmesine önem verilmelidir.

9. Örgün ve yaygın eğitimde okutulan din eğitimi materyallerinin "din dilinin" anlaşılabilirliği sağlanmalıdır.

10. Yaygın din hizmet ve faaliyetlerin daha nitelikli mekânlarda gerçekleştirilmesine ağırlık verilmelidir.

11. Yaygın din hizmetlerinin hem başarı ve verimliliğini arttırmak hem de daha geniş kitlelere ulaşabilmek için ihtiyaç analizleri yapılmalı ve elde edilen veriler ışığında politikalar geliştirilmelidir.

12. Örgün ve yaygın din eğitiminde çalışan görevlilerin, çok yönlü ve donanımlı olarak insani ilişkileri iyi ve örnek davranış modelleri sunan bir birey olarak yetiştirilmelerine önem verilmelidir. Bu bağlamda imam hatip lisesi ve ilahiyat fakültelerinin öğretim programları, bu nitelikleri sağlayacak yeni derslerle zenginleştirilmelidir.

13. 4+4+4 Eğitim Yasası sonrası ortaokullarda okutulan Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in Hayatı ve Temel Dinî Bilgiler derslerine girecek olan İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Bölümü öğretmen adaylarının bu dersleri nitelikli bir şekilde verebilmelerini sağlamak için öğretim programlarının zenginleştirilmesi gerekmektedir.

14. İlahiyat fakültelerinin örgün ve yaygın din eğitimi kurumlarındaki yeni talep ve ihtiyaçlar doğrultusunda yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Kuruluş felsefesine uygun olarak hem örgün eğitime öğretmen hem de yaygın din eğitimi için din görevlisi yetiştiren bir kurum olarak faaliyet sürdürülmesine gayret edilmelidir. Verilecek formasyon eğitimi, yalnız öğretmen adayları için değil, yaygın din eğitimi alanında görev alacak din görevlilerini de kuşatacak şekilde düşünülmelidir.

15. İmam hatip liseleri ve ilahiyat fakültelerinin sayılarında görülen artış, bu kurumların niteliksel anlamda zayıflamasına yol açacaktır. Hâlihazırda köklü ilahiyat fakülteleri dışındaki fakültelerde, bir öğretim üyesi, alanı dışında birkaç derse girmektedir. Dolayısıyla, öğretim elemanı sayısı yeterli olan ilahiyat fakültelerinde yüksek lisans ve doktora kontenjanlarının artırılması gerekmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Faaliyetleri

1. 2011 yılından itibaren din eğitimi alma konusunda yaş sınırının kaldırılması, Diyanete yeni hedef alanları ve kitleri sunmaktadır. Bu alanlara ve kitlelere ulaşmak için, mevcut eğitim ve sosyal politikalar zenginleştirilmeli ve geniş kitleleri kapsayacak şekilde düzenlenmelidir.

2. Yaygın din eğitimi faaliyetlerinde iki milyon öğrenci kapasitesi ile Yaz Kur'an kurslarının din eğitimi açısından yeri ve rolü oldukça önemlidir. Ancak bu eğitimlerin hâlihazırda % 85'inin yeterli araç ve gereçlere sahip olmayan camilerde yürütülüyor olması, söz konusu din eğitimi faaliyetlerinden beklenen başarı düzeyini düşürmektedir. Bu amaçla, Kur'an kurslarının sayısı arttırılmalı, mümkün olmadığı durumlarda Millî Eğitim Bakanlığına ait kurumlardan yararlanılmalı ve sivil din eğitimi veren kurum ve kuruluşlardan hizmet alınmasına gidilmelidir.

3. Yaz Kur'an kurslarındaki din görevlilerinin tavır ve tutumlarından kaynaklanan memnuniyetsizlik oranını düşürmek amacıyla, Yaz Kur'an kurslarında öğretim, öncelikli olarak gönüllü din görevlileri tarafından verilmelidir.

4. Yaz Kur'an kurslarındaki eğitim faaliyetlerinin daha başarılı ve verimli olması için, din görevlilerinin yeni öğretim programları bağlamında hizmet içi eğitime tabi tutulmaları yararlı olacaktır.

5. Camilerdeki Kur'an öğretimi kursları dışında, hâlihazırdaki Kur'an kurslarının önemli bir çoğunluğunu bayan öğrenciler oluşturmaktadır. Bu sebeple erkeklere yönelik din eğitimi faaliyetlerine ağırlık verilmelidir.

6. Ülkemizde yaklaşık on bin kişi ilahiyat fakültelerinden mezun olurken, bunların sadece 70'inin yaygın din hizmetleri alanında özel olarak yetişmesi büyük bir eksikliklerdir. Dolayısıyla, Diyanetin yeni hizmet alanlarına yönelik istihdam ihtiyaçları, imam hatip liseleri ve ilahiyat fakülteleri ile birlikte hazırlanacak eğitim programları ile karşılanmalıdır.

7. Din eğitiminin, toplumun tüm kesimlerine ulaştırılması ve toplumun dinle buluşturulması noktasında geliştirilecek yeni sosyal politikalardan yararlanılmalıdır.

Sivil Din Eğitimi

1. Anayasa, devlet tarafından verilen din eğitimini tanımlarken sivil din eğitimine yer vermektedir. Sivil din eğitim ve öğretiminin legal yapısı oluşturulmalı ve yeni Anayasa'da yerini almalıdır.

Bu bağlamda Batı ülkelerinde olduğu gibi resmî okullarda verilen din eğitiminin vatandaşın talebi olduğu takdirde, sivil din eğitimi kurumlarından alınabilmesinin önü açılmalıdır.

2. Din eğitiminin özerkliğinin sağlanması noktasında sivil din eğitimi temsilcilerinin daha istekli olması gerekmektedir.

3. Yeni proje ve politikalara öncülük edecek din eğitimi merkezlerinin kurulması için sivil din eğitimi kurumları harekete geçmelidir.

4. Diyanetin yürüttüğü din eğitimi faaliyetlerinin artması ve örgün eğitim kurumlarında yeni din eğitimi derslerinin konması, sivil din eğitimi faaliyetlerini olumsuz yönde etkilemesi mümkün gözükmeyle birlikte, sivil din eğitimine yeni eğitim alanlarını açması beklenen bir durumdur. Bu bağlamda sivil din eğitimcilerinin ve kurumsal yapıların yeni oluşan ihtiyaçları gözlemlenmeleri ve bu yönde politikalar izlemeleri gerekmektedir.

5. Devletin örgün ve yaygın alanda üstlendiği din eğitiminde, kalite ve profesyonelliğinin düşmesi beklenmektedir. Bu noktada yürütülen din eğitiminin eksi ve artı yönleri tespit edilmeli ve eksik yönleri sivil din eğitimi kurumları tarafından doldurulmalıdır.

6. Devlet tarafından mevcut durumda din eğitiminin verilmesi, sivil din eğitimi kurumlarının kendilerine gerek kalmadığı gibi bir izlenime kapılmalarına yol açmamalı; devletin din eğitimine olan bakış açısının siyasi açıdan yeniden değişebileceği unutulmamalı, dolayısıyla mevcut birikimlerin yeni açılımlarla yön değiştirmesine imkân tanınırken, bu faaliyetler asla durdurulmamalıdır.

7. Ortaya çıkan araştırma verileri, sivil din eğitiminin en önemli sorunlarından birinin yapılan hizmetlerden toplumun önemli bir çoğunluğunun haberdar olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda sivil din eğitiminin ve faaliyetlerinin daha geniş kitlelere ulaştırılması için enformasyon çalışmalarına daha fazla önem verilmelidir.

8. Resmî din görevlilerine göre daha aktif, gönüllü ve nitelikli olarak görülen sivil din eğitimi çalışanları takdir edilmekle birlikte daha fazla motive edilmeleri istenmektedir. Ayrıca artan talebe karşılık vermek için seçilecek yeni din görevlilerinin niteliklerine ve işleyen süreçte adaptasyonu konusunda titizlik gösterilmelidir.

9. Ev Okulu ve benzeri uzun döneme yayılan tüm din eğitimi faaliyetleri ve bu alandaki birikim, Diyanetin artan faaliyetleri ve imam hatiplerin orta kısımlarının açılması sebebiyle, öncelikli olarak farklı alanlara kaydırılması gerekir. Özellikle büyükşehirlerde bu birikimle-

rin okul öncesi eğitim kurumlarına aktarılması yararlı olacaktır. (Ülkemizde eğitim alanında yapılanma konusunda devletin en zayıf noktası, okul öncesi eğitimidir. Dolayısıyla bu alanın en kısa zamanda keşfedilmesi gerekmektedir.)

10. Diyanetin mevcut kapasitesi ile Yaz Kur'an kurslarındaki din eğitiminin beklenen düzeyde verilememesi veya verilen eğitimden beklenen verimin elde edilememesi durumunda insanların yaz dönemi Kur'an ve temel dinî bilgiler eğitiminde sivil din eğitimi kurumlarına yönelmelerine yol açacaktır. Bu bağlamda sivil din eğitimi kurumlarının yaz dönemi için sosyal aktivite içerikli yeni programlar düzenlemeleri yararlı olacaktır.

11. Hizmet alıcılarla yapılan mülakatlarda, daha çok cemaat ve tarikatların yürüttükleri faaliyetlerin sivil din eğitimi olarak algılandığı görülmüştür. Bu bağlamda sivil din eğitimi kurumlarının, tanıtım organizasyonları gerçekleştirerek, toplum tarafından farkındalıklarını arttırmaları gerekmektedir.

12. Sivil din eğitimi kurumlarının ellerindeki zengin dinî nitelikteki tüm materyalleri, yurt dışına taşımaları, bu amaçla yurt dışında sivil din eğitimi yürüten kurumlarla iş birliğine gitmeleri, bu kurumlara yeni iktisadi alanlar oluşturacaktır.

13. Özellikle çalışan erkeklerin, Diyanetin dönem içi kurslarına katılmaması sebebiyle Hizmet Çeşitliliği Projesi kapsamında açılan "Camilerde Kur'an Öğretimi" kurslarına yöneldiği görülmüştür. Bu bağlamda esnek zamanlı projelerle erkeklere yönelik din eğitimi faaliyetlerine hız verilmelidir.

14. Yeni 4+4+4 Kademeli Eğitim Yasası, yetişkin bayanların din eğitimine yönelik bir açılım getirmemektedir. Zaman içerisinde Diyanetin çeşitlenen öğrenci portföyü sebebiyle artan talebe karşılık, kadınlara yönelik din eğitimi faaliyetlerinde azalma yaşanabilir. Kadınlara yönelik din eğitimi faaliyetleri önümüzdeki üç yıl içindeki istatistiksel verilere göre geliştirilmelidir.

15. Özellikle ilahiyat fakültelerinin artan sayılarına rağmen niteliksel açıdan yetersiz kalma ihtimaline karşın, ilahiyat fakültesi öğrencileri için yaz dönemi destek eğitimlerine devam edilmelidir. (Elimizdeki veriler, bağlı bulunduğumuz fakülte öğrencilerinin % 30'unun başta İstanbul olmak üzere çeşitli şehirlerde açılan kurslara devam ettiklerini göstermektedir.)

16. Batı'da yaygın olarak görülen dinî danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinin ülkemizde de kurumsallaşması için sivil din eğitimi kurumları öncülük etmeli ve ilahiyat fakültesi öğrencilerini istihdam etmek üzere yetiştirmelidirler.

Dezavantajlı Kesimlere Yönelik Din Eğitimi Faaliyetleri

1. Toplumun engellilere olan algısının değişmesinde başta Diyanet İşleri Başkanlığı dâhil, sivil din eğitimi yapan STK'ların yeni sosyal politikalar geliştirmeleri gerekmektedir.

2. Engellilere eğitim veren kurumlarda çalışan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinin ve cezaevlerinde görev yapan cezaevi vaizlerinin daha etkili ve verimli bir eğitim gerçekleştirebilmeleri için ilahiyat fakültelerinde branşlaşmaya gidilmesi veya bu alanlarla ilgili yüksek lisans programlarının açılması gerekmektedir.
3. Resmî istatistikler 2020'ye kadar 15 bin engelli öğretmenin devlet kurumlarında istihdam edileceğini göstermektedir. Bu bağlamda yükseköğretimde engellilerin eğitimine hizmet veren alanlar tercih edilmelidir.
4. Ülke nüfusunun % 10'una tekabül eden engelli nüfusu için özel dinî yayınların hazırlanması ve bu kişilere ulaştırılması gerekmektedir.
5. Cami ve Kur'an kursu gibi alanlar, engellilerin en iyi kullanabileceği şekilde düzenlenmelidir.

Ekler

Ek 1. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 22.07.2008 Tarih ve 152 Sayılı İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları Uygulanması Hakkındaki Kararı

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı

SAYI: 152	TARİH: 22.07.2008	KONU: İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler, Siyer, Fıkıh, Tefsir, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Hadis, İslam Tarihi, Kelam, Hitabet ve Mesleki Uygulama Derslerinin Öğretim Programları
Önceki Kararın		
SAYI: 39	TARİH: 10.05.1999	

Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 19.06.2008 tarih ve 1375 sayılı yazısı üzerine Kurulumuzda görüşülen İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi Kur'an-ı Kerim, Temel Dini Bilgiler, Siyer, Fıkıh, Tefsir, Karşılaştırmalı Dinler Tarihi, Hadis, İslam Tarihi, Kelam, Hitabet ve Mesleki Uygulama Dersleri Öğretim Programları'nın 2008-2009 Öğretim Yılından itibaren uygulanmak üzere ekli örneklerine göre kabulü,

Bu bağlamda;

- 2008-2009 Öğretim Yılında ders kitabı yerine daha önce Kurulumuzca kabul edilmiş ve ekli listede yer alan ders kitaplarından yararlanılması,
- 2009-2010 Öğretim Yılına mahsus olmak üzere ders kitabı yerine Din Öğretimi Genel Müdürlüğünce hazırlanacak öğretim materyallerinin kullanılması,
- Söz konusu programa göre hazırlanacak ders kitaplarının baskıya hazır nüshalarının incelenmek üzere Başkanlığa ilk başvurularının 2009 Yılıın Ağustos ayında yapılması,
- Kurulumuzun 10.05.1999 tarih ve 39 sayılı Kararıyla kabul edilen İmam Hatip, Anadolu İmam Hatip ve Yabancı Dil Ağırlıklı İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları'nın 2008-2009 Öğretim Yılından itibaren uygulamadan kaldırılması

kararlaştırıldı.

Merdan TUFAN
Kurul Başkan V.

Nazım İrfan TANRIKULU
ÜYE

Füsün KOKSAL
ÜYE

Zübeyir YILMAZ
ÜYE

Halil AŞICI
ÜYE

(İznilî)
Dr. Veli KILIÇ
ÜYE

Ahmet SÖNMEZ
ÜYE

İbrahim BÜKEL
ÜYE

Dr. Vahap ÖZPOLAT
ÜYE

Doç. Dr. Hüseyin ÇELİK
Millî Eğitim Bakanı

Ömer ÖZCAN
ÜYE

Ahmet Ergun BEDÜK
ÜYE

Dr. Müammer YILDIZ
ÜYE

Dr. Hacı Mustafa AÇIKÖZ
ÜYE

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM], (2008). İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_ys_dosyalar/2012_06/28021325_ttkkarar.pdf ve <http://dogm.meb.gov.tr/pdf/ttk%20karar%C4%B1.pdf>. (Erişim: 08.06.2012).

Ek 2. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 20.07.2010 Tarih ve 76 Sayılı Ortaöğretim Kurumları Haftalık Ders Çizelgeleri Hakkındaki Kararı

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Din Öğretimi Genel Müdürlüğü

Sayı : B.08.0.DÖG.0.06.03.00.107.45/1826
Konu : Haftalık Ders Çizelgeleri

ANKARA
23 / 08 / 2010

.....VALİLİĞİNE
(Millî Eğitim Müdürlüğü)

- İlgi: a) Talim ve Terbiye Kurulunun 11.09.2009 tarih ve 151 sayılı Kararı
b) Talim ve Terbiye Kurulunun 20.07.2010 tarih ve 76 sayılı Kararı

Bilindiği üzere ortaöğretim kurumlarında uygulanan haftalık ders çizelgeleri 2010-2011 öğretim yılından itibaren 9 ve 10. sınıflardan başlamak ve kademeli olarak uygulanmak üzere ilgi (b) kararlar kabul edilmiş ve ilgi (a) kararlar kabul edilen ve uygulamada bulunan haftalık ders çizelgeleri de 2010-2011 öğretim yılından itibaren 9 ve 10. sınıflardan başlamak üzere kademeli olarak uygulamadan kaldırılmıştır. Bu çerçevede;

1. Söz konusu haftalık ders çizelgeleri 2010-2011 öğretim yılında 9 ve 10. sınıflarda uygulanacak, 11 ve 12. sınıflarda ise ilgi (a) kararlar kabul edilen ve Eylül 2009 tarih ve 2624 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan bir önceki haftalık ders çizelgeleri uygulanacaktır. Ancak bu sınıflarda öğrenim gören öğrencilerden sınıf tekrarı kalanlara yeni haftalık ders çizelgeleri uygulanacaktır.
2. Meslek dersleri arasında yer alan "Arapça" dersinin adı "Mesleki Arapça" olarak değiştirilmiştir. Bu dersin öğretim programı hazırlanmaya kadar Talim ve Terbiye Kurulunun 29.12.2006 tarih ve 412 sayılı kararı ile kabul edilen İHL Arapça öğretim programı uygulanacak ve bu programa göre hazırlanan ders kitapları okutulacaktır.
3. Seçmeli dersler ortaöğretim kurumları haftalık ders çizelgeleri ekinde yer alan 1 ve 2. grup seçmeli dersler arasında seçilecektir.
4. Seçmeli dersler arasında programı tek olanlar öğretim süresi boyunca bir kez seçilebilecektir.
5. Ortak dersler arasında yer alan Beden Eğitimi, Görsel Sanatlar ve Müzik derslerinden sadece birisi zorunlu olarak seçilecektir. Öğrenciler bu derslerden alt sınıfta seçtikleri bir derisi üst sınıflarda değiştirebileceklerdir. Görsel sanatlar dersi seçildiği takdirde Hüsn-ü Hat, Müzik dersi seçildiği takdirde Dini Müzik öğretim programları uygulanacaktır. (Bu derslerin öğretim programları Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulunun 18.10.1985 tarih ve 32 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 04.11.1985 tarih ve 2198 sayılı Tebliğler Dergisinde Yayımlanmıştır.)
6. Haftalık ders çizelgeleri ve bu çizelgelerin uygulanışı ile ilgili açıklamalar Ağustos 2010 tarih ve 2635 sayılı Tebliğler dergisinde, ayrıca Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının <http://tkb.meb.gov.tr> ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün <http://dogm.meb.gov.tr> internet adreslerinde yayımlanmıştır.

Konunun iliniz dahilindeki İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve varsa İmam Hatip Lisesi programı uygulayan Çok Programlı Lise müdürlüklerine duyurulması hususunda bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. İrfan AYCAN
Bakan a.
Genel Müdür

DAĞITIM:
Gereği :
İl Valiliklerine

BEŞEVLER- 06500 ANKARA
Telefon: (0312) 4133540 Faks: (0312) 2238576
e-posta: dogm@meb.gov.tr Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için irtibat: H. UYSAL Şube Müdürü

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM],(2010a). İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_ys_dosyalar/2012_06/28013749_ortaretimkurumlarhaftalkdersizelgelerikurulkarar.pdf. (Erişim: 08.06.2012).

Ek 3. Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün 23.08.2010 Tarih ve 45/1826 Sayılı İmam Hatip Liselerinde Uygulanacak Ders Çizelgeleri Hakkındaki Kararı

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Din Öğretimi Genel Müdürlüğü

Sayı : B.08.0.DÖG.0.06.03.00.107. 45/1826
Konu :Haftalık Ders Çizelgeleri

ANKARA

23 / 08 / 2010

.....VALİLİĞİNE
(Millî Eğitim Müdürlüğü)

İlgi: a) Talim ve Terbiye Kurulunun 11.09.2009 tarih ve 151 sayılı Kararı
b) Talim ve Terbiye Kurulunun 20.07.2010 tarih ve 76 sayılı Kararı

Bilindiği üzere ortaöğretim kurumlarında uygulanan haftalık ders çizelgeleri 2010-2011 öğretim yılından itibaren 9 ve 10. sınıflardan başlamak ve kademeli olarak uygulanmak üzere ilgi (b) kararla kabul edilmiş ve ilgi (a) kararla kabul edilen ve uygulamada bulunan haftalık ders çizelgeleri de 2010-2011 öğretim yılından itibaren 9 ve 10. sınıflardan başlamak üzere kademeli olarak uygulamadan kaldırılmıştır. Bu çerçevede;

1. Söz konusu haftalık ders çizelgeleri 2010-2011 öğretim yılında 9 ve 10. sınıflarda uygulanacak, 11 ve 12. sınıflarda ise ilgi (a) kararla kabul edilen ve Eylül 2009 tarih ve 2624 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan bir önceki haftalık ders çizelgeleri uygulanacaktır. Ancak bu sınıflarda öğrenim gören öğrencilerden sınıf tekrarı kalanlara yeni haftalık ders çizelgeleri uygulanacaktır.
2. Meslek dersleri arasında yer alan "Arapça" dersinin adı "Mesleki Arapça" olarak değiştirilmiştir. Bu dersin öğretim programı hazırlanıncaya kadar Talim ve Terbiye Kurulunun 29.12.2006 tarih ve 412 sayılı kararı ile kabul edilen İHL Arapça öğretim programı uygulanacak ve bu programa göre hazırlanan ders kitapları okutulacaktır.
3. Seçmeli dersler ortaöğretim kurumları haftalık ders çizelgeleri ekinde yer alan 1 ve 2. grup seçmeli dersler arasında seçilecektir.
4. Seçmeli dersler arasında programı tek olanlar öğretim süresi boyunca bir kez seçilebilecektir.
5. Ortak dersler arasında yer alan Beden Eğitimi, Görsel Sanatlar ve Müzik derslerinden sadece birisi zorunlu olarak seçilecektir. Öğrenciler bu derslerden alt sınıfta seçtikleri bir derisi üst sınıflarda değiştirebileceklerdir. Görsel sanatlar derisi seçildiği takdirde Hüs-nü Hat, Müzik derisi seçildiği takdirde Dini Müzik öğretim programları uygulanacaktır. (Bu derslerin öğretim programları Eğitim ve Öğretim Yüksek Kurulunun 18.10.1985 tarih ve 32 sayılı kararı ile kabul edilmiş ve 04.11.1985 tarih ve 2198 sayılı Tebliğler Dergisinde Yayımlanmıştır.)
6. Haftalık ders çizelgeleri ve bu çizelgelerin uygulanaışı ile ilgili açıklamalar Ağustos 2010 tarih ve 2635 sayılı Tebliğler dergisinde, ayrıca Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının <http://tktb.meb.gov.tr> ve Din Öğretimi Genel Müdürlüğünün <http://dogm.meb.gov.tr> internet adreslerinde yayımlanmıştır.

Konunun iliniz dahilindeki İmam Hatip Lisesi, Anadolu İmam Hatip Lisesi ve varsa İmam Hatip Lisesi programı uygulayan Çok Programlı Lise müdürlüklerine duyurulması hususunda bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. İrfan AYCAN
Bakan a.
Genel Müdür

DAĞITIM:
Gereği :
İl Valiliklerine

BEŞEVLER- 06500 ANKARA
Telefon: (0312) 4133540 Faks: (0312) 2238576
e-posta: dogm@meb.gov.tr Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için irtibat: H. UYSAL Şube Müdürü

Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM],(2010b). İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_ys_dosyalar/2012_06/28115745_haftalkdersizelgeleri2010.pdf. (Erişim: 08.06.2012).

Ek 4. İmam Hatip Lisesi ve Anadolu İmam Hatip Lisesi, Yabancılar için İmam Hatip Lisesi Ders Çizelgeleri

İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi

<i>Yeni Ders Çizelgesi</i>					
DERS KATEGORİLERİ	DERSLER	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
ORTAK DERSLER	TARİH	2	2	-	-
	T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	2	-
	COĞRAFYA	2	2	-	-
	MATEMATİK	4	-	-	-
	GEOMETRİ	2	-	-	-
	FİZİK	2	-	-	-
	KİMYA	2	-	-	-
	BİYOLOJİ	2	-	-	-
	SAĞLIK BİLGİSİ	1	-	-	-
	FELSEFE	-	-	2	-
	YABANCI DİL	2	2	2	2
	BEDEN EĞİTİMİ/ GÖRSEL SANATLAR/MÜZİK	2	1	1	1
	MİLLÎ GÜVENLİK BİLGİSİ	-	1	-	-
	TRAFİK VE İLK YARDIM				
TOPLAM		26	13	12	9
MESLEK DERSLERİ	KUR'ÂN-I KERİM	6	7	6	4
	MESLEKİ ARAPÇA	5	5	5	5
	TEMEL DİNİ BİLGİLER	2	-	-	-
	SİYER	-	2	-	-
	FIKİH	-	-	2	-
	TEFSİR	-	-	-	2
	KARŞILAŞTIRMALI DİNLER TARİHİ	-	-	-	2
	HADİS	-	-	2	-
	KELAM	-	-	-	2
	HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA	-	-	-	2
	İSLAM TARİHİ	-	-	-	2
TOPLAM		13	14	15	19
SEÇMELİ DERS SAATİ TOPLAMI		-	12	12	11
REHBERLİK ve YÖNLENDİRME		1	1	1	1
TOPLAM DERS SAATİ		40	40	40	40

Not: Seçmeli dersler, ortaöğretim kurumlarında uygulanan 1. ve 2. grup seçmeli dersler arasından seçilecektir.

Anadolu İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi

Yeni Ders Çizelgesi					
DERS KATEGORİLERİ	DERSLER	9. SINIF	10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
ORTAK DERSLER	DİL VE ANLATIM	2	2	2	2
	TÜRK EDEBİYATI	3	3	3	3
	TARİH	2	2	-	-
	T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	-	2	-
	COĞRAFYA	2	2	-	-
	MATEMATİK	4	-	-	-
	GEOMETRİ	2	-	-	-
	FİZİK	2	-	-	-
	KİMYA	2	-	-	-
	BİYOLOJİ	2	-	-	-
	SAĞLIK BİLGİSİ	1	-	-	-
	FELSEFE	-	-	2	-
	YABANCI DİL	6	3	3	3
	BEDEN EĞİTİMİ /GÖRSEL SANATLAR/MÜZİK	2	1	1	1
	MİLLÎ GÜVENLİK BİLGİSİ	-	1	-	-
	TRAFİK VE İLK YARDIM	-	-	-	1
TOPLAM		26	13	12	9
MESLEK DERSLERİ	KUR'ÂN-I KERİM	4	7	6	4
	MESLEKİ ARAPÇA	4	4	4	4
	TEMEL DİNİ BİLGİLER	1	-	-	-
	SİYER	-	2	-	-
	FIKİH	-	-	2	-
	TEFSİR	-	-	-	2
	KARŞILAŞTIRMALI DİNLER TARİHİ	-	-	-	2
	HADİS	-	-	2	-
	KELAM	-	-	-	2
	HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA	-	-	-	2
	İSLAM TARİHİ	-	-	-	2
TOPLAM		9	13	14	18
SEÇMELİ DERS SAATİ TOPLAMI		-	12	12	11
REHBERLİK ve YÖNLENDİRME		1	1	1	1
TOPLAM DERS SAATİ		40	40	40	40

Not: Seçmeli dersler, ortaöğretim kurumlarında uygulanan 1. ve 2. grup seçmeli dersler arasından seçilecektir.

Ortaöğretim Kurumlarında Uygulanacak Seçmeli Dersler*1. Grup Seçmeli Dersler*

DERSİN ADI	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf
Dil ve Anlatım	(2)	(2)(3)	(2)(3)
Türk Edebiyatı	(1)	(1)	(1)
Matematik	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)
Geometri	(1)(2)	(2)(3)	(1)(2)
Fizik	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
Kimya	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
Biyoloji	(2)(3)	(2)(4)	(2)(3)
Tarih	(2)	(2)(4)	-
Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi	-	-	(2)(4)
Coğrafya	(2)	(2)(4)	(2)(4)
Psikoloji	(2)	-	-
Sosyoloji	-	(2)	-
Mantık	-	-	(2)
Yabancı Dil	(4)(6)	(4)(6)	(4)(6)
İkinci Yabancı Dil	(2)(4)	(2)(4)	(2)(4)

2. Grup Seçmeli Dersler

- Bilgi Kuramı (1–2)
- Demokrasi ve İnsan Hakları (1)
- Sosyal Etkinlik (1)
- Proje Hazırlama (1)
- Bilgi ve İletişim Teknolojisi (1–2)
- İşletme (2)
- Ekonomi (2)
- Girişimcilik (1)
- Astronomi ve Uzay Bilimleri (1–2)
- Uluslararası İlişkiler (2)
- Yönetim Bilimi (2)
- Diksiyon ve Hitabet (1)
- Sanat Tarihi (2)
- Alman Edebiyatı (1–2)
- İngiliz Edebiyatı (1–2)

Yurt Dışından Gelen Öğrenciler için Uygulanacak İmam Hatip Lisesi Haftalık Ders Çizelgesi

DERS KATEGORİLERİ	DERSLER	9. SINIF		10. SINIF	11. SINIF	12. SINIF
		1.Yarı Yıl	2. Yarı Yıl			
ORTAK DERSLER	DİL VE ANLATIM	26	7	-	-	-
	TÜRK EDEBİYATI	-	2	2	2	2
	TARİH	-	2	3	3	3
	T.C. İNKILAP TARİHİ VE ATATÜRKÇÜLÜK	-	2	-	-	-
	COĞRAFYA	-	-	-	2	-
	MATEMATİK	-	2	-	-	-
	GEOMETRİ	-	2	-	-	-
	FİZİK	-	2	-	-	-
	KİMYA	-	2	-	-	-
	BİYOLOJİ	-	2	-	-	-
	SAĞLIK BİLGİSİ	-	2	-	-	-
	FELSEFE	-	1	-	-	-
	YABANCI DİL	-	-	-	2	-
	BEDEN EĞİTİMİ /GÖRSEL SANATLAR/MÜZİK	2	2	2	2	2
	MİLLÎ GÜVENLİK BİLGİSİ	2	2	2	2	2
TRAFİK VE İLK YARDIM	-	-	-	-	1	
TOPLAM		30	30	9	13	10
MESLEK DERSLERİ	KUR'ÂN-I KERİM	4	4	7-9	6	5-7
	MESLEKİ ARAPÇA	4	4	6-8	5-7	5
	TEMEL DİNİ BİLGİLER	1	1	-	-	-
	SİYER	-	-	2	-	-
	FIKİH	-	-	-	2	-
	TEFSİR	-	-	-	-	3
	KARŞILAŞTIRMALI DİNLER TARİHİ	-	-	-	-	2
	HADİS	-	-	-	3	-
	KELAM	-	-	-	-	2
	HİTABET VE MESLEKİ UYGULAMA	-	-	-	-	3
	İSLAM TARİHİ	-	-	-	-	2
TOPLAM		9	9	15-19	16-18	22-24
SEÇMELİ DERS SAATİ TOPLAMI		-	-	15-11	10-8	7-5
REHBERLİK ve YÖNLENDİRME		1	1	1	1	1
TOPLAM DERS SAATİ		40	40	40	40	40

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM], (2012a). İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_ys_dosyalar/2012_09/10111336_28012458_20102011ihlhaftalkdersizelgesi.doc (Erişim: 08.10.2012).

Ek 5. İmam Hatip Ortaokulu Ders Çizelgesi

İMAM HATİP ORTAOKULU HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ

DERSLER		SINIFLAR				
		5	6	7	8	
ZORUNLU DERSLER	Türkçe	6	6	5	5	
	Matematik	5	5	5	5	
	Fen Bilimleri	4	4	4	4	
	Sosyal Bilgiler	3	3	3		
	T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük				2	
	Yabancı Dil	4	4	4	4	
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi	1	1	1	1	
	Görsel Sanatlar	1	1	1	1	
	Müzik	1	1	1	1	
	Beden Eğitimi ve Spor	1	1	1	1	
	Teknoloji ve Tasarım			2	2	
	Rehberlik ve Kariyer Planlama				1	
	Kur'an-ı Kerim	2	2	2	2	
	Arapça	4	4	3	3	
	Hız Muhammed'in Hayatı	2	2	2	2	
	Temel Dini Bilgiler	2	2	2	2	
ZORUNLU DERS SAATİ TOPLAMI		36	36	36	36	
SEÇMELİ DERSLER	Dil ve Anlatım	Okuma Becerileri (1)	2	2	2	2
		Yazarlık ve Yazma Becerileri (2)	2	2	2	2
		Yaşayan Diller ve Lehçeler (4)	2	2	2	2
		İletişim ve Sunum Becerileri (1)			2	2
	Yabancı Dil	Yabancı Dil (Bakanlar Kurulu Kararı ile Kabul Edilen Diller) (4)	2	2	2	2
	Fen Bilimleri ve Matematik	Bilim Uygulamaları (2)	2	2	2	2
		Matematik Uygulamaları (4)	2	2	2	2
		Çevre ve Bilim (1)			2	2
		Bilişim Teknolojileri ve Yazılım (4)	2	2	2	2
	Sanat ve Spor	Görsel Sanatlar (Resim, Geleneksel Sanatlar, Plastik Sanatlar vb.) (2)	2	2	2	2
		Müzik (2)	2	2	2	2
		Spor ve Fizikî Etkinlikler (Alanlara Göre Modüller Oluşturulacaktır) (2)	2	2	2	2
		Drama (2)	2	2		
		Zekâ Oyunları (2)	2	2	2	2
	Sosyal Bilimler	Halk Kültürü (1)		2	2	
Medya Okuryazarlığı (1)				2	2	
Hukuk ve Adalet (1)			2	2		
Düşünme Eğitimi (2)				2	2	
Seçilebilecek Ders Saati Toplamı		4	4	4	4	
TOPLAM DERS SAATİ		40	40	40	40	

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM], internet ortamı: www.dogm.gov.tr

Ek 6. Tevhid-i Tedrisat Kanunu 1 ve 3. sayfaları

آبونه شرائطی

بر سنه لکی ۳۹۰ غروش
 آلی آبانی ۱۹۵
 ماشره اییون سنه لکی بوسته اجرنی
 داخل اولدیگی حالده ۱۶۰ غروشدر
 آلی آبانی ۲۳۰
 بئر نسخه سی ۱۰۰ ۶۱۰۰ ۶۱۰۰

تدریس تجریدیه

مقلده اوچ دفته نشر اولور

بازار ایرتسی

۴ رمضان ۱۳۴۲
 ۷ یوسان ۱۳۴۰
 تأسیس تاریخی :
 ۷ تشرین اول ۱۳۳۶

۲ : سنه

تورکیه جمهوریتنک دسی غرنه سیدر

نومرو : ۶۸

قانوندر :

نومروسی : ۴۲۴

بعضی محظوره حاکم مجتمع تشکیلاتنک
 ائده سنه و بعضی محاکمک لویه تدریس دایره قانون
 ماده ۱ — لزوم کورین محظوره تشکیلات
 حاکم نظامیه قانونه توفیقاً حاکم مجتمع تشکیلات
 اقامه سنه و مواد و اوردده اختیاریه حاکم استیانتیه دن
 ایجاب ایدیلرنی لویه و لویا ایدین محکمک لری برینه
 فم اولقی اوزده عقی قانییه بیات حاکوم حاکم
 معاونین مرکب بر استیانتیه محکمسی تشکیله
 و اشبو تشکیلاتک لری الاتقضا قضا لده دخی
 وجوده کتیرلنه عدلیه و کانیی مآذوندر . بو
 سوزگه تشکیلات اولان محکمک لری ذلفتنده بریا
 متدد حاکم معاونی دخی بولور بریلور . اشبو
 محکمک لده وظیفه ریاست عدلیه و کانتیه بیعتدن
 مناسبتنه تودیع اولور . محکمک باش کانی دخی
 اعضائی صفتی حازدر . شو قدرکه باش کاتبک
 اعضا سنه بیئتک لقی اکل ایدیمسی
 محکمک دیکر حاکوم حاکوم لرین تشکیله امکان
 اولدی بیز زمانه منصرفدر . بوزاک مستظفری
 تحقیقات قرارنامه سی تنظیم ایتمهش اولدی
 مسالده حاکم معاونی صفتیه بیعت داخل اوله بیلر .
 اشبو محکمک لرمواد جنائی بوی ریاست ایدیمک لری
 اتاده کاکان بش ذالخل ترکب ایدر .
 ماده ۲ — اشبو قانون ۱ مارت ۱۳۴۰
 تاریخندن ایشاراً منسردر .
 ماده ۳ — اشبو قانونک اجراسنه عدلیه
 و کیلی مأمورددر .
 ۲۲ رجب ۱۳۴۲ و ۲۸ شباط ۱۳۴۰
 نومروسی : ۴۲۵
 ۱۳۴۰ سنه سی مارت آینه مخصوص
 موقت بودجه قانونی

ماده ۳ — ۳۰ تشرین ثانی ۱۳۳۰ تاریخلی
 قانون موئتک آلتینی ۲۵ شباط ۱۳۳۰ تاریخلی
 بدیگی مادیمی بروجیه زیر توجیه و تمسیل
 ایدیلشدر :

۱ — کورک مؤسسات و شرکاتلر ، کورک جمعیتلر
 و اشخاص فردیه تزدنده مطلق معاش و اجرت
 و عاقلانه استخدام اولان هر نوع مستخدمینک
 سورت عادی و فوق العاده آدلقلری معاشات
 و اجوروات اکر امبارک مقدار سنویسی اوزردن
 و تادیبه اولان نوع آلیه تک بوزسه اداره سنندن
 و پنججارت اومه سنندن آله حق بیامه بیثباته کورده
 بوزده اوچ نجه سنه تیع و برکوسی استیانتیه اولور .
 ب — ۳۰ تشرین ثانی ۱۳۳۰ تاریخلی تیع
 و برکوسی قانون موئتک ملقوز دخی مادمسنگ
 ققرمی بروجیه زیر تعدیل اولغنددر :

۳۰۲ تاریخلی املاک نظامنامه سی جادی اولان
 محظوره واردات فیصاحیه ، کنتاک ۱۴۰۰ حیران
 ۱۳۲۶ تاریخلی مسقطات قانونک اون ایکنی
 مادمسنگ مطلق اولان تحریر موسی نظامنامه سنک
 المی آلتینی مادمسنه توفیقاً مأمورین مالیه طرفندن
 اموال عادی بیه کورده تخمین اولور .

ج — مذکور قانونک اون سکرنجی مادمسنگ
 اون ددرت نوسر و لوق ققرمی بروجیه زیر تعدیل اولغنددر :
 سن او ایکنی دن و آلتیش یصدن افزون
 و یا ایکنی کوزدن وال و آلتیش برندن و یا ایکنی دن
 عرود و معقول اولان عمله و مستخدمین و سییار
 ساینیلر .

د — ۳۰ تشرین ثانی ۱۳۳۰ تاریخلی قانونک
 بدیگی مادمسی بروجیه زیر تعدیل اولغنددر :
 برخلی کابل استیانتیه و مؤخر آیری آیری
 ایجار ایکنی صنعت اتحاد ایدر تحت اشغالده
 بولندردلری مسقطات ابراد فیر صاحبیتک بوزده
 بئی نجه سنه و برکویه نایددر .

ه — صتابع بیعتدن بعداً مؤسسات صنایعه
 اله دکرین و بریشلر هر زنده بولورده بولسون
 تیع و برکوسنه نایددر . ۲۱ ایلول ۱۳۳۶ تاریخلی
 قانونک بئسنی مادمسنه توفیقاً محقق ایشیریلوب
 هنوز تحصیل ایدیمه سن تیع و برکولردن ۴۳۳۷
 ۴۳۸ ، ۱۳۳۹ سنه لریته عاقل اولانر استیانتیه
 ایدیمکدر .
 و — ۳۰ تشرین ثانی ۱۳۳۰ تاریخلی تیع

صفحة ۳	(دعوى جريده)	۷ نيسان
<p>ماده ۱۳ - اشيو قانونك اجراي امكانته اجرا وكيلري هيتي مأموردور .</p> <p>۲۶ رجب ۱۳۴۲ و ۳ مارت ۱۳۴۰</p> <p>نوسروي: ۴۳۲</p> <p>زراعت و تجارت و كاللري ائشكالي حقه قانون</p> <p>ماده ۱ - اقتصاد و كالتنه مربوط زراعت، اوزمان، بيهر مديرير محرميلري تهرين ايديلهرك بر زراعت و كاللي تكييل ايدلندور . شبعمدي به قدر اقتصاد و كالتنه موجود اولان و تاناق ساتريم ايلانك اوزره و تجارت و كاللي تاسيس قلدندور .</p> <p>ماده ۲ - اشيو قانون تاريخ نترندن مستبردر، ماده ۳ - اشيو قانونك تطبيق امكانته عييت و كيله مأموردور.</p> <p>۲۸ رجب ۱۳۴۲ و ۵ مارت ۱۳۴۰</p> <p>نوسروي: ۴۳۳</p> <p>صني ايدكلن منسوجات اعاملك صني حقه قانون</p> <p>ماده ۱ - خالي مستكان اولوق اوزره قصد تجارت قسا ويا تاماً صني ايدكلن منسوجات اعامل منوعدر .</p> <p>ماده ۲ - قانونك موقرعريت وضع ايدلديكي ناريخده يلدنره صني ايدكلن معمول قروب ، قروب بدوشن، سوره ، يويجه صانوق، كليه، پوشو ، قرميون ، بوزه ، صداقور ، ايرشم و حلوبليني ، پنهال، چارشاف و تحريل و چوره شريف ، اوچتور و باغقال و منديل بولونغيرالمر بر آني نيايتقدو و قانونك نترندن سكره بونوج معمولاني چارچندن ائشال ايدنر بكمي دوت سات طرفنده عمل تجارت اولمه- ويا تجارت اولمسي و تاناق محقرده بلدي مجلسه سراجته موجود ايشايك بياننامه من اصف اووزدرين تجارت و كالتنه تنظيم ايديان تاناقنامه دارمسنده شكلي تعيين اولان علامت طرفه بوضع ايديريمكه ميوردور . مدت مينيمي ختامنده بياننامه و برمين و علامت طرفه وضع ايديريمهرك ساييلنه چيفالمر حته درديجي ماده اشكالي تطبيق اولتور .</p> <p>ماده ۳ - تما وضع اولان منسوجان ايشايك اساس قانونمسندهمكي قيمت كوره بوزه بر قدر تما اجري اسيقا اولتور .</p> <p>ماده ۴ - رنجي مادهده محرر ممنوعيت خلافتنه حركت ايدنرك اعمال ايدكلري اشيا تاماً صني ايدكلن معمول يه صاحبندن بوزليردان بش بوز ليراي قدر جزاي قندي آتخفه برابر معمولات و اقهاري كمالاً ضبط و صادره اولتور . خلاف ممنوعيت اولوق ايشايك مذكوره قسماً صني ايدكلن نسج و اعمال ايدلش اولديهي قدرده صاحبندن كدك بوز ليردان بيوز ليراي قدر جزاي قندي اغذووظ بوقيل معمولات ايدكلني مادهده محرر صورت دارمسنده علامت طرفه وضع تابع طويه رقي دردمه ايجون صاحي بده ايقاولتور . عولدهرك تكرري جالنده ساقلا فكر</p>	<p>نوسروي: ۴۳۱</p> <p>خلافتك الناسنه و خاندن عشايتك توريه جمهوري مملكتي خا حنه چيفالسنه و او قانون</p> <p>ماده ۱ - خليفه علم ايدلندور . خلافت و حكومت و جمهوريت منما و منومتنده اساساً متبع اولديندن خلافت مقامى مانادر .</p> <p>ماده ۲ - مخلوق خليفه و عشايت سلطنت مندرسمي خاندانك اركان، قدين بايله اعضاي و دانادر، توريه جمهوري مملكتي دانكته ملامت ائلك ختند ايدنر منوعدرلر . بو خاندانه منسوب قدين دن متولد كيمه رده بوماده سكهته ناپيدلر .</p> <p>ماده ۳ - ايكيني مادهده مذكوركيمسدر اشيو قانونك اعلاقي تارخندن اعتباراً اعطلي اون كون طرفنده توريه جمهوري ارانيسي تركه ميوردور .</p> <p>ماده ۴ - ايكيني مادهده مذكوركيمسدر تورك و مته اشاق صني و حقوق مرفوعدر .</p> <p>ماده ۵ - بوحن بويه ايكيني مادهده مذكوركيمسدر جمهوري توريه خاندن معمول غير منقوليه تصرف ايدمزلر . ايليشكليك قعلي ايجون بر سته منكه بالوكال عاكر دوتله سراجمت ايديليرلر .</p> <p>بو منك سرودن سوركمه بيج بر كيمه به حق سراجتري بو قدر .</p> <p>ماده ۶ - ايكيني مادهده مذكوركيمسدر مصارف سريزه منابل بر درقمه مخصوص و درجه توكريمه كوره متفاوت اولوق اوزره حكومتبه نسب ايدليك سايلانعه اوله مقدر .</p> <p>ماده ۷ - ايكيني مادهده مذكوركيمسدر توريه جمهوري ارانيسي دانكتمكي بايله اموال غير منقوللري بر سته طرفنده حكومتك معلومات و مراقبه تصفيه ميوردور . مذكور اموال غير منقوللري تصفيه ايدكلري حاده بوخر حكومت مرتبه تصفيه اوله رقي يدلري كنديليرنه و بره بكدور .</p> <p>ماده ۸ - عشايت ايجر اولوننده و اداشلاق ايتش كيمسدر ك توريه جمهوري ارانيسي دانكتمكي مابور مربوط اموال غير منقوللري مله انتقال ايدندور .</p> <p>ماده ۹ - ملسا ايدشاهلق سراجلري ، قرضلري و اماكن ساتريمس دانكتمكي مرفوعات، طاقور، طالبولر ، آنا نر نيسه و ساتر بالعموم اموال منقوله مله انتقال ايدندور .</p> <p>ماده ۱۰ - املاك خالايه نامي آتندو اولوب اولجه مله دور ايديان املاك ايله برابر ملعا ايدشاهلقه عائد بايله املاك و سايق خزينة حاوين عتوق و تخريله برلكه سراج و قرضلر و مبان و ارانسي مله انتقال ايدندور .</p> <p>ماده ۱۱ - مله انتقال ايدن اموال منقوله وغير منقوللكت كيت و محافظه سي ايجون بر نظامنامه تنظيم ايديليركيدور .</p> <p>ماده ۱۲ - اشيو قانون تاريخ نترندن اعتباراً سري الاجرادور .</p>	<p>ماده ۹ - زيس جمهوره نيايه اردونك خبرده امر تومانداسنه مأمور لك بركمك مقام عسكري اولوق اوزره اركان حريه عموميه بوليس تاسيس اولندور . اركان حريه عموميه زيس و دانكتمه مستقلا .</p> <p>ماده ۱۰ - اركان حريه عموميه زيس باشوكيك اناسي و زيس جمهورك تصديقي ايله تعيين اولتور .</p> <p>ماده ۱۱ - اركان حريه عموميه زيس و دانكتمه متعلق خصوصانعه هر و كالتنه عايرمه ايدور .</p> <p>ماده ۱۲ - توريه بويوك ملت مجلسي مواجهه مننده عموم عسكري بودجهك مسئولين دانكته مابه و كالتنه عايردر .</p> <p>ماده ۱۳ - اشيو قانون تاريخ نترندن اعتباراً سري الاجرادور .</p> <p>ماده ۱۴ - اشيو قانونك اجراي امكانته اجرا وكيلري هيتي مأموردور .</p> <p>۲۶ رجب ۱۳۴۲ و ۳ مارت ۱۳۴۰</p> <p>نوسروي: ۴۳۰</p> <p>توحيد درسايات قانون</p> <p>رنجي ماده - توريه دانكتمكي بونون مؤسسات علميه و تحريسيه مابوق و كالتنه مربوطدر .</p> <p>ماده ۲ - شرعيه و اوقاف و كاللي و ايجود خصوصي و قظر طرفندن اداره اولان بايله مندرسه و مكتبيل مابوق و كالتنه دور و ربط ايدلندور .</p> <p>ماده ۳ - شرعيه و اوقاف و كاللي بودجه منده مكاتب و مدارس تصفيص اولان مابوق مابوق بودجه منده نقل ايديليركيدور .</p> <p>ماده ۴ - مابوق كاللي و بركمك دينيات و مخصوصلري يشيديرمك اوزره دارلقونده بر اليات فاكولتسي تاسيس و ملعت و خطايكي خدمت دينيه كتعاشي و طيه سيبه مكلف مأمورلك يشمسي ايجون ده آيري مكتبيل كفا ايدمكيدور .</p> <p>ماده ۵ - بو قانونك نري تارخندن اعتباراً تريمه و ندرسايات عموميه ايله مشفق اولوب شدمدي به قدر مدافعه مابويه مربوط اولان عسكري رشدي و اعصار ايديله صبه و كالتنه مربوط اولان دارالايانلر ، بودجه لري و هيتت تسليم لري ايله برابر مابوق و كالتنه ربط اولوتندور . مذكور رشدي و اعصار ايديله بونان هيتت تسليم لرك جهت تاربايلري آتيا عائد اولديهي كاللر آراسنده كوييل و تنظيم ايديلهرك و او زمانه قدر اردويه منسوب اولان ماملر اردويه نه چلري محافظه ايدمكيدور .</p> <p>ماده ۶ - اشيو قانون تاريخ نترندن مستبردر .</p> <p>ماده ۷ - اشيو قانونك اجراي امكانته اجرا وكيلري هيتي مأموردور .</p> <p>۲۶ رجب ۱۳۴۲ و ۳ مارت ۱۳۴۰</p>

Ek 7. Ankara İlahiyat Fakültesi Kuruluş Kadroları Hakkındaki 5239 Sayılı Kanuna Ek 5424 Sayılı Kanun

Kanun		Sayfa: 16309		Sayfa: 16310		(Bina)	
Ankara Üniversitesi kuruluş kadroları hakkındaki 5239 sayılı kanuna ek Kanun							
Kanun No: 5424				Kabul tarihi: 4/6/1949			
<p>Madde 1 — Ankara Üniversitesinde 13/6/1946 tarihli ve 4936 sayılı kanunun 2 nci maddesi uyarınca açılan İlahiyat Fakültesinin kuruluş kadrolarına ait bağı (1) sayılı cetvel, 6/7/1948 tarihli ve 5239 sayılı Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları Kanunundaki (1) sayılı cetvele eklenmiştir.</p> <p>Madde 2 — İlişk (2) sayılı cetvele gösterilen İlahiyat Fakültesi ek görev tasminatı kadrosu, 5239 sayılı Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları Kanununa bağı (2) sayılı cetvele eklenmiştir.</p> <p>Geçici Madde 1 — Ankara Üniversitesi 1949 yılı Bütçe Kanununa bağı (L) işaretli cetvele, ilişik (3) sayılı cetvel, (D) işaretli cetvele de ilişik (4) sayılı cetvel eklenmiştir.</p> <p>Geçici Madde 2 — İlahiyat Fakültesinin kadrolarına ilk defa tayin olunan öğretim üyelerinde izahlı rakı olduğu takdirde bu münhalere, Fakülte Profesörler Kurulunun üçte iki çoğunluk yapacağı teklif Senatoya uygun görülmek ve Üniversitelerarası Kurulca onanmak şartıyla, yeni tayinler yapılabilir. Bu maddenin uygulanma süresi (7) yıldır.</p> <p>Geçici Madde 3 — Bu kanun gereğince kurulmuş olan İlahiyat Fakültesinin 1949 yılı aylık ücret ve giderleri karşılığı olarak ilişik (5) sayılı cetvele gösterildiği üzere Ankara Üniversitesi 1949 yılı bütçesine bağı (A) işaretli cetvelin sonuna yeniden açılan bölüm ve maddeler için (43 500) lira olağanüstü ödenek verilmiştir.</p> <p>Madde 3 — Bu kanun yayımı tarihinde yürürlüğe girer.</p> <p>Madde 4 — Bu kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.</p> <p style="text-align: center;">7/8/1949</p>							
(1) SAYILI CETVEL							
İlahiyat Fakültesi							
D.	Görevin adı	Sayı	Aylık				
a) Öğretim Üyeleri							
1	Profesör	1	100				
2	"	1	125				
3	"	1	100				
4	"	1	90				
5	"	2	90				
6	Doçent	1	90				
7	"	2	70				
8	"	3	60				
9	"	4	50				
b) Öğretim Yardımcıları							
7	Asistan	2	60				
8	"	4	60				
9	"	5	50				
10	"	7	65				
c) Yönetim Memurları							
6	Fakülte Sekreteri	1	70				
9	Memur	1	40				
9	Kitaplık Memuru	1	40				
(2) SAYILI CETVEL							
İlahiyat Fakültesi							
D.	Görevin adı	Sayı	Ücret				
a) Öğretim Üyeleri							
5	Profesör	2	80				
6	Doçent	1	70				
7	"	2	60				
8	"	2	50				
(3) SAYILI CETVEL							
İlahiyat Fakültesi							
D.	Görevin adı	Sayı	Aylık				
a) Öğretim Üyeleri							
5	Profesör	2	80				
6	Doçent	1	70				
7	"	2	60				
8	"	2	50				
(4) SAYILI CETVEL							
İlahiyat Fakültesi							
D.	Görevin adı	Sayı	Aylık				
b) Öğretim Yardımcıları							
7	Asistan	1	60				
8	"	1	50				
9	"	4	40				
10	"	5	35				
c) Yönetim Memurları							
9	Kitaplık Memuru	1	40				
(5) SAYILI CETVEL							
İlahiyat Fakültesi							
B. M.	Odenegin çeşidi	Sayı	Ücret				
1949 yılı ödeneği							
50	İlahiyat Fakültesi giderleri						
1	Memur aylığı		25 200				
2	Hizmetliler ücreti		1 620				
3	Geçici tazminat		1 494				
4	4936 sayılı kanun gereğince verilecek tazminat		7 200				
5	4644 sayılı kanun gereğince verilecek ek görev tazminatı		680				
6	4805 sayılı kanun gereğince verilecek % 5 emeklilik keseneği karşılığı		1 341				
7	4586 sayılı kanun gereğince verilecek çocuk zarfı, doğum ve ölüm yardımları ve tedavi giderleri ve yollukları		1 900				
8	Fakültesinin her türlü genel giderleri (Sürekli ve geçici yolluklar dâhilidir)		4 115				
			BÖLÜM TOPLAMI	43 500			
No.	Başlık	Dönem	Tarih	Çift	Sayfa	Emel	Genel
						Genel	Sayı
6864	Halk Kurumları						
6864	Öğretmenler Kanunu	18/6/1946	3	27	1533	6006	
6869	Ankara Üniversitesi Kuruluş Kadroları Kanunu	12/7/1948	3	29	1195	6055	
6878	Ankara Üniversitesi 1949 yılı Bütçe Kanunu	25/7/1949	—	—	—	7143	
1949 yılı Bütçe Kanununa bağı A ve A/1 ve R cetvellerinde değişiklik yapılması hakkındaki Kanun							
Kanun No: 5425				Kabul tarihi: 6/6/1949			
<p>Madde 1 — 1949 yılı Bütçe Kanununa bağı A ve A/1 cetvellerinin ilişik (1) sayılı cetvelede yazılı tertipleri arasında (2 684 400) lira artışaktır.</p> <p>Madde 2 — 1949 yılı Bütçe Kanununa bağı A ve A/1 cetvellerinin ilişik (2) sayılı cetvelede yazılı tertiplerine (5 233 858) lira ödenek verilmiştir.</p> <p>Madde 3 — 1949 yılı Bütçe Kanununa bağı A işaretli cetvelin Matrye Bakanlığı kapsamında (Gelir, Kurumlar, Zanaat Vergileri ve Vergi Usul Kanununun uygulanması bakımından ilgili her türlü giderleri) adı ile yeniden açılan 482/A bölümüne (200 000) lira olağanüstü ödenek konulmuştur.</p>							

Ek 8. İlahiyat Fakültelerinin Öğretmen Yetiştiren Bir Kurum Olarak Tanınması

<p>Sayfa : 2</p> <p>RESMÎ GAZETE 4 Temmuz 1989 — Sayı : 20215</p> <p>"Burluluk", şartları taşıyan öğrencileri mecburi hizmet kapsamında belirlemek mük- urca para verilerek suretyle desteklenmeleri;</p> <p>"Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştirme Yükseköğretim Kurumları", Eğitim Yüksek- okullarını, Sınav Eğitimi Yüksekokullarını, Eğitim Fakültelerini, Meslekî ve Teknik Eğitim Fakültelerini, İlahiyat Fakültelerini ve Eğitim Bilimleri Fakültelerini; ilfade eder.</p>	<p>İKİNCİ BÖLÜM</p> <p><i>Parasız Yatılılık ve Burluluk ile İlgili Hükümler</i></p> <p><i>Parasız yatılı okutulacak veya burs verilerek öğrencilerin tespiti</i></p> <p>Maddde 4. — Bakanlık, kendisine bağlı bir derece ve türüdeki örgüt ve yaygın eğitim kurumlarının öğretmen ve uzman ihtiyacını karşılamak üzere, öğretmen ve eğitim uzman yetiştirme yükseköğretim kurumlarında parasız yatılı ve burslu öğrenci okutabilir.</p> <p>Parasız yatılı ve burslu öğrenci kontenjanlarını Bakanlıkça tespit edilir.</p> <p><i>Parasız yatılılık ve burluluk sözleşmesi</i></p> <p>Maddde 5. — Parasız yatılılık ve burluluk sözleşmesi, öğrencinin devam ettiği öğretim programının süresi kadardır. Bu süre Bakanlıkça gerekli görülürse takdirde bir yıl uzatılabilir.</p> <p><i>Parasız yatılılık veya burluluktan faydalanma</i></p> <p>Maddde 6. — Parasız yatılılık veya burluluk, öğrencinin okula kesin kaydının yapıldığı tarihten itibaren ilk ayın başından itibaren başlar.</p> <p>Burs ve harçlıkların ödenmesine tasit aylarında da devam edilir.</p> <p><i>Parasız yatılılıktan burluluğa, burluluktan parasız yatılılığa geçiş</i></p> <p>Maddde 7. — Bir derfaya mahsus olmak üzere, parasız yatılı öğrenciler burluluğa, burslu öğrenciler de parasız yatılılığa geçirilebilir.</p> <p><i>Diğer kurum burlularından faydalanma</i></p> <p>Maddde 8. — Bakanlık adına parasız yatılı veya burslu okuma imkânlarının kullanılmasını öğrenciler mecburi hizmet karşılığında olmayan gerçek ve tüzelkişilere verilen burlulardan ancak burlulukla imzalı yararlanabilirler.</p> <p><i>Öğrencinin kurumunu değiştirme</i></p> <p>Maddde 9. — Parasız yatılı veya burslu okutulan öğrenciler, burluluktan öğretim kurumunun tasit olduğu mevzuata uygun olarak Bakanlık izniyle öğrenim kurumları arasında yataş geçiş yapabilirler.</p> <p><i>Burs ve harçlık miktarı</i></p> <p>Maddde 10. — Her yıl burslu öğrencilere verilecek burs miktarı ile parasız yatılı öğrencilere verilecek harçlık miktarı Millî Eğitim Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca tespit edilir.</p> <p>Yazın İsmi ve Sayısı : 3</p>
<p>T.C.</p> <p>Resmî Gazete</p> <p>Kuruluş Tarihi : (7 Teşrinievvel 1336) — 7 Ekim 1920</p> <p>Yatılma ve sınıflama için Bölgesel, İlerici, Gece ve Yeni Genel Müdürlüğe başvurular.</p> <p>4 Temmuz 1989 SALİ</p> <p>Sayı : 20215</p>	<p>YASAMA BÖLÜMÜ</p> <p>KANUNLAR</p> <p>Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştirme Yükseköğretim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Burslara Yapılacak Stajyer Yardımlarına İlişkin Kanun</p> <p>Kanun No. 3580</p> <p>Kabul Tarihi : 15.6.1989</p> <p>BİRİNCİ BÖLÜM</p> <p><i>Genel Hükümler</i></p> <p><i>Adı, Kapsam ve Tanımı</i></p> <p>Amış</p> <p>Maddde 1. — Bu Kanunun amacı, öğretmenlik mesleğini ve eğitim uzmanlığını en üst düzeyde geliştirerek eğitimin kalitesini yükseltmek; öğretmen ve eğitim uzman yetiştirme yükseköğretim kurumlarına talebi sağlamak için Millî Eğitim Bakanlığının tasitine göre kurulmuş parasız yatılı veya burslu öğrenci okutmak ve bunların ilgili usul ve esasları düzenlemektir.</p> <p><i>Kapsam</i></p> <p>Maddde 2. — Bu Kanun, öğretmen ve eğitim uzman yetiştirme yükseköğretim kurumlarının öğretmen ve eğitim uzman yetiştirme programlarında Millî Eğitim Bakanlığının tasitine göre hizmet karşılığında lisans, lisans ve lisansüstü öğrenim programına hak kazanmış olan öğrencileri kapsar.</p> <p><i>Tanımlar</i></p> <p>Maddde 3. — Bu Kanunda geçen;</p> <p>"Bakanlık", Millî Eğitim Bakanlığını;</p> <p>"Parasız Yatılılık", şartları taşıyan öğrencilerin mecburi hizmet karşılığında barınma, beslenme, giyim, öğrenim harcı ve harçlık gibi ihtiyaçlarının karşılanması;</p> <p>Konut Gazete Kodu : 060789</p> <p>Resmî Gazete Fikriyeti 32. Sayfada.</p>

Kaynak: 04 Temmuz 1989 tarih ve 20215 sayılı Resmî gazete yayımlanan 3580 sayılı Kanun. İnternet ortamı: <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20215.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20215.pdf> (Erişim: 14.07.2012).

Ek 9. İLİTAM Öğretim Programı

5. Yarıyıl Ders Listesi						
Dersin Adı	Z/S	Ortalama	T+U	Kod	Kredi	AKTS
KUR'AN-I KERİM I	Zorunlu	Girer	2+0	ILA 359	2	4
ARAPÇA I	Zorunlu	Girer	4+0	ILA 361	4	6
FIKİH USULÜ	Zorunlu	Girer	4+0	ILA 363	4	6
SİSTEMATİK KELAM	Zorunlu	Girer	4+0	ILA 365	4	6
MANTIK	Zorunlu	Girer	2+0	ILA 367	2	4
OSMANLI TÜRKÇESİ	Zorunlu	Girer	2+0	ILA 369	2	4
					18	30
6. Yarıyıl Ders Listesi						
Dersin Adı	Z/S	Ortalama	T+U	Kod	Kredi	AKTS
KUR'AN-I KERİM II	Zorunlu	Girer	2+0	ILA 358	2	4
ARAPÇA II	Zorunlu	Girer	2+0	ILA 360	2	4
İSLAM HUKUKU I	Zorunlu	Girer	4+0	ILA 362	4	6
İSLAM AHLAK FELSEFESİ	Zorunlu	Girer	2+0	ILA 364	2	4
FELSEFE TARİHİ	Zorunlu	Girer	4+0	ILA 366	4	6
İSLAM TARİHİ I	Zorunlu	Girer	4+0	ILA 368	4	6
					18	30
7. Yarıyıl Ders Listesi						
Dersin Adı	Z/S	Ortalama	T+U	Kod	Kredi	AKTS
KUR'AN-I KERİM III	Zorunlu	Girer	2+0	ILA	2	4
TEFSİR METİNLERİ I	Zorunlu	Girer	4+0	ILA	4	5
İSLAM HUKUKU II	Zorunlu	Girer	4+0	ILA	4	6
İSLAM FELSEFESİ	Zorunlu	Girer	4+0	ILA	4	6
HADİS METİNLERİ I	Zorunlu	Girer	4+0	ILA	4	5
İSLAM TARİHİ II	Zorunlu	Girer	2+0	ILA	2	4
					20	30
8. Yarıyıl Ders Listesi						
Dersin Adı	Z/S	Ortalama	T+U	Kod	Kredi	AKTS
KUR'AN-I KERİM IV	Zorunlu	Girer	2+0	ILA	2	4
HADİS METİNLERİ II	Zorunlu	Girer	4+0	ILA	4	5
TEFSİR METİNLERİ II	Zorunlu	Girer	4+0	ILA	4	5
DİN FELSEFESİ	Zorunlu	Girer	4+0	ILA	4	6
TASAUVUF	Zorunlu	Girer	4+0	ILA	4	6
DİNLER TARİHİ	Zorunlu	Girer	2+0	ILA	2	4
					20	30

Kaynak: Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İlitam Öğretim Programı (2012). İnternet ortamı: <http://www.divinity.ankara.edu.tr/program.php?id=8> (Erişim: 09.08.2012).

Ek 10. Yeni İlkokullar ve Ortaokullar Haftalık Ders Çizelgesi

İLKOKULLAR VE ORTAOKULLAR HAFTALIK DERS ÇİZELGESİ									
DERSLER		SINIFLAR							
		İlkokul				Ortaokul			
		1	2	3	4	5	6	7	8
ZORUNLU DERSLER	Türkçe	10	10	8	8	6	6	5	5
	Matematik	5	5	5	5	5	5	5	5
	Hayat Bilgisi	4	4	3					
	Fen Bilimleri			3	3	4	4	4	4
	Sosyal Bilgiler				3	3	3	3	
	T.C. İnkılâp Tanhı ve Atatürkçülük								2
	Yabancı Dil		2	2	2	4	4	4	4
	Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi				2	2	2	2	2
	Görsel Sanatlar	1	1	1	1	1	1	1	1
	Müzik	1	1	1	1	1	1	1	1
	Oyun ve Fiziki Etkinlikler	5	5	5	2				
	Beden Eğitimi ve Spor					2	2	2	2
	Teknoloji ve Tasarım							2	2
	Trafik Güvenliği				1				
	Rehberlik ve Kariyer Planlama								1
	İnsan Hakları, Yurttaşlık ve Demokrasi				2				
ZORUNLU DERS SAATI TOPLAMI		26	28	28	30	28	28	29	29
SEÇMELİ DERSLER	Din, Ahlak ve Değerler	Kur'an-ı Kerim (4)				2	2	2	2
		Hız Muhammed'in Hayatı (4)				2	2	2	2
		Temel Dini Bilgiler (2)				2	2	2	2
	Dil ve Anlatım	Okuma Becerileri (1)				2	2		
		Yazarlık ve Yazma Becerileri (4)				2	2	2	2
		Yaşayan Diller ve Lehçeler (4)				2	2	2	2
		İletişim ve Sunum Becerileri (1)						2	2
	Yabancı Dil	Yabancı Dil (Bakanlar Kurulu Kararı ile Kabul Edilen Diller) (4)				2	2	2	2
	Fen Bilimleri ve Matematik	Bilim Uygulamaları (4)				2	2	2	2
		Matematik Uygulamaları (4)				2	2	2	2
		Çevre ve Bilim (1)						2	2
		Bilişim Teknolojileri ve Yazılım (4)				2	2	2	2
	Sanat ve Spor	Görsel Sanatlar (Resim, Geleneksel Sanatlar, Plastik Sanatlar vb.) (4)				2/(4)	2/(4)	2/(4)	2/(4)
		Müzik (4)				2/(4)	2/(4)	2/(4)	2/(4)
		Spor ve Fiziki Etkinlikler (Alanlara Göre Modüller Oluşturulacaktır) (4)				2/(4)	2/(4)	2/(4)	2/(4)
		Drama (2)				2	2		
	Zekâ Oyunları (4)				2	2	2	2	
Sosyal Bilimler	Halk Kültürü (1)					2	2		
	Medya Okuryazarlığı (1)						2	2	
	Hukuk ve Adalet (1)					2	2		
	Düşünme Eğitimi (2)						2	2	
Seçilebilecek Ders Saati Sayısı						8	8	8	8
SERBEST ETKİNLİKLER		4	2	2					
TOPLAM DERS SAATI		30	30	30	30	36	36	37	37

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM], (2012b) internet ortamı: www.dogm.gov.tr

Ek 11. YÖK'ün 11.07.1997 Tarih ve 97.23.1660 Sayılı Kararı

"Üniversitelerde yürütülecek olan Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersleri Öğretmenliği ve İmam-Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretmenliği programları incelendi. Aşağıda metni bulunan raporun kabulü 2547 sayılı kanunun 2880 sayılı kanunla değişik 71e ve 71d-2 maddeleri uyarınca uygun görüldü.

KARAR

1. İlköğretimin 4.5.6.7.ve 8. sınıflarındaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin öğretmenleri, bünyelerinde aynı zamanda güçlü Eğitim Fakülteleri bulunan üniversitelerin İlahiyat Fakültelerinde, normal İlahiyat programlarına ek olarak açılacak 4 yıllık lisans düzeyindeki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği programlarında yetiştirileceklerdir. 1998-1999 ders yılından itibaren bu programlara ÖSS-ÖYS sistemi ile öğrenci alınacaktır.

2. Ortaöğretimin, yani liselerin müfredatındaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin öğretmenleri Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesince, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kurulacak bir enstitü anabilim dalı çerçevesinde yürütülecek, üç yarı yıla eşdeğer bir süreyi kapsayan tezsiz yüksek lisans programında yetiştirileceklerdir. Bu programa 1998-99 ders yılından itibaren merkezi sınavla öğrenci alınacaktır.

3. İmam-Hatip Liselerinin meslek derslerini verecek öğretmenlerinin yetiştirilmesi için yukarıda zikredilen Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kurulacak enstitü anabilim dalı çerçevesinde İmam-Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretmenliği adı ile ikinci bir tezsiz yüksek lisans programı açılacaktır. Bu programa da 1998-1999 ders yılından itibaren merkezi sınavla öğrenci alınacaktır.

4. Bu programların başlangıcından bir yıl sonra ilahiyat Fakültelerinde yürütülmekte olan pedagojik formasyon sertifika programları kapatılacaktır.

İlköğretim ve Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretmenliği ile İmam Hatip Liseleri Meslek Dersi Öğretmen Yetiştirme Programı

İlköğretim (4.5.6.7. ve 8. Sınıflar)

İlahiyat Fakülteleri ve gelişmiş Eğitim Fakültelerinin bir arada bulunduğu yerlerde (Atatürk, Çukurova, Dicle⁷¹, Dokuz Eylül, Erciyes, İstanbul⁷², Marmara, Ondokuz Mayıs, Selçuk, Uludağ

71 Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ilk olarak 1993-1994'te öğretime başlamış, 1999-2000 öğretim yılından itibaren İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı açılmıştır. İnternet ortamı: bkz. <http://www.dicle.edu.tr/fakulte/ilahiyat/tarihce.html> (Erişim: 12.07.2012).

72 İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 1996 yılında açılmıştır. Ancak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Bölümü, 2006 yılında bu bölümlerin, Eğitim Fakültelerine bağlanmasıyla beraber 2006-2007 öğretim yılında açılmıştır.

Üniversiteleri İlahiyat Fakültelerinde⁷³), aşağıda verilen iki farklı lisans programının eğitim ve öğretimi yapılacaktır.

1. Halen yürütülen İlahiyat Lisans Programı

2. Din ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği Programı

Ayrıca, öğretmen açığı olan yerlerde sınıf öğretmenlerinden yararlanılabilmesi için eğitim fakültelerinde yürütülen sınıf öğretmenliği programlarında Din ve Ahlak Bilgisi Dersi'nin de yer alması sağlanacaktır.

Ortaöğretim (9.10.ve 11. Sınıflar)

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde ortaöğretime Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretmeni yetiştirmek için Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin Ek. 1. Maddesinin (b) bendi uyarınca Tezsiz Yüksek Lisans Programı I açılacaktır.

Program süresi 3 yarıyla eşdeğer bir süredir.

Programlara İlahiyat Fakültesi Lisans programlarını tamamlamış ve öğretmen olmak isteyenler arasından merkezi sınavla seçilenler devam edeceklerdir.

İmam Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretmenliği

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde İmam Hatip Liselerine meslek dersi öğretmeni yetiştirmek için Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin Ek: 1 maddesinin (b) bendi uyarınca Tezsiz Yüksek Lisans Programı II açılacaktır.

Programın süresi 3 yarı yıldır.

Programlara İlahiyat Fakültesi Lisans programlarını tamamlamış ve öğretmen olmak isteyenler arasından merkezi sınavla seçilenler devam edeceklerdir.

Bu programlar 1998-1999 eğitim ve öğretim yılından itibaren başlayacaktır.

İlahiyat Fakültelerinde yürütülen "Öğretmenlik Formasyon Programları" 1999-2000 eğitim ve öğretim yılından itibaren kaldırılacaktır.

Kaynak: Alakuş ve Bahçekapılı (2009).

73 YÖK, 10.09.1997 tarih ve 97.30.2248 sayılı Karar'ıyla bu fakültelere, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini de ekledi.

Ek 12. Kur'an Kurslarındaki Öğrenci Sayıları

Eğitim Öğretim Yılı	Kur'an Kurslarına Katılan Öğrenciler		
	Erkek	Kadın	Toplam
2000-2001	13956	76397	90353
2001-2002	17364	86745	104109
2002-2003	16982	101353	118335
2003-2004	16729	117677	134406
2004-2005	17891	137394	155285
2005-2006	19588	164768	184356
2006-2007	19428	210869	230297
2007-2008	21934	228039	249973
2008-2009	23015	245721	268738
2009-2010	25137	272110	297247

Kaynak: Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], Kur'an Kurslarına Katılan Öğrenci Sayıları. <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi---icerik-uzun-sureli-kur-an-kurslari-131.aspx> (Erişim: 09.06.2012).

Ek 13. 2007-2012 Yılları Arası ÖSYS Okul Türü ve Öğrenim Durumuna Göre Başvuran ve Yükseköğrenim Programlarına Yerleşen Adayların Dağılımı

2007 YILI	Başvuran	Lisans	%	Ön Lisans	%	Açık Öğretim
Genel Toplam	1 776 427	193 553	10,9	199 143	11,2	233 729
Lise (Resmi ve Gündüz Öğt. Yap. Lise)	916 544	73 666	8,0	60 192	6,6	109 927
Lise (Yab. Dil Ağırlıklı Prog. Uyg. Lise)	122 810	36 746	29,9	6 969	5,7	9 253
Özel Lise	12 785	2 769	21,7	791	6,2	1 515
Anadolu Lisesi	94 800	40 239	42,4	2 425	2,6	5 029
Yab. Dil. Eğt. Yap. Öz. Lis.	24 903	9 000	36,1	1 329	5,3	2 684
Fen Lisesi	7 136	4 254	59,6	22	0,3	81
Özel Fen Lisesi	2 975	1 659	55,8	38	1,3	123
Askeri Lise	1 407	133	9,5	4	0,3	37
Akşam Lisesi	146	-	-	-	-	42
Özel Akşam Lisesi	3 739	136	3,6	192	5,1	734
Spor Lisesi	146	-	-	-	-	1
Polis Koleji	133	31	23,3	-	-	18
Açıköğretim Lisesi	46 065	1 185	2,6	3 234	7,0	12 891
Çok Programlı Lise	104 033	5 794	5,6	16 628	16,0	8 604
Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	3 436	20	0,6	76	2,2	180
Lise Çıkışlılar Toplamı	1 341 058	175 632	13,1	91 900	6,9	151 119
Öğretmen Liseleri	14 794	8 158	55,1	147	1,0	644
İmam Hatip Liseleri	46 999	1 475	3,1	1 670	3,6	23 296
Ticaret Meslek Liseleri	86 740	830	1,0	31 418	36,2	16 801
Teknik Liseler	13 327	936	7,0	3 874	29,1	2 134
End. Meslek Liseleri	151 370	3 389	2,2	46 286	30,6	14 035
Kız Meslek Liseleri	78 309	2 063	2,6	14 757	18,8	7 754
Sağlık Meslek Liseleri	30 913	272	0,9	4 766	15,4	15 408
Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri	7 811	697	8,9	2 751	35,2	941
Sekreterlik Meslek Liseleri	90	1	1,1	7	7,8	49
Ast. Haz.ve Ast. Sınıf O.	973	3	0,3	12	1,2	575
Diğer Meslek Liseleri	4 043	97	2,4	1 555	38,5	973
Meslek Lisesi Çıkışlılar Toplamı	420 575	9 763	2,3	107 096	25,5	81 966

2008 YILI	Başvuran	Lisans	%	Ön Lisans	%	Açık Öğretim
Genel toplam	1 645 416	265 240	16,1	239 844	14,6	328 396
Lise (Resmi ve Gündüz Öğrt. Yap. Lise)	780 928	97 167	12,4	103 360	13,2	159 532
Lise (Yab. Dil Ağırlıklı Prog. Uyg. Lise)	144 840	52 500	36,2	12 673	8,7	12 407
Özel Lise	10 718	3 093	28,9	1 275	11,9	1 652
Anadolu Lisesi	111 953	58 228	52,0	4 201	3,8	6 289
Yabancı Dil Eğitim Yapan Özel Lise	24 360	10 697	43,9	1 853	7,6	2 796
Fen Lisesi	5 978	4 030	67,4	27	0,5	118
Özel Fen Lisesi	2 228	1 144	51,3	50	2,2	148
Askeri Lise	592	298	50,3	21	3,5	48
Akşam Lisesi	233	2	0,9	8	3,4	111
Özel Akşam Lisesi	5 457	397	7,3	764	14,0	1 689
Sosyal Bilimler Lisesi	90	83	92,2	1	1,1	1
Spor Lisesi	110	6	5,5	2	1,8	16
Polis Koleji	98	26	26,5	4	4,1	11
Açıköğretim Lisesi	67 122	1 772	2,6	6 414	9,6	28 700
Çok Programlı Lise	77 991	7 399	9,5	14 131	18,1	12 644
Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	3 652	25	0,7	110	3,0	291
Lise Çıkışlılar Toplamı	1 236 350	236 867	19,2	144 894	11,7	226 453
Öğretmen Liseleri	18 150	11 459	63,1	219	1,2	887
İmam Hatip Liseleri	56 805	3 610	6,4	3 010	5,3	23 529
Ticaret Meslek Liseleri	68 854	1 442	2,1	22 355	32,5	19 046
Teknik Liseler	16 837	1 442	8,6	6 091	36,2	2 741
End. Meslek Liseleri	124 326	5 466	4,4	38 730	31,2	22 879
Kız Meslek Liseleri	73 816	3 213	4,4	14 257	19,3	14 499
Sağlık Meslek Liseleri	36 146	558	1,5	5 578	15,4	15 403
Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri	8 479	1 019	12,0	3 178	37,5	1 215
Sekreterlik Meslek Liseleri	105	2	1,9	16	15,2	47
Ast. Haz.ve Ast. Sınıf O.	1 163	7	0,6	29	2,5	677
Diğer Meslek Liseleri	4 385	155	3,5	1 487	33,9	1 020
Meslek Lisesi Çıkışlılar Toplamı	390 916	16 914	4,3	94 731	24,2	101 056

2009 YILI	Başvuran	Lisans	%	Ön Lisans	%	Açık Öğretim
Genel toplam	1 450 582	305 984	21,09	280 253	19,32	282 844
Lise (Resmi ve Gündüz Öğrt. Yap. Lise)	655 427	114 174	17,42	113 669	17,34	125 887
Lise (Yab. Dil Ağırlıklı Prog. Uyg. Lise)	69 241	34 060	49,19	9 148	13,21	8 990
Özel Lise	9 142	3 553	38,86	1 034	11,31	1 179
Anadolu Lisesi	147 597	88 674	60,08	4 307	2,92	6 202
Yabancı Dil Eğitim Yapan Özel Lise	23 428	13 397	57,18	1 536	6,56	2 192
Fen Lisesi	6 689	4 501	67,29	19	0,28	97
Özel Fen Lisesi	3 303	2 370	71,75	26	0,79	98
Askeri Lise	502	239	47,61	6	1,20	43
Akşam Lisesi	168	1	0,60	7	4,17	68
Özel Akşam Lisesi	4 478	505	11,28	934	20,86	1 293
Sosyal Bilimler Lisesi	316	271	85,76	-	0,00	11
Spor Lisesi	318	43	13,52	8	2,52	34
Polis Koleji	91	17	18,68	1	1,10	21
Açıköğretim Lisesi	63 000	2 193	3,48	8 487	13,47	28 471
Çok Programlı Lise	73 561	7 815	10,62	20 463	27,82	12 398
Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi	3 469	22	0,63	188	5,42	340
Lise Çıkışlılar Toplamı	1 060 730	271 835	25,63	159 833	15,07	187 324
Öğretmen Liseleri	18 872	13 289	70,42	195	1,03	799
İmam Hatip Liseleri	53 784	7 197	13,38	2 509	4,66	25 805
Ticaret Meslek Liseleri	67 719	1 600	2,36	28 529	42,13	17 042
Teknik Liseler	23 781	2 885	12,13	11 000	46,26	2 283
End. Meslek Liseleri	111 508	4 089	3,67	45 129	40,47	18 090
Kız Meslek Liseleri	72 138	3 295	4,57	19 646	27,23	17 878
Sağlık Meslek Liseleri	28 685	310	1,08	7 699	26,84	11 457
Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri	8 686	1 256	14,46	3 863	44,47	1 148
Sekreterlik Meslek Liseleri	69	-	-	10	14,49	31
Ast. Haz.ve Ast. Sınıf O.	654	14	2,14	23	3,52	330
Diğer Meslek Liseleri	3 956	214	5,41	1 817	45,93	657
Meslek Lisesi Çıkışlılar Toplamı	370 980	20 860	5,62	120 225	32,41	94 721

2010	Başvuran	Lisans	%	Ön Lisans	%	Açık Öğretim
Genel Toplam	1 587 866	349 579	22,02	284 036	17,89	240 691
Lise (Resmi ve Gündüz Öğret. Yap. Lise)	720 370	164 100	22,78	94 736	13,15	99 343
Lise (Yab. Dil Ağırlıklı Prog. Uyg. Lise)	34 163	10 439	30,56	2 986	8,74	5 761
Özel Lise	10 208	4 297	42,09	877	8,59	1 028
Anadolu Lisesi	156 529	94 617	60,45	3 479	2,22	5 446
Yabancı Dil Eğitim Yapan Özel Lise	26 619	15 854	59,56	1 248	4,69	1 694
Fen Lisesi	7 470	4 737	63,41	25	0,33	112
Özel Fen Lisesi	3 229	2 242	69,43	18	0,56	76
Askeri Lise	695	330	47,48	4	0,58	45
Akşam Lisesi	161	-	-	8	4,97	68
Özel Akşam Lisesi	3 943	500	12,68	731	18,54	906
Sosyal Bilimler Lisesi	387	318	82,17	-	-	8
Spor Lisesi	499	21	4,21	38	7,62	38
Polis Koleji	169	33	19,53	2	1,18	33
Güzel Sanatlar ve Spor Lis.	99	5	5,05	3	3,03	1
Açıköğretim Lisesi	63 020	2 752	4,37	7 833	12,43	23 847
Çok Programlı Lise	81 419	9 095	11,17	22 101	27,14	10 785
Güzel Sanatlar Lisesi	3 591	79	2,20	224	6,24	257
Lise Çıkışlılar Toplamı	1 112 571	309 419	27,81	134 313	12,07	149 448
Öğretmen Liseleri	20 997	12 803	60,98	185	0,88	776
İmam Hatip Liseleri	63 664	11 226	17,63	5 213	8,19	22 677
Ticaret Meslek Liseleri	80 540	2 465	3,06	34 769	43,17	16 454
Teknik Liseler	34 744	3 676	10,58	14 223	40,94	2 857
End. Meslek Liseleri	140 956	3 614	2,56	56 289	39,93	18 553
Kız Meslek Liseleri	90 729	3 536	3,90	24 237	26,71	20 327
Sağlık Meslek Liseleri	28 178	888	3,15	9 223	32,73	7 339
Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri	9 617	1 407	14,63	3 713	38,61	1 112
Sekreterlik Meslek Liseleri	72	5	6,94	7	9,72	35
Ast. Haz.ve Ast. Sınıf O.	701	34	4,85	27	3,85	332
Diğer Meslek Liseleri	5 097	506	9,93	1 837	36,04	781
Meslek Lisesi Çıkışlılar Toplamı	454 298	27 357	6,02	149 538	32,92	90 467

2011 YILI	Başvuran	Lisans	%	Ön Lisans	%	Açık Öğretim
Genel Toplam	1 759 403	350 911	20	253 511	14	184 690
Lise (Resmi ve Gündüz Öğrt. Yap. Lise)	768 400	162 425	21	74 509	10	77 052
Lise (Yabancı Dil Ağırlıklı Prog. Uyg.Lise)	25 384	4 252	17	1 354	5	4 352
Özel Lise	10 257	3 604	35	676	7	842
Anadolu Lisesi	166 587	92 290	55	3 004	2	5 240
Yabancı Dil Eğitim Yapan Özel Lise	30 027	16 815	56	960	3	1 404
Fen Lisesi	8 742	5 291	61	19	-	93
Özel Fen Lisesi	3 871	2 573	66	27	1	85
Askeri Lise	967	383	40	9	1	31
Akşam Lisesi	117	1	1	4	3	20
Özel Akşam Lisesi	5 343	571	11	749	14	826
Sosyal Bilimler Lisesi	452	347	77	1	-	7
Spor Lisesi	804	19	2	29	4	39
Polis Koleji	122	26	21	-	-	10
Güzel Sanatlar ve Spor Lis.	309	6	2	6	2	6
Açıköğretim Lisesi	84 922	4 332	5	8 407	10	18 567
Çok Programlı Lise	89 987	9 058	10	19 764	22	8 951
Güzel Sanatlar Lisesi	3 665	67	2	126	3	169
Lise Çıkışlılar Toplamı	1 199 956	302 060	25	109 644	9	117 694
Öğretmen Liseleri	25 935	15 358	59	203	1	781
İmam Hatip Liseleri	79 282	11 886	15	4 071	5	13 283
Ticaret Meslek Liseleri	87 150	3 345	4	33 453	38	12 713
Teknik Liseler	49 621	6 001	12	16 578	33	2 909
End. Meslek Liseleri	161 664	3 596	2	52 818	33	13 709
Kız Meslek Liseleri	106 346	5 102	5	23 813	22	14 960
Sağlık Meslek Liseleri	32 742	1 364	4	8 049	25	6 850
Otelcilik ve Turizm Meslek Liseleri	10 300	1 670	16	3 072	30	943
Sekreterlik Meslek Liseleri	51	3	6	5	10	19
Ast. Haz.ve Ast. Sınıf O.	503	23	5	10	2	183
Diğer Meslek Liseleri	5 853	503	9	1 795	31	646
Meslek Lisesi Çıkışlılar Toplamı	533 512	33 493	6	143 664	27	66 215

2012	MF		TM		TS	
	Ortalama	Aday Sayısı	Ortalama	Aday Sayısı	Ortalama	Aday Sayısı
Lise	220,813	120.231	231,181	236.993	243,514	235.091
Lise (Y.Dil)	236,027	1.729	248,036	1.885	257,347	1.265
Özel Lise	243,822	2.418	235,430	3.817	239,058	1.742
Anadolu Lisesi	314,594	85.639	304,639	82.843	303,532	24.406
Y.Dil Eğitim Özel Okul	293,442	12.218	274,647	17.598	270,129	7.323
Fen Lisesi	404,353	4.536	379.817	3.007	372,237	306
Özel Fen Lisesi	380,217	2.883	360,801	1.613	356,963	935
Askeri Lise	343,409	276	332,406	369	314,920	54
Akşam lisesi	164,583	1	218,121	3	200,319	6
Özel Akşam Lisesi	199,925	175	200,497	652	214,236	933
Sosyal Bil. lisesi	276,684	25	354,128	732	360,662	445
Spor lisesi	160,945	1	197,045	25	210,498	80
Polis Koleji	362,000	15	325,133	50	291,660	10
Güzel Sanatlar Lisesi	175,216	12	209,925	67	223,242	267
Öğretmen Lisesi	343,493	13.489	329,539	13.086	318,343	2.741
İmam Hatip Lisesi	221,025	2.121	233,043	6.499	243,631	18.455
Ticaret Meslek Liseleri	180,680	3.079	201,989	10.345	215,207	12.646
Teknik Liseler	191,813	18.637	207,862	11.023	222,493	7.135
Endüstri Meslek Liseleri	176,426	8.288	189,188	7.712	207,242	11.842
Kız Meslek Liseleri	183,899	3.222	209,748	11.326	222,210	23,506
Sağlık Meslek Liseleri	197,576	2,355	223,965	1.696	237,656	1.318
Otelcilik ve Turizm Mes.	174,741	104	204,426	828	220,729	1.303
Sekreterlik Me. Liseleri	196,713	1	189,213	1	261,327	2
Astsubay Hazırlama Liseleri	195,484	25	233,206	61	252,064	63
Diğer Meslek Liseleri	185,332	3.832	210,203	2.952	232,711	3.195
Diğer	198,950	8	192,008	2	229,792	3

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2011).

Ek 14. 1998-1999 Öğretim Yılı İlahiyat Lisans Programı

I. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Arapça	6	6	9
Kur'an'ın Ana Konuları	2	0	2
İslam Tarihi I	2	0	2
Yabancı Dil I	4	0	4
Türk Dili I	2	0	2
Psikolojiye Giriş	2	0	2
Bilgisayar	2	2	3
Atatürk İlkeleri ve İnkılapları	2	0	2
Güzel Sanatlar / Beden Eğitimi	1	1	0
TOPLAM	23	9	26

II. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Arapça	6	6	9
Kur'an Okuma ve Tecvid	1	2	2
Hadis Tarihi	2	0	2
Yabancı Dil II	4	0	4
İslam Tarihi II	2	0	2
Türk Dili II	2	0	2
Sosyolojiye Giriş	2	0	2
Atatürk İlkeleri ve İnkılapları	2	0	2
TOPLAM	21	8	25

III. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Arapça	2	4	4
Kur'an Okuma ve Tecvid	1	2	2
Tefsir Tarihi	2	0	2
Yabancı Dil	4	0	4
Hadis Usulü	2	0	2
İslam Tarihi III	2	0	2
İlkçağ Felsefesi Tarihi	2	0	2
Türk İslam Edebiyatı	2	0	2
Din Psikolojisi	2	0	2
Mantık	2	0	2
TOPLAM	21	6	24

IV. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Arapça	2	4	4
Tefsir Usulü	2	0	2
Hadis	2	0	2
Yabancı Dil I	4	0	4
Kelam Tarihi	2	0	2
Kur'an Okuma ve Tecvid III	2	0	2
İslam Felsefesi Tarihi	2	0	2
İslam Medeniyeti Tarihi	2	0	2
Din Sosyolojisi	2	0	2
Türk İslam Sanatları Tarihi	2	0	2
TOPLAM	22	4	24

V. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Arapça	2	0	2
Tefsir	2	0	2
Kur'an Tercümesi Teknikleri	2	0	2
İslam Hukuk Usulu I	2	0	2
Kelam Okulları	2	0	2
Yeniçağ Felsefesi	2	0	2
Dinler Tarihi I	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
TOPLAM	20	0	20

V. YARI DÖNEM SEÇİMLİK DERSLERİ			
	2	0	2
Hadis Tenkidi	1	2	2
Güzel Kur'an Okuma	2	0	2
Kur'an Semantiği	2	0	2
Tarih Usul ve Tenkidi	2	0	2
İslam Kurumları Tarihi	2	0	2
Sosyal İlimler Metodolojisi	2	0	2
Türk Din Musikisi	1	2	2
Farsça	2	0	2

VI. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Arapça	2	0	2
İslam Hukuk Usulü II	2	0	2
Sistemantik Kelam I	2	0	2
İslam Mezhepleri Tarihi	2	0	2
Dinler Tarihi II	2	0	2
Tasavuf Tarihi ve Felsefesi	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
TOPLAM	18	0	18
VI. YARI DÖNEM SEÇİMLİK DERSLERİ			
Hadis ve Sünnette Çağdaş Yorumlar	1	2	2
Tarih Felsefesi	2	0	2
İslam'da Bilim Tarihi	2	0	2
İslam Sanatları ve Estetiği	2	0	2
İslam Eğitim Tarihi	2	0	2
Türk Düşünce Tarihi	2	0	2
Türk Kelamcıları	1	2	2
Osmanlı Türkçesi	2	0	2
Türk Din Musikisi	1	2	2
Astronomi ve Uzay Bilimleri	2	0	2
Farsça	2	0	2
Modern Biyoloji	2	0	2

VII. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
İslam Hukuku I	2	0	2
Sistemantik Kelam II	2	0	2
İslam Mezhepleri Tarihi II	2	0	2
Din Eğitimi	2	0	2
Din Felsefesi I	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
TOPLAM	18	0	18

VI. YARI DÖNEM SEÇİMLİK DERSLERİ	2	0	2
Kur'an'a Çağdaş Yaklaşımlar	2	0	2
Mukayeseli İslam Hukuku	2	0	2
Türkiye'de Dini Akımlar	2	0	2
Güzel Okuma	1	2	2
Çağdaş İslam Düşünürleri	2	0	2
Mukayeseli Halk İnançları	2	0	2
Günümüz Tasavvuf Akımları	2	0	2
Osmanlı Türkçesi	2	0	2
Paleografi-Epigrafi	1	2	2
Halkla İlişkiler	2	0	2
Dini ve Edebi Metinler	2	0	2
Klasik Kelam Metinleri	2	0	2
Seçme Hadis Metinleri	2	0	2
Yabancı Dilde Dini Metinler	2	0	2
Arap Dili Belâgatı	2	0	2

VIII. YARI DÖNEM

DERSLER	T	U	K
İslam Hukuku II	2	0	2
Dini Hitabet	1	2	2
Din Felsefesi	2	0	2
İslam Ahlak Felsefesi	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
Seçmeli	2	0	2
TOPLAM	18	0	18

VI. YARI DÖNEM SEÇİMLİK DERSLERİ	2	0	2
Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk	2	0	2
Günümüz Felsefi Akımları	2	0	2
Günümüz Kelam Problemleri	2	0	2
Dinlerarası Diyalog	2	0	2
Çağdaş İslam Akımları	2	0	2
Türk Cumhuriyeti Tarihi	2	0	2
Din Felsefesinin Problemleri	2	0	2
Ahlak Felsefesi	2	0	2

Çevre ve Din	2	0	2
Tefsir Metinleri	2	0	2
Yabancı Dilde Dini Metinler	2	0	2
İslam Hukuku Metinleri	2	0	2
Mukayeseli İslam ve Batı Düşüncesi	2	0	2
İslam, İnsan Hakları ve Demokrasi	2	0	2

NOT: Seçimlik dersler fakülterele göre değişiklik arz edebilir. Kaynak: Ayhan, 2004: 609-614.

Ek 15. 1998-1999 Öğretim Yılı İlköğretim DKAB Öğretmenliği Öğretim Programı (İlahiyat Fakültesinde)

I. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Arapça	4	2	5
Kur'an'ın Ana Konuları	2	0	2
İslam Dini Esasları	2	0	2
Hz. Muhammed'in Hayatı	2	0	2
Din Psikolojisi	2	0	2
Öğretmenlik Mesleğine Giriş	3	0	3
Türk Dili (T.Y.A. ve Zorunlu Kültür Dersi) I	2	0	2
Bilgisayar ve İnternet	2	2	3
TOPLAM	19	4	21

II. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Arapça	4	2	5
Kur'an Okuma	1	4	3
İslam Dini Esasları	2	0	2
İslam Tarihi	2	0	2
Din Psikolojisi	2	0	2
Gelişim ve Öğrenme	3	0	3
Türk Dili (T.Y.A. ve Zorunlu Kültür Dersi) II	2	0	2
Sosyal Bilimler Metodolojisi (S.B.Y.A. ve Ortak Kültür Dersi)	2	0	2
TOPLAM	18	6	21

III. YARI DÖNEM

DERSLER	T	U	K
Arapça	2	4	4
Kur'an Okuma	1	4	3
Hadis	2	0	2
Yabancı Dil I	2	0	2
Okul Deneyimi	1	4	3
Türkiye Türkçesi (T.Y.A.) / Sosyal Bilimlere Giriş (S.B.Y.A)	2	0	2
TOPLAM	9	12	16

IV. YARI DÖNEM

DERSLER	T	U	K
Arapça	2	4	4
Tefsir	2	0	2
Tasavvuf	2	0	2
Yabancı Dil	2	0	2
Öğretimde Planlama ve Değerlendirme	3	2	4
Felsefe Tarihi (S.B.Y.A ve Ortak Kültür Dersi)	2	0	2
Türk Tarihi ve Kültürü (S.B.Y.A ve Ortak Kültür Dersi)	2	0	2
Vatandaşlık Bilgisi (S.B.Y.A) / Yazılı ve Sözlü Anlatım (T.Y.A)	2	0	2
TOPLAM	17	2	20

V. YARI DÖNEM

DERSLER	T	U	K
Kelam	2	0	2
İslam Hukuku	2	0	2
İslam Felsefesi	2	0	2
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi	2	0	2
Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme	2	2	3
Türk Edebiyatı (T.Y.A.) / Uygarlık Tarihi (S.B.Y.A)	2	0	2
Osmanlı Türkçesi	2	0	2
Seçimlik	2	0	2
Seçimlik	2	0	2
TOPLAM	18	2	19

V. YARI DÖNEM SEÇİMLİK DERSLERİ			
Türk İslam Edebiyatı	2	0	2
Sosyal Psikoloji	2	0	2
Sosyal Değişme ve Din	2	0	2
Astronomi ve Uzay Bilimleri	2	0	2
Hadis Kaynakları ve Tenkidi	2	0	2

VI. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Mezhepler Tarihi	2	0	2
Türk Din Musikisi	1	2	2
Güzel Konuşma	1	2	2
Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi	2	0	2
Özel Öğretim Yöntemleri Y.I	2	2	3
Sınıf Yönetimi	2	2	3
Çocuk Edebiyatı (T.Y.A.) / Osmanlı Tarihi (S.B.Y.A)	2	0	2
Seçimlik	2	0	2
Seçimlik	2	0	2
TOPLAM	16	8	20

VI. YARI DÖNEM SEÇİMLİK DERSLERİ			
Mantık	2	0	2
İslam'da Bilim Tarihi	2	0	2
Din Öğretiminde Ayet ve Hadislerle Çalışma Yöntemleri	2	0	2
Fıkıh Okulları	2	0	2
Kelam Okulları	2	0	2

VII. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Din Eğitimi	2	0	2
Dinler Tarihi	2	0	2
Din Felsefesi	2	0	2
Okul Deneyimi II	1	4	3
Özel Öğretim Yöntemleri II	2	2	3
Türkçe Öğretimi (T.Y.A.) / Sosyal Bilimler Alanı ve Öğretimi (S.B.Y.A)	2	0	2
Seçimlik	2	0	2
Seçimlik	2	0	2
TOPLAM	15	6	18

VII. YARI DÖNEM SEÇİMLİK DERSLERİ			
Çağdaş İslam Akımları	2	0	2
Çevre ve Din	2	0	2
İslam Eğitim Tarihi	2	0	2
Türk Düşünce Tarihi	2	0	2
Türk Lehçeleri	2	0	2
Hadis ve Sünnette Çağdaş Yaklaşımlar	2	0	2
Kur'an'a Çağdaş Yaklaşımlar	2	0	2
Günümüz Türk İslam Devletleri	2	0	2

VIII. YARI DÖNEM			
DERSLER	T	U	K
Ahlak Felsefesi	2	0	2
İslam Sanatları ve Estetiği	2	0	2
Çocuk ve Ergen Psikolojisi	2	0	2
Öğretmen Uygulaması	2	6	5
Rehberlik	3	0	3
Dil ve Kültür	2	0	2
Seçimlik	2	0	2
TOPLAM	15	6	18

VIII. YARI DÖNEM SEÇİMLİK DERSLERİ			
Halkla İlişkiler	2	0	2
Dinlerarası Diyalog	2	0	2
Çağdaş Eğitim Akımları	2	0	2
Günümüz Kelam Problemleri	2	0	2
Bilgi Toplumu ve Din	2	0	2
Günümüz Fıkıh Problemleri	2	0	2

Kaynak: Ayhan, 2004: 615-620.

Ek 16. 2006 İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi Öğretmenliği Öğretim Programı (Eğitim Fakültesinde)

I. YARI DÖNEM				II. YARI DÖNEM			
DERSİN ADI	T	U	K	DERSİN ADI	T	U	K
Temel Dini Bilgiler I	3	0	3	Temel Dini Bilgiler II	3	0	3
Arapça I	3	0	3	Arapça II	3	0	3
Psikoloji	3	0	3	Sosyoloji	2	0	2
Türkçe I: Yazılı Anlatım	2	0	2	Felsefeye Giriş	2	0	2
Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi I	2	0	2	Türkçe II: Sözlü Anlatım	2	0	2
Yabancı Dil I (İngilizce)	3	0	3	Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi II	2	0	2
Eğitim Bilimine Giriş	3	0	3	Yabancı Dil II (İngilizce)	3	0	3
TOPLAM	19	0	19	TOPLAM	20	0	20
III. YARI DÖNEM				IV. YARI DÖNEM			
DERSİN ADI	T	U	K	DERSİN ADI	T	U	K
Din Psikolojisi	2	0	2	Din Sosyolojisi	2	0	2
Kur'an Okuma Bilgi ve Becerisi	1	2	2	Kur'an Okuma Bilgi ve Becerisi II	1	2	2
İslam Tarihi	3	0	3	Din ve Kültür	3	0	3
Antropoloji	2	0	2	Dinler Tarihi	3	0	3
Müzik				Bilgisayar II	2	2	3
Öğretim İlke ve Yöntemleri	3	0	3	Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı	2	2	3
Bilgisayar I	2	2	3	Etkili İletişim	3	0	3
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretiminde Yeni Yöntem ve Yaklaşımlar (1)	3	0	3				
Karşılaştırmalı Eğitim Felsefeleri (1)	3	0	3				
Anne- Baba Eğitimi 1	3	0	3				
Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı (1)	3	0	3				
Din Öğretiminde Bilişim Teknolojilerinden Yararlanma (1)	3	0	3				
(1) Nolu seçmeli derslerden yalnız bir tanesi seçilecektir.	3	0	3				
TOPLAM	17	6	20	TOPLAM	16	6	19

V. YARI DÖNEM				VI. YARI DÖNEM			
Ahlak Felsefesi	3	0	3	Dinlerde Ahlak	3	0	3
Türk Din Müziği	1	2	2	Sanat Tarihi	2	0	2
Türk İslam Edebiyat	3	0	3	Din Felsefesi	3	0	3
Türk Eğitim Tarihi*	2	0	2	Dini Akımlar	2	0	2
Ölçme ve Değerlendirme	3	0	3	Kuran Yorum Bilimi	2	0	2
Sınıf Yönetimi	2	0	2	Topluma Hizmet Uygulamaları	1	2	2
Din Öğretimi Kuramları (2)	2	0	2	Özel Öğretim Yöntemleri I	2	2	3
Gençlik Psikolojisi ve Din Öğretimi (2)	2	0	2	Yetişkinlik Psikolojisi ve Din Öğretimi (4)	2	0	2
Kur'an'da Ana Konular (2)	2	0	2	Dini Metinlerde Ana Konular (4)	2	0	2
Güncel Dini Konular (2)	2	0	2	Günümüzde Tasavvufi Akımlar (4)	2	0	2
Dini Hitabet Uygulamaları (2)	2	0	2	İslam Eğitim Tarihi (4)	2	0	2
Arapça Din Öğretimi Metinleri I (3)	2	0	2	Dini İletişim ve Rehberlik (4)	2	0	2
Avrupa'da Dini Hayat ve Din Öğretimi (3)	2	0	2	Arapça Din Öğretimi Metinleri II (5)	2	0	2
Din Öğretiminde Mezhepsel Farklılıklar (3)	2	0	2	Dini ve Ahlaki Gelişim Psikolojisi ve Kuramları (5)	2	0	2
İleri Kuran Okuma Bilgi ve Becerisi I (3)	2	0	2	Türk Cumhuriyetlerinde Dini Hayat ve Din Öğretimi (5)	2	0	2
Sosyal Değişim ve Din Öğretimi	2	0	2	İleri Kuran Okuma Bilgi ve Becerisi II (5)	2	0	2
				Yaygın Din Öğretimi (5)	2	0	2
<i>(2) Nolu seçmeli derslerden yalnız bir tanesi seçilecektir.</i>				<i>(4) Nolu seçmeli derslerden yalnız bir tanesi seçilecektir.</i>			
<i>(3) Nolu seçmeli derslerden yalnız bir tanesi seçilecektir.</i>				<i>(5) Nolu seçmeli derslerden yalnız bir tanesi seçilecektir.</i>			
TOPLAM	18	2	19	TOPLAM	19	4	21

VII. YARI DÖNEM				VIII. YARI DÖNEM			
DERSİN ADI	T	U	K	DERSİN ADI	T	U	K
Özel Öğretim Yöntemleri II	2	2	3	Hız. Muhammed'in Söz ve Öğretileri	2	0	2
İslam İnanç Öğretisi	2	0	2	Kültürler Arası Din ve Ahlak Öğretimi	3	0	3
Bilimsel Araştırma Yöntemleri	2	0	2	Din Öğretimi Bilimi	3	0	3
Özel Eğitim*	3	0	3	Türk Eğitim Sistemi ve Okul Yönetimi	2	0	2
Okul Deneyimi	1	4	3	Öğretmenlik Uygulaması	2	6	5
Rehberlik	3	0	3	Osmanlı Türkçesi (7)	2	0	2
Yaşlılık Psikolojisi ve Din Öğretimi (6)	2	0	2	Günümüz Dünya Sorunları (7)	2	0	2
Cumhuriyet Dönemi Politikaları ve Din Öğretimi (6)	2	0	2	Büyük Türk Düşünürleri (7)	2	0	2
Milli Eğitim Şura Kararları ve Din Öğretimi (6)	2	0	2	Çağdaş Türk Romanında Din (7)	2	0	2
Hız. Muhammed'in Söz ve Davranışlarında Din (6)	2	0	2	Demokrasi ve Din Öğretimi (7)	2	0	2
Dinlerarası İletişim (6)							
<i>(6) Nolu seçmeli derslerden yalnız bir tanesi seçilecektir.</i>				<i>(7) Nolu seçmeli derslerden yalnız bir tanesi seçilecektir.</i>			
TOPLAM	14	6	17	TOPLAM	14	6	17

Kaynak: Alakuş ve Bahçekapılı, 2009: 253; DKAB Öğretim Programı (2006).

Ek 17. 2010 İlköğretim DKAB Programı'nın Seçmeli Dersleri

SEÇMELİ DERSLER⁷⁴

I. DÖNEM YABANCI DİL I					II. DÖNEM YABANCI DİL II				
N	Ders Adı	T	T	U	N	Ders Adı	T	T	U
1	Almanca I	S	3	0	1	Almanca II	S	3	0
2	Fransızca I	S	3	0	2	Fransızca II	S	3	0
3	İngilizce I	S	3	0	3	İngilizce II	S	3	0

III. DÖNEM ALAN BİLGİSİ SEÇİMLİK DERS - 1					III. DÖNEM GENEL KÜLTÜR SEÇİMLİK DERS				
N	Ders Adı	T	T	U	N	Ders Adı	T	T	U
1	Güncel Dini Konular	S	2	0	1	Türk Düşünce Tarihi	S	2	0
2	Dinlerarası İlişkiler	S	2	0	2	Günümüz Türk İslam Dev.	S	2	0
3	Çocuk Edebiyatında Dini Mot	S	2	0	3	Antropoloji	S	2	0

IV. DÖNEM ALAN BİLGİSİ SEÇİMLİK DERS - 2					V. DÖNEM Meslek Bilgisi Seçimlik Ders 1				
N	Ders Adı	T	T	U	N	Ders Adı	T	T	U
1	Dinlerde Ahlak	S	2	0	1	İslam Eğitim Tarihi	S	2	0
2	Kur'an'a Çağdaş Yaklaşımlar	S	2	0	2	Eğitim Felsefesi	S	2	0
3	İslam Bilim Tarihi	S	2	0	3	Yetişkin Eğitimi	S	2	0

V. DÖNEM ALAN BİLGİSİ SEÇİMLİK DERS - 3					VI. DÖNEM ALAN BİLGİSİ SEÇİMLİK DERS - 4				
N	Ders Adı	T	T	U	N	Ders Adı	T	T	U

74 Seçimlik dersler, ilahiyat fakültelerine göre farklılık arz edebilir. Biz çalışmamızda Marmara İlahiyat Fakültesi İlköğretim DKAB Programı'ndaki seçmeli dersleri kullandık. Kaynak: Marmara Üniversitesi Lisans Programları, DİKAB Öğretim Programı, İnternet ortamı: <http://lp.marmara.edu.tr/organizasyon.aspx?kultur=tr-TR&M od=1&ustbirim=1000&birim=1005&altbirim=-1&program=5&organizasyonId=7&mufredatTurId=932001> (Erişim: 16.07.2012).

1	Halk İnanışları	S	2	0	1	Sosyal Değişim ve Din Öğr.
2	Hz. Muhammed'e Çağdaş ve Evrensel Yaklaşımlar	S	2	0	2	Türk Tasavvuf Edebiyatı
3	Dini İletişim ve Rehberlik	S	2	0	3	İslam Medeniyeti Tarihi

VII. DÖNEM ALAN BİLGİSİ SEÇİMLİK DERS - 5

VIII. DÖNEM ALAN BİLGİSİ SEÇİMLİK DERS -6

N	Ders Adı	T	T	U	N	Ders Adı	T	T	U
1	Türk Kültüründe Hadis	S	2	0	1	Dini Danışmanlık ve Rehberlik	S	2	0
2	Günümüz İnanç Problemleri	S	2	0	2	Demokrasi, İnsan Hakları ve İslam	S	2	0
3	Din Öğretiminde Kur'an Kıssaları	S	2	0	3	Dini Hitabet	S	2	0

VIII. DÖNEM ALAN BİLGİSİ SEÇİMLİK DERS 7

N	Ders Adı	T	T	U
1	Yaygın Din Öğretimi	S	2	0
2	Din ve Kültür	S	2	0
3	Modern Dünyada İslam	S	2	0

EK 18. İlahiyat Fakültelerinin Kuruluş Tarihleri

7/884 -5
541

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı

SAYI : B.08.0.APK.0.03.05.00-03/
KONU: Soru Önergisi

/ /1999

1998-1999 ders yılından itibaren bu programlara ÖSS-ÖYS sistemi ile öğrenci alınacağına, ortaöğretim, yani liselerin müfredatındaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin öğretmenleri Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesince; Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kurulacak bir enstitü anabilim dalı çerçevesinde yürütülecek, üç yarıyla eşdeğer bir süreyi kapsayan tezsiz yüksek lisans programında yetiştirileceklerine, bu programa 1998-1999 ders yılından itibaren merkezi sınavla öğrenci alınacağına, İmam-Hatip Liselerinin meslek derslerini verecek öğretmenlerinin yetiştirilmesi için Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde kurulacak enstitü anabilim dalı çerçevesinde İmam-Hatip Liseleri Meslek Dersleri Öğretmenliği adı ile ikinci bir tezsiz yüksek lisans programı açılacağına, bu programların başlangıcından bir yıl sonra İlahiyat Fakültelerinde yürütülmekte olan pedagojik formasyon sertifikası programlarının kapatılmasına karar verilmiştir.

Yükseköğretim Yürütme Kurulu'nun 29.11.1997 tarih ve 97.47.3271 sayılı kararında ise; İlahiyat Fakültesindeki yeni düzenlemeler yürürlüğe girdiğinde, öğrenimlerine devam eden öğrencilerin, takip ettikleri mevcut programı tamamlamalarına ve bu programın öngördüğü unvanı alarak mezun olmalarına, İlahiyat Fakültelerindeki kayıtlı öğrencilerin statülerinin korunmasına, onlarla ilgili akademik ve idari işlemlerin fakültelerce şimdiki kadar olduğu gibi yürütülmesine, İlahiyat Fakülteleri için düzenlenecek tezsiz yüksek lisans programının 1998-1999 öğretim yılında yeni programlara alınacak öğrencilere uygulanmasına, mevcut programlar içerisinde İlahiyat Fakültelerinde okutulmakta olan öğretmenlik formasyon dersleri ile Yükseköğretim Kurulunca belirlenen öğretmenlik formasyonu dersleri karşılaştırılarak bir intibak çalışması yapılmasına böylece yeni sisteme geçişin kolaylaştırılmasına karar verilmiştir.

10. Kadro ve ihtiyaçlar çerçevesinde ilk defa, açıktan, kurumlararası ve kurumiçi atama yoluyla toplam olarak; 1995'de 25.401, 1996'da 49.902, 1997'de 42.066, 1998'de 47.386, 1999'da 35.967 öğretmen atanmış olup, 1999 yılında atanan öğretmenlerin branşlara göre dağılımını gösteren liste ekte sunulmuştur (Ek-1).

11. İlahiyat Fakültesi bulunan Üniversitelerimiz, kuruluş tarihleri ve öğrenci dağılımları ile ilgili listeler yazımız ekinde sunulmuştur (Ek-2).

Bilgilerinize arz ederim.

Metin BOSTANCIOĞLU

Millî Eğitim Bakanı ✓

EKLER:

EK-1 Liste (1 adet - 1 sayfa)
EK-2 Liste (6 adet- 6 sayfa)

P.4
7/884 -7

'99 16:23

İLHAHİYAT FAKÜLTESİ BULUNAN ÜNİVERSİTELER	KURULUŞ TARİHLERİ
1 AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
2 ANKARA ÜNİVERSİTESİ	1948 yıl
3 ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ	1971 yılında kurulan İslami İlimler fakültesi ile MEB'ne bağlı Erzurum Yüksek İslam Enstitüsünün birleştirilmesiyle 20.07.1992'de 41 SKHK ile İlahiyat fakültesi olarak rektörlüğe bağlandı.
4 CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
5 ÇANAKKALE ON SEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
6 ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
7 DICLE ÜNİVERSİTESİ	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
8 DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	13.09.1984 yılında MEB'ne bağlı Yüksek İslam Enstitüsü olarak açılmış ve 20.07.1992'de 41 SKHK ile İlahiyat fakültesi olarak rektörlüğe bağlanmıştır.
9 ERÇİYES ÜNİVERSİTESİ	MEB'ne bağlı Yüksek İslam Enstitüsü olarak açılmış olup, 20.07.1992'de 41 SKHK ile fakülteye dönüştürülerek İlahiyat fakültesi olarak rektörlüğe bağlanmıştır.
10 FIRAT ÜNİVERSİTESİ	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
11 GAZİ ÜNİVERSİTESİ (Çorum İlahiyat Fakültesi)	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
12 HARRAN ÜNİVERSİTESİ	27.06.1987'de 3380 SK ile Gaziantep Üniversitesi rektörlüğüne bağlı olarak kuruldu.11.07.1992 de 3837 SK ile Gaziantep Üniversitesinden Harran Üniversitesine aktarıldı.
13 İZMİR ÜNİVERSİTESİ (Darende İlahiyat Fakültesi)	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
14 İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
15 KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ	21.07.1995'de 7044 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kuruldu.
16 KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ (Rize İlahiyat Fakültesi)	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
17 MARMARA ÜNİVERSİTESİ	İlk kuruluşu 1989 olup, MEB'ne bağlı Yüksek İslam Enstitüsünün fakülteye dönüştürülmesi ile 20.07.1992'de 41 SKHK ile rektörlüğe bağlı İlahiyat fakültesi oldu.
18 ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ	Samsun Yüksek İslam Enstitüsünün 20.07.1992 'de 41 SKHK ile fakülteye dönüştürülmesi ile İlahiyat fakültesi olarak rektörlüğe bağlandı.
19 OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ	04.12.1995'de 7516 Sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kuruldu.
20 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
21 SELÇUK ÜNİVERSİTESİ	MEB'ne bağlı Konya Yüksek İslam Enstitüsünün fakülteye dönüştürülmesi ile 20.07.1992'de 41 SKHK ile İlahiyat fakültesi olarak rektörlüğe bağlanmıştır.
22 SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.
23 ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ	28.11.1978'de MEB'ne bağlı Yüksek İslam Enstitüsü olarak kurulmuş olup, 20.07.1992'de 41 SKHK ile fakülteye dönüştürülerek İlahiyat fakültesi olarak rektörlüğe bağlanmıştır.
24 YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ	11.07.1992'de 3837 Sayılı Kanun ile kuruldu.

Kaynak: MEB. Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığının Türkiye Büyük Millet Meclisine Gönderdiği 13.12.1999 tarih ve 3400 sayılı yazısı. İnternet ortamı: <http://www2.tbmm.gov.tr/d21/7/7-0884c.pdf>. (Erişim: 08.11.2012).

Kaynakça

- Ada, Ş. (2011). Ülkemizde Zorunlu Eğitimin Gelişimi. *Eğitime bakış. Yıl 7. (21)* 51-58.
- Akdağ, B. (2005). İsveç'te öğretmen yetiştirme. *Eğitim, Toplum ve Bilim, 2 (12)*, 58-71.
- Akpınar, H. (2006). *28 Şubat postmodern darbenin öyküsü*. Birharf yay.
- Akyol, T. (2012, 14 Nisan). 28 Şubat dersleri. *Hürriyet gazetesi*. İnternet ortamı: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/20342370.asp> (Erişim: 14.04.2012).
- Alakuş, F. ve Bahçekapılı, M. (2009). *Din eğitimi açısından İngiltere ve Türkiye*. İstanbul: Ark Yay.
- Altaş, N. (2011). Ortaöğretimde din eğitimi. (Ed. Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş), *Din eğitimi* içinde, 151-176. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Anadolu Üniversitesi. (2012). *2011-2012 Açıköğretim Fakültesi Dönemlik-Kredili Merkezi Açıköğretim Programı*. İnternet ortamı: http://eogrenme.anadolu.edu.tr/Documents/2011_12_AcikogretimProgramlariKilavuzu.pdf(Erişim: 22.06.2012).
- Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi İlitam Öğretim Programı (2012). İnternet ortamı: <http://www.divinity.ankara.edu.tr/program.php?id=8> (Erişim: 09.08.2012).
- Arslan, A. (1995). *Dârü'l-Fünûn'dan üniversiteye*. İstanbul: Kitabevi Matb.
- Aslanargun, E. (2011). Eğitimi düzenleyen kanunların ruhu üzerine. *Eğitime Bakış, 7(21)*,47-50.
- Aydın, M. Ş. (2000). *Cumhuriyet döneminde din eğitimi öğretmeni yetiştirme ve istihdamı*. Kayseri: Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- Aydın, M. Ş. (2008). *Bir din eğitimi kurumu olarak Kur'an kursu*. Ankara: DİB Yayınları.
- Aydın, M. Z. (2003). İmam hatip lisesi Arapça derslerinin plânlanması. *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, 7(2)*, 159-178.
- Aydın, M. Z. (2004). Avrupa birliği ülkelerinde din eğitimi ve Türkiye ile karşılaştırılması. *Diyanet Avrupa Dergisi, 68,14-21*.
- Ayhan, H. (2004). *Türkiye'de din eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Aynî, M. A. (1928). *Darulfünûn tarihi*. İstanbul: Yeni Matbaa
- Bahçekapılı, M. (2010). *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğrencilerin dini duygu, düşünce ve davranışları üzerindeki etkisi*. İstanbul: Şahsi Yayın

- Bahçekapılı, M. (2011a). Avrupa'da İslam din eğitimi modelleri. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 23, 21-64.
- Bahçekapılı, M. (2011b). Din eğitiminde pedagojik yaklaşımlar: Din hakkında öğrenme ve dinden öğrenme. *Journal of Islamic Research*, 4 (2), 170-204.
- Bahçekapılı, M. (2012). *Avrupa'da din eğitimi*. İstanbul: ÖNDER Yay.
- TUSİAD, (1990). *Türkiye'de eğitim, sorunlar ve değişim için yapısal uyum önerileri*. Haz. Zekai Baloğlu, İstanbul.
- Baltacı, C. (1976). *XV.-XVI asırlarda Osmanlı medreseleri*. İstanbul: İrfan Matbaası.
- Baltacı, C. (2000). Kur'an kurslarında eğitim, öğretim ve verimlilik, *Türk eğitim sisteminde Kur'an kurslarının yeri* içinde. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Başkonak, M. (2011). Cami hizmetlerinde özörlülere yönelik hizmetlerde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerileri & işitme engelliler için işaret diliyle cuma hutbesi ve vaazlar. *2011 yılı camiler ve din görevlileri haftası cami görevlileri çalıştayı*, (4-5 Ekim 2011) içinde, Ankara.
- Başkurt, İ. (2007). *Din eğitimi açısından Kur'an öğretimi ve yaz Kur'an kursları*. İstanbul: DEM Yay.
- Baymur, F. B. (1972). *Genel psikoloji*. İstanbul: İnkılap Yay.
- Bayramoğlu, A. (2007). *28 Şubat/Bir Müdahalenin Güncesi*. İletişim Yay.
- Bilgin, B. (1999). Din öğretiminde yeni modeller. *Cumhuriyet'in 75. yılında Türkiye'de din eğitimi ve öğretimi* içinde. Ankara: Türk Yurdu Yay.
- Bilgin, B. (2001). Türkiye'de din ve laiklik. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42, 41-48.
- Bir, Ç. ve Sherman, M. (2002). İstikrar için formül: Türkiye artı İsrail. *Middle East Policy*, internet ortamı: <http://www.internethaber.com/cevik-bir-israil-28-subat-sorusturmasi--416693h.htm#ixzz1sD4fDis>. (Erişim: 23.04.2012).
- Birand, M. A. (2012). *Son darbe 28 Şubat*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Birand, M. A. (2012, 26 Nisan). Erol Özkasnak'ın bana telefon kıldırıldığı gün. *Milliyet*. İnternet ortamı: <http://gundem.milliyet.com.tr/erol-ozkasnak-in-bana-telefon-kirdirttigi-gun-/gundem/gundemyazarde-tay/26.04.2012/1532691/default.htm> (Erişim: 26.04.2012).
- Bulut, Y. (2004). *Oryantalizmin kısa tarihi*. İstanbul: Küre Yay.
- Can, O. (2010). *Darbe yargısının sonu*. İstanbul: Timaş Yay.
- Cebeci, S. (1996). *Din eğitimi ve bilimi*. Ankara: Akçağ yay.
- Cevizoğlu, H. (2012). *28 Şubat bir hükümet nasıl devrildi*. Ankara: Ceviz Kabuğu Yayınları.
- Ceylan, H. H. (1990). *Cumhuriyet dönemi din devlet ilişkileri, I-III*. İstanbul.
- Danıştay, Esas No: 2009/6890. İnternet ortamı: <http://www.memurlar.net/haber/154268/>. (Erişim: 15.06.2012.).
- Danıştay, 2010/2. İnternet ortamı: http://www.danistay.gov.tr/e2010_2.htm. (Erişim: 15.06.2012).
- Danıştay, 2010/148. İnternet ortamı: http://www.danistay.gov.tr/e2010_148.htm (Erişim: 15.06.2012).
- Değirmenci, A. (2012). *28 Şubat'ın çözülen kodları*. İstanbul: Çıra Yay.
- Din ve Ahlak Bilgisi Müfredat Programı*. (1982). Adalet Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2004). *Kur'an Kursları Öğretim Programı*. Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2005). *Yaz Kur'an kursları öğretim programları*. http://www.diyaret.gov.tr/turkish/dinegitimi/w/yazkurankurslari_ogretim_programi.pdf. (Erişim: 11.05.2012).

- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2010a). *Hafızlık Eğitim Programı*. Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2010b). *Camilerde Kur'an Kursu Öğretimi Programı*. <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinegitimi/CamilerdeKuranogretimiProgrami.pdf>. (Erişim: 11.05.2012).
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2010c). *Faaliyet Raporu*. Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2010d). *Kadın ve aileye yönelik çalışmalar 2007-2009*. Ankara: Din Hizmetleri Dairesi Başkanlığı. <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/irsat/pdf/kadinVeAileyeYonelikCalismalar.pdf> (Erişim: 11.05.2012).
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2011). *Kur'an kursları öğretim programları (pilot uygulama)*. Ankara.
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2012a). Kur'an Kurslarına Katılan Öğrenci Sayıları. *İnternet ortamı*: <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi---icerik-uzun-sureli-kur-an-kurslari-131.aspx> (Erişim: 09.06.2012).
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2012b). Kur'an Kursu Sayıları. *İnternet ortamı*: <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi---icerik-uzun-sureli-kur-an-kurslari-131.aspx> (Erişim: 09.05.2012).
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2012c). Hafızlık Eğitimi Alan Öğrenci Sayısı. *İnternet ortamı*: <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi---icerik-hafizlik-egitimi-151.aspx>. (Erişim: 09.05.2012).
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2012d). *Yaz Kur'an Kurslarına Katılan Öğrencilerle İlgili Sayısal Veriler*. *İnternet ortamı*: <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinegitimi/din-egitimi-dairesi-baskanligi---icerik-yaz-kur-an-kurslari-150.aspx>. (Erişim: 13.06.2012).
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], (2012e). *Ceza Evleri*. *İnternet ortamı*: <http://www.diyamet.gov.tr/turkish/dinhizmetleriweb/giris.htm#>. (Erişim: 17.06.2012).
- Diyanet İşleri Başkanlığı [DİB], 16 Kasım 1990 tarih ve 20697 sayılı Kur'an Kursları Yönetmeliği.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. [DİB], 17 Ekim 1971 tarihli Kur'an Kursları Yönetmeliği
- Diyanet İşleri Başkanlığı. [DİB], 27 Kasım 1990 tarihli ve 20708 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Yurt Dışı Teşkilatı Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler Kursları Yönergesi ve Müfredat Programı.
- DKAB Öğretim Programı (2006). *İnternet ortamı*: http://egitim.rize.edu.tr/rize/bolumler/dkab_di_op.pdf. (Erişim: 26.06.2012).
- Doğan, R. (1999). Cumhuriyetin ilk yıllarında Tevhid-i Tedrisat çerçevesinde din eğitim-öğretimi ve yapılan tartışmalar. *Türkiye'de din eğitimi ve öğretimi* içinde Ankara: Türk Yurdu Yayınları.
- Doğan, R. (2003). 1980'e kadar Türkiye'de din öğretimi program anlayışları. *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Arayışları Uluslararası Sempozyum bildiri ve tartışmalar* içinde 611-646. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Doğan, R. ve Tosun, C. (2003). İlköğretim 6. 7 ve 8. sınıflar için din kültürü ve ahlak bilgisi öğretimi özel öğretim yöntemleri. Ankara: Pegem Yay.
- Düzel, N. (2012, 16 Nisan). "Cengiz Çandar: 28 Şubat darbesinde İsrail var". başlıklı yazı. *Taraf Gazetesi*. *İnternet ortamı*: <http://www.taraf.com.tr/nese-duzel/makale-cengiz-candar-28-subat-darbesinde-israil-var.htm>. (Erişim: 16.4.2012).
- Engebretson, K. (2006). Learning about and learning from religion. The pedagogical theory of Micheal Grimmitt. In M.de Souza, G. Durka, K. Engebretson, R. Jackson, & A. McGrady (Eds.), *International handbook of religious, moral and spiritual dimensions in education* (Vol I, pp. 667-678). Dordrecht, The Netherlands: Springer.

- Ensar Vakfı. (2012). *4+4+4 eğitim sistemi, yeni Anayasa'da dini kurumlar, din eğitimi ve öğretimi, isteğe bağlı din eğitimi*. İstanbul. İnternet ortamı: http://www.ensar.org/ENSAR_12_yil_kademeli_zorunlu_egitim_raporu.pdf (Erişim: 14.07.2012).
- Erdem, M. ve Akman, Y. (2006). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Arkadaş Yay.
- Ev, H. (2011). Türkiye'de öğretmen yetiştirme sistemi ve din öğretimi alanına öğretmen yetiştirme. *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIII, 9-50.
- Ev, H. (2012). Yükseköğretimde din eğitimi. *Din eğitimi*. (Ed. M. Köylü ve N. Altaç) içinde, 213-240. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Evans, E. (2008). Religious education public schools: An international human rights perspective. *Human Rights Law Review*, 8 (3), 449-473.
- Gazeteport, (2012) 13 Nisan 2012 tarihinde "Çevik Bir'i Yakan İmza" Başlıklı yazı. Çevrimiçi: http://www.gazeteport.com.tr/haber/89592/cevik_biri_yakan_imza#ixzz1rv0dknhb (01.04.2012).
- Gazi Üniversitesi. (2005, Eylül). *Eğitim Fakültelerinde Yeniden Yapılandırmanın Sonuçları ve Öğretmen Yetiştirme Sempozyum Raporu*. Gazi Eğitim Fakültesi, 22-23-24 Eylül 2005, Ankara.
- Gedikli, B. (2012, 13 Nisan). Postmodern darbein maliyeti 291 milyar. *Star gazetesi*. İnternet ortamı: <http://www.stargazete.com/politika/postmodern-darbenin-maliyeti-291-milyar-dolar/haber-539116> (Erişim: 13.04.2012).
- Göktaş, K. ve Özer, Ç. (2012, 13 Nisan). Gerekçe Refahyol'a darbe, hedef BÇG. *Vatan gazetesi*. 14. İnternet ortamı: <http://haber.gazetevatan.com/gerekce-refahyola-darbe-hedef-bcg/443045/1/Haber#.UJz9VuTZbEs> (Erişim: 13.04.2012).
- "Görevden alındığı üniversiteye Bakan olarak döndü." Başlıklı yazı. *Haber7.com*. 21 Eylül 2010. Çevrimiçi: <http://www.haber7.com/haber/20100920/Gorevden-alindigi-universiteye-bakan-olarak-dondu.php>
- Grimmitt, M (1973). *What can I do in RE?* Great Waking: Mayhew-McCrimmon.
- Grimmitt, M. (1987). *Religious education and human development: The relationship between studying religious and personal, social and moral education*. Great Waking, Essex: McCrimmons.
- Grimmitt, M. (2000). Constructivist pedagogies of religious education project: Re-thinking knowledge, teaching and learning in religious education. In M. Grimmitt (Ed.), *Pedagogies of religious education: Case studies in the research and development of good pedagogic practice in RE*. Great Waking: McCrimmons Publishing Co.
- Gümüş, A. (2012). *Yetişkinlerin Din Eğitimine Bakışları ve Din Eğitimi İhtiyaçları*. (Basılmamış Araştırma Raporu). İstanbul: İLKE İlim Kültür Eğitim Derneği.
- Gündüz, M. (2011). Zorunlu ve kesintisiz eğitimin kısa tarihi. *Eğitime Bakış*, 7 (21), 3-10.
- Hella, E., & Wright, A. (2009). Learning "about" and "from" religion: Phenomenography, the variation theory of learning and religious education in Finland and UK. *British Journal of Religious Education*, 31 (1), 53-64.
- Hz. Muhammed'in Hayatı Dersi Öğretim Programı [HMHÖP], (2012). internet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_09/24114640_retimprogramlar.rar. (Erişim: 04.07.2012).
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı [DKABÖP], (2010). Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Ankara. İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/28022655_din-kulturu4_8.rar (Erişim: 03.07.2012)
- İmam Hatip Ortaokulu Temel Dini Bilgiler Dersi Öğretim Programı [İTDBÖP], (2012).). internet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_09/24114640_retimprogramlar.rar. (Erişim: 04.07.2012).

- İşler, E. ve diğerleri. (2011). İmam hatip ve Anadolu imam hatip lisesi mesleki Arapça dersi (9-12. Sınıflar) öğretim programı. MEB. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_jys_dosyalar/2012_06/28023147_yenimeslekiarapaprogram9.10.11.12.pdf. (Erişim: 08.11.2012).
- Kallioniemi, (2003). European Solutions for Religious Education and Scenarios for Developing a Finnish Model, *Didacta Varia*, 2003, 8 (2), 31-38.
- Kamalak, M., ve diğerleri (1999). *TBMM'de 633 Sayılı Diyanet İşleri Başkanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi*. İnternet ortamı: <http://www2.tbmm.gov.tr/d21/2/2-0298.pdf> (Erişim: 20.06.2012).
- Karaalioğlu, M. (2012, 13 Nisan). Bir numaralı aktör, bir numaralı şüpheli. *Star gazetesi*. <http://haber.stargazete.com/yazar/28-subatin-rovansi-zaten-alinmisti/yazi-539121> (Erişim: 13.04.2012).
- Karaman, H. (2012, 6 Temmuz). Sivil din eğitimi ve öğretimi. *Yenişafak*, İnternet ortamı: <http://yenisafak.com.tr/Yazarlar/Default.aspx?t=06.07.2012&y=HayrettinKaraman> (06.07.2012).
- "Karargahta Katsayı Çalışması". (2009). 03 Aralık 2009 Bugün Gazetesi. İnternet ortamı: <http://gundem.bugun.com.tr/karargahta-katsayi-calismasi-85536-haberi.aspx>. (Erişim: 16.06.2012).
- Kartoğlu, M. (2012, 13 Nisan). 28 Şubat'ın rövanşı zaten alınmıştı. *Star gazetesi*, s. 14. İnternet ortamı: <http://haber.stargazete.com/yazar/bir-numarali-aktor-bir-numarali-supheli/yazi-539122> (Erişim: 13.04.2012).
- Kavcar, C. (2003). Cumhuriyet döneminde dal öğretmeni yetiştirme. *A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35.
- Kaya, A. (2011). Kesintisiz eğitimin okul yönetimi, öğretmenler ve öğrenciler üzerindeki sosyo-psikolojik etkilerine ilişkin bir değerlendirme. *Eğitime Bakış*, 7 (21), 11-18.
- Kayadibi, F. (2001). Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yaygın din eğitiminde yeri ve fonksiyonu. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 8.
- Kaymakcan, R. (2004). *Günümüz İngiltere'sinde din eğitimi*. İstanbul: Dem Yay.
- Kaymakcan, R. (2007a). *Yeni Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı, İnceleme ve Değerlendirme Raporu* (Sabancı Üniversitesi İstanbul Politikalar Merkezi). Nisan 2007: Eğitim Reformu Girişimi. İnternet ortamı: http://erg.sabanciuniv.edu/sites/erg.sabanciuniv.edu/files/Din.Kulturu.ve._Ahlak_Bilgisi.Og_Prog_Inc_12_04_07_0.pdf (Erişim: 09.07.2012).
- Kaymakcan, R. (2007b). Türkiye'de din eğitiminde çoğulculuk ve yapılandırmacılık: Yeni Ortaöğretim DKAB Programı bağlamında bir değerlendirme. *Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 177-210.
- Kaymakcan, R. (2007c). Bir değer olarak hoşgörü ve eğitimi. (Ed. Recep Kaymakcan), *Değerler ve eğitimi* içinde. İstanbul: Dem Yay.
- Kaymakcan, R. (2009). *DKAB öğretmenlerine göre din kültürü ve ahlak bilgisi dersleri*. İstanbul: Dem Yay.
- Kesgin, S., (2011). Cumhuriyet dönemi örgün eğitim kurumlarında ahlak eğitimi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (1), 209-238.
- Kılıç, A. (2012) Genelkurmay Belgeleri'nde Batı Çalışma Grubu. 18 Nisan 2012 Habertürk Gazetesi, 18. Çevrimiçi: <http://www.haberturk.com/gundem/haber/735267-genelkurmay-belgelerinde-bati-calisma-grubu> (01.04.2012).
- Kılıçoğlu, M. (2008, 25 Aralık). *Türkiye'de görme engellilerin eğitimi*. <http://www.ozelegitimevi.com/index.php?topic=427.0> (Erişim: 10.06.2011).
- Kısakürek, M. (1971). Üniversitemizde yerleşme. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14.

Koç, A. (2003). İlahiyat fakültesi (İlahiyat Lisans Programı) öğrencilerinin sorunları ve beklentileri. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 25.

Koç, A. (2005). *Kur'an kurslarında eğitim ve verimlik*. Ankara: İlahiyat Yayınları

Koç, A. (2012). Kur'an kurslarında din eğitimi. (Ed. M. Köylü ve N. Altaş), *Din eğitimi* içinde. 297-318. Ankara: Gün-düz Eğitim ve Yayıncılık.

Konsensus Araştırma ve Danışmanlık (2002). Türkiye nüfusunun %1,4'ü engelli. İnternet Ortamı: <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/151819.asp>. (Erişim: 15.06.2012).

Köylü, M. (2005). Türkiye'de yüksek din eğitimi kurumu olarak ilahiyat fakülteleri üzerine bir değerlendirme. E. Çınar ve H. Atılğan (Ed.), *Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı-Bildiri ve tartışmalar* içinde. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

Kuş, A. (2012a). 8 dakika ayakta alkışlayanlar nerede. 14 Nisan 2012. Yenişafak Gazetesi. Çevrimiçi: <http://yenisafak.com.tr/Gundem/?t=14.04.2012&i=377910&k=b5>

Kuş, A. (2012b). 28 Şubat taşlarını israil'le döşediler. 17 Nisan 2012 Yenişafak Gazetesi. Çevrimiçi: <http://yenisafak.com.tr/Gundem/?t=17.04.2012&i=378408&k=b10>

Kutlu, S. (2011). Laik örgün eğitim sisteminde doktrin merkezli çoğulcu din eğitimi mümkün mü? R. Kaymakcan ve diğerleri (Ed.), *Türkiye'de okullarda din öğretimi* içinde. 363-377. İstanbul: DEM Yay.

Malche, A. (1939). İstanbul Üniversitesi hakkında Rapor. İstanbul.

Millî Eğitim Bakanlığı. (1999). MEB. Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne gönderdiği 13.12.1999 tarih ve 3400 sayılı yazısı. İnternet ortamı: <http://www2.tbmm.gov.tr/d21/7/7-0884c.pdf>

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2006). *Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinin eğitim sistemleri*. Ankara:

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2012a). *Millî eğitim istatistikleri, örgün eğitim, 2011-2012*.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2012b). *222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile bazı kanunlarda yapılan değişiklik sonucu getirilen yenilikler*. Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], (2012c). *12 yıllık zorunlu eğitim, sorular-cevaplar*. Ankara.

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın 07.09.2005 ve 321 sayılı kararı. (2005). Yabancı Uyruklu Öğrenciler için Açılan İmam Hatip Lisesi 9, 10, 11 ve 12. Sınıflara Ait Haftalık Ders Çizelgesi. MEB Tebliğler Dergisi, 717-718. İnternet ortamı: http://dhgm.meb.gov.tr/yayimler/dergiler/Tebliğler_Dergisi/2576.pdf. (Erişim: 08.11.2012).

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 20/07/2010 tarihli ve 76 sayılı Talim ve Terbiye Kurulu Kararı İnternet ortamı: <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyuruayrinti.asp?ID=7966>. (Erişim: 18.06.2012).

Millî Eğitim Bakanlığı [MEB],. Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığının Türkiye Büyük Millet Meclisine Gönderdiği 13.12.1999 tarih ve 3400 sayılı yazısı. İnternet ortamı: <http://www2.tbmm.gov.tr/d21/7/7-0884c.pdf>. (Erişim: 08.11.2012).

Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM], (2008). İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2012_06/28021325_ttkkarar.pdf ve <http://dogm.meb.gov.tr/pdf/ttk%20karar%C4%B1.pdf>. (Erişim: 08.06.2012).

Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM],(2010a). İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_ays_dosyalar/2012_06/28013749_ortaretimkurumlarhaftalkdersizelgelerikurulkarar.pdf. (Erişim: 08.06.2012).

- Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM],(2010b). İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/28115745_haftalkdersizelgeleri2010.pdf. (Erişim: 08.06.2012).
- Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM], (2012a). İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_09/10111336_28012458_20102011ihlhaftalkdersizelgesi.doc (Erişim: 08.10.2012).
- Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü [MEB-DÖGM], (2012b) internet ortamı: www.dogm.gov.tr
- Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. [MEB-DÖGM], (t.y.b). *İmam hatip lisesi ve Anadolu imam hatip lisesi, yabancılar için imam hatip lisesi ders çizelgeleri* <http://dogm.meb.gov.tr/www/haftalik-ders-cizelgeleri/icerik/11> (Erişim: 08.06.2012).
- Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü. [MEB-DÖGM], (t.y.d). *Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığınının 22.07.2008 Tarih ve 152 Sayılı İmam Hatip Lisesi Meslek Dersleri Öğretim Programları Uygulanması Hakkındaki Kararı*. <http://dogm.meb.gov.tr/pdf/ttk%20karar%C4%B1.pdf> adresinden (Erişim: 08.06.2012).
- Mehmedoğlu, Y. (2003). Dünya dinleri kültürü bölümü çokkültürlü din eğitimi anabilim dalı. *Türkiye’de Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu* içinde. Isparta: Süleyman Demirel İlahiyat Fakültesi Yay.
- Makovsky, A. (1996a). Turkey and “The Refah Problem”. 19 Haziran 1996 *The Washington Institute, Middle East Policy*. Çevrimiçi: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/turkey-and-the-refah-problem>
- Makovsky, A. (1996b). Erbakan’s Turkey: An Early Assessment. 29 Temmuz 1996 *The Washington Institute, Middle East Policy*. Çevrimiçi: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/erbakan-turkey-an-early-assessment>
- Makovsky, A. (1996c). U.S. Relations with Erbakan’s Turkey. 8 Ağustos 1996 *The Washington Institute, Middle East Policy*. Çevrimiçi: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/u.s.-relations-with-erbakan-turkey>.
- Makovsky, A. (1997). Erbakan on the Ropes. 12 Mart 1997 *The Washington Institute, Middle East Policy* çevrimiçi: <http://www.washingtoninstitute.org/policyanalysis/view/erbakan-on-the-ropes>
- Makovsky, A. (1998). Israeli-Turkish Cooperation: Full Steam ahead, 6 Ocak 1998 *The Washington Institute, Middle East Policy*.Çevrimiçi: <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/israeli-turkish-cooperation-full-steam-ahead>
- Okumuşlar, M. (2007). Çok kültürlü toplumlarda “din hakkında öğrenme” ve “dinden öğrenme” modeli. *Marife*, 7(2), 251-264.
- Öcal, M. (1986). İlahiyat fakültelerinin tarihçesi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 111-123.
- Öcal, M. (1994). *İmam hatip liseleri ve ilköğretim okulları*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Öcal, M. (1999a). *Cumhuriyet döneminde ilk, orta ve yükseköğretim kurumlarında din öğretimi*. Cumhuriyet’in 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu’nda sunulan bildiri. Ankara.
- Öcal, M. (1999b). Kuruluşundan günümüze imam hatip liseleri. *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 6. 201-254.
- Öcal, M. (2003). Dünden bugüne din görevlileri ve mesleki yeterlilikleri. *Yaygın Din Eğitiminin Sorunları Sempozyumu* (28-29 Mayıs 2002) içinde. Kayseri: İlahiyat Bilimleri Vakfı Yayınları.
- Öcal, M. (2012). İmam Hatip Liselerinde Din Eğitimi. *Din eğitimi* (ed. Mustafa Köylü ve Nurullah Altaş) içinde 177-211. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Öcal, M. (2011). *Medresetü’l-Emme ve’l-Huteba’dan imam hatip liselerine bizim okullarımız*. İstanbul: ÖNDER Yay.

Okutan, Ö. (1980). *Cumhuriyet döneminde din eğitimi ve öğretimi öğretmeni yetiştirme sorunu*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Fakültesi. Ankara.

Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programı [ODKABÖP], 2010 . Milli Eğitim Bakanlığı, Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Ankara: MEB Devlet Kitapları Müdürlüğü. İnternet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_06/28022655_dinkulturu9_12.rar (Erişim: 03.07.2012).

Ortaokul ve İHL Kur'an-ı Kerim Dersi Öğretim Programı [KKÖP], (2012) internet ortamı: http://dogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_09/24114640_retimprogramlar.rar. (Erişim. 04.07.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [OSYM], (1999) ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu 1997. Ankara. İnternet ortamı: <http://osym.gov.tr/dosya/1-29288/h/tablo4.pdf> (Erişim: 28.06.2012)

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [OSYM], (2006) ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu 2006. Ankara. İnternet ortamı: ftp://dokuman.osym.gov.tr/2006_YERLESTIRME_KLVZ/6_TABLO4_.pdf (Erişim: 28.06.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [OSYM], (2007) ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu 2007. Ankara. İnternet ortamı: ftp://dokuman.osym.gov.tr/2007_OSYS_TERCIH_KILAVUZU/2007-OSYS_TERCIH_TABLO4.pdf (Erişim: 28.06.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [OSYM], (2008) ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu 2008. Ankara. İnternet ortamı: ftp://dokuman.osym.gov.tr/2008/2008_OSYS_TERCIH_KILAVUZU/6_tablo4.pdf (Erişim: 28.06.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [OSYM], (2009) ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu 2009. Ankara. İnternet ortamı: ftp://dokuman.osym.gov.tr/2009/2009_OSYS_TERCIH_KILAVUZU/tablo4.pdf (Erişim: 28.06.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [OSYM], (2010) ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu 2010. Ankara. İnternet ortamı: http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2010/OSYS/Kilavuzlar/TercihKilavuzu/2010_OSYS_Tablo4.pdf (Erişim: 28.06.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [OSYM], (2011) ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu 2012. Ankara. İnternet ortamı: <http://osym.gov.tr/dosya/1-57952/h/2011tablo4-2172011.pdf> (Erişim: 28.06.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. (2012a). *2011 - 2012 öğretim yılı yükseköğretim istatistikleri*. İnternet ortamı: <http://osym.gov.tr/belge/1-13575/2011-2012-ogretim-yili-yuksekogretim-istatistikleri.html> (Erişim: 25.06.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. (2012b). *2011 - 2012 Öğretim yılı itibariyle ilahiyat fakültelerinde görev yapan öğretim elamanı sayısı*. İnternet ortamı: <http://osym.gov.tr/belge/1-13575/2011-2012-ogretim-yili-yuksekogretim-istatistikleri.html> (Erişim: 27.06.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi. (2012c). *2011-2012 öğretim yılında ilahiyat alanında lisansüstü öğrenci sayıları*. İnternet ortamı: <http://osym.gov.tr/belge/1-13575/2011-2012-ogretim-yili-yuksekogretim-istatistikleri.html> (Erişim: 28.06.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [OSYM], (2012d). *Geçmiş yıllara ait sayısal veriler 1998-2012*. <http://osym.gov.tr/belge/1-12668/gecmis-yillardaki-sinavlara-ait-sayisal-bilgiler.html>. (Erişim: (25.06.2012).

T.C. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi [OSYM], (2012e) ÖSYS Yükseköğretim Programları ve Kontenjanları Kılavuzu 2012. Ankara. İnternet ortamı: <http://dokuman.osym.gov.tr/pdfdokuman/2012/OSYS/2012OSYSKONTKILAVUZ.pdf> (Erişim: 28.06.2012).

- Özalp, R. ve Ataünal, A. (1977). *Türk milli eğitim sisteminde düzenleme teşkilatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Özbek, A. (2004). Din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin müfredatı ve buna dayalı olarak yazılan kitapların değerlendirilmesi. (Haz. Z. Şeyma Arslan), *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Çalışma Toplantısı – I* içinde İstanbul: DEM Yay.
- Özdemir, Ş. (2006). *Cezaevlerinde din eğitimi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.
- Özdemir, Ş. (2007). *Müftülerin gözüyle din hizmetleri*. İstanbul: Dem Yay.
- Özel Okullarda Kur'an dersi yok mu? (2012). 13 Nisan 2012 Habertürk Gazetesi, internetortamı: <http://www.haberturk.com/polemik/haber/733279-ozel-okullarda-kuran-dersi-yok-mu>. (Erişim: 14.04.2012).
- Özkök, E. (1999, 2 Ekim). O gün Emin'in sorusu. *Hürriyet*. <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=105271&yazarid=10> (Erişim: 14.05.2012).
- Öztürk, M. (2011). Adı konmamış darbe 93. Zaman Kitap.
- Öztürk, V. (2004). İlahiyat fakülteleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı arasındaki ilişkilerin tarihi gelişimi bağlamında bazı çözüm önerileri. *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu (16-17 Ekim 2003)* içinde. Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay.
- "Postmodern operasyon," (13 Nisan 2012). *Sabah Gazetesi* 2012. Çevrimiçi: <http://www.sabah.com.tr/Gundem/2012/04/13/postmodern-operasyon?paging=2> (Erişim: 13.04.2012).
- Strauss, L. (2000). *Politika felsefesi nedir* (çev. S. Zelyüt) İstanbul:Paradigma Yay.
- Şeker, M. (2011). Kesintili eğitim çağdaş dünyanın bir gerçeğidir. *Eğitime Bakış*, 7 (21) , 61-68.
- Şentürk, S. (2012). Geç oldu, güzel olsun. 13.04.2012 Zaman Gazetesi. İnternet ortamı: www.zaman.com.tr/yazdir.do?haberno=1272481. (Erişim: 09.07.2012).
- Tarhan, N. (2007). İnanç psikolojisi. İstanbul: Timaş Yay.
- Taylor, P. M. (2005). *Freedom of religion: UN and European human, rights law and practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tevhid-i Tedrisat Kanunu. (1340, 6 Mart/1924). Düstur, Tertip: 3, Kanun no: 430, VII. *Resmi Ceride*, sayı: 68.
- Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu. (1991). *Türkiye'de mesleki eğitim (TİSK Eğitim Raporu)*. İstanbul.
- "Türkiye nüfusunun %1.4'ü engelli", (2002). İnternet ortamı: <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/151819.asp> (Erişim: 08.06.2012).
- Tosun, C. (1997). İlahiyat fakültelerinde vaizlik eğitimi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 36, 179-221.
- Tosun, C. (2003). 2000'li yıllarda Türkiye'de din öğretimi: Bugünden geleceğe. *Din Öğretiminde Yeni Yöntem Araştırmaları* (Uluslararası Sempozyum bildiri ve tartışmalar, 28-30 Mart 2001 İstanbul). Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Tosun, C. (2004). *Din eğitimi bilimine giriş*. Ankara: Pegem Yay.
- Tuzcuoğlu, S. (2005). *Gelişim ve öğrenme* (Ed. B. Aydın). Ankara: Nobel Yay.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK], (2010). *Milli eğitim istatistikleri (yaygın eğitim), 2009/10*.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TUİK], (2011). *2007-2011 yılları arası ÖSYS okul türü ve öğrenim durumuna göre başvuran ve yükseköğrenim programlarına yerleşen adayların dağılımı*. (Erişim 06.11.2012).http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=138. (Erişim: 23.06.2012).
- Türköne, M. (2012, 26 Haziran). İmam hatip okulları misyonunu tamamladı mı? *Zaman gazetesi*. İnternet ortamı: <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=1309277> (26.06.2012)..

- Türköne, M. (2012, 28 Haziran). İmam Hatip mi, din eğitimi mi? *Zaman gazetesi*. İnternet ortamı: <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=1310276> (Erişim: 28.06.2012).
- Türköne, M. (2012, 1 Temmuz). İmam hatipler için bir gelecek inşa etmek. *Zaman gazetesi*. İnternet ortamı: <http://www.zaman.com.tr/yazar.do?yazino=1311709>. (Erişim: 01.07.2012).
- Ülken, H. (1961). İlahiyat fakültelerinin geçirdiği safhalar. *AÜ İlahiyat Fakültesi Albümü* (1949-1960) içinde. Ankara.
- Ünsür, A. (2005). *Kuruluşundan günümüze imam hatip liseleri*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Yazıcı, N. (2007). Din hizmetleri açısından caminin yeri ve önemi. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 48(2).
- Yazıcıoğlu, S. (2001). İlahiyat Önlisans Programı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42. İnternet ortamı: <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/37/756/9627.pdf> (Erişim: 23.07.2012).
- Yıldırım, Z. (2000). Danıştay MEB'e 'dur' dedi. *Zaman gazetesi* (22 Şubat 2000). İnternet ortamı: <http://arsiv.zaman.com.tr/2000/02/22/egitim/2.html>. (Erişim: 19.06.2012).
- Yıldız, A. (2012, 29 Nisan). Beşli çete hangi mahşerde. Açık görüş. *Star Gazetesi*.
- Yükseköğretim Kurulu [YÖK], (2007). Türkiye'nin Yükseköğretim stratejisi. Ankara.
- Yükseköğretim Kurulu. [YÖK], (2010, 24 Nisan). Yükseköğretim Kurumlarında Önlisans ve Lisans Düzeyindeki Programlar Arasında Geçiş, Çift Anadal, Yan Dal İle Kurumlar Arası Kredi Transferi Yapılması Esaslarına İlişkin Yönetmelik. *Resmî Gazete*, sayı: 27561.
- Yücel, H. A. (1994). *Türkiye'de ortaöğretim*. Ankara.
- Zengin, Z. S. (2012). Başlangıçtan Cumhuriyet dönemine din eğitimi. (Ed. Mustafa Köylü ve Nurullah Altaç), *Din eğitimi* içinde. 19-36. Ankara. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Zümrüt, O. (2005). Örgün ve yaygın eğitimde meslek alanı olarak din eğitimi. E. Çınar ve H. Atılğan. Ülkemizde Laik Eğitim Sisteminde Sosyal Bilim Olarak Din Öğretimi Kurultayı - Bildiri ve tartışmalar içinde. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınları.

